

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

U. TO‘LAKOV, O. MAHMUDOV

SOLIQA TORTISH ASOSLARI

Termiz - 2011

Ushbu o'quv qo'llanma keyingi yillarda respublikamiz barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlash maqsadida soliq qonunchiliklariga kiritilgan o'zgarishlar asosida bayon etilgan.

Soliqqa tortish asoslari: Oliy ta'limning noiqtisodiy bakalavriat yo'nalishi talabalari va kasb-hunar kollejlarning o'quvchilari uchun o'quv qo'llanma. / U. To'lakov, O. Mahmudov

Mazkur qo'llanma Termiz davlat universiteti Ilmiy Kengashining 2011-yil 24-fevraldagi yig'ilishida tasdiqlangan va 6-sonli bayonnoma bilan nashrga tavsiya etilgan.

Taqrizchilar:

Isanqulov I.T. - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent.
Zoirov B. N. - Termiz shahar davlat soliq inspeksiyasi «Soliq va majburiy to'lovlarni hisobga olish» bo'limi boshlig'i.

KIRISH

Ma'lumki soliqlar budjetning daromad qismiga tushadigan tushumlarning asosiy qismini ta'minlaydi. Respublikamizda olib borilayotgan soliq siyosati xo'jalik yurituvchi sub'yektlar zimmasidagi soliq yukini yanada kamaytirish, ishlab chiqarishni modernizatsiyalash, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashni rag'batlantirish, fuqarolarning daromadlarini oshirish, soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish va takomillashtirishga qaratilmoqda. Yurtimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka yaratilayotgan keng imkoniyatlar tufayli ularning faoliyat turi va ko'lami tobora ortib, aholi bandligini ta'minlovchi muhim sohaga aylanmoqda.

Mamlakatimizning iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotini yuksak bosqichga ko'tarish maqsadida 2011 - yilni Prezidentimizning tashabbuslari bilan «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili» deb e'lon qilinishi sohani har tomonlama qo'llab-quvvatlash va huquqiy himoya qilishga qaratilayotgan e'tibor bunda muhim omil bo'layotir. Ayni paytda u iqtisodiyotni izchil rivojlantirishning eng muhim omili, jamiyatimiz ijtimoiy va siyosiy barqarorligining kafolatini ta'minlovchi kuchlardan biri sifatida namoyon bo'lishi baravarida, ularning soddalashtirilgan yagona soliq to'lovini to'lashga o'tishlari orqali o'z ishlab chiqarish salohiyatlarini kengaytirish imkoniyatiga ham ega bo'layotirlar. Jumladan 2011 - yilda yagona soliq to'lovining bazaviy stavkasi 7 foizdan 6 foizgacha pasaytirilishi soliq to'lovchilarning ushbu toifasi uchun 50 mlrd so'mdan ortiq mablag'ni tejash imkonini berib, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'yektlarini qo'llab-quvvatlash hamda ularning jadal rivojlanishini rag'batlantirishga qaratilganligidan dalolat beradi. Agar 2000 yilda mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotining 30 foizi kichik biznes sub'yektlari tomonidan ishlab chiqarilgan bo'lsa, qisqa bir davrda, ya'ni 2010 yil yakuni bilan bu ko'rsatkich 52,5 foizni tashkil etgani fikrimizning isbotidir¹.

Soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining yaxshi tashkil etilgan targ'iboti, ana shu qonun hujjatlari barcha toifadagi soliq to'lovchilar tomonidan o'rganilishining puxta o'ylangan tizimi-soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar vaqtida va to'liq to'lanishi, davlatimiz gullab-yashnashining garovidir. Soliq savodxonligi va qonunchiligi bo'yicha fuqarolarda yoshlikdan ko'nikma hosil qilib borish soliq targ'ibotidagi eng maqbul usuldir. Qo'llanmada soliqlarning iqtisodiy mohiyati, ahamiyati,

¹ Prezident Islom Karimovning 2010 yilning asosiy yakunlari va 2011 yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasidan. 2011 yil 21 yanvar.

zarurligi, soliq siyosatining o'ziga xos xususiyatlari olib borilayotgan islohotlarning samarasi sifatida bayon qilingan. Respublikamizda amalda bo'lgan soliqlar va to'lovlarni undirish mexanizmlariga alohida to'xtalib o'tilgan, soliq stavkalarining o'zgarish dinamikasi, hamda keyingi yillarda soliq-budjet siyosatining aholi farovonligini oshirish, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash maqsadida soliq qonunchiliklariga kiritilgan o'zgarishlar hisobga olingan. Darhaqiqat, soliqlarning yig'iluvchanligi ko'p jihatdan aholining soliq bilimdonligi, soliq madaniyatiga bog'liq ekan, ushbu qo'llanma nafaqat oliy ta'lim muassasalari talabalariga, balki kasb-hunar kollejlari o'quvchilari, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi kichik biznes xodimlari uchun ham mo'ljallangan.

Mazkur o'quv qo'llanma bu sohadagi dastlabki intilishlar natijasi o'laroq yuzaga kelganligi tufayli, unda ayrim kamchiliklar bo'lishi tabiiy hol. Mualliflar bildirilgan barcha tanqidiy fikr-mulohaza va takliflarni minnatdorchilik bilan qabul qiladilar. Ular keyingi nashrlarda e'tiborga olinadi.

I BOB. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMI

1.1. SOLIQLARNING IQTISODIY MOHIYATI, ZARURLIGI VA FUNKSIYALARI

Soliqlar va soliqqa tortish maxsus kursini o‘qitishning zaruriyati va predmeti.

Mamlakatimizda iqtisodiyotni yuksaltirish davrida soliqlar va ularga tenglashtirilgan majburiy to‘lovlar davlat xazinasining asosiy daromad manbasi hisoblanadi. Soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar soliq to‘lovchi yuridik va jismoniy shaxslardan soliq qonunchiligiga ko‘ra belgilangan tartibda undiriladi. O‘zbekiston Respublikasi bosh qomusi-mamlakat konstitutsiyasining 51 va 123-moddalarida ham fuqarolarning burch va majburiyatlaridan biri sifatida qonun bilan belgilangan soliqlar va mahalliy yig‘imlarni to‘lashning majburiyligi belgilab qo‘yilgan. Ushbu majburiyatlarni bajarish uchun esa har bir fuqaro soliqlar va soliqqa tortish munosabatlariga doir yetarli darajada bilim va ko‘nikmaga ega bo‘lishlari lozim bo‘ladi.

Bu kursni o‘qitishning zarurligi bozor iqtisodiyoti munosabatlari ichida soliq munosabatlarining ahamiyati o‘sib borayotganligidan kelib chiqadi. Soliq va soliqqa tortish maxsus kursi soliq voqeliklarini (harakatlarini) chuqur o‘rganish asosida zaruriy xulosalar chiqarib, ularni amaliyotga tadbiiq etish yo‘llarini o‘rgatadi.

Har qanday fan yoki kurs o‘zining predmetiga ega bo‘lishi kerak. Soliq va soliqqa tortish maxsus kursining predmeti soliq harakatini o‘rganishdir. Soliqqa tortishda soliq mexanizmi ishga solinadi. Uning harakatlanishi pul munosabatlari orqali sodir bo‘ladi. Bu pul munosabatlari soliq to‘lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar) bilan soliq undiruvchi (oluvchi) davlat o‘rtasida bo‘ladi.

«Soliqlar va soliqqa tortish» maxsus kursini o‘qitishdan maqsad talabalarda soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar to‘g‘risidagi tasavvurni hosil qilish va soliq to‘lovchilardan undiriladigan soliq hamda majburiy to‘lovlarning huquqiy asoslarini, soliq majburiyati, soliq nazorati, soliqqa oid huquqbuzarliklar va ularga nisbatan qo‘llaniladigan jazo choralari bo‘yicha bilimlarni shakllantirishdan iboratdir.

Maxsus kurs oldiga qo‘yilgan asosiy vazifalar soliqlarning mohiyatini, ularning zarurligini, soliq elementlari va funksiyalarini, soliq siyosatini, soliqqa tortish va to‘lash tartiblarini, xorijiy mamalakatlar soliq tizimlarini, soliq tizimining nazariy jihatlarini o‘rgatish va amaliy ko‘nikmalarini shakllantirishdan iboratdir.

Soliqlarning iqtisodiy mohiyati va zarurligi.

Soliqlar deganda Soliq kodeksida belgilangan, muayyan miqdorlarda undiriladigan, muntazam, qaytarib berilmaydigan va begʻaraz xususiyatga ega boʻlgan, budjetga yoʻnaltiriladigan majburiy pul toʻlovlari tushuniladi.

Boshqa majburiy toʻlovlar deganda Soliq kodeksida belgilangan davlat maqsadli jamgʻarmalariga majburiy pul toʻlovlari, bojxona toʻlovlari, shuningdek vakolatli organlar hamda mansabdor shaxslar tomonidan yuridik ahamiyatga molik harakatlarni toʻlovchilarga nisbatan amalga oshirish uchun, shu jumladan muayyan huquqlarni yoki litsenziyalar va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarni berish uchun toʻlanishi lozim boʻlgan yigʻimlar, davlat boji tushuniladi.

Soliq tushunchasi iqtisodiy kategoriya sifatida davlatning paydo boʻlishi va uning faoliyati davomiyligi bilan bevosita bogʻliqdir. Shu oʻrinda soliq kategoriyasi davlat iqtisodiy siyosati orqali iqtisodiy voqelik sifatida yuzaga chiqishini taʼkidlash lozim. Soliq tushunchasi tor maʼnoda davlat ixtiyoriga soliq toʻlovchilardan majburiy tartibda undiriladigan pul tushumlarini ifodalaydi.

Maʼlumki, soliqlar bevosita davlatning paydo boʻlishi bilan bogʻliqdir, yaʼni davlat oʻzining vakolatiga kiruvchi vazifalarni bajarish uchun moliyaviy manba sifatida soliqlardan foydalanadi. Soliqlarning amal qilishi obʼyektiv zaruratdir, chunki jamiyatni tashkil etuvchi barcha subʼyektlar ham real sektorda, yaʼni ishlab chiqarish sohasida faoliyat koʻrsatmaydi. Jamiyatda boshqalar tomonidan rad etilgan yoki faoliyati iqtisodiy samarasiz boʻlgan sohalar ham mavjudki, ular soliqlarning obʼyektiv amal qilishini talab etadi. Aniqroq qilib aytganda jamiyatning norentabel (mudofaa, tibbiyot, fan, maorif, madaniyat va boshqalar) va rentabel sohaga ajralishi hamda norentabel sohani moliyalashtirishning tabiiy zarurligi soliqlar obʼyektiv amal qilishini zarur qilib qoʻyadi. Vaholanki, norentabel sohaning ijtimoiy xizmatlari asosan davlat tomonidan amalga oshiriladiki, ularni moliyalashtirish usuli sifatida yuzaga chiquvchi soliqlar ham shu tufayli bevosita davlatga tegishli boʻladi.

Soliqlarning amal qilishini bozor iqtisodiyotiga oʻtish sharoitida ikki holat bilan ifodalash mumkin: **birinchidan**, davlatning qator vazifalarini mablagʻ bilan taʼminlash zarurligi, **ikkinchidan**, bozor iqtisodiyoti qonun-qoidalari.

Davlatning bajaradigan funksiyalari va vazifalari koʻp boʻlib, bozor iqtisodiyoti rivojlana borishi bilan baʼzi ijtimoiy himoyalangan bozor munosabatlariga mos kelmaydigan vazifalar yoʻqola borsa, yangi vazifalar paydo boʻla boshlaydi. Bularga bizning respublikamizda kam taʼminlanganlarga ijtimoiy yordam koʻrsatish, bozor iqtisodiyoti

infratuzilmasini tashkil qilish kabilar kiradi. Davlat kuchli ijtimoiy-siyosiy tadbirlarni amalga oshirish uchun pensionerlar, talabalar, ko'p bolali onalar va boshqalarni mablag' bilan ta'minlash zarurligini anglab, ayrim cheklangan tovarlar bahosidagi farqni budjet hisobidan qoplaydi, bundan tashqari mahallalarda ijtimoiy himoyaga muhtoj kam ta'minlanganlarga moddiy yordam ko'rsatadi. Shu bilan birga, davlat jamiyat a'zolari osoyishtaligini saqlash maqsadida o'zining mudofaa qobiliyatini saqlab va mustahkamlab turishga ham mablag' sarflaydi, qolaversa, fuqarolar xavfsizligini saqlash, mamlakatda tartib-intizom o'rnatish, uni boshqarish funksiyalarini bajarish uchun ham ko'plab mablag' yo'naltirishga majburdir. Bunday xarajatlarni amalga oshirishning majburiyligi ular uchun manba bo'lgan soliqlarni ob'yektiv zarur qilib qo'yadi.

Qayd etish lozimki, hozirga qadar davlatning funksiyalarini bajarish uchun lozim bo'lgan moliyaviy mablag'larni shakllantirishning soliqlardan boshqa usuli jahon amaliyotida qo'llanilgan emas. Demak, hukmron kuch sifatida davlat mavjud ekan, moliyalashtirish usuli sifatida soliqlar amal qiladi. Ma'lumki, jamiyat iqtisodiy hayoti juda murakkab iqtisodiy hodisalardan iborat bo'lib, ana shu murakkablik bevosita soliqlarga ham tegishli, bu holat soliqlarning iqtisodiy mohiyatini teran anglashni taqozo etadi.

Soliqlar majburiy to'lovlarni ifoda etuvchi pullik munosabatlarni bildiradi. Bu munosabatlar soliq to'lovchilar bilan ularni o'z mulkiga aylantiruvchi davlat o'rtasida bo'ladi. Davlat uchun budjet daromadlarining asosiy manbai hisoblangan soliqlar katta ahamiyatga ega.

Soliqlar to'g'risidagi qarashlar tarixan ob'yektiv va sub'yektiv omillarning ta'sirida shakllangan. Soliqlarga doir turli ta'riflarni tahlil qilish, ularning konkret iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyot jarayonidagi mohiyatini asoslash, soliqlarning iqtisodiy rolini va soliq qonunchiligiga asos bo'lgan soliq tamoyillarini belgilash hamda soliq tizimida, jamiyat taraqqiyotida mavjud bo'lgan soliqlarning tutgan o'rnini aniqlash zarurdir. Chunki davlat paydo bo'lishi bilan soliqlar jamiyatdagi iqtisodiy munosabatlarning zaruriy talablaridan biri bo'lib hisoblanib kelgan. Davlat tuzilishi shakllari rivojlanishi bilan bir vaqtda soliq tizimi o'zgargan va takomillashtirilgan. Soliq tizimining o'zgarishi va takomillashtirilishi soliqlarning turlari, miqdorlari va yig'ib olish usullari xilma-xil bo'lganligi bilan asoslanib kelgan. Masalan, Sharq mamlakatlari iqtisodiyoti tarixida soliqlar aholidan shaxsiy mol-mulk, yerdan olingan hosil, uy hayvonlari va boshqalar uchun «zakot» sifatida olingan.

Davlat faoliyatining barcha yo'nalishlarini mablag' bilan ta'minlashning asosiy manbalaridan biri va davlat ustuvorligini amalga

o'shishning iqtisodiy vositasi soliqlardir. Soliq tizimini tartibga solish va mukammallashtirish moliyaviy tizimni rivojlantirishga yordam beradi. Iqtisodiyotni davlat tomonidan soliqlar orqali tartibga solish, davlat budjeti daromadlarini shakllantirish soliq solish vositasida jamiyatdagi u yoki bu jarayonlarning rivojlanishiga ta'sir etuvchi usul hisoblanadi. Davlatning mavjudligi soliqlar bilan uzviy bog'liq, chunki soliqdan tushadigan tushumlar davlat iqtisodiy mustaqilligining asosiy manbai hisoblanadi.

Insoniyat tarixida yirik davlat arboblardan biri, o'rta asrlarda buyuk saltanat barpo qilgan Amir Temur soliqlarga katta e'tibor qaratgan. U davlatni idora qilish tizimini yuzaga keltirishda asosan soliqlarga tayangan. O'sha davrning davlat moliyasi bu tizimning eng muhim unsurlaridan biri ekanligi, u davlatni boshqarishdagi barcha jihatlariga uzviy bog'langanligi bilan tubdan farq qilib turgani va ayni shu xususiyatiga ko'ra boshqaruvning barcha tarkibiy qismlari orasida markaziy o'rinni egallaganligi bugungi kunga kelib hammaga ayon bo'lmoqda.

Tarixan soliqlar, davlatni saqlab turish uchun zarur bo'lgan majburiy to'lovlar sifatida, davlat paydo bo'lishi bilan vujudga kelgan. Soliqlar davlat faoliyat ko'rsatishining moddiy asosini tashkil etadi, ularning iqtisodiy tabiati xuddi shu yerdan kelib chiqadi.

Bozor munosabatlarining shakllanishi davrida soliqlar korxonalarining iqtisodiy faoliyatini tartibga solishning ham bilvosita quroli hisoblanadi.

Soliqni to'lash xo'jalik yurituvchi sub'yektlar va fuqarolar bilan davlat o'rtasida yangidan yaratilgan qiymatni taqsimlashning asosiy vositasi hisoblanadi. Biror-bir jamiyatni soliq tizimisiz tasavvur qilish mumkin emas. Chunki soliqlar budjet daromadlari (pul fondi)ni tashkil etishning asosiy vositasi bo'libgina qolmay, mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirishga, ishlab chiqarishni rag'batlantirishda investitsiyalarni ko'paytirishga, raqobatbardosh mahsulotni ko'paytirishga, kichik biznesni rivojlantirishga, xususiy korxonalar ochish bilan bog'liq bo'lgan bozor infratuzilmasini barpo qilishga, umumdavlat ehtiyojlarini qondirishga va shu kabilarga xizmat qiladi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat o'zining ichki va tashqi vazifalarini, har xil ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy chora-tadbirlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mablag'larning asosiy qismini soliqlar orqali to'playdi. Jumladan, soliqlar respublika va mahalliy budjetlar daromadini shakllantiradi, davlat ijtimoiy dasturlari uchun moliyaviy negiz yaratadi, soliq to'lovchi shaxslarning tadbirkorlik faoliyatini boshqaradi, ularning tabiiy resurslardan unumli foydalanishga bo'lgan intilishini rag'batlantiradi, narx belgilashga ta'sir ko'rsatadi, aholining turmush darajasini tartibga solib turadi, imtiyozlar yordamida esa aholining kam

ta'minlangan qatlamlarini ijtimoiy himoya qilishni tashkil etishga yordam beradi.

Soliq va boshqa majburiy to'lovlar elementlari.

Soliqqa tortish tizimining asosiy bo'g'ini hisoblangan soliq elementlari soliq solishda ifodalanadigan tushunchalar bo'lib, ular soliq to'lovchilar va davlat budjeti o'rtasidagi iqtisodiy-huquqiy munosabatlarda namoyon bo'ladi.

Soliq nazariyasida soliqqa oid munosabatlarni to'liq va teranroq ifoda etish uchun iqtisodiy voqeliklarning har bir kichik guruhlarini muayyan nomdagi iboralar bilan izohlanadi. Soliq elementlari ham xuddi shunday soliqqa oid iqtisodiy hodisalarni izohlashga xizmat qiluvchi yaxlit tushuncha hisoblanadi. Soliq elementlari tushunchasi soliq solish tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning o'zi ham kichik tizimni tashkil etadi, ya'ni soliq elementlari ham bir necha iqtisodiy kategoriyalarning yaxlit holdagi harakatini bildiradi.

Soliq elementlari bir nechta tushunchalardan iborat bo'lib, ularning asosiylari *soliq solish ob'yekti, soliq solish bazasi, soliq stavkasi, soliqni hisoblab chiqarish tartibi, soliq davri, soliqni to'lash muddatlari va tartiblari, soliq imtiyozlari, soliq solish usullari, soliq yuki* kabi tushunchalarni qamrab oladi.

Soliq solish ob'yekti - soliq to'lovchida soliq yoki boshqa majburiy to'lov hisoblab chiqarilishi va (yoki) to'lanishi yuzasidan majburiyat keltirib chiqaruvchi mol-mulk, harakat, harakat natijasidir.

Soliq solish ob'yektiga foyda yoki daromad, muayyan tovarlar qiymati, yer maydoni, jismoniy va yuridik shaxslarning mulklari, tabiiy resurslardan foydalanish miqdori va boshqalar kiradi. Soliq solish ob'yekti aslida jamiyatdagi mavjud moddiy va ma'naviy boyliklarning ayrimlariga qonun yo'li bilan ulardan foydalanuvchi, egalik qiluvchi va tasarruf qiluvchi soliq sub'yektlarining huquqlariga soliq solishni ifodalaydi. Binobarin, moddiy yoki ma'naviy boyliklarga mulkiy huquqqa ega bo'lgandagina soliq solish ob'yekti yuzaga keladi. Masalan, egasiz imoratga soliq solinmaydi, chunki egasiz imoratga nisbatan soliq sub'yekti mavjud emas, vaholanki, bo'lgan taqdirda ham soliq solish ob'yekti sifatida imorat emas, balki ushbu imoratga bo'lgan mulkiy huquqqa soliq solinadi. Shu jihatdan aytish mumkinki, soliq solish ob'yekti aslida yuridik va jismoniy shaxslarning mulkiy huquqi va daromadiga qaratiladi.

Soliq solinadigan baza - soliq solish ob'ektining soliq yoki boshqa majburiy to'lovning stavkasi tatbiqan belgilangan ko'rsatkichlardagi qiymat, miqdor, fizik va boshqa tavsiflarini ifodalaydi.

Hisoblanadigan soliq miqdori nafaqat soliq stavkalarining miqdoriga,

shu bilan birgalikda soliq stavkasi qo'llaniladigan ob'jektning miqdoriga ham bog'liq. Soliq solinadigan bazaning miqdori qonunchilikda soliqqa tortilishi lozim bo'lgan soliq solish ob'jektidan ruxsat etiladigan chegirmalarga bog'liq ravishda o'zgarib turishi mumkin. Soliq solish bazasini soliq to'lovchilarning mazkur toifasiga taqdim etiladigan soliq imtiyozlariga muvofiq ravishda kamaytirishga ruxsat etiladi.

Soliq stavkasi - soliq solinadigan bazaning o'lchov birligiga nisbatan hisoblanadigan foizlardagi yoki mutlaq summadagi miqdorni ifodalaydi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning stavkalari, agar ushbu Kodeksda boshqacha qoida nazarda tutilgan bo'lmasa, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi.

Soliq stavkalari foizlarda yoki mutloq summada belgilanishi mumkin. Soliq stavkasi soliq elementlari ichida eng ko'p amaliy ahamiyatga ega bo'lgan unsurdir. Chunki soliq stavkalarini o'zgartirish orqali davlat xo'jalik yurituvchi sub'yektlar faoliyatiga ta'sir etadi.

Soliq stavkalari, undirilishga, mohiyatiga va amal qilishi nuqtai nazaridan bir necha turlariga ajratiladi:

Soliq stavkalarining biri **proporsional soliq stavkasi** bo'lib, bu soliq stavkasining asosiy mohiyati shundan iboratki, yuridik yoki jismoniy shaxslardan oboroti, foydasi yoki boshqa bir soliq ob'jektining bir xil turida yangi qo'llashdan muhim xususiyati shundaki, soliq to'lovchi ega bo'lgan foyda (daromad), dividend, oborot yoki mol-mulk qiymatini hajmi (summasi) qancha bo'lishidan qat'i nazar bir xil tartibda, ya'ni bir xil foizda soliq stavkasi qo'llaniladi.

Soliq stavkalarining keyingi turi **progressiv soliq stavkasi** hisoblanadi. Progressiv soliq stavkasi, mohiyati jihatidan proporsional soliq stavkasiga nisbatan teskari holatda amal qilib, unga muvofiq soliq to'lovchilarning daromadlari, foydasi yoki oboroti ortib borishiga muvofiq tarzda soliq stavkasining ham ortib borishi tushuniladi. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i misolida ko'rishimiz mumkin. Bunga muvofiq, jismoniy shaxslarning olgan daromadi oshib borishi bilan birga belgilangan shkala asosida soliq stavkasi oshib boradi.

Regressiv soliq stavkasida soliq to'lovchining soliqqa tortiladigan daromadi, oboroti, mol-mulk qiymati kabi soliq ob'jektining ortib borishi bilan soliq stavkasining kamayib borishi ifodalanadi. Bundan ko'rinadiki, regressiv soliq stavkasi progressiv soliq stavkasiga nisbatan teskari iqtisodiy hodisani ifodalaydi. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimida regressiv soliq stavkasi asosan soliqlarning rag'batlantiruvchilik rolini oshirish maqsadida qo'llanilib, bu asosan korxonalarining mahsulot

(xizmat, ish)ni chetga eksport qilishini rag'batlantirish maqsadida joriy etilgan. Jumladan: yuridik shaxslardan olinadigan foyda va mol-mulk solig'ida ko'rish mumkin.

Soliq imtiyozlari - soliq to'lovchilarga soliqlar bo'yicha turli xil yengilliklar bo'lib, ular vaqtinchalik va doimiy, to'liq yoki qisman va boshqa ko'rinishlarda berilishi mumkin. Soliq imtiyozlarining turlari, amal qilish mexanizmlari, mezonlari mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Soliqni hisoblab chiqarish tartibi - soliq davri uchun soliq solinadigan bazadan, stavkadan, shuningdek soliq imtiyozlaridan kelib chiqib, soliq summasini hisoblash qoidalarini belgilaydi.

Soliq davri u tugaganidan keyin soliq solinadigan baza aniqlanadigan hamda soliq miqdori hisoblab chiqariladigan davrdir.

Soliq davri bir necha hisobot davriga bo'linishi mumkin. Hisobot davrlari yakunlanganda soliq hisobotlarini taqdim etish lozim bo'ladi. Joriy avans (bo'nak) to'lovlarini to'lash davri hisobot davri bo'lmaydi.

Soliqlarni to'lash muddatlari va tartibi. Soliq qonunchiligida har bir soliq turini budjetga to'lash muddati belgilangan. Soliqni to'lash muddatlari deganda soliq to'lovchilarning davlat budjeti oldida soliq majburiyatlarini bajarish muddati ifodalanadi. Soliqni to'lash muddatlari o'z mohiyatiga ko'ra ikki xil ko'rinishga ega: joriy avans (bo'nak) to'lovlari va haqiqiy daromad olingandan keyingi to'lovlar.

Soliqni to'lash tartibi esa soliqning yo'naltirilganligi (budjetga yoki budjetdan tashqari fondlarga), soliqni to'lash vositasi (milliy valyuta - so'mda yoki boshqa mamlakatlar milliy valyutasida. O'zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligiga muvofiq soliqlar faqat milliy valyuta - so'mda to'lanishi mumkin) hamda soliqni to'lash shakllarida (naqd pul yoki naqd pulsiz) ifodalanadi.

Soliq solish usullari uch xil ko'rinishda amalga oshirilib, ular quyidagilarga: soliq solishning **kadastrli, deklaratsiya** va **manba oldidan soliq solish** usullariga ajratiladi.

Soliq yuki - soliq to'lovchi muayyan vaqt oralig'idagi faoliyati natijasida to'lagan soliqlarining yig'indisini ifodalaydi.

Bunda soliq to'lovchilar to'laydigan barcha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'indisi ifodalanadi. Soliq yukining aniq soliq to'lovchilar zimmasiga qancha to'g'ri kelganligini aniqlash ancha murakkab jarayon hisoblanadi. Biroq to'g'ri (bevosita) soliqlarda soliq og'irligi aynan soliqni budjetga hisoblab o'tkazuvchi soliq to'lovchilar zimmasiga tushsa, egri (bilvosita) soliqlarda esa soliq yuki soliqni to'lovchilar emas, balki tovar (ish, xizmat)larni iste'mol qiluvchilar zimmasiga tushadi. Muayyan turdagi yuridik va jismoniy shaxslar

bo'yicha soliq yukini bir yilda budjetga to'langan barcha majburiy to'lovlar yig'indisi bilan aniqlash mumkin. Soliq yukini ifodalashning bir qancha ko'rinishlari mavjud: makrodarajadagi soliq yuki, mezodarajadagi soliq yuki va mikrodarajadagi soliq yuki. Soliq yuki makrodarajada ifodalanganda butun mamlakat miqyosida ifodalanib, asosiy ko'rsatkich sifatida muayyan naqt oralig'ida davlat budjetiga kelib tushgan soliqlar yig'indisining ana shu vaqt oralig'ida yaratilgan yalpi ichki mahsulot (YaIM) yoki milliy daromad (MD)ga nisbati olinadi. Mezodarajada ifodalanganda alohida olingan soha, tarmoq yoki sektorga to'g'ri keladigan soliq yuki ifodalansa, mikrodarajada esa aniq bir olingan sub'yektga to'g'ri keladigan soliq yuki ifodalanadi.

Soliqlarning funksiyalari va vazifalari.

Soliqlarning funksiyalari to'g'risida turli xil qarashlar mavjud. Sobiq sotsialistik mamlakatlar iqtisodchilari o'rtasida soliqlar ikki funktsiyani bajaradi, degan qarash keng tarqalgan edi. Bu ikki funktsiya sifatida fiskal va nazorat funksiyalari tan olinardi. Ularning fikriga ko'ra eng asosiy funktsiya bu soliqlarning fiskal funktsiyasidir, chunki busiz nazorat funktsiyasining mavjud bo'lishi mumkin emas.

Soliqlarning funksiyalari ularning mohiyatini amaliyotda harakat qilayotganligini ko'rsatadi. Shunday ekan, funktsiya doimo yashab, soliq mohiyatini ko'rsatib turishi zarur. Bugun paydo bo'lib ertaga yo'q bo'lib ketadigan holatlar soliq funktsiyasi bo'la olmaydi. Demak, funktsiya kategoriyasi doimiy, qat'iy takrorlanib turadigan voqelikni ifodalaydi. Shunday uslubiy yondashishdan kelib chiqib soliqlar funktsiyasini aniqlash kerak.

Soliqlarning funksiyalari masalasida katta bahslashuvlar mavjud, lekin yagona bir fikrga kelingan emas. Ko'pchilik iqtisodchilar soliqlarga fiskal, boshqaruvchi, rag'batlantiruvchi, nazorat funksiyalari xos deb ta'rif berishadi.

Fikrimizcha, soliqlarning quyidagi asosiy funksiyalarini ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir:

1. Soliqning fiskal funktsiyasi;
2. Tartibga solish funktsiyasi;
3. Rag'batlantirish funktsiyasi;
4. Soliqning nazorat funktsiyasi;
5. Soliqni hisoblash jarayonini axborot bilan ta'minlash funktsiyasi.

1. Soliqlarning asosiy funktsiyasi - ***fiskal funktsiya*** hisoblanib (lotincha *fiscus* so'zidan olingan bo'lib, xazina degan ma'noni anglatadi), bu funktsiyaning mohiyati shundan iboratki, soliqlar yordamida davlatning moliya resurslari hosil qilinadi hamda davlat faoliyat ko'rsatishi uchun

moddiy sharoit yaratiladi. Soliqlar orqali korxonalar va fuqarolar daromadining bir bo‘lagini davlat apparati, mamlakat mudofaasi, noishlab chiqarish sohasining umuman o‘z daromadlari manbaiga ega bo‘lmagan qismini (ko‘pgina madaniyat muassasalari, jumladan, kutubxonalar, arxivlar va boshqalar) yoki lozim darajada rivojlanishini ta‘minlash uchun o‘zining mablag‘i yetishmaydigan tarmoqlarni (fundamental organ, teatrlar, muzeylar, ko‘plab o‘quv yurtlari va hokazo) saqlab turish maqsadida undirib olish yo‘li bilan davlat budjetining daromad qismini shakllantirish soliqlar fiskal funksiyasining eng muhim elementi hisoblanadi.

Soliqlarning ushbu funksiyasi orqali hosil bo‘ladigan pul resurslari davlat fondi (davlat budjeti) orqali qayta taqsimlanadi, ular ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishga, ustuvor tarmoqlarni investitsiyalashga yo‘naltiriladi.

2. Bozor munosabatlarining shakllanishi va rivojlanishi sharoitida soliqlarning ikkinchi muhim funksiyasi ularning iqtisodiyotdagi ***tartibga soluvchilik*** roli hisoblanadi, ya‘ni davlat soliqlar orqali tovarlar, xizmatlarni ishlab chiqarish va sotishning iqtisodiy shart-sharoitini tartibga soladi va bu bilan xalq xo‘jaligi tarmoqlarining iqtisodiy faoliyatini amalga oshirish uchun muayyan «soliq muhiti»ni yaratadi. Ushbu funktsiya orqali soliq tizimiga ta‘sir ko‘rsatadi, ya‘ni muayyan tarmoqda ishlab chiqarish sur‘atlarini rag‘batlantiradi yoki jilovlab turadi, sarmoyaning bir tarmoqdan soliq muhiti eng ma‘qul bo‘lgan boshqa tarmoqqa qo‘yilishini kuchaytiradi yoki pasaytiradi, shuningdek aholining to‘lovga qobil talabini kengaytiradi yoki kamaytiradi.

Soliqlarning tartibga soluvchi sifatidagi funksiyasining ahamiyati bozor sharoitida o‘sib boradi, bu davrda tadbirkorlarni ma‘muriy qaram qilish usullari yo‘q bo‘lib ketadi yoki juda oz holda qoladi, korxonalar faoliyatini farmoyishlar, ko‘rsatmalar va buyruqlar yordamida idora qilish huquqiga ega bo‘lgan «yuqori tashkilot» tushunchasining o‘zi asta-sekin yo‘qola boradi. Biroq iqtisodiy faollikni izga solib turish, uning rivojlanishini jamiyat uchun maqbul bo‘lgan yo‘nalishda rag‘batlantirish zarurati saqlanib qoladi.

3. ***Rag‘batlantirish funksiyasi*** soliq tizimining eng muhim funksiyalaridan biri bo‘lib, ishlab chiqarishni rivojlantirishga, moddiy xom-ashyo resurslari, shuningdek moliyaviy va mehnat resurslari, jamg‘arilgan mol-mulkdan samarali foydalanishga rag‘batlantiruvchi ta‘sir ko‘rsatadi, ya‘ni soliq yukini kamaytirish orqali ishlab chiqarishni rivojlantirishga, moliyaviy ahvolni mustahkamlashga va investitsiya faoliyatini jonlantirishga rag‘batlantiradi. Soliqlarning rag‘batlantirish funksiyasi orqali davlat xalq xo‘jaligi taraqqiyotini rag‘batlantiradi, bu bi-

lan fiskal funksiyani bajarish uchun bazani kengaytiradi, ishlab chiqarishni soliqlarning rag‘batlantirish funksiyasi orqali rag‘batlantirib, davlat oqilona soliq siyosatini olib borish bilan soliq yukini kuchaytirmasdan xo‘jalik yurituvchi sub’yektlarning erkin faoliyat ko‘rsatishi ta‘minlanadi.

4. Soliqlarning **nazorat funksiyasi** soliq to‘lovchi tomonidan taqdim etilgan, soliqqa tortish ob’yekti, soliqqa tortiladigan baza, imtiyozlar singari va hokazo tegishli soliq ko‘rsatkichlarining hisob-kitoblarini tekshirishdek ancha murakkab jarayondan iborat. Soliq hisobi soliq idoralariga belgilangan soliq hisobi shakllari orqali soliq to‘lovchilar o‘zlarining soliq majburiyatlarini qanday bajarayotganliklarini yanada samarali nazorat qilish imkonini beradi.

5. Soliqlarni **hisoblash jarayonini axborot bilan ta‘minlash funksiyasi** ham muhim ahamiyat kasb etib, bu funksiya orqali xarajatlar hajmi va konkret soliqlar davlatning qanday ijtimoiy-iqtisodiy funksiyalarini bajarishga sarflanganligi to‘g‘risida axborot berib turilishi juda zarur. Shunday qilinsa, soliqlarning budjetga tushishi to‘liq, o‘z vaqtida va oson kechadi.

Biz soliq funksiyalarini qisqacha ko‘rib chiqishimiz soliqlar moliya resurslarini tiklash, xo‘jalik faoliyatini tartibga solish va daromadlarni ijtimoiy jihatdan ahamiyatli maqsadlar uchun qayta taqsimlash bo‘yicha muhim vazifalarni bajaradi deb xulosa chiqarishimiz uchun imkon beradi.

Soliqlar iqtisodiyotning tarixiy rivojlanishi bosqichlarida ushbu rivojlanish jarayonlarini ta‘minlash maqsadiga bo‘ysunuvchi vazifalarni bajaradi. Soliqlarning funksiyalari esa ana shu vazifalarni bajarishga xizmat qiladi. Demak, soliqlarning funksiyalari, vazifalari bajarilishidan kelib chiqadimi yoki soliqlarning vazifalari funksiyalarining mavjudligidan kelib chiqib bajariladimi kabi aniqlash lozim bo‘lgan muammolar mavjud. Shunday ekan soliqlarning funksiyalari va vazifalari o‘rtasidagi aniq farqli jihatlarni o‘rganish va soliq munosabatlarini tashkil etish mobaynida bu chegaralarni asoslash muammosi mavjudligini qayd etib o‘tish lozim.

Soliqlar bajaradigan vazifalar ko‘pchilik mamlakatlarning soliq qonunchiligida umumiy o‘xshashliklarga ega. Ana shunday an’anaviy **soliq vazifalariga quyidagilarni kiritish mumkin:**

1. Umumdavlat vazifalarini hal qilish uchun davlatga zaruriy moliyaviy resurslar ta‘minlab berish. Soliqlarning fiskallik funksiyasi ushbu vazifani hal qilish maqsadlariga xizmat qiladi. Bu vazifani hal qilish davlatning iqtisodiyotga qay darajada aralashuviga ko‘p jihatdan bog‘liq. Bu ko‘rsatkich qanchalik yuqori bo‘lsa, soliqlarning fiskallik funksiyasi shunchalik faol bo‘ladi. Ammo soliqlarning ushbu vazifasi faqat iqtisodiy jarayonlarni qamrab olmaydi, balki davlatning noishlab chiqarish

xarajatlari ko‘payishi ham davlatning ortiqcha moliyaviy resurslarga muhtojligini keltirib chiqaradi.

2. Mamlakat iqtisodiyotida qulay investitsiya muhitini yaratishga ko‘maklashish. O‘zbekiston Respublikasida soliqlarning ushbu vazifasini bajarishi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Asosiy xususiyatlaridan biri shundaki, hozirgi kunda sarmoyalarning asosiy qismi savdo va xizmatlar sohasiga yo‘naltirilayotganligi tashvishli holdir. Buning asosiy sababi foyda normasining bu sohalarda kattaligidir. Soliqlar sarmoyalarni bevosita mahsulot ishlab chiqarish sohasiga yo‘naltirishning qudratli vositasi bo‘lishi kerak.

3. Aholining mehnat faolligini rag‘batlantirish. Soliqlar deyarli barcha mamlakatlarda ushbu vazifani bajaradi. Chunki ular aholi daromadlarini tartibga solishning muhim vositasi hisoblanadi. Daromadlardan olinadigan soliq stavkalarining eng yuqori chegarasini sezilarli darajada pasaytirish ishchi kuchining taklifi bilan bog‘liq salbiy oqibatlarining oldini olishi mumkin. 70-80 yillarda Shvetsiyada soliq stavkalarini aholi daromadlariga progressiv ravishda qo‘llash malakali ishchilarning boshqa mamlakatlar tomon migratsiyasiga olib kelgan.

4. Iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirish maqsadida daromadlarni taqsimlashning samaradorlik va adolat prinsiplari o‘rtasidagi muvofiqlikka erishish. Amaldagi soliqlarga barqarorlik va moslanuvchan soliq stavkalarining xosligi soliqlarning uzoq muddatli vazifalarini amalga oshirishga zamin yaratadi. Milliy va xorijiy investorlar kapital qo‘yilmalarini amalga oshirar ekan, ular o‘zlarining soliq majburiyatlarini aniq bilishi kerak. Soliq turlari va stavkalari barqaror va tez-tez o‘zgaraydigan bo‘lishi kerak. Soliq tizimiga mustahkam ishonch bo‘lmagan taqdirda uzoq muddatli investitsiyalarning harakati susayadi.

Yuqorida aytib o‘tganimizdek, soliqlarning budjetga ijobiy ta‘siridan tashqari, muhim iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish sohasida ham ulardan faol foydalanish mumkin. Narx-navoning isloh qilinishi, tashqi savdoning erkinlashtirilishi, mehnat bozorining isloh qilinishi va hokazolar yangi paydo bo‘lgan tijorat tuzilmalarini moliyaviy jihatdan qo‘llab-quvvatlash zaruratini yuzaga keltiradi. Bu vazifani soliq stavkalarini tabaqalashtirish yo‘li orqali hal etish mumkin.

Shunday qilib, soliqlarning vazifalari ularni amalga oshirish muddatiga qarab, qisqa muddatli, o‘rta va uzoq muddatli vazifalarga bo‘linadi. Bu vazifalar mazmuniga ko‘ra bir-biridan farq qiladi. Soliqlar nafaqat davlat budjetining tushumlariga bo‘lgan ehtiyojlarni qondirishga balki davlat daromadlarini budjetning o‘rta muddatli rejada hayotiylikini yaxshilash maqsadida moslashuvchanligini amalga oshirishga ham xizmat qilishi mumkin.

Soliqqa tortish tamoyillari.

Soliq solish tamoyillari soliq munosabatlarini amaliyotda tashkil etish, soliq solish, uni undirish amaliyotining mazmunini ochib beradi. Soliq solish tamoyillarini A. Smit o'zining «Xalqlar boyligining sabablari va tabiatlari» nomli kitobida (1776) ilk bor asoslab bergan va unda:

– davlat fuqarolari davlat xarajatlarini qoplashda o'zlari hukumat muhofazasida foydalanayotgan daromadlariga muvofiq tarzda qatnashishlari lozim.

– har bir odam to'laydigan soliq aniq belgilab qo'yilgan bo'lishi kerak, bunda o'zboshimchalik ketmaydi. Soliq miqdori, to'lanadigan vaqti va tartibi uni to'lovchiga ham, boshqa har qanday odamga ham birday aniq va ma'lum bo'lishi zarur.

– har bir soliq to'lovchiga har jihatdan qulay bo'lgan vaqtda va tartibda undirilishi kerak.

– har bir soliq shunday tarzda o'rnatilishi kerakki, bunda soliq to'lovchining hamyonidan ketadigan pul davlat budjetiga kelib tushadigan mablag'ga nisbatan ortiq bo'lishiga mumkin qadar yo'l qo'yilmasin, deb ta'kidlab o'tilgan.

Hozirgi sharoitga tatbiqan olganda, soliq solish tizimining quyidagi tamoyillarini keltirib o'tish mumkin²:

Soliq solishning yetarlilik tamoyili. Soliq solishning yetarlilik tamoyiliga muvofiq soliq solish darajasi shunday bo'lishi lozimki, u davlat intilayotgan xalq xo'jaligi samaradorligiga erishishni kafolatlay olsin. Soliqqa tortish tizimi iqtisodiyot, ijtimoiy himoya, mudofaa qobiliyati va boshqa sohalaridagi davlat siyosatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan moliya resurslari to'planishini ta'minlashi lozim. Shuni ham ta'kidlab o'tish lozimki, soliq stavkalari soliq yuki ko'rsatkichi hisoblanmaydi, chunki soliq to'lovchi soliq to'lar ekan, davlat tomonidan bepul xizmatlardan bahramand bo'lgani holda ayni chog'da o'zining ba'zi xarajatlarini qisqartiradi. Umuman olganda, yetarlilik tamoyili soliq siyosatini belgilayotganda uni davlatning qabul qilingan ijtimoiy-iqtisodiy siyosati bilan qat'iy ravishda uyg'unlashtirishni taqozo etadi.

Soliq solishning tadbirkorlik va investitsiyalarni rag'batlantirish tamoyili. Soliq tizimi xo'jalik yurituvchi sub'yektlarning ishlab chiqarishini rivojlantirish, uskunalar va zamonaviy texnologiyalar sotib olish uchun mablag' yo'naltirish, ya'ni kapital jamg'arish va shu yo'l bilan texnologiyalarni takomillashtirish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab

² Jo'raev A., Toshmatov Sh., Abduraxmonov O. Soliqlar va soliqqa tortish. O'quv qo'llanma. - Toshkent: Norma. 2009. 13-17-betlar.

chiqarishni rag'batlantirishi lozim.

Soliq solishning iqtisodiy omillarga ta'siri ikki xil ko'rinishda bo'ladi, ya'ni qiyosiy oqibat va daromad oqibati shaklida ifodalanadi. Qiyosiy oqibat mehnat natijalari, jamg'arish, investitsiyalash, yangi g'oyalarni joriy etish va ishlab chiqarish faoliyatining boshqa xil ko'rinishlari bilan shug'ullanish uchun nisbatan kamroq darajada rag'batlantirishda namoyon bo'ladi. Ayniqsa, progressiv (oshib boruvchi) soliq solishda bunday oqibatning rag'batlantirishga zid ta'siri yaqqol ifodalanadi.

Soliqlarning ta'siri investitsiyalar tarkibida ham yaqqol seziladi. Turli ko'rinishdagi aktivlar uchun joriy etilgan har xil soliq tartiblari investitsiya imkoniyatlari va sarmoyadorlarning portfeli tarkibida sezilib qoladi. Soliq tizimidagi kamchilik va nuqsonlar iqtisodiy o'sish sur'atlarining pasayib ketishiga olib kelishi mumkin, bu hol pirovard natijada davlat budjeti daromadlarining o'zgarishiga ham ta'sir etmay qolmaydi.

Soliq solishning adolatlilik tamoyili. Soliq solishning adolatlilik tamoyiliga muvofiq, soliqlar jamiyat tomonidan oqilona va adolatli deb tan olingan umumiy ob'yektiv qoidalarga binoan belgilanishi lozim. Adolatlilik tamoyili bir qancha asosiy guruhdagi soliq solish tamoyillariga bo'linadi. Bularni ikki guruhga bo'lgan holda o'rganish maqsadga muvofiqdir. Bunda gorizontol va vertikal adolatni bir-biridan farqlash lozim. Gorizontol adolat tamoyili daromad olishning turli sharoitlarida soliq to'lovchilarga nisbatan soliq solishning taxminan teng shartlarini qo'llashni ko'zda tutadi.

Vertikal adolat deganda xo'jalik yuritishning birmuncha og'ir sharoitlarida ishlayotgan sub'yektlar uchun soliq solishning bir qadar yumshoqroq shartlarini, yengil daromad olish imkoniyatiga ega bo'lgan sub'yektlar uchun esa og'irroq shartlarni qo'llash tushuniladi. Soliqlarning rag'batlantirish funksiyasini bajarish doirasida ikkinchi tamoyil buzilishi mumkin. Masalan, iste'mol tovarlari ishlab chiqarishni rag'batlantirish maqsadida ularni ishlab chiqarish bo'yicha soliq solishda bir qadar imtiyozli shartlar yoki, aksincha, vino-arog va tamaki mahsulotlarini iste'mol qilishni cheklash uchun ulardan olinadigan egri soliqlarning yuqori stavkalari belgilangan hollar ham bo'ladi.

Soliq solishning oddiylik va xolislik tamoyili. Bu tamoyil soliq solish bazasini aniqlashda, soliqlarni hisoblab chiqishda oddiylik bo'lishini, taqdim etiladigan hisobotlarning mazmunini soddalashtirishni, shuningdek soliqlarning eng muhim turlari bo'yicha yagona stavkalar belgilashni, beriladigan imtiyozlarni iloji boricha kamaytirishni ko'zda tutadi. Bu o'rinda nazarda tutilayotgan narsa shuki, soliqlarning rag'batlantirish funksiyasi doirasida beriladigan imtiyozlar yakka tartibdagi xususiyatga ega bo'lmasligi, balki muayyan faoliyat turlarini rag'batlantirishga, soliq

to'lovchilarning mulkchilik shakli va qaysi idoraga mansubligidan qat'i nazar, ma'lum turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishni ko'paytirishga qaratilmog'i lozim. Soliq imtiyozlarining haddan tashqari ko'pligi qonunlarni murakkablashtirib yuboradi, tushunishni qiyinlashtiradi hamda turlicha talqin qilinishiga olib keladi, bu hol pirovard natijada soliq to'lovchilarning soliqlarga nisbatan munosabatlariga salbiy ta'sir qiladi. Shu bilan birga aniq qilib belgilangan imtiyozlar soliq yukini boshqa soliq to'lovchilar zimmasiga o'tkazib, ijtimoiy adolatsizlik ro'y berishiga olib keladi.

Soliq solishning boshqarishga qulaylik tamoyili. Samarali soliq tizimiga qo'yiladigan muhim talablardan biri boshqaruvga qulay bo'lishidir. Soliqlarni undirib olishda samaradorlikka erishish ko'p hollarda soliqning soliq to'lovchilarga yaxshi tushunarli bo'lishiga bog'liq.

Ayrim mamlakatlarda soliq solishning nihoyatda murakkab tartibi amal qiladi, aytaylik, shkala va stavkalar turi, soliqlar tarkibi, ularni to'lash qoidalari va tartiblari haddan tashqari ko'p bo'ladi. Buning ustiga ular soliq tushumlarining ko'payishiga hech qanday yordam bermaydi hamda soliqning rag'batlantiruvchi funksiyasi bajarilishida rol o'ynamaydi.

Soliq solishning soliqlarni yig'ish jarayonini imkon qadar arzonlashtirish tamoyili. Ushbu tamoyil davlat va soliq to'lovchilar tomonidan soliqlarni yig'ish uchun ketadigan xarajatlarni mumkin qadar kamaytirishni ko'zda tutadi. Buning uchun respublikamizda soliq solish tartibini takomillashtirish bilan bir qatorda soliqlarni maqbullashtirish, kompyuter texnologiyalari, soliq axborotlarining to'g'riligini bevosita nazorat qilish usullarini qo'llash orqali soliq to'lovchilarning xarajatlarini kamaytirish maqsadida davlat hisobidan saqlanadigan servis-markazlar, soliq solish masalalari xususida soliq organlari tomonidan bepul maslahatxonalar tashkil etilgan.

Soliq solishning soliq stavkalarini qiyoslash tamoyili. Soliq stavkalari boshqa davlatlardagi xuddi shunday soliqning stavkalari bilan qiyoslanishi, ya'ni mintaqaning o'ziga xos xususiyatlari hisobga olingan holda boshqa mamlakatlar bilan teng bo'lgan xo'jalik faoliyati shart-sharoitlari vujudga keltirilishi lozim. Agar qattiq shartlar belgilab qo'yilgudek bo'lsa, bu hol respublika iqtisodiyotiga investitsiyalarni jalb qilishni mushkullashtirib yuboradi, aksincha, yengil sharoit yaratilsa, mamlakat budjetiga salbiy ta'sir qiladi.

Soliq solish tamoyillari va soliq qonunchiligi tamoyillari muayyan o'xshashlikka ega va ularni hayotga to'liq tatbiq etish iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim vazifalaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida keltirilgan soliq

to'g'risidagi qonun hujjatlari prinsiplari quyidagilardan iborat:

– har bir shaxs Kodeksda belgilangan soliq va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashga majburdir (6-modda), ya'ni soliq to'lash qonun bilan majbur qilib qo'yiladi. Aslida majburiylik soliqlarning iqtisodiy mohiyatidan kelib chiqadi;

– soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar aniq bo'lishi kerak. Soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarida har bir soliq to'lovchi qaysi soliqlar va majburiy to'lovlarni qachon, qancha miqdorda hamda qay tartibda to'lashi kerakligini aniq biladigan tarzda ifodalangan bo'lishi kerak (7-modda);

– soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlarni belgilash ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo'lishi kerak (8-modda). Huquqiy shaxslarga soliq solish mulkchilik shaklidan qat'i nazar, jismoniy shaxslar esa jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy ahvolidan qat'i nazar qonun oldida tengdirlar;

– soliq tizimi O'zbekiston Respublikasining butun hududida barcha soliq to'lovchilarga nisbatan yagonadir (9-modda);

– soliq solish masalalarini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar rasmiy nashrlarda e'lon qilinishi shart ekanligining belgilab qo'yilishi soliq qonunchiligining oshkoralik prinsipini ifoda etadi (10-modda) ;

– mamlakatimizda soliq qonunchiligi qo'llanishi natijasida yuzaga keladigan barcha qarama-qarshiliklar va noaniqliklar soliq to'lovchining foydasiga hal etilishi soliq to'lovchining haqligi prezumpsiyasi prinsipini anglatadi (11-modda).

Nazorat savollari

1. Soliqlar va soliqqa tortish maxsus kursini o'qitishning zarurligi nimada?
2. Soliqlarning iqtisodiy mohiyati deganda nimani tushunasiz?
3. Soliqlarning ob'yektiv zarurligi nimalarda ko'rinadi?
4. Soliqlarning xususiyatlarini tushuntirib bering.
5. Soliq elementlari tarkibiga nimalar kiradi?
6. Soliq solish ob'yekti nima?
7. Soliqni qanday undirish usullari mavjud?

1.2. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMI VA UNING HUQUQIY ASOSLARI

O‘zbekiston Respublikasi soliq tizimi va uning rivojlanish bosqichlari.

Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar, yig‘imlar, bojlar va majburiy to‘lovlar hamda ularning tuzilish tamoyillari, usullari, soliq nazoratining yig‘indisi *soliq tizimini* tashkil etadi.

Soliq tizimi bozor munosabatlarining eng muhim elementlaridan bo‘lib, mamlakatdagi iqtisodiy o‘zgarishlarning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan unga bog‘liqdir. Shuning uchun ham hozirgi vaqtda yaratilgan soliq tizimini keskin qayta o‘zgartirish to‘g‘risidagi takliflarga juda ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur. Bunday hollarda faqat bir daqiqalik samarani hisobga olmasdan, balki bu takliflarning mamlakat iqtisodiyoti va moliyasining barcha tomonlariga qay darajada ta’sir etishi, albatta, inobatga olinmog‘i lozim.

Tabiiyki, ideal soliq tizimini jamiyatdagi iqtisodiy munosabatlarning o‘ziga xos xususiyatlari, undagi yaratilgan ilmiy va ishlab chiqarish salohiyatini hisobga oluvchi muhim nazariy asos yordamidagina yaratish mumkin. Soliq tizimi xo‘jaliklardagi bozor munosabatlarini rivojlanishiga ta’sir qilishi, tadbirkorlikning taraqqiy etishiga yordam berishi va bir vaqtning o‘zida aholining kam ta’minlangan qatlami turmush tarzining pasayib ketishiga to‘sqinlik qilishi kerak.

O‘zbekiston Respublikasi soliqlar tizimi umumdavlat soliqlari va boshqa majburiy to‘lovlar hamda mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar tizimidan iborat.

Soliq kodeksining 23-moddasiga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasi hududida umumdavlat soliqlari va boshqa majburiy to‘lovlar hamda mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar amal qiladi³.

Soliqlarga quyidagilar kiradi:

- 1) yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i;
- 2) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i;
- 3) qo‘shilgan qiymat solig‘i;
- 4) aksiz solig‘i;
- 5) yer qa’ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to‘lovlar;
- 6) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- 7) mol-mulk solig‘i;
- 8) yer solig‘i;
- 9) obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i;

³ O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. T. Adliya vazirligi. «Adolat» nashriyoti 2008 y.

10) jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq.

Boshqa majburiy to'lovlarga quyidagilar kiradi:

- 1) ijtimoiy jamg'armalarga majburiy to'lovlar;
- 2) Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy to'lovlar;
- 3) davlat boji;
- 4) bojxona to'lovlari;
- 5) ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibida to'lanadigan quyidagi soliqlar qo'llanilishi mumkin:

- 6) yagona soliq to'lovi;
- 7) yagona yer solig'i;
- 8) tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq.

Mustaqillik yillarida soliq tizimi islohoti rivojlanishini to'rt bosqichga bo'lib o'rganish mumkin.

Birinchi bosqich 1991-1994 yillar - O'zbekistonning o'z soliq tizimini tashkil etish va soliqlarning xazinaviy ahamiyatini oshirish bosqichidir.

Soliq islohotlarining **ikkinchi bosqichi** soliqlarni bozor iqtisodiyoti talablariga moslashtirish va korxonalarining ishlab iqarishni rag'batlantirishga qaratish davridir. Bu davr **1995-1997** yillarni o'z ichiga oladi.

Soliq islohotining **uchinchi bosqichi 1998-2004** yillarni o'z ichiga oladi. Bu bosqichni soliq tizimida soliqlarni ixchamlashtirish konsepsiyasining boshlanish davri deb atash mumkin.

Soliq islohotining **to'rtinchi bosqichi 2005** yildan to hozirgi vaqtgacha bo'lgan davr. Bu bosqichni soliq tizimida tadbirkorlik sub'yektlarini har tomonlama rag'batlantirish, ular faoliyatini qo'llab quvvatlash, soliq tizimini soddalashtirish, soliq ma'murchiligini takomillashtirish davri deb atash mumkin.

Soliq tizimini guruhlashning o'ziga xos xususiyatlari.

O'zbekiston soliq tizimida soliqlarni ob'yekti, iqtisodiy mohiyati budjetga tushishi va to'lovchilari nuqtai-nazari bo'yicha guruhlariga ajratib o'rganish mumkin.

Soliqlar soliq solish ob'yektiga qarab to'rt guruhga bo'linadi:

- 1.Oborotdan olinadigan soliqlar.
- 2.Daromaddan olinadigan soliqlar.
- 3.Mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlar.

4. Yer maydoniga qarab olinadigan soliqlar.

Oborotdan olinadigan soliqlarga qo‘shilgan qiymat solig‘i, aksiz solig‘i, bojxona boji va yer qa‘ridan foydalanganlik uchun olinadigan soliqlar kiradi. Lekin oborot (aylanma) tushunchasi bizning qonunchiligimiz bo‘yicha ilgari gidek mahsulot realizatsiyasi oborotidan emas, balki yuklab yuborilgan mahsulotlar qiymati bilan o‘lchanadi. Yalpi tushumdan olinadigan yagona soliq to‘lovi ham oborotdan olinadigan soliqlarga kiradi.

Daromaddan olinadigan soliqlarga yuridik shaxslarning foydasiga solinadigan soliq, jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliq, ixtisoslashtirilgan ulgurji savdo korxonalarining yalpi daromadidan olinadigan soliq kiradi. Bu guruh soliqlarga obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i ham kiradi.

Mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlarga yuridik va jismoniy shaxslarning mol-mulk solig‘i kiradi.

Yer maydonlaridan olinadigan soliqlarga qishloq xo‘jalik tovar ishlab chiqaruvchilarining yagona yer solig‘i hamda yuridik va jismoniy shaxslarning yer soliqlarini kiritish mumkin.

Iqtisodiy mohiyatiga qarab soliqlar egri (bilvosita), to‘g‘ri (bevosita) soliqlarga bo‘linadi. To‘g‘ri soliqlarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri soliq to‘lovchilarning o‘zi to‘laydi, ya‘ni soliqning huquqiy to‘lovchisi ham, haqiqiy to‘lovchisi ham bitta shaxs bo‘ladi. Bu soliqlar tarkibiga barcha daromaddan to‘lanadigan soliqlar hamda mol-mulk va resurs soliqlari kiradi. Resurs soliqlari tarkibiga yer solig‘i, yer qa‘ridan foydalanganlik uchun va suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqlar kiradi.

To‘g‘ri soliqlarda to‘g‘ridan-to‘g‘ri daromaddan soliq to‘langanligi uchun soliqlar stavkasining kamaytirilishi korxonalar daromadining ko‘p qismini ularga qoldirib, investitsiya faoliyatini kengaytirish imkonini yaratib, bozor iqtisodiyotini rivojlantiradi. Bu soliqlarning stavkalari oshirilsa, korxonalarining moliyaviy imkoniyatlari kamaya boradi. Demak, bu guruh tarkibiga kiruvchi soliqlarning stavkalari iqtisodiy rivojlanish bilan bevosita bog‘liqdir.

Egri soliqlarning huquqiy to‘lovchilari mahsulot (ish, xizmat)ni yuklab yuboruvchilar hisoblanadi. Lekin, soliq og‘irligi haqiqatan ham tovar (ish, xizmat)ni iste‘mol qiluvchilar, ya‘ni bevosita iste‘molchilar zimmasiga tushadi. Bu soliqlar tovar (ish, xizmat) qiymati ustiga qo‘shimcha ravishda qo‘yiladi.

Egri soliqlarning ijobiy tomoni shundaki, ular respublikada ishlab chiqarilgan tovarlar respublikadan tashqariga chiqib ketishini chegaralaydi, mamlakat ichida tovarlarning serob bo‘lishiga yordam beradi hamda inflyatsiya darajasini (muomaladagi ortiqcha pul massasini)

birmuncha jilovlab turadi.

Egri soliqlar tarkibiga qo‘shilgan qiymat solig‘i, aksiz solig‘i, bojxona boji, jismoniy shaxslarning transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun soliqlari kiradi.

Chunki qo‘shilgan qiymat solig‘i va aksiz solig‘i iqtisodiy kon’yukturaning o‘zgarishlariga bevosita bog‘liq bo‘lmagan barqaror daromad manbalari hisoblanadi va egri soliqlar bo‘yicha tushumlarning asosiy qismini tashkil etadi.

O‘zbekiston Respublikasi davlat budjeti ijtimoiy xarajatlari o‘shish tendensiyasiga ega ekanligi davlat budjeti daromadlari hajmini uzluksiz oshirib borishni taqozo qiladi. Bu esa qo‘shilgan qiymat solig‘i, aksiz solig‘i kabi barqaror daromad manbalarini, budjet daromadlarini uzluksiz ta‘minlashni taqozo qiladi.

Yuqorida aytib o‘tilganidek, to‘g‘ri va egri soliqlar yagona soliq tizimini tashkil etib, bir-biri bilan o‘zaro bog‘langandir. Yevropa mamlakatlarida egri soliqlarning roli AQSh, Yaponiya, Kanada va Avstraliyaga qaraganda yuqoridir. Yevropa mamlakatlarida jami soliq tushumlarining hajmida egri soliqlarning salmog‘i 40 foizdan yuqori bo‘lib, ayrim mamlakatlarda 50 foizni tashkil etadi. Mazkur ko‘rsatkich 50 foizdan yuqori bo‘lgan mamlakatlar guruhiga Meksika, Turkiya va Koreya kiradi. AQSh, Yaponiya, Kanada va Avstraliyada esa ushbu ko‘rsatkich 25-30 foizni tashkil qiladi.⁴

Budjetga tushishiga qarab soliqlar umumdavlat va mahalliy soliq'larga bo‘linadi.

Umumdavlat soliqlari va boshqa majburiy to‘lovlar tarkibiga quyidagilar kiradi:

- 1) yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i;
- 2) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i;
- 3) qo‘shilgan qiymat solig‘i;
- 4) aksiz solig‘i;
- 5) yer qa‘ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to‘lovlar;
- 6) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq.

Umumdavlat soliqlari har yili O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining keyingi moliya yili uchun makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar va davlat budjeti bo‘yicha chiqadigan qarori asosida belgilangan normativlar bo‘yicha tegishli mahalliy budjetlar o‘rtasida taqsimlanadi;

- 7) ijtimoiy jamg‘armalarga majburiy to‘lovlar:
 - yagona ijtimoiy to‘lov;
 - fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga sug‘urta

⁴ Panskov V.P., Knyazev V. G. Nalogi i nalogooblojenie. - M.: MTSFER, 2003. -s. 57-59.

badallari;

– budjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasiga majburiy ajratmalar;

8) Respublika yoʻl jamgʻarmasiga majburiy toʻlovlar:

– Respublika yoʻl jamgʻarmasiga majburiy ajratmalar;

– Respublika yoʻl jamgʻarmasiga yigʻimlar.

9) davlat boji. Davlat boji yuridik ahamiyatga molik harakatlarni amalga oshirganlik va bunday harakatlar uchun vakolatli muassasalar, shuningdek mansabdor shaxslar tomonidan hujjatlar berganlik uchun olinadigan majburiy toʻlovdir. Bunday vakolatli muassasalarga misol qilib sud va notarial idoralarni, Oʻzbekiston Respublikasi diplomatik vakolatxonasi va uning konsullik muassasalarini keltirish mumkin. Davlat bojining stavkalari Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi;

10) bojxona toʻlovlari. Bojxona organlari bojxona ishini amalga oshirishda belgilangan tartibda bojxona toʻlovlarini undiradi. Bojxona toʻlovlarining quyidagi turlari mavjud:

– bojxona boji;

– import qilinayotgan tovarlar uchun undirilgan qoʻshilgan qiymat soligʻi;

– import qilinayotgan tovarlar uchun undiriladigan aksiz soligʻi;

– bojxona yigʻimlari.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibida toʻlanadigan umumdavlat soliqlari:

11) yagona soliq toʻlovi;

12) tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari boʻyicha qatʻiy belgilangan soliq.

Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy toʻlovlarga quyidagilar kiradi:

1) mol-mulk soligʻi;

2) yer soligʻi;

3) obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish soligʻi;

4) jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilgʻisi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq;

5) ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni koʻrsatish huquqi uchun yigʻim;

6) yagona yer soligʻi (soddalashtirilgan tartibdagi soliq).

Umumdavlat soliqlari asosan respublika budjeti daromadlarini shakllantirishga qaratilgan boʻlsa, mahalliy soliqlar va yigʻimlar mahalliy budjetlar daromadlarini shakllantiradi.

Toʻlovchilar nuqtai-nazaridan soliqlarni ***yuridik va jismoniy shaxslar toʻlaydigan*** soliqlarga ajratishimiz mumkin.

Soliq to'lashiga ko'ra yuridik shaxslarni quyidagicha guruhlarga ajratish mumkin:

- 1) umumiy tartibda soliq to'lovchi yuridik shaxslar;
- 2) mikrofirmalar va kichik korxonalar;
- 3) qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari;
- 4) savdo va umumiy ovqatlanish korxonalar;
- 5) lotoreyalar, totalizatorlar va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlar o'tkazishga ixtisoslashgan yuridik shaxslar;
- 6) tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar.

Umumiy tartibda soliq to'lovchi yuridik shaxslar quyidagi soliqlarni to'laydi:

1. Foyda solig'i;
2. Qo'shilgan qiymat solig'i;
3. Aksiz solig'i;
4. Mol-mulk solig'i;
5. Yer solig'i;
6. Yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq;
7. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
8. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i.

Soddalashtirilgan soliq tizimiga o'tgan yuridik shaxslar quyidagi soliqlarni to'laydi:

1. Yagona soliq to'lovi;
2. Yagona yer solig'i;
3. Qat'iy belgilangan soliq;
4. Qo'shilgan qiymat solig'i (ixtiyoriy);
5. Aksiz solig'i (aksiz to'lanadigan mahsulotlar ishlab chiqarganda);

Shuningdek yuqoridagi barcha yuridik shaxslar quyidagi yig'imlar, bojlar va boshqa majburiy to'lovlarni ham to'laydilar:

1. Bojxona to'lovlari (bojxona bojlari va yig'imlari, aksiz solig'i va tovarlarni import qilishda qo'shilgan qiymat solig'i);
2. Davlat bojlari;
3. Tovarlarining ayrim turlari bilan savdo qilish huquqi uchun yig'imlar;
4. Davlat maqsadli fondlariga ajratmalar (budjetdan tashqari pensiya fondi, Respublika yo'l fondi, ish bilan ta'minlashga ko'maklashish fondi);
5. Ro'yxatga olganlik uchun yig'im.

Jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlar va yig'imlar tarkibi quyidagilardan iborat:

1. Jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliq;
2. Mol-mulk solig'i;

3. Yer solig'i;
4. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
5. Yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq;
6. Bojxona to'lovlari (bojxona bojlari va yig'implari, aksiz solig'i va tovarlarni import qilishda qo'shilgan qiymat solig'i);
7. Davlat boji;
8. Tovarlarining ayrim turlari bilan savdo qilish huquqi uchun yig'implar;
9. Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarni ro'yxatga olganlik uchun yig'im.

O'zbekiston Respublikasi soliq siyosati va uning asosiy yo'nalishlari.

Soliq siyosati - bu iqtisodiy siyosatning ajralmas bir qismi bo'lib, davlatning muayyan davrda aniq maqsadlarga qaratilgan soliq sohasidagi faoliyatidir. U tarkiban soliqlarni joriy etish, soliqqa oid huquqiy baza yaratish, joriy etilgan soliqlar va soliqsiz to'lovlarni amaliyotda ishlash mexanizmini shakllantirish va samaradorligini oshirishga qaratilgan davlatning tegishli vakolatli organlari tomonidan kompleks tarzda olib boriladigan chora-tadbirlar yig'indisidir. Mamlakat soliq tizimi xususiyatlari, yo'nalishlari, qanday soliqlarning joriy etilishi, ular o'rtasidagi nisbatni ta'minlash kabi masalalarni soliq siyosati belgilab beradi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning iqtisodiyotni tartibga solishdagi roli kuchayib, o'z oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirishda soliq siyosati muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Soliq siyosati amalda davlat boshqaruvining boshqa unsurlari: pul-kredit siyosati, baho siyosati kabilar bilan birgalikda mamlakatning barcha ijtimoiy-iqtisodiy sohalariga faol ta'sir etadi. Davlat soliq siyosati orqali iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantiradi yoki cheklaydi. Zero Prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlaganidek: - «Soliq siyosatining vazifasi-bir tomondan, budget daromadining barqaror safarbarligini ta'minlashdan, ikkinchi tomondan - korxonalarni respublika uchun zarur bo'lgan mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirishga rag'batlantirishdan iborat»⁵. Soliq siyosatining asosiy vazifasi oxir-oqibat iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilishi lozim.

Amalga oshirilishi lozim bo'lgan tadbirlar xususiyatini e'tiborga olib soliq siyosati: soliq siyosati strategiyasi soliq siyosati taktikasiga bo'linadi.

Soliq siyosati strategiyasi - soliq siyosatining uzoq muddatli

⁵ Karimov I.A. O'zbekiston buyuk kelajak sari. T.: "O'zbekiston", 1998. 52-bet.

yoʻnalishi boʻlib, ijtimoiy va iqtisodiy strategiya belgilab bergan ulkan masshtabli vazifalarni kelajakda bajarilishini taʼminlash koʻzda tutilgan soliqqa doir moliyaviy tadbirlar yigʻindisidir.

Soliq siyosati taktikasi esa belgilangan soliq siyosati strategiyasi ijrosini taʼminlovchi, tez-tez oʻzgarib turuvchi sayi-harakatlarni bildirib, qisqa muddatli va kichik masshtabli moliyaviy chora-tadbirlarni hal qilishga qaratilgan yoʻnalishlar majmuasi hisoblanadi.

Soliq siyosati tarkibiy jihatdan quyidagi yoʻnalishlarda amalga oshiriladi:

– mamlakat miqyosida amal qiluvchi soliqlar va soliqsiz toʻlovlarni qonuniy joriy etish;

– amal qilayotgan soliqlarni samarali ishlashini taʼminlovchi mexanizmini shakllantirish va takomillashtirish, soliqqa oid qonunlar va boshqa meʼyoriy hujjatlarni takomillashtirib borish;

– soliq siyosatini amalga oshiruvchi tegishli vakolatli organlarni tashkil etish va ularni ushbu sohadagi vazifalarini belgilash;

– soliqqa tortish tizimini shakllantirishga qaratilgan chuqur ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish va ularni joriy etishni tashkil etish.

Soliq tizimining huquqiy asoslari.

Oʻzbekiston Respublikasida soliq tizimining huquqiy asoslari, soliq toʻlovchilarning huquqlari hamda majburiyatlari, soliq ishlarini yuritish tartiboti va soliq haqidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik Soliq kodeksi, Oʻzbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati toʻgʻrisida»gi Qonuni va shu kabi bevosita soliqqa oid qonun hujjatlari orqali tartibga solib turiladi.

Soliq haqidagi qonun hujjatlarining boshqa qonunlar va qonun hujjatlaridan oʻrin olgan normalari Soliq kodeksiga muvofiq boʻlishi lozim. Agar Oʻzbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida Soliq kodeksidan boshqacha qoidalar belgilangan yoki nazarda tutilgan boʻlsa, unda xalqaro shartnoma qoidalarida belgilangan shartlar amalda qoʻllaniladi.

Soliq solish - yuridik shaxslarga nisbatan mulkchilik shaklidan qatʼi nazar, qonun oldida tenglik, jismoniy shaxslarga nisbatan esa jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, eʼtiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeidan qatʼi nazar, qonun oldida tenglik asosida amalga oshiriladi.

Belgilanayotgan soliqlar va boshqa majburiy toʻlovlar tovarlar (ishlar, xizmatlar)ning yoki pul mablagʻlarining Oʻzbekiston Respublikasi hududi doirasida erkin muomalada boʻlishini bevosita yoki bilvosita cheklab qoʻyishi yoxud soliq toʻlovchining iqtisodiy faoliyatini boshqacha tarzda cheklab qoʻyishi yoki unga gʻov boʻlishi mumkin emas. Olingan

manbalaridan qat'i nazar, barcha daromadlarga soliq solinishi lozim, soliq imtiyozlarini belgilashda esa albatta ijtimoiy adolat prinsiplariga rioya etilishi kerak.

O'zbekiston Respublikasi hududida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar O'zbekiston Respublikasining pul birligi-so'mda hisoblab chiqariladi.

Soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlari.

Amaldagi Soliq kodeksiga ko'ra soliq to'lovchilar quyidagi huquqlarga egadirlar:

- Davlat soliq xizmati organlari va boshqa vakolatli organlardan amaldagi soliqlar, boshqa majburiy to'lovlar, soliq to'g'risidagi qonun hujjatlaridagi o'zgarishlar haqida axborot olish;

Soliq to'lovchi yuridik va jismoniy shaxslar o'zlari ro'yxatdan o'tgan quyi davlat soliq xizmati organlariga borib, budget oldidagi o'z majburiyatlarini xatolarsiz bajarish maqsadida tegishli axborotlarni yoki maslahatlarni bepul olish imkoniyatlariga ega.

- O'z soliq majburiyatlarini bajarish yuzasidan davlat soliq xizmati organlari hamda boshqa vakolatli organlardagi mavjud ma'lumotlarni olish;

Bunga muvofiq soliq to'lovchilar quyi soliq idoralaridan xo'jalik va moliyaviy faoliyatlariga tegishli bo'lgan soliq solish masalalari bo'yicha maslahat olish va ma'lumotlar bilan tanishish imkoniyatiga egadirlar.

- Soliq munosabatlari masalalari yuzasidan o'z manfaatlarini shaxsan yoki o'z vakili orqali ifoda etish;

- Soliq kodeksida, boshqa qonunlar va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlarida belgilab qo'yilgan asoslar mavjud bo'lgan taqdirda hamda tartibda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlardan foydalanish;

Soliq to'lovchilar nafaqat Soliq kodeksida, balki Vazirlar Mahkamasining yoki O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli qaror va farmonlarida ko'zda tutilgan imtiyozlardan ham foydalanish huquqlariga egadirlar. Misol uchun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 26 yanvardagi «Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish va ichki bozorni to'ldirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 1047-sonli qaroriga asosan 2012 yil 1 yanvariga qadar bo'shaydigan mablag'larni ishlab chiqarish korxonalarini texnikaviy qayta jihozlash va modernizatsiyalashga, shu jumladan yangi laboratoriyalar barpo etish va mavjudlarini jihozlashga, yangi mahsulot turlari ishlab chiqarishni o'zlashtirishga, shuningdek xom ashyo bazasini rivojlantirishga maqsadli tarzda yo'naltirish sharti bilan asosiy faoliyat turi

bo'yicha go'sht va sutni qayta ishlashga ixtisoslashtirilgan mikrofirmalar hamda kichik korxonalariga yagona soliq to'lovini 50 foizga kamaytirilgan stavkada to'lash bo'yicha imtiyoz berilgan.

- Soliqlar, boshqa majburiy to'lovlar, penya va jarimalarning ortiqcha to'langan yoki undirilgan summalarini hisobga olish yoki qaytarib olish;

Budjetga ortiqcha undirilgan solliqlar 30 ish kuni ichida soliq to'lovchilarga qaytarilishi yoki boshqa solliqlar va yig'implardan qarzi mavjud bo'lgan holda o'sha qarzni qoplashga yo'naltirilishi imkoniyati paydo bo'ladi.

- Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashni kechiktirish va (yoki) bo'lib-bo'lib to'lash;

- Soliq solish ob'ektini hisobga olishda, solliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish hamda to'lashda o'zlari yo'l qo'yan xatolarni mustaqil ravishda tuzatish;

Soliq to'lovchilar soliq hisob-kitobini quyi soliq idoralariga qonunchilikda belgilangan muddatlarda topshirgandan so'ng xato va kamchiliklarni aniqlashsa, uni tuzatib, darhol soliq idoralariga soliq hisob-kitoblarini qayta topshirishlari lozim bo'ladi. Aks holda qonun oldida javob berishlariga to'g'ri keladi.

- Soliq tekshiruvlari materiallari bilan tanishish va tekshiruv dalolatnomalarini olish;

Soliq to'lovchilar faoliyati soliq organlari tomonidan tekshirilganda aniqlangan xato va kamchiliklar, qo'shimcha hisoblangan solliqlar va boshqa majburiy to'lovlar, hisoblangan moliyaviy jarimalar to'g'risida tuzilgan dalolatnoma korxonalar mansabdor shaxslariga (bosh hisobchisiga) tanishtirilishi shart. Tekshirish natijalarini korxonalar rahbariyati noto'g'ri deb hisoblashi hamda e'tiroz bildirishi ham mumkin. Bunday holatda soliq to'lovchi soliq idorasi rahbariyati nomiga yoxud yuqori soliq idoralariga yozma murojaat qilishi mumkin. Soliq idoralarida ekspert komissiyasi tuzilgan bo'lib, ushbu komissiya tomonidan soliq to'lovchilarning yozma e'tirozlari bir oy muddat ichida ko'rib chiqiladi va natijasi arizachiga bildiriladi. Bunday holatda tekshirish natijasida soliq to'lovchiga nisbatan qo'shimcha hisoblangan solliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda moliyaviy jarimalarni budjetga undirish to'xtatilmaydi.

- Soliq tekshiruvlarini amalga oshirayotgan davlat soliq xizmati organlariga soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarini bajarishga doir masalalar yuzasidan tushuntirishlar berish;

- Davlat soliq xizmati organlarining, boshqa vakolatli organlar va ular mansabdor shaxslarining Soliq kodeksiga va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq bo'lmagan hujjatlari hamda talablarini

bajarmaslik;

- Davlat soliq xizmati organlarining va boshqa vakolatli organlarning qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan belgilangan tartibda shikoyat qilish;

Soliq organlari o'zlariga berilgan vakolat doirasida qabul qilgan qarorlari ayrim hollarda soliq to'lovchilarning e'tirozlarini keltirib chiqarishi yoki ular mansabdor shaxslarining hatti-harakatlarini soliq to'lovchi qonunga zid deb hisoblashi va ularga barham berish maqsadida yuqori soliq organlari (Davlat soliq boshqarmasi, Davlat soliq qo'mitasi)ga yoxud sudga shikoyat bilan da'vo qilishi mumkin. Bunday holat amaliyotda ba'zida uchrab turadi.

- Davlat soliq xizmati organlarining va boshqa vakolatli organlarning qonunga xilof qarorlari yoki ular mansabdor shaxslarining qonunga xilof harakatlari tufayli yetkazilgan zararining o'zni qoplanishini belgilangan tartibda talab qilish.

Soliq to'lovchilar Soliq kodeksida va boshqa qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa huquqlarga ham ega bo'lishlari mumkin.

Soliq kodeksiga ko'ra soliq to'lovchilar quyidagi majburiyatlarga egadirlar:

- O'z soliq majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq hajmda bajarishi;

Soliq to'lovchilar har bir soliq turi bo'yicha hisob-kitoblarini belgilangan muddatlardan kechiktirmasdan soliq idoralariga taqdim etadi. Aks holda korxonaga va korxonaning mansabdor shaxslariga nisbatan moliyaviy va ma'muriy jazo choralari qo'llaniladi.

- Qonun hujjatlariga muvofiq buxgalteriya hisobini yuritishi, moliyaviy va soliq hisobotini tuzishi;

Korxonada o'zining ishlab chiqarish va moliyaviy faoliyatini yuritishda qonunchilik bilan belgilab berilgan hisob va buxgalteriya hisobi hujjatlarini yuritishga majburdir. Korxonada buxgalteriya hisobini yuritish tegishli qonunchilik normalari asosida amalga oshiriladi.

- Davlat soliq xizmati organlariga va boshqa vakolatli organlarga imtiyozlar olish huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni taqdim etishi;

Soliq to'lovchilarga Soliq kodeksida, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlarida yoki boshqa qonun hujjatlarida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlardan imtiyozlar ko'zda tutilgan holda, ular imtiyoz olish huquqini tasdiqlovchi tegishli qonun hujjatlarini quyi soliq idoralariga taqdim etishlari shart. Imtiyoz huquqini tasdiqlovchi hujjat mavjud bo'lgandagina ular imtiyozlardan foydalanishlari mumkin.

- Soliq tekshiruvlari o'tkazilayotgan vaqtda davlat soliq xizmati organlariga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish,

to'lash bilan bog'liq hujjatlar hamda ma'lumotlarni taqdim etishi;

Nazorat organlari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi respublika kengashining tekshiruv rejasiga asosan davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilar faoliyati tekshirilganda korxonalar soliq solish ob'yekti bilan bog'liq bo'lgan barcha ob'yektlarini ko'zdan kechirish va tekshirishga sharoit yaratib berishlari lozim. Aks holda soliq idoralarining qonuniy talablari bajarilmagan hisoblanadi va ularga nisbatan qonunchilikda ko'zda tutilgan tegishli jazo choralari qo'llaniladi.

- Davlat soliq xizmati organlarining va boshqa vakolatli organlarning hamda ular mansabdor shaxslarining qonuniy talablarini bajarishi, shuningdek mazkur organlarning, ular mansabdor shaxslarining qonuniy faoliyatiga to'sqinlik qilmasligi shart.

Soliq idoralari tomonidan o'tkazilgan tekshirishlar natijasida aniqlangan xato va kamchiliklarni bartaraf etish yoki ularning boshqa vakolat doirasidagi qonuniy talablari soliq to'lovchilar tomonidan bajarilishi majburiydir.

Soliq agentlari yuqorida qayd etilgan majburiyatlardan tashqari:

- Soliq to'lovchilarga to'lanadigan mablag'lardan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'g'ri va o'z vaqtida hisoblab chiqarishi, ushlab qolishi hamda byudjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga o'tkazishi;

- Soliq to'lovchilarga to'langan daromadlarning, ushlab qolingani hamda byudjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga o'tkazilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning hisobini yuritishi, shu jumladan har bir soliq to'lovchi bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishi shart.

Soliq to'lovchilar Soliq kodeksida va boshqa qonun hujjatlarida o'z zimmlariga yuklatilgan boshqa majburiyatlarga ham ega bo'lishlari mumkin.

Hisobotlarni o'z vaqtida topshirmaganlik, shuningdek noto'g'ri ma'lumotlarni ko'rsatganlik va budjetga soliqlarni to'lamaganlik uchun yuridik shaxslarga Soliq kodeksida nazarda tutilgan moliyaviy jazo choralari qo'llaniladi, yuridik shaxslarning mansabdor shaxslari esa, shuningdek qonun hujjatlariga muvofiq ma'muriy, fuqarolik-huquqiy va jinoiy javobgarlikka tortiladilar (Soliq kodeksining 132-moddasi).

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOLIQ KODEKSI BO‘YICHA YURIDIK SHAXSLARGA QO‘LLANILADIGAN JAZO CHORALARI (17-BOB)⁶

T/r	Huquqbuzarliklar	Jazo choralari		
		jazo chorasi	qo‘llash sharti	miqdori
1.	Soliq to‘lovchining, shu jumladan O‘zbekiston Respublikasi norezidentining, bundan bir vaqtning o‘zida davlat soliq xizmati organlarida va davlat statistikasi organlarida hisobga qo‘yilgan holda davlat ro‘yxatidan o‘tkaziladigan soliq to‘lovchilar mustasno, davlat soliq xizmati organlarida hisobga turishdan bo‘yin tovlashi	jarima	agar faoliyat ko‘pi bilan 30 kun amalga oshirilgan bo‘lsa	eng kam ish haqining 50 baravari miqdorida, biroq bunday faoliyat natijasida olingan sof tushumning 10%idan kam bo‘lmagan miqdorda
			agar faoliyat 30 kundan ortiq amalga oshirilgan bo‘lsa	eng kam ish haqining 100 baravari miqdorida, biroq bunday faoliyat natijasida olingan sof tushumning 50%idan kam bo‘lmagan miqdorda
1.	Soliq to‘lovchining, shu jumladan O‘zbekiston Respublikasi norezidentining davlat soliq xizmati organida ob‘ektlar bo‘yicha hisobga turishdan bo‘yin tovlashi	jarima	agar hisobga turish bo‘yicha belgilangan muddatdan ko‘pi bilan 30 kun o‘tgan bo‘lsa	eng kam ish haqining 50 baravari miqdorida
			agar hisobga turish bo‘yicha belgilangan muddatdan 30 kundan ortiq o‘tgan bo‘lsa	eng kam ish haqining 100 baravari miqdorida

⁶ Soliq kodeksiga asosan mualliflar tomonidan tayyorlandi

T/r	Huquqbuzarliklar	Jazo choralari		
		jazo chorasi	qo'llash sharti	miqdori
2.	Sotishdan olingan tushumni yashirish (kamaytirib ko'rsatish)*	undirish		yashirilgan (kamaytirib ko'rsatilgan) tushum summasi
3.	Kirim qilinmagan tovarlarni saqlash, qonuniy kelib chiqishi tasdiqlangan hollar bundan mustasno	undirish		kirim qilinmagan tovar qiymati
4.	Soliq hisobotini o'z vaqtida taqdim etmaganlik yoki kameral nazorat natijalari bo'yicha aniqlangan tafovutlar asoslarini yoxud aniqlashtirilgan soliq hisobotini belgilangan muddatda taqdim etmaganlik	jarima	ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil ichida takroran sodir etilgan	to'lov muddati o'tkazib yuborgan har bir kun uchun 1 %, biroq tegishli hisobot davri uchun ilgari hisoblab chiqarilgan to'lovlar chegirib tashlangan holda belgilangan to'lov muddatiga tegishli to'lov summasining 10% idan ko'p bo'lmagan miqdorda
5.	Buxgalteriya hisobining yo'qligi yoki uni belgilangan tartibni hisoblab chiqarishshshi lozim bo'lgan soliqlar, boshqa majburiy to'lovlar summasini aniqlab bo'lmaydigan darajada buzib yuritish	jarima		soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasini aniqlash imkoni bo'lmagan davrda tovarlar (ishlar, xizmatlar) sotilishidan tushum summasining 1 %i, biroq eng kam ish haqining 50 baravaridan ko'p**
6.	Faoliyat turlari bilan litsenziyasiz va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarsiz shug'ullanish	jarima		faoliyatning ushbu turlarini litsenziyasiz yoki boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarsiz amalga oshirish davrida olingan sof foyda miqdorida, biroq eng kam ish haqining 50 baravaridan kam bo'lmagan miqdorda

T/r	Huquqbuzarliklar	Jazo choralari		
		jazo chorasi	qo'llash sharti	miqdori
7.	Qo'shilgan qiymat solig'i solinmaydigan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishda, shuningdek qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lmagan mahsulot yetkazib beruvchilar tomonidan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishda qo'shilgan qiymat solig'ini hisobvara-q-fakturada aks ettirganlik	jarima		mahsulot yetkazib beruvchilarga hisobvara-q-fakturada ko'rsatilgan qo'shilgan qiymat solig'i summasining 20%i miqdorida****
8.	Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarini va (yoki) to'lovlarni plastik kartochkalar asosida qabul qilish bo'yicha hisob-kitob terminallarini ishlatish majburiy bo'lgani holda ularni ishlatmasdan savdoni amalga oshirganlik va xizmatlar ko'rsatganlik, xuddi shuningdek sotib oluvchiga kvitansiyalar yozib berish, talonlar, cheklar yoki ularga tenglashtirilgan boshqa hujjatlarni berish majburiy bo'lgani holda bunday hujjatlarni bermasdan tovarlarni realizatsiya qilganlik va xizmatlar ko'rsatganlik	jarima		eng kam ish haqining 30 baravaridan 50 baravarigacha miqdorda
			jarima qo'llanilganidan keyin 1 yil ichida sodir etilganda	eng kam ish haqining 75 baravaridan 100 baravarigacha miqdorda

T/r	Huquqbuzarliklar	Jazo choralari		
		jazo chorasi	qo'llash sharti	miqdori
9.	Texnik talablarga javob bermaydigan nazorat-kassa mashinalaridan foydalanganlik yoki fiskal xotirasining xizmat ko'rsatish dasturi buzilgan nazorat-kassa mashinalaridan foydalanganlik, shuningdek plastik kartochkalar asosida to'lovlarni qabul qilishni rad etganlik	jarima		eng kam ish haqining 100 baravari miqdorida
			jarima qo'llanilganidan keyin 1 yil ichida sodir etilganda	eng kam ish haqining 200 baravari miqdorida
10.	Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddatlarini buzish	penya	muddati o'tkazib yuborilgan har bir kun uchun, to'lov kuni ham shunga kiradi***	har bir kun uchun 0,05% miqdorida
11.	Yer uchastkalaridan yer uchastkasiga bo'lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko'rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanish	jarima	yer solig'ining summasiga ekvivalent	yuridik shaxslarga – 2 baravari miqdorida
				jismoniy shaxslarga — 1,5 baravari miqdorida

** Soliq kodeksining 114-moddasiga muvofiq yashirilgan (kamaytirib ko'rsatilgan) tushum summasi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish maqsadida hisobga olinmaydi hamda mazkur soliqqa oid huquqbuzarlik yuzasidan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha qayta hisob-kitob qilinmaydi,*

Bunda tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushumni yashirish (kamaytirib ko'rsatish) deb quyidagilar e'tirof etiladi:

– tovarlar (ishlar, xizmatlar) realizatsiya qilinganligi hollari hujjat bilan tasdiqlanganda tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushum summasining hisobga olish registrilarida aks ettirilmaganligi;

– tovarlar (ishlar, xizmatlar) realizatsiya qilinganligidan dalolat beruvchi hujjatlarning almashtirilganligi, soxtalashtirilganligi yoki yo'q qilinganligi;

– hisobda realizatsiya qilinmagan deb ko'rsatilgan tovarlarning omborda yoki realizatsiya qilish joyida mavjud emasligi.

*** Jarimani to'laganlik soliq to'lovchini buxgalteriya hisobini tiklash majburiyatidan ozod qilmaydi.*

**** Bunda boshqa soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha ortiqcha to'langan summaga teng bo'lgan qarz summasiga penya hisoblanmaydi. Penya miqdori tegishli soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha qarz summasidan oshib ketishi mumkin emas. Penya undirilishi soliq to'lovchini soliq majburiyatlarini bajarishdan ozod qilmaydi. Yuridik shaxs — tadbirkorlik sub'ekti ixtiyoriy tugatilgan taqdirda, yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran barcha turdagi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha penyalar hisoblash to'xtatiladi. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qayta boshlangan taqdirda, penya belgilangan tartibda qo'shib hisoblanadi hamda hisoblashlar to'xtatib turilgan butun davr uchun undiriladi.*

***** Bunda mahsulot yetkazib beruvchi hisobvaraqa-fakturada ko'rsatilgan soliq summasini budjetga to'lashi shart.*

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MA‘MURIY JAVOBGARLIK
TO‘G‘RISIDAGI KODEKSI BO‘YICHA MANSABDOR SHAXSLARGA
QO‘LLANILADIGAN JAZO CHORALARI (13-BOB)⁷**

T/r	Huquqbuzarliklar	Jazo choralari	
		jazo chorasi turi	miqdori
1.	Soliq olinadigan foydani (daromadni) yoki boshqa ob'yektlarni qasddan yashirish (kamaytirib ko'rsatish) yoxud soliqlar, yig'imlar va boshqa majburiy to'lovlar to'lashdan qasddan bo'yin tovlash	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 5 baravaridan 7 baravarigacha
	Katta miqdorda sodir etilgan xuddi shu huquqbuzarlik		eng kam oylik ish haqi miqdorining 10 baravaridan 15 baravarigacha
2.	Daromaddarl to'g'risida deklaratsiya taqdim etishdan bo'yin tovlash, deklaratsiyani o'z vaqtida taqdim etmaslik yoki unda atayin noto'g'ri ma'lumotlarni taqdim etish	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 1 baravaridan 3 baravarigacha
3.	Foyda (daromad) yoki soliq solinadigan boshqa ob'yektlarning hisobini olib bormaslik yoxud bunday hisobni belgilangan tartibni buzgan holda olib borish	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 1 baravaridan 3 baravarigacha
	ma'muriy undiruv chorasi qo'llangandan keyin bir yil davomida takroran sodir etilgan xuddi shu huquqbuzarlik		eng kam oylik ish haqi miqdorining 3 baravaridan 5 baravarigacha
4.	Soliqlarni, budjetga va budjetdan tashqari fondlarga boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash uchun zarur bo'lgan soliq hisobotlarini, hisob-kitoblarini va boshqa hujjatlarni taqdim etmaslik, o'z vaqtida taqdim etmaslik yoki belgilanmagan shaklda taqdim etish, basharti bu harakatlar to'lanishi lozim bo'lgan soliq yoki boshqa to'lovlarning miqdorini kamaytirishga olib kelsa	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 1 baravaridan 3 baravarigacha
	ma'muriy undiruv chorasi qo'llangandan keyin bir yil davomida takroran sodir etilgan xuddi shu huquqbuzarlik		eng kam oylik ish haqi miqdorining 3 baravaridan 5 baravarigacha

⁷ Ma'muriy javobgarlik kodeksiga asosan mualliflar tomonidan tayyorlandi

T/r	Huquqbuzarliklar	Jazo choralari	
		jazo chorasi turi	miqdori
5.	Soliq organlarida ro'yxatga olinganligini tasdiqlovchi ma'lumotnomasiz korxonalar va tashkilotlarga hisob-kitob yoki boshqa schyotlarini ochish	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 5 baravaridan 10 baravarigacha
6.	Buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish tartibini buzish	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 5 baravaridan 10 baravarigacha
	ma'muriy undiruv chorasi qo'llangandan keyin bir yil davomida takroran sodir etilgan xuddi shu huquqbuzarlik		eng kam oylik ish haqi miqdorining 10 baravaridan 15 baravarigacha
7.	Soliq to'lovchilarning identifikatsiya raqamlarini qo'llanish tartibini buzish	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 3 baravaridan 7 baravarigacha
8.	Xo'jalik yurituvchi sub'yekt tomonidan pochta manzili (joylashgan yeri), bank rekvizitlari o'zgarganligi to'g'risida yoki o'zi qayta ro'yxatdan o'tganligi to'rtisidagi ma'lumotlarni o'n kunlik muddat ichida vakolatli davlat organlariga taqdim etmaslik yoxud yolg'on ma'lumotlarni taqdim etish	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 10 baravaridan 15 baravarigacha
	Auditorning auditorlik tekshiruvini o'tkazish chog'ida aniqlangan buxgalteriya hisobini yuritish, shuningdek moliyaviy hisobot tuzishga oid qonun hujjatlari bilan belgilangan ta.lablarni buzish dalillarini yashirish, auditorning atayin yolg'on auditorlik hisoboti yoki auditorlik xulosasini tuzishi	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 10 baravaridan 15 baravarigacha
10.	Xo'jalik yurituvchi sub'yektning majburiy auditorlik tekshiruvini o'tkazishdan bosh tortishi*	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 5 baravaridan 10 baravarigacha

T/r	Huquqbuzarliklar	Jazo choralari	
		jazo chorasi turi	miqdori
11.	Ish beruvchi yuridik shaxslarning mansabdor shaxslari tomonidan Xalq banki filialiga fuqarolarni jamg'arib boriladigan pensiya tizimida hisobga olish uchun zarur ma'lumotlarni, fuqarolarning shaxsiga oid ma'lumotlar bilan bog'liq o'zgarishlar to'g'risidagi ma'lumotlarni qasddan taqdim etmaslik yoki noto'g'ri ma'lumotlarni taqdim etganlik, xuddi shuningdek hisoblab chiqarilgan va kiritilgan jamg'arib boriladigan pensiya badallari to'g'risidagi ma'lumotlarni xodimlarga taqdim etmaslik	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 2 baravaridan 4 baravarigacha
12.	Jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallarini kiritishdan bosh tortish	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 3 baravaridan 5 baravarigacha

** Xo'jalik yurituvchi sub'yektning mansabdor shaxsiga nisbatan ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin kalendar yil tugaguniga qadar majburiy auditorlik tekshiruvini o'tkazishdan bosh tortish xo'jalik yurituvchi sub'yektdan eng kam oylik ish haqining 50 baravaridan 100 baravarigacha miqdorda jarima undirishga sabab bo'ladi. Xo'jalik yurituvchi sub'yektning oxirgi hisobot sanasidagi joriy aktivlari summasining jami 20 foizidan ortiq miqdorda jarima undirish unga undiriladigan summasini undirish to'g'risida qaror qabul qilingan kundan e'tiboran olti oy mobaynida oyma-oy bo'lib to'lash imkoni berilgan holda amalga oshiriladi. Jarimaning to'lanishi xo'jalik yurituvchi sub'yektni majburiy auditorlik tekshiruvidan o'tishdan ozod qilmaydi (O'zbekiston Respublikasining 09.12.1992 yildagi «Auditorlik faoliyati to'g'risida»gi 734-XII-sonli Qonuni 10-moddasining uchinchi qismi).*

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI JINOYAT KODEKSI BO‘YICHA
MANSABDOR SHAXSLARGA QO‘LLANILADIGAN JAZO CHORALARI
(12-BOB)⁸**

T/r	Huquqbuzarliklar	Jazo choralari	
		jazo chorasi turi	miqdori
1.	Foyda (daromad) yoki soliq solinadigan boshqa ob'yektlarni qasddan yashirishni, kamaytirib ko'rsatishni, shuningdek davlat tomonidan belgilangan soliqlarni, yig'implarni, boj yoki boshqa to'lovlarni to'lashdan qasddan bo'yin tovlashni ancha miqdorda sodir etish, shunday qilmish uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin ro'y bergan	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 150 baravarigacha
		yoki axloq tuzatish ishlari	ikki yilgacha
		yoki qamoq	olti oygacha
	Soliq yoki boshqa to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlash: a) takroran; b) ko'p miqdorda sodir etilgan bo'lsa**	jarima	eng kam oylik ish haqi miqdorining 150 baravaridan 300 baravarigacha
		yoki axloq tuzatish ishlari	ikki yildan uch yilgacha
		yoki ozodlikdan mahrum qilish	uch yilgacha*
Soliq yoki boshqa to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlash juda ko'p miqdorda sodir etilgan bo'lsa***	jarima	eng kam oylik ish haqining 300 baravaridan 600 baravarigacha	
	yoki ozodlikdan mahrum qilish	uch yildan besh yilgacha*	
2.	Soxta bankrotlik, ya'ni xo'jalik yurituvchi sub'yektning o'z majburiyatlarini iqtisodiy jihatdan bajara olmasligi haqida bila turib, haqiqatga to'g'ri kelmaydigan e'lon berishi kreditorlarga ko'p miqdorda zarar yetkazilishiga sabab bo'lsa	jarima	eng kam oylik ish haqining 100 baravaridan 200 baravarigacha
		yoki muayyan huquqdan mahrum qilish	besh yilgacha
		yoki axloq tuzatish ishlari	uch yilgacha
		yoki ozodlikdan mahrum qilish****	uch yilgacha

⁸ Jinoyat kodeksiga asosan mualliflar tomonidan tayyorlandi

T/r	Huquqbuzarliklar	Jazo choralari	
		jazo chorasi turi	miqdori
3.	Xo'jalik yurituvchi sub'yektning haqiqatga to'g'ri kelmaydigan ma'lumot va hujjatlarni taqdim etish, buxgalterlik hisobotlarini buzib ko'rsatish yo'li bilan iqtisodiy jihatdan o'zining to'lovga qodirligining yo'qotganligini yoki iqtisodiy nochorligini boshqacha tarzda qasddan yashirishi kreditorlarga ko'p miqdorda zarar yetkazilishiga sabab bo'lsa	jarima	eng kam oylik ish haqining 100 baravaridan 200 baravarigacha
		yoki muayyan huquqdan mahrum qilish	besh yilgacha
		yoki axloq tuzatish ishlari	uch yilgacha
		yoki ozodlikdan mahrum qilish****	uch yilgacha

* Qasddan yashirilgan, kamaytirib ko'rsatilgan foyda (daromad) bo'yicha soliqlar va boshqa to'lovlar to'liq to'langan taqdirda, ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo qo'llanilmaydi.

** Ko'p miqdor - eng kam oylik ish haqining 100 baravardan 300 baravarigacha bo'lgan miqdor.

*** Juda ko'p miqdor - eng kam oylik ish haqining 300 baravari va undan ortiq bo'lgan miqdor.

**** Yetkazilgan moddiy zarar uch karra miqdorida qoplangan taqdirda, ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo qo'llanilmaydi.

Nazorat savollari

1. Soliq tizimi nima?
2. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimining qanday rivojlanish bosqichlari mavjud?
3. Hozirgi kunda qanday soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar mavjud?
4. Soliq siyosatining qanday yo'nalishlari mavjud?
5. Soliq kodeksining ahamiyati nimada?
6. Soliq to'lovchilar qanday huquqlarga ega?
7. Soliq to'lovchilar qanday majburiyatlarga ega?

II bob. YURIDIK VA JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH

2.1. YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN FOYDA SOLIG'I

Foyda solig'ining joriy qilinishi, iqtisodiy mohiyati va ahamiyati.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari 1991 yilga qadar asosan davlat korxonalarini foydasidan ajratiladigan ajratmalar hisobidan shakllanar edi. Ushbu foydadan ajratma davlat tomonidan belgilangan majburiy to'lov bo'lib, u korxonalar balans foydasining 90 foizgacha bo'lgan qismini budjetga olib ketar edi. Qolgan foyda miqdori esa korxonalar tomonidan emas, balki yuqori tashkilot topshirig'iga ko'ra tegishli fondlarga taqsimlanar edi.

Bozor munosabatlari rivojlanishi bilan iqtisodiyotni soliqlar yordamida tartibga solish, xususan, foydadan ajratmalar o'rniga daromad solig'ini joriy qilish zarurati paydo bo'ldi va 1992 yildan boshlab barcha turdagi xo'jalik yurituvchi sub'yektlar daromad solig'ini to'lashga o'tdilar.

1995 yil yanvar oyidan boshlab soliqlarning rag'batlantiruvchi rolini kuchaytirish maqsadida mamlakatimizda korxonalarining foydasidan olinadigan soliq joriy etildi. Shu bilan bir qatorda soliq to'lovchilarning ayrim toifalari uchun daromad solig'i va yalpi daromad solig'i tartibi saqlab qolindi (tijorat banklari, sug'urta tashkilotlari, gastrol-konsert faoliyatini olib boruvchi muassasalar, ko'ngilochar o'yinlarni tashkil etuvchi korxonalar, birja va boshqa shu kabi korxonalar).

2008 yil 1 yanvardan kuchga kirgan Soliq kodeksining 23-moddasiga ko'ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i umumdavlat soliqlari tarkibiga kirib, u davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi.

Soliq to'lovchilar, soliq solish ob'yekti va soliq solinadigan baza.

Soliq kodeksiga ko'ra yuridik shaxslardan olinadigan *foyda solig'i to'lovchilari* bo'lib moliya yilida soliqqa tortiladigan foydaga ega bo'lgan yuridik shaxslar hisoblanadi. Ammo soliq solishning alohida tartibiga o'tgan korxonalar, jumladan yagona soliq to'loviga o'tgan mikrofirma va kichik korxonalar, savdo va umumiy ovqatlanish tashkilotlari, yagona yer solig'i to'lovchi qishloq xo'jalik tovari ishlab chiqaruvchilar bu soliqni to'lovchi hisoblanishmaydi. Ular o'zlari uchun ixchamlashtirilgan soliqni to'laydilar. Bulardan tashqari tadbirkorlik faoliyatining faqat alohida

turlariga qat'iy stavkada soliq to'lovchilar ham bu soliq to'lovchilari hisoblanishmaydi.

Soliq solish maqsadida foydaga soliq to'lovchilar **rezidentlar va norezidentlarga** ajratiladi.

O'zbekiston Respublikasining rezidenti deb O'zbekistonda ta'sis etilgan yoki ro'yxatdan o'tgan hamda bosh korxonasi O'zbekistonda joylashib, O'zbekiston Respublikasidan tashqarida ro'yxatdan o'tgan yuridik shaxslar hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi rezidenti bo'lgan yuridik shaxslar O'zbekistonda va undan tashqaridagi faoliyatdan olgan daromadlaridan foyda solig'iga tortiladilar.

O'zbekiston Respublikasining norezidentlari esa faqat O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatishdan olgan daromadlari bo'yicha soliqqa tortiladilar.

Soliq kodeksining 127-moddasiga ko'ra yuridik shaxslardan olinadigan **foyda solig'ining ob'yekti** bo'lib O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining va norezidentlarining foydasi hamda rezident va norezidentlarning chegirmalar qilinmagan holda to'lov manbaidan soliq solinadigan daromadlari hisoblanadi.

Soliq solinadigan baza esa jami daromad bilan chegirib tashlanadigan xarajatlar o'rtasidagi farq sifatida belgilangan imtiyozlarni hamda soliq solinadigan foydaning kamaytirilishi hisobga olingan holda hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqib belgilanadi (Soliq kodeksining 128-moddasi).

Jami daromadlar tarkibi, jami daromaddan chegirmalar.

Yuridik shaxslarning jami daromadi tarkibiga ular tomonidan olinishi lozim bo'lgan (olingan) ortilgan tovar, bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmat haqlari kabi pullik va bepul (pulsiz), qaytarmaslik sharti bilan olingan mablag'larni kiritish mumkin.

Yuridik shaxslarning jami daromadlari tarkibiga:

- **tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni sotishdan olinadigan daromadlar;**
- **boshqa daromadlar kiradi.**

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan, shu jumladan yordamchi xizmatlar tomonidan realizatsiya qilishdan qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i chegirib tashlangan holda olingan tushum tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar hisoblanadi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan tushum yuklab jo'natilgan tovarlar (bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlar) qiymatidan kelib chiqqan holda tovarlarni jo'natish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish hollarini tasdiqlovchi hujjatlar asosida

belgilanadi.

Vositachilik faoliyatidan daromadlar oladigan yuridik shaxslar uchun tushum deyilganda ko'rsatilgan xizmatlar uchun olinishi lozim bo'lgan haq summasi tushuniladi.

Nashriyot va tahririyatlar uchun gazeta va jurnallarni realizatsiya qilishdan olingan tushum ularda reklamani joylashtirishdan olingan daromadlar kiritilgan holda aniqlanadi.

Mol-mulknii ijaraga berishdan foizlar, royalti, daromadlar olish imkonini beruvchi mol-mulknii va mulkiy huquqlarni boshqa shaxslarga foydalanishga berish, shuningdek talab qilish huquqidan boshqa shaxsning foydasiga voz kechishdan olingan daromadlar, agar ushbu xizmatlardan olingan jami daromadlar summasi tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlarning umumiy summasida ustunlik qilsa, xizmatlarni realizatsiya qilishdan olingan daromadlar deb e'tirof etiladi.

Kredit, sug'urta tashkilotlari, qimmatli qog'ozlar bozorining professional ishtirokchilari uchun Soliq kodeksining tegishincha 148, 150 va 152-moddalarida ko'rsatilgan daromadlar xizmatlarni realizatsiya qilishdan olingan daromadlar deb e'tirof etiladi.

Qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy ishlar (xizmatlar) bo'yicha, shuningdek ob'yektlarni foydalanishga tayyor qilib qurish chog'ida shartnomaviy baholardan kelib chiqib haq to'lash uchun hisob-kitob hujjatlari taqdim etilgan, buyurtmachilar tomonidan bajarilgan (ko'rsatilgan) va tasdiqdangan ishlarning (xizmatlarning) qo'shilgan qiymat solig'i kiritilmagan qiymati daromadga qo'shiladi.

Boshqa daromadlarga tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan daromadlar kiradi. Jumladan:

- asosiy vositalari va boshqa mol-mulki chiqib ketishidan olinadigan daromadlar;
- mol-mulknii operativ ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;
- asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni moliyaviy ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;
- tekin olingan mol-mulk, mulkiy huquqlar, shuningdek ishlar va xizmatlar;
- inventarizatsiya natijasida aniqlangan ortiqcha tovar-moddiy zahiralalar hamda boshqa mol-mulk qiymati tariqasidagi daromadlar;
- hisobot yilida aniqlangan o'tgan yillardagi daromadlar;
- majburiyatlarni hisobdan chiqarishdan olinadigan daromadlar.
- talablardan o'zganing foydasiga voz kechish shartnomasi

bo'yicha olingan daromadlar;

– ilgari chegirib tashlangan xarajatlarning yoki zararlarning o'rnini qoplash tarzidagi daromadlar;

– xizmat ko'rsatuvchi xo'jaliklardan olinadigan daromadlar;

– birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishdan olinadigan daromadlar;

– undirib olingan yoki qarzdor tomonidan tan olingan jarimalar va penya, shuningdek qonuniy kuchga kirgan sud hujjati asosida qarzdor tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan jarimalar va penya;

– kursdagi ijobiy farq;

– dividendlar va foizlar;

– royalti;

– tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bevosita bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan boshqa daromadlar.

Qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan boshqa daromadlar qo'shilgan qiymat solig'i summasi chegirilgan holda aniqlanadi.

Soliq kodeksiga ko'ra quyidagilar yuridik shaxs daromadi sifatida qaralmaydi:

– ustav fondiga (ustav kapitaliga) olingan hissalar;

– sotilayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun boshqa shaxslardan dastlabki haq (bo'nak) tarzida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

– budjetdan berilgan subsidiyalar;

– agar mablag'larni (mol-mulk yoki mulkiy huquqlarni) boshqa shaxsga o'tkazish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida yuz berayotgan bo'lsa, tekin olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar), ishlar va xizmatlar;

– olingan grantlar va insonparvarlik yordami;

– sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta to'lovi (sug'urta summasi) tariqasida olingan mablag'lar;

– investor va davlat mulkini boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi o'rtasida tuzilgan shartnomaga binoan investitsiya majburiyatlari sifatida kiritilayotgan mol-mulk;

– boshqa qonunchilikda nazarda tutilgan daromadlar.

Soliq to'lovchining xarajatlari soliq solinadigan foydani aniqlash paytida chegirib tashlanadi. Xarajatlar haqiqatda qaysi soliq davrida amalga oshirilgan bo'lsa, o'sha davrda chegiriladi. Soliq kodeksiga ko'ra (141-modda) ***xarajatlar chegiriladigan va chegirib tashlanmaydigan xarajatlarga bo'linadi.***

Chegirib tashlanadigan xarajatlarga:

- 1) moddiy xarajatlar;
- 2) mehnatga haq to'lash xarajatlari;
- 3) amortizatsiya xarajatlari;
- 4) boshqa xarajatlar kiradi.

Moddiy xarajatlarga xom ashyo, materiallar, butlovchi buyumlar va yarim tayyor mahsulotlar, ishlab chiqarilgan va (yoki) realizatsiya qilinadigan tovarlarni o'rash va boshqacha tayyorlash uchun, shu jumladan sotuv oldidan tayyorlash uchun, boshqa ishlab chiqarish va xo'jalik ehtiyojlari uchun materiallar, uskunalar hamda boshqa mol-mulkni ta'mirlash uchun materiallar va ehtiyot qismlar, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tasdiqlangan normalar doirasida suv xo'jaligi tizimlaridan soliq to'lovchilar tomonidan iste'mol qilinadigan suv uchun to'lov ham kiradi.

Mehnatga haq to'lash xarajatlari haqiqatda bajarilgan ish uchun mehnatga haq to'lashning qabul qilingan shakllari va tizimlariga muvofiq ishbay narxlar, tarif stavkalari va mansab maoshlaridan kelib chiqqan holda hisoblangan ish haqi, ilmiy daraja va faxriy unvon uchun ustamalar, rag'batlantirish xususiyatiga ega to'lovlar, kompensatsiya to'lovlari, qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida dala ta'minoti, ishlanmagan vaqt uchun haq to'lash va nogironlarga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan qo'shimcha to'lovlar kiradi.

Amortizatsiya xarajatlari soliq to'lovchi tomonidan hisobga olinadigan asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar uchun qilinadigan xarajatlar kiradi.

Boshqa xarajatlar jumlasiga soliq to'lovchining faoliyatini amalga oshirish uchun o'zga yuridik yoki jismoniy shaxslar bajargan ishlar va xizmatlar qiymati, ijara to'lovlari, shuningdek ijaraga olingan asosiy vositalarni saqlab turish bilan bog'liq xarajatlar, mahsulotni sotish bozorlarini o'rganish xarajatlari, tushumni inkassatsiya qilish xarajatlari, reklama uchun xarajatlar, telekommunikatsiyalar va pochta xizmatlari uchun to'lanadigan haq, xizmat safarlari uchun xarajatlar kiradi.

Soliq solinadigan foydani aniqlashda chegirilmaydigan xarajatlarga moddiy qimmatliklarning tabiiy kamayishi normalaridan ortiqcha yo'qotishlar va buzilishlar, xo'jalik boshqaruvi organini saqlab turish uchun ajratmalar, yillik moliyaviy hisobotni bir hisobot davrida bir martadan ortiq auditdan o'tkazish xarajatlari, soliq to'lovchining faoliyatida talab etilmaydigan kasblar bo'yicha kadrlar tayyorlash xarajatlari, sud chiqimlari va boshqa xarajatlar kiradi.

Soliq stavkalari va soliq imtiyozlari.

Yuridik shaxslarning foyda solig'i stavkalari O'zbekiston

Respublikasi Prezidentining tegishli qarori bilan tasdiqlanadi. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i stavkasi 1998 yilda 36 foizni tashkil etgani holda 2001 yilda 26 foizga, 2005 yilda 15 foizga, 2007 yilda 10 foizga tushganligini quyidagi jadval va rasm asosida kuzatishimiz mumkin.

4-jadval

Yuridik shaxslar foydasiga solinadigan soliq stavkalarining o‘zgarish dinamikasi⁹

Soliq stavkalari	2002 y.	2003 y.	2004 y.	2005 y.	2006 y.	2007 y.	2008 y.	2009 y.	2010 y.
Asosiy stavka	24%	20%	18%	15%	12%	10%	10%	10%	9%
Tijorat banklari	-	-	-	-	-	17%	15%	15%	15%
Auksionlar o‘tkazishdan, gastrol-konsert, ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oluvchi yuridik shaxslar	35%	35%	35%	35%	35%	35%	35%	35%	35%

Doimiy muassasa bilan bog‘liq bo‘lmagan, O‘zbekiston Respublikasida faoliyat olib borgan **norezidentning daromadi** hech qanday chegirmasiz daromad manbaida quyidagi stavkalarda soliqqa tortiladi:

- dividendlar va foizlardan - 10 foiz;
- sug‘urta mukofotlari, sug‘urtalash va qayta sug‘urtalash - 10 foiz;
- O‘zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlar bilan xalqaro aloqa uchun telekommunikatsiya va transport xizmati (fraxt daromadi) - 6 foiz;
- royalti, ijara daromadlari, xizmat ko‘rsatish, shu jumladan boshqaruv xizmati, maslahatlar va boshqa daromadlar - 20 foiz.

Soliqqa tortish maqsadida dividend deb aksiyalardan va boshqa xo‘jaliklar sub’yektlarining ustav kapitalidagi qatnashish ulushidan olgan daromadlari tushuniladi.

Foizlarga esa depozit qo‘yilmalar, qarz majburiyatlari va boshqa qimmatli qog‘ozlardan olgan daromadlar kiradi.

Manbaida soliqqa tortilgan va dividend, foiz olgan norezident jami daromadidan tegishli tartibda belgilangan hujjatlarni taqdim etgan taqdirda chegirma olish huquqiga ega bo‘ladi.

⁹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining har yilgi soliq stavkalari to‘g‘risidagi qarorlari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

2011 yilda yuridik shaxslarning foydasiga solinadigan soliq stavkalari quyidagicha:

5-jadval

**Yuridik shaxslar foydasiga solinadigan soliq
STAVKALARI¹⁰**

№	To'lovchilar	Soliq solinadigan bazaga nisbatan foizda
1	Yuridik shaxslar (2-3 - bandlardagidan tashqari)	9
2	Tijorat banklari	15
3	Auksionlar o'tkazishdan, gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanishga litsenziyasi bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni (shuningdek, norezidentlarni) jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oluvchi yuridik shaxslar	35
4	O'zi ishlab chiqargan tovarlar (ish, xizmatlar) eksportining erkin almashtiriladigan valyutadagi hissasi quyidagi miqdorlarni tashkil etadigan eksport qiluvchi korxonalar uchun (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 12 oktabrdagi PF-1871-son Farmoni bilan tasdiqlangan xom ashyo tovarlari ro'yxatidagilar bundan mustasno):	
	- sotishning umumiy hajmida 15 foizdan 30 foizgacha	belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi
	- sotishning umumiy hajmida 30 foiz va undan yuqori	belgilangan stavka 50 %ga pasaytiriladi
5	1-bandda ko'rsatilgan xizmat ko'rsatish sohasi korxonalari uchun, plastik kartalar qo'llab haq to'langan ko'rsatilgan xizmatlar hajmi bo'yicha	belgilangan stavka 10 %ga pasaytiriladi

Soliq kodeksining 158-moddasiga ko'ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lashdan quyidagi yuridik shaxslar ozod etiladi:

1) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroniylar» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan yuridik shaxslar, bundan savdo, vositachilik, ta'minlash-sotish va tayyorlov

¹⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar mustasno. Mazkur imtiyozni olish huquqini belgilayotganda xodimlarning umumiy soniga shtatda turgan xodimlar kiritiladi;

2) davolash muassasalari huzuridagi davolash ishlab chiqarish ustaxonalari;

3) jazoni ijro etish muassasalari;

4) ichki ishlar organlari huzuridagi qo'riqlash bo'linmalari.

Yuridik shaxslarning quyidagi foydasi yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lashdan ozod qilinadi:

– protez-ortopediya buyumlari, nogironlar uchun inventarlar ishlab chiqarishdan, shuningdek nogironlarga ortopedik protezlash xizmati ko'rsatishdan, nogironlar uchun mo'ljallangan protez-ortopediya buyumlari va inventarlarni ta'mirlash hamda ularga xizmat ko'rsatishdan olingan foydasi;

– shahar yo'lovchilar transportida (taksidan, shu jumladan yo'nalishli taksidan tashqari) yo'lovchilarni tashish bo'yicha xizmatlar ko'rsatishdan olingan foydasi;

– tarix va madaniyat yodgorliklarini ta'mirlash hamda qayta tiklash ishlarini amalga oshirishdan olingan foydasi;

– investitsiya fondlarining xususiylashtirilgan korxonalar aksiyalarini sotib olishga yo'naltiriladigan foydasi;

– Xalq banki tomonidan fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlaridagi mablag'lardan foydalanishdan olingan foydasi;

– to'liq amortizatsiya qilingan asosiy vositalarni realizatsiya qilishdan yoki tugatishdan olingan foydasi.

Ishlovchilari umumiy sonining 3 foizidan ko'prog'ini nogironlar tashkil etgan yuridik shaxslar uchun yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasi ushbu qismda belgilangan normadan ortiq ishga joylashtirilgan nogironlarning har bir foiziga yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining summasi bir foiz kamaytiriladigan hisob-kitob asosida kamaytiriladi.

Soliq kodeksining 159-moddasiga ko'ra yuridik shaxslarning soliq solinadigan foydasi quyidagi summaga kamaytiriladi:

1) ekologiya, sog'lomlashtirish va xayriya jamg'armalariga, madaniyat, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport muassasalariga, ta'lim muassasalariga, mahalliy davlat hokimiyati organlariga, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga beriladigan badallar, homiylik va xayriya tariqasidagi mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan foydaning ikki foizidan

ko'p bo'lmagan miqdorda;

2) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida kollejlari, akademik litseylari, maktablar va maktabgacha tarbiya ta'lim muassasalari qurilishiga yo'naltirilgan mablag'lar summasiga, lekin soliq solinadigan foydani 30 foizdan ko'p bo'lmagan miqdorda;

3) asosiy ishlab chiqarishni yangi qurilish shaklida kengaytirishga, ishlab chiqarish maqsadida foydalaniladigan binolar va inshootlarni rekonstruktsiya qilishga, shuningdek ushbu maqsadlar uchun olingan kreditlarni uzishga yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga, tegishli soliq davrida hisoblangan amortizatsiyani chegirib tashlagan holda, biroq soliq solinadigan foydani 30 foizdan ko'p bo'lmagan miqdorda;

4) ishlab chiqarishni modernizatsiyalashga, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashga, yangi texnologik jihozlarni xarid qilishga, ushbu maqsadlar uchun berilgan kreditlarni uzishga, lizing ob'yekti qiymatining o'rini qoplashga, tegishli soliq davrida hisoblangan amortizatsiyani chegirgan holda yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga.

5) yosh oilalar toifasiga kiruvchi xodimlarga ipoteka kreditlari badallari to'lashga va (yoki) mulk sifatida uy-joy olishga tekin yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan bazaning 10 foizdan oshmagan miqdorda;

6) diniy va jamoat birlashmalarining (kasaba uyushmalari, siyosiy partiyalar va harakatlardan tashqari), xayriya jamg'armalarining mulkida bo'lgan korxonalar foydasidan shu birlashmalar va jamg'armalarining ustavda belgilangan faoliyatini amalga oshirish uchun yo'naltiriladigan ajratmalari summasiga.

Banklarning soliq solinadigan foydasi jismoniy shaxslarning muddatli omonatlari, plastik kartochkalar bo'yicha omonatlar hamda joylashtirilgan jamg'arma sertifikatlari hajmlarining ko'paygan summasiga bo'shagan mablag'larni yuqorida ko'rsatilgan omonatlar bo'yicha foiz stavkalarini oshirishga maqsadli yo'naltirish sharti bilan kamaytiriladi;

7) qo'shimcha foyda solig'ini to'lovchilar uchun sof qo'shimcha foyda summasiga.

Yuqorida keltirilganlardan tashqari soliq to'lovchilar ko'rilgan zararlarni keyingi besh yil davomida taqsimlab o'tkazish orqali soliq solinadigan foydani kamaytirishlari mumkin. Taqsimlab o'tkazilayotgan zararning jami miqdori soliq solinadigan foydani 50 foizdan oshmasligi kerak. Bunda soliq qonunchiligida belgilangan, chegirilishi lozim bo'lgan xarajatlarning jami daromaddan oshib ketishi zarar sifatida e'tirof etiladi.

Soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni budjetga to'lash muddatlari.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i quyidagicha aniqlanadi:

$$S_f = (JD - Ch - I - SBK) \times S / 100,$$

bu yerda,

S_f - foyda solig'i summasi;

JD - jami daromad;

Ch - chegirmalar;

I - imtiyozlar;

SBK - soliqqa tortiladigan bazaning kamayishi;

S - belgilangan soliq stavkasi.

Yuridik shaxslar ortib boruvchi yakun bilan chiqarilgan foyda solig'i bo'yicha soliq hisobini ro'yxatdan o'tgan joydagi soliq idoralariga yilning har choragida hisobot choragidan keyingi oyning 25 kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etadilar.

Foyda solig'i bo'yicha hisobotlar, hisob-kitoblar qonun hujjatlarida belgilangan shakl va tartibda taqdim etiladi.

Yuridik shaxslar foyda solig'ini foyda solig'i bo'yicha hisobotlarni topshirish uchun belgilangan muddatlardan kechiktirmay to'lashlari lozim.

Yilning hisobot choragida taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foydasi eng kam ish haqining 200 baravaridan ko'proq miqdorni tashkil etadigan yuridik shaxslar foyda solig'i bo'yicha joriy avans (bo'nak) to'lovlarini har oyning 15-kunida yilning choragi bo'yicha taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foydaga nisbatan hisoblab chiqilgan foyda solig'i summasining uchdan bir qismi miqdorida to'laydi.

Yuridik shaxslar joriy avans to'lovlar summasini hisoblab chiqarish uchun yilning joriy choragi birinchi oyining 10-kunigacha ro'yxatdan o'tgan joydagi soliq organiga yilning tegishli choragida taxmin qilinayotgan foyda hamda belgilangan foyda solig'i stavkasi asosida ma'lumotnoma taqdim etadilar.

Joriy to'lovlar belgilangan muddatlargacha budjetga to'lanmasa, ularga nisbatan soliq qonunchiligida ko'zda tutilgan har bir kechiktirilgan kun uchun hisoblangan soliq summasiga nisbatan **0,05 foiz miqdorida penya** qo'llaniladi. Shuningdek taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foydaga nisbatan hisoblangan foyda solig'i summasi topshirilgan hisobot bo'yicha haqiqiy foyda solig'i summasiga nisbatan 10 foizdan ko'proq kamaytirilganda, quyi soliq idoralari joriy to'lovlarni foyda solig'ining

haqiqiy summasidan kelib chiqib penya hisoblagan holda qayta hisoblaydilar.

Hisobot davrida taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foydasi eng kam ish haqining 200 baravaridan kam bo'lgan yuridik shaxslar chorakda bir marta foyda solig'ini to'laydilar. Ular joriy avans to'lovlarini amalga oshirmaydilar. Foyda solig'i hisobotlari o'sib borish tartibida bo'lganligidan oldingi choraklarda to'langan soliqlar hisobga olib boriladi.

Ortiqcha to'langan soliq summasi kelgusi to'lovlarga o'tkaziladi yoki soliq to'lovchiga boshqa soliqlar va boshqa majburiy to'lovlardan qarzi bo'lmasa, undan yozma ariza olgan kundan boshlab 30 ish kuni ichida korxonaga qaytariladi.

Foydadan soliqni hisoblash va budjetga o'tkazish javobgarligi foydalaridan soliq to'lashni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar zimmasiga yuklangan.

Nazorat savollari

1. Foyda solig'i O'zbekistonda qachon joriy qilingan?
2. Yuridik shaxslar foyda solig'ini to'lovchilar kimlar?
3. Rezident va norezident kimlar va ular qanday tartibda soliqqa tortiladi?
4. Soliq ob'yekti va soliq solish bazasi qanday aniqlanadi?
5. Qanday yuridik shaxslar foyda solig'idan to'liq ozod etiladi?
6. Yuridik shaxslarning qanday foydasi yuridik shaxslar foyda solig'ini to'lashdan ozod etiladi?
7. Soliq hisobotlarini topshirish va soliqni to'lash tartibi qanday belgilangan?

2.2. JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN DAROMAD SOLIG'I

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining joriy etilishi, soliq to'lovchilar, soliq solish ob'yekti va soliq solinadigan baza.

Respublikamizda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i 1991 yil 15 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi fuqarolaridan, ajnabiy fuqarolardan va fuqaroligi bo'lmagan shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq 1991 yil 1 martdan joriy etildi.

Amaldagi qonunchilikka ko'ra jismoniy shaxslarga yuridik shaxs

maqomini olmagan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, ajnabiy fuqarolar va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar kiradi.

Jismoniy shaxslar to‘layotgan soliqlar ichida budget tushumlaridan salmoqli o‘rinni egallaydigan soliq jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘idir.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i-davlat budjeti daromad manbalaridan biri bo‘lib, u umumdavlat soliqlari tarkibiga kiradi. Uning o‘ziga xos xususiyati shundaki, soliq jismoniy shaxslarning bevosita daromadlaridan olinadi.

Soliq kodeksiga ko‘ra moliya yilida soliq solinadigan daromadga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan ***soliqni to‘lovchilar*** hisoblanadi.

Soliq solish maqsadida jismoniy shaxslar ***rezidentlar va norezidentlarga*** bo‘linadi.

O‘zbekiston Respublikasida doimiy yashab turgan yoki moliya yilida boshlanadigan yoxud tugaydigan o‘n ikki oygacha bo‘lgan istalgan davr mobaynida 183 kun yoki undan ko‘proq muddatda O‘zbekistonda turgan jismoniy shaxs ***O‘zbekiston Respublikasining rezidenti*** deb qaraladi. O‘zbekiston Respublikasining rezidenti bo‘lgan jismoniy shaxslarga ularning O‘zbekiston Respublikasidagi, shuningdek undan tashqaridagi faoliyati manbalaridan olingan daromadlari bo‘yicha soliq solinadi.

O‘zbekiston Respublikasining rezidenti bo‘lmagan jismoniy shaxslarga O‘zbekiston Respublikasi hududidagi manbalardan olingan daromadlar bo‘yicha soliq solinadi.

Jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlari ***soliq solish ob’ekti***dir:

- O‘zbekiston Respublikasi rezidentlarining O‘zbekiston Respublikasidagi va undan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlari;
- O‘zbekiston Respublikasi norezidentlarining O‘zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlari.

Yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatidan olingan, Soliq kodeksining 58-bobiga muvofiq qat’iy belgilangan soliq solinadigan daromadlar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining soliq solish ob’ekti bo‘lmaydi.

Soliqqa tortiladigan baza bo‘lib jismoniy shaxslarning jami daromadidan soliq qonunchiligiga ko‘ra belgilangan chegirmalarni ayirib tashlagandan keyingi qoldiq summa hisoblanadi.

Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadlari tarkibi.

Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadiga soliq to‘lovchi olishi lozim bo‘lgan (olgan) yoki tekinga olgan pul yoxud boshqa mablag‘lar kiradi. Jumladan:

- 1) mehnatga haq to'lash shaklida olinadigan daromadlar;
- 2) jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlari;
- 3) jismoniy shaxslarning moddiy naf tarzidagi daromadlari;
- 4) boshqa daromadlar.

Mehnatga haq to'lash tarzidagi olinadigan daromadlarga jismoniy shaxslarning mehnat shartnomasi bo'yicha qilingan ishlardan va fuqarolik-huquqiy shartnomalar bo'yicha oladigan daromadlari kiradi. Bundan tashqari mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlarga rag'batlantirish xususiyatiga ega bo'lgan to'lovlar, kompensatsiya to'lovlari hamda ishlanmagan vaqt uchun haq to'lash tarzidagi daromadlar ham kiradi.

Jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlariga foizlar, dividendlar, mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar, jismoniy shaxslarga xususiy mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan mol-mulkni realizatsiya qilishdan olingan daromadlar, sanoat mulki ob'ektlariga, seleksiya yutuq'iga berilgan patent (litsenziya) egasi bo'lgan jismoniy shaxsning patentdan boshqa shaxs foydasiga voz kechganda yoki litsenziya shartnomasi tuzganda olgan daromadi, royalti va shu kabi qonunchilikda ko'zda tutilgan daromadlar kiradi.

Moddiy naf tarzidagi daromadlar jumlasiga yuridik shaxs tomonidan jismoniy shaxs manfaatlarini ko'zlab, tovarlar (ishlar, xizmatlar) haqini, mulkiy huquqlarni to'lash, soliq to'lovchining manfaatlarini ko'zlab tekenga, shu jumladan hadya shartnomasi asosida berilgan mol-mulk, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlar qiymati, tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) xodimlarga realizatsiya qilinadigan narxi va shu tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymati o'rtasidagi salbiy tafovut, qonun hujjatlariga muvofiq xodimlarga temir yo'l, aviatsiya, daryo, avtomobil transporti va shahar elektr transportida yurish bo'yicha beriladigan imtiyozlar summasi, jismoniy shaxsning yuridik shaxs oldidagi qarzining yuridik shaxs qarori bilan hisobdan chiqarilgan summolari va ish beruvchi tomonidan to'lovlar hisobiga to'lanib, xodimdan ushlab qolinishi lozim bo'lgan, lekin ushlab qolinmagan summalar kiradi.

Jismoniy shaxslarning boshqa daromadlari jumlasiga esa davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha nafaqalar, ishsizlik nafaqalari, ijtimoiy nafaqalar va pensiyalar, stipendiyalar, donorlik uchun pul mukofotlari, alimentlar, musobaqalarda, ko'riklarda, tanlovlarda sovrinli o'rinlar uchun beriladigan sovrinlar, pul mukofotlari, yutuqlar, grantlar, jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallari, ular bo'yicha olingan foizlar va boshqa daromadlar kiradi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i stavkalari.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i progressiv soliq

hisoblanadi. Ushbu soliq stavkalari O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi.

Soliq qonunchiligiga binoan 1998 yildan respublikamizda jismoniy shaxslarning ish haqlari, mukofot pullari va boshqa daromadlaridan soliq stavkasi 15, 25, 35, 40, 45 foiz, ya’ni 5 pog‘onali qilib belgilangan edi. 2000 yildan boshlab 4 pog‘onali, ya’ni 15, 25, 36, 40 foiz, 2001 yildan esa 3 pog‘analiga o‘tib, uning stavkasi 12, 25, 36 foizni tashkil etgan holda 2010 yilgacha 3 pog‘anali stavka saqlab qolinganligini quyidagi jadvaldan ko‘rishimiz mumkin.

6-jadval

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i stavkalarining o‘zgarish dinamikasi¹¹

Eng kam oylik ish haqi darajasi	Soliq stavkalari										
	2000 y.	2001 y.	2002 y.	2003 y.	2004 y.	2005 y.	2006 y.	2007 y.	2008 y.	2009 y.	2010 y.
1 baravari	-	12%	13%	13%	13%	13%	13%	13%	13%	12%	11%
2 baravari	15%										
3 baravari	25%										
4 baravari	36%	25%	23%	22%	21%	21%	20%	18%	18%	17%	17%
5 baravari											
6 baravari											
7 baravari	36%	36%	33%	32%	30%	30%	29%	25%	25%	22%	22%
8 baravari											
8 baravaridan yuqori											
9 baravari	40%	33%	32%	30%	30%	29%	25%	25%	22%	22%	
10 baravari											
10 baravaridan yuqori	40%	33%	32%	30%	30%	29%	25%	25%	22%	22%	

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 12 maydagi 250-son qarori bilan tasdiqlangan Ishlab chiqarishlar, muassasalar, ishlar, kasblar, lavozimlar bo‘yicha ro‘yxatga kiritilgan o‘ta zararli, o‘ta og‘ir, zararli va og‘ir sharoitli ishlarda band bo‘lgan xodimlarning daromadlariga belgilangan stavkalar bo‘yicha soliq solinadi. Bunda yuqorida aytib o‘tilgan toifadagi kasblarda band bo‘lgan ayollar

¹¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining har yilgi soliq stavkalari to‘g‘risidagi qarorlari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

daromadlaridan daromad solig‘ining olish darajasi **20 foizdan oshmasligi** lozim.

Noqulay tabiiy-iqlim sharoitlari bilan bog‘liq bo‘lgan qo‘shimcha to‘lovlarga (cho‘l va suvsiz joylarda, baland tog‘li hududlarda ishlaganlik uchun to‘lanadigan koeffitsientlarga) eng kam stavka bo‘yicha soliq solinadi. Bundan tashqari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar tomonidan vaqtinchalik qishloq xo‘jaligi ishlariga yuborilgan jismoniy shaxslarning shu ishlarni bajarishdan olingan daromadlariga ham eng kam stavka miqdorida soliq solinadi.

Soliq solish maqsadlari uchun eng kam ish haqining miqdori yil boshidan e‘tiboran ortib (o‘sib) boruvchi yakun tarzida hisoblanadi.

2011 yilda jismoniy shaxslarning ish haqlari, mukofot pullari va boshqa daromadlaridan soliq stavkasi quyidagi jadval ma‘lumotlari asosida hisoblanadi:

7-jadval

**Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i
STAVKALARI ¹²**

Jami daromad miqdori	Soliq summasi
Eng kam ish haqining besh baravari miqdorigacha	Daromad summasining 10 foizi
Eng kam ish haqining besh baravari miqdoridan (+1 so‘m) o‘n baravari miqdorigacha	Eng kam ish haqining besh baravari miqdoridan olinadigan soliq + besh baravardan oshadigan summaning 16 foizi
Eng kam ish haqining o‘n baravari miqdoridan (+1 so‘m) va undan yuqori summadan	Eng kam ish haqining o‘n baravari miqdoridan olinadigan soliq + o‘n baravardan oshadigan summaning 22 foizi

Jismoniy shaxsning - **O‘zbekiston Respublikasi norezidentining** O‘zbekiston Respublikasidagi daromadlar manbaidan olingan daromadlariga manbada chegirmalarsiz quyidagi stavkalar bo‘yicha soliq solinadi:

- dividendlar va foizlarga - 10 foiz;
- xalqaro tashishlarda transport xizmatlari ko‘rsatishdan olinadigan daromadlarga (fraxtdan olinadigan daromadlarga) - 6 foiz;
- intellektual mulk ob‘ektlariga bo‘lgan mulkiy huquqlarni boshqa shaxsga o‘tkazganlik uchun mukofot, ijara bo‘yicha daromadlarga hamda ishlarni bajarish, xizmatlar ko‘rsatish bilan bog‘liq bo‘lgan, mehnat

¹² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

shartnomalari (kontraktlari) va fuqarolik-huquqiy tusga ega shartnomalar bo'yicha olingan boshqa daromadlarga - 20 foiz.

To'lov manbaida soliq solish to'lov O'zbekiston Respublikasi hududida yoki uning hududidan tashqarida sodir etilganligidan qat'i nazar amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha imtiyozlar.

Soliq qonunchiligiga ko'ra jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlariga soliq solinmaydi:

1) moddiy yordam summolari:

favqulodda holatlar munosabati bilan beriladigan moddiy yordam summolari - to'laligicha;

vafot etgan xodimning oila a'zolariga yoki oila a'zosi vafot etganligi munosabati bilan xodimga beriladigan moddiy yordam summolari - eng kam ish haqining yigirma baravarigacha miqdorda;

boshqa hollarda - soliq davri uchun eng kam ish haqining o'n ikki baravarigacha miqdorda;

2) yo'llanmalar qiymatini yuridik shaxslar tomonidan to'liq yoki qisman qoplash summolari, turistik yo'llanmalar bundan mustasno:

O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan sanatoriy-kurort va sog'lomlashtirish muassasalariga yo'llanmalar qiymatini nogironlarga, shu jumladan mazkur korxonada ishlamaydigan nogironlarga to'liq yoki qisman qoplash summolari;

O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan bolalar oromgohlari va boshqa sog'lomlashtirish oromgohlari, shuningdek ota-onalarning bolalari bilan dam olishiga maxsus mo'ljallangan sanatoriy-kurort va sog'lomlashtirish muassasalariga o'z xodimlarining o'n olti yoshga to'lmagan (o'n sakkiz yoshgacha bo'lgan o'quvchilar) bolalari uchun yo'llanmalar qiymatini to'liq yoki qisman qoplash summolari;

3) o'z xodimlariga va ularning bolalariga ambulatoriya va (yoki) statsionar tibbiy xizmat ko'rsatilganligi uchun ish beruvchi tomonidan to'langan summalar, shuningdek yuridik shaxsning davolash va tibbiy xizmat ko'rsatganlik, nogironlik profilaktikasi va nogironlarning salomatligini tiklashga doir texnik vositalarni olish uchun qilingan xarajatlari. Xodimlarni davolaganlik, ularga tibbiy xizmat ko'rsatganlik uchun yuridik shaxslar tomonidan sog'liqni saqlash muassasalariga naqd pulsiz haq to'langan taqdirda, shuningdek sog'liqni saqlash tashkilotlari tomonidan yozib berilgan hujjatlar asosida ushbu maqsadlar uchun mo'ljallangan naqd pul mablag'lari bevosita xodimga, xodim yo'qligida, uning oila a'zolariga, ota-onalariga berilgan yoki mazkur maqsadlar uchun

mo'ljallangan mablag'lar xodimning bankdagi hisobvarag'iga kiritilgan taqdirda, ushbu daromadlar soliq solishdan ozod qilinadi;

4) O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining O'zbekiston Respublikasidan tashqariga ishlash uchun yuborilishi munosabati bilan byudjet tashkilotlaridan chet el valyutasida olingan ish haqi summalari va boshqa summalar, qonun hujjatlarida belgilangan summalar doirasida;

5) vaqtinchalik bir martalik ishlarni bajarishdan olingan daromadlar, agar bunday ishlarga yollash vaqtinchalik bir martalik ish bilan ta'minlash markazlari ko'magida amalga oshirilayotgan bo'lsa;

6) soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'laganidan keyin xususiy korxonalar mulkdori, fermer xo'jaligi boshlig'i ixtiyorida qoladigan foyda summasi;

7) O'zbekiston Respublikasining davlat mukofotlari va davlat pul mukofotlariga sazovor bo'lgan jismoniy shaxslar olgan bir yo'la beriladigan davlat pul mukofoti yoki shunga teng bahodagi esdalik sovg'alarining qiymati, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida bir yo'la beriladigan pul mukofoti;

8) xalqaro sport musobaqalarida sovrinli o'rinlarni egallaganligi uchun sportchilar olgan bir yo'la beriladigan pul mukofoti;

9) sanoat mulki ob'ektlariga va seleksiya yutug'i patentiga patent (litsenziya) egasi bo'lgan jismoniy shaxsning patentni (litsenziyani) ularning amal qilish muddati doirasida, lekin foydalanish boshlangan kundan e'tiboran quyida ko'rsatilgan davrdan ko'p bo'lmagan muddatda sotishdan olgan daromadi summasi:

- ixtirolar va seleksiya yutug'idan - besh yil davomida;
- sanoat namunasidan - uch yil davomida;
- foydali modeldan - ikki yil davomida;

10) donorlik uchun pul mukofotlari, shuningdek qon yiqqanlik uchun tibbiyot muassasalari xodimlari oladigan summalar;

11) jismoniy shaxslarga xususiy mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan mol-mulkni sotishdan olinadigan daromadlar, bundan qimmatli qog'ozlarni, yuridik shaxslarning ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) ulushlarini (paylarini) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar, shuningdek amalga oshiriladigan tadbirkorlik faoliyati doirasida olingan mol-mulkni sotishdan tushadigan daromadlar mustasno;

12) uy xo'jaligida, shu jumladan dehqon xo'jaligida etishtirilgan hayvonlarni (qoramol, parranda, mo'ynali va boshqa hayvonlar, baliq va boshqalarni) tirik holda hamda ularni so'yib, mahsulotlarini xom yoki qayta ishlangan holda, sanoatda qayta ishlashdan tashqari, tabiiy va qayta ishlangan chorvachilik, asalarichilik va dehqonchilik mahsulotlarini

sotishdan olinadigan daromadlar, bundan manzarali bog‘dorchilik (gulchilik) mahsulotlari mustasno. Mazkur daromadlar soliq to‘lovchi tegishli mahalliy davlat hokimiyati organi, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organi, bog‘dorchilik, uzumchilik yoki polizchilik shirkatlarining boshqaruvlari tomonidan berilgan, realizatsiya qilingan mahsulot soliq to‘lovchi tomonidan unga yoki uning oila a‘zolariga ajratilgan yer uchastkasida yetishtirilganligini tasdiqlovchi belgilangan shakldagi hujjatni taqdim etgan taqdirda, soliq solishdan ozod qilinadi;

13) xalqaro hamda respublika tanlovlari va musobaqalarida olingan buyum tarzidagi sovrinlarning qiymati;

14) yuridik shaxsdan soliq davri mobaynida eng kam ish haqining olti baravari miqdorigacha bo‘lgan qiymatdagi:

- xodimlar natura shaklida olgan sovg‘alar;
- ilgari mazkur yuridik shaxsning xodimlari bo‘lgan ishlamayotgan pensionerlar va mehnat qobiliyatini yo‘qotgan shaxslar, vafot etgan xodimning oila a‘zolari tomonidan olingan sovg‘alar va boshqa turlardagi yordam.

15) jismoniy shaxslardan meros yoki hadya tartibida, shuningdek tekin olingan pul va natura shaklidagi daromadlar, bundan fan, adabiyot va san‘at asarlarining, adabiyot va san‘at asarlari ijrochilarining, shuningdek kashfiyotlar, ixtirolar va sanoat namunalari mualliflarining merosxo‘rlariga (huquqiy vorislariga) to‘lanadigan pul mukofotlari mustasno;

16) davlat zayomining obligatsiyalari bo‘yicha yutuqlar, shuningdek O‘zbekiston Respublikasining davlat qimmatli qog‘ozlari bo‘yicha foizlar, lotereya bo‘yicha yutuqlar;

17) depozit sertifikatlari, davlat qimmatli qog‘ozlari bo‘yicha daromadlar, shuningdek banklar va kredit uyushmalaridagi omonatlar bo‘yicha foizlar hamda yutuqlar;

18) xalqaro hamda chet el tashkilotlari va fondlaridan, shuningdek ilmiy-texnika hamkorligi sohasidagi O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari doirasida bevosita jismoniy shaxs grant beruvchidan yoki O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan vakil qilingan fan va texnologiyalarni rivojlantirishni muvofiqlashtirish bo‘yicha organning xulosasi bo‘lgan taqdirda, yuridik shaxsdan - grant oluvchidan olgan grant summasi;

19) fuqarolarning soliq solinadigan ish haqi va boshqa daromadlarining davlat korxonalari mol-mulkini sotib olish, xususiylashtirilayotgan korxonalar aksiyalarini olish uchun yo‘naltiriladigan summalari, shuningdek dividendlar tarzida olingan va dividend to‘lagan yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga)

yoʻnaltirilgan daromadlar. Ushbu bandda nazarda tutilgan imtiyoz qoʻllanilganidan soʻng bir yil ichida muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilganda (chiqib ketilganda), mazkur mol-mulk sotilganda yoxud tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki uning muassislari (ishtirokchilari) oʻrtasida taqsimlanganda ilgari soliq solishdan ozod qilingan daromadlarga umumiy asoslarda soliq solinishi kerak;

20) mehnat shartnomasi bekor qilinganida eng kam ish haqining oʻn ikki baravari miqdori doirasida toʻlanadigan ishdan boʻshatish nafaqasi, qonun hujjatlarida belgilangan boshqa nafaqalar, bundan vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqalari (shu jumladan oilaning bemor aʼzosini parvarishlash nafaqasi) mustasno, shuningdek fuqarolarning oʻzini oʻzi boshqarish organlari, xayriya va ekologiya jamgʻarmalaridan jismoniy shaxslarga beriladigan yordam tusidagi toʻlovlar;

21) olingan alimentlar;

22) fuqarolarning sugʻurta toʻvoni sifatida oladigan summalari;

23) qonun hujjatlarida davlat stipendiyalari uchun belgilangan miqdorlarda taʼlim va ilmiy-tadqiqot muassasalari tomonidan toʻlanadigan stipendiyalar;

24) uy-joy-kommunal xizmatlariga haq toʻlash boʻyicha qonun hujjatlariga muvofiq har oylik kompensatsiya pul toʻlovlari;

25) davlat pensiyalari;

27) jamgʻarib boriladigan majburiy pensiya badallari, ular boʻyicha foiz daromadlari, shuningdek jamgʻarib boriladigan pensiya toʻlovlari;

28) fuqarolarning soliq solinadigan va Oʻzbekiston Respublikasida sugʻurta faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziyaga ega boʻlgan yuridik shaxslarga mol-mulkni sugʻurta qilish hamda hayotni uzoq muddatli sugʻurta qilish boʻyicha sugʻurta mukofotlari toʻlovi uchun yoʻnaltiriladigan ish haqi va boshqa daromadlarining summalari;

29) yuridik shaxslar muassislarining (ishtirokchilarining) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subʼektiga - yuridik shaxsga uning majburiyatlarini bajarish uchun yoʻnaltiriladigan daromadlari summalari. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili toʻxtatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda, ushbu imtiyoz qoʻllanilmaydi va soliq summasi imtiyoz qoʻllanilgan butun davr uchun toʻliq miqdorda undiriladi;

30) quyidagi jismoniy shaxslarning soliq solinadigan ish haqi va boshqa daromadlari summalari:

– yosh oila aʼzolari tomonidan yakka tartibda uy-joyni qurish, rekonstruksiya qilish va sotib olish uchun yoki koʻp kvartirali uydagi kvartirani rekonstruksiya qilish va sotib olish uchun olingan ipoteka kreditlarini hamda ular boʻyicha hisoblangan foizlarni qoplash uchun

yoʻnaltirilganda;

– «Qishloq qurilish bank» aksiyadorlik tijorat bankining kreditlari hisobiga qishloq joylarida namunaviy loyihalar boʻyicha yakka tartibda uy-joy quruvchi shaxslar tomonidan olingan ipoteka kreditlarini hamda ular boʻyicha hisoblangan foizlarni qoplash uchun yoʻnaltirilganda.

Tijorat banklarining kreditlari hisobiga olingan (mol-mulkga boʻlgan huquq davlat roʻyxatidan oʻtkazilgan) sanadan eʼtiboran besh yil ichida sotilsa, daromadlarga belgilangan tartibda soliq solinadi;

31) fuqarolarning soliq solinadigan ish haqi va boshqa daromadlarining:

– Oʻzbekiston Respublikasi oliy oʻquv yurtlarida taʼlim olish uchun (oʻzining oʻqishi yoki yigirma olti yoshga toʻlmagan farzandlarining oʻqishi uchun) yoʻnaltiriladigan summalari;

– Oʻzbekiston Respublikasi Xalq bankidagi fuqarolarning shaxsiy jamgʻarib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga ixtiyoriy ravishda yoʻnaltiriladigan summalari.

Jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliqni toʻlashdan quyidagilar toʻlaligicha ozod qilinadilar:

- xorijiy davlatlar diplomatiya vakolatxonalarining boshliqlari va aʼzolari hamda konsullik muassasalarining mansabdor shaxslari, ularning oʻzlari bilan birga yashaydigan oila aʼzolari, agar ular Oʻzbekiston Respublikasi fuqarosi boʻlmasa, Oʻzbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatik va konsullik xizmati bilan bogʻliq boʻlmagan daromadlaridan tashqari barcha daromadlari boʻyicha;

- xorijiy davlatlar diplomatiya vakolatxonalarini va konsullik muassasalarining maʼmuriy-texnik xodimlari va ularning oʻzlari bilan birga yashaydigan oila aʼzolari, agar ular Oʻzbekiston Respublikasi fuqarosi boʻlmasa yoki Oʻzbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, - Oʻzbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatik va konsullik xizmati bilan bogʻliq boʻlmagan daromadlaridan tashqari barcha daromadlari boʻyicha;

- xorijiy davlatlar diplomatiya vakolatxonalariga, konsullik muassasalariga xizmat koʻrsatadigan xodimlar tarkibiga kirgan shaxslar, agar ular Oʻzbekiston Respublikasi fuqarosi boʻlmasa yoki Oʻzbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, oʻz xizmati yuzasidan oladigan barcha daromadlari boʻyicha;

- xorijiy davlatlar diplomatiya vakolatxonalarini va konsullik muassasalarini xodimlarining uylarida ishlovchilar, agar ular Oʻzbekiston Respublikasi fuqarosi boʻlmasa yoki Oʻzbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, oʻz xizmati yuzasidan oladigan barcha daromadlari boʻyicha;

- hukumatga qarashli bo‘lmagan xalqaro tashkilotlarning mansabdor shaxslari-agar ular O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lmasa, ushbu tashkilotlarda olgan daromadlari bo‘yicha;

- Mudofaa, Ichki ishlar va Favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilari, ichki ishlar organlari va bojxona organlarining oddiy xizmatchilari va boshliqlari tarkibiga mansub shaxslar, shuningdek o‘quv yoki sinov yig‘inlariga chaqirilgan harbiy xizmatga majburlar - xizmatni o‘tash (xizmat vazifasini bajarish) munosabati bilan olgan pul ta‘minoti, pul mukofotlari va boshqa to‘lov summalari bo‘yicha;

- gastrol-konsert faoliyati bilan shug‘ullanish huquqini beruvchi litsenziyasi bo‘lgan shaxslar gastrol-konsert faoliyatidan olingan daromadlari bo‘yicha;

- mansab darajalari bor prokuratura organlari xodimlari.

Quyidagi soliq to‘lovchilarning daromadlari jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliqni har bir to‘liq oy uchun eng kam ish haqining ***to‘rt baravari miqdorida to‘lashdan ozod etiladi:***

a) «O‘zbekiston Qahramoni», Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo‘lgan shaxslar, uchala darajadagi Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan shaxslar, urush nogironlari yoxud 1941-1945 yillardagi urush davrida yoki harbiy xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog‘ida yaralanish, kontuziya bo‘lish yoki shikastlanish oqibatida yoxud frontda bo‘lish bilan bog‘liq kasallik tufayli nogiron bo‘lib qolgan harbiy xizmatchilar jumlasidan bo‘lgan boshqa nogironlar, sobiq partizanlar jumlasidan bo‘lgan nogironlar, shuningdek pensiya ta‘minoti bo‘yicha mazkur toifadagi harbiy xizmatchilarga tenglashtirilgan boshqa nogironlar;

b) xizmatni harakatdagi armiya tarkibiga kirgan harbiy qismlar, shtablar va muassasalarda o‘tagan harbiy xizmatchilar, sobiq partizanlar jumlasidan bo‘lib, fuqarolar urushi va 1941-1945 yillardagi urush, sobiq SSSRni himoya qilish bo‘yicha boshqa jangovar operatsiyalarning qatnashchilari, 1941-1945 yillardagi urush davri mehnat frontining faxriylari va konsentratsion lagerlarning sobiq yosh tutqunlari;

v) Leningrad qamali paytida 1941 yil 8 sentabrdan 1944 yil 27 yanvargacha bo‘lgan davrda Leningrad shahrida ishlagan fuqarolar;

g) ichki ishlar organlarining boshliqlari va oddiy xizmatchilari jumlasidan bo‘lib, xizmat vazifalarini bajarish chog‘ida yaralanish, kontuziya bo‘lish va shikastlanish oqibatida nogiron bo‘lib qolganlar;

d) bolalikdan nogiron bo‘lib qolganlar, shuningdek I va II guruh nogironlari;

e) o‘n va undan ortiq bolasi bo‘lgan ayollar;

j) sobiq SSSRni himoya qilish yoxud harbiy xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chogʻida yaralanish, kontuziya boʻlish yoxud shikastlanish oqibatida yoki frontda boʻlish bilan bogʻliq kasallik tufayli halok boʻlgan harbiy xizmatchilarining ota-onalari va rafiqalari;

z) xizmatni Afgʻoniston Respublikasida va jangovar harakatlar olib borilgan boshqa mamlakatlarda vaqtincha boʻlgan qoʻshinlarning cheklangan kontingenti tarkibida oʻtgan harbiy xizmatchilar hamda oʻquv va sinov yigʻinlariga chaqirilgan harbiy xizmatga majburlar;

i) Chernobil AESdagi falokat oqibatida jabr koʻrgan shaxslar;

k) ikki va undan ortiq oʻn olti yoshga toʻlmagan bolalari bor yolgʻiz onalar;

l) ikki va undan ortiq bolasi bor va boquvchisini yoʻqotganlik uchun pensiya olmaydigan beva ayol va beva erkaklar;

m) bolaligidan nogiron boʻlgan va doimiy parvarishni talab qiladigan farzandi bilan birga yashab, uni tarbiyalayotgan ota-onasidan biri.

Jismoniy shaxslarning imtiyozlarga boʻlgan huquqi ular hisobot yili uchun tegishli hujjatlarni soliq organlariga taqdim etganida vujudga keladi.

Soliqni hisoblab chiqarish tartibi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad soligʻi quyidagicha aniqlanadi:

$$S_d = (JD - I) \times S / 100,$$

bu yerda,

S_f - daromad soligʻi summasi;

JD - jami daromad;

I - imtiyozlar;

S - belgilangan soliq stavkasi.

Asosiy ish joyidan olinadigan mehnat haqi toʻlovlari va boshqa toʻlovlardan jismoniy shaxslarning daromadlariga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish yil boshidan oʻsib boruvchi yakun bilan ularni hisoblab yozishning borishiga qarab soliq solinadigan jami daromad summasidan belgilangan stavkalarda amalga oshiriladi. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad soligʻining hisoblab chiqarilgan summasi soliq solinadigan daromadning bir foizi miqdorida jismoniy shaxslarning shaxsiy jamgʻarib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga oʻtkaziladigan har oylik majburiy badallar summasiga kamaytiriladi.

Fuqaro bir yil mobaynida asosiy ish (xizmat, oʻqish) joyini oʻzgartirsa, u yangi ish joyidagi buxgalteriyaga dastlabki ish haqi olguniga qadar belgilangan shakl boʻyicha joriy yilda toʻlangan daromadlar hamda ushlab

qolingani soliq summasi haqidagi ma'lumotnomani taqdim etishi shart.

Yangi ish joyi bo'yicha soliqni hisoblab chiqarish taqvim yili boshidan ilgari va yangi ish joyida olingan jami daromaddan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Avvalgi ish joyidan ma'lumotnoma taqdim etilmagan yoki soliq to'lovchining identifikatsiya raqami taqdim etilmagan hollarda soliq solinadigan daromaddan eng yuqori stavka bo'yicha soliq undiriladi. Ma'lumotnoma keyinroq taqdim etilsa, u holda undirilgan soliq umumbelgilangan tartibda qayta hisob-kitob qilinadi.

Jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliqni ushlab qolish va budjetga o'tkazish uchun yuridik shaxs javobgardir. Soliq summasi ushlab qolinmaganda yuridik shaxs ushlab qolinmagan soliq summasini hamda u bilan bog'liq jarima va penyalarni budjetga to'lashi shart.

Jismoniy shaxslarning daromadlariga deklaratsiya asosida soliq solish tartibi.

Deklaratsiya - soliq idoralariga soliq to'lovchi jismoniy shaxslar tomonidan topshiriladigan va o'z ichida olingan daromadlar va ushbu daromadlar bilan bog'liq xarajatlar haqidagi ma'lumotlarni aks ettiradigan hamda soliq to'lovchining hisoblangan soliqlarni ixtiyoriy ravishda va belgilangan vaqtda davlat budjetiga to'lashga majbur etadigan hujjat hisoblanadi. Soliq kodeksiga ko'ra jismoniy shaxslarning jami yillik daromadi haqidagi deklaratsiya quyidagi hollarda soliq organlariga topshiriladi:

a) mulkiy daromad, fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tariqasida olingan daromad (agar bunday daromadlarga to'lov manbaida soliq solinmagan bo'lsa);

b) asosiy bo'lmagan ish joyidan (O'zbekiston Respublikasidagi, shuningdek uning hududidan tashqaridagi manbalardan) daromad olgan jismoniy shaxslar tomonidan (asosiy bo'lmagan ish joyidagi mehnat to'lovi bo'yicha daromad oluvchi jismoniy shaxs buxgalteriyaga eng yuqori stavka bo'yicha daromadidan soliq ushlab qolinishi haqida ariza topshirganlar bundan mustasno);

v) rezident-chet ellik jismoniy shaxslar tomonidan. Jismoniy shaxslar doimiy istiqomat joyidagi davlat soliq xizmati organlariga jami yillik daromadlari haqida deklaratsiyani quyidagi muddatlarda taqdim etishlari kerak:

- asosiy bo'lmagan ish joyidan daromad olgan rezident-jismoniy shaxslar hisobot yilidan keyingi yilning 1 aprelidan kechiktirmay;
- rezident - chet ellik jismoniy shaxslar nazarda tutilayotgan

daromadlar haqida - O'zbekiston Respublikasiga kelgan kundan boshlab bir oy mobaynida belgilangan shaklda.

Jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliqni to'lash chog'ida deklaratsiya topshirish orqali soliqlar *quyidagi muddatlarda to'lanadi:*

a) asosiy bo'lmagan ish joyidan daromad olgan rezident - jismoniy shaxslar - jami yillik daromad haqidagi deklaratsiya ma'lumotlari bo'yicha hisobot yilidan keyingi yilning 1 iyunidan kechikmay, yil mobaynida qayta hisoblanganda esa, - deklaratsiya davlat soliq xizmati organlariga taqdim etilgan kundan e'tiboran bir oy ichida;

b) jismoniy shaxslar - O'zbekiston Respublikasining rezidentlari hisoblab chiqarilgan daromad solig'ini xorijiy davlatda joylashgan bank hisobvarag'idan chet el valyutasida to'lashi mumkin. Bunda jismoniy shaxslardan olinadigan, milliy valyutada ifodalangan soliq jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'langan sanada O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs bo'yicha chet el valyutasida qayta hisoblab chiqiladi.

Nazorat savollari

1. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining mohiyatini tushuntirib bering.

2. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining to'lovchilari kimlar?

3. Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadlariga qaysi daromad turlari kiradi?

4. Norezident jismoniy shaxslarning daromadlariga to'lov manbaida qanday tartibda soliq stavkalari qo'llaniladi?

5. Qaysi jismoniy shaxslarning daromadlari har bir to'liq oy uchun eng kam ish haqining to'rt baravari miqdorida soliqdan ozod etiladi?

6. O'ta zararli, o'ta og'ir, zararli va og'ir sharoitli ishlarda band bo'lgan ayol xodimlar daromadlariga daromad solig'i darajasi qanday?

7. Jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiya usulida soliq solish tartibini tushuntirib bering.

2.3. AKSIZ SOLIG'I

Aksiz solig'ining iqtisodiy mohiyati va soliq to'lovchilar.

O'zbekistonda aksiz solig'i 1992 yilda qo'shilgan qiymat solig'i bilan birgalikda oborot solig'i va sotuvdan olinadigan soliqlar o'rniga joriy qilingan. Uning qo'shilgan qiymat solig'idan farqli tomoni shundaki, u ayrim tovarlar va mahsulotlarni chegaralab olgan va bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmatlarga nisbatan qo'llanilmaydi. Aksiz solig'i individual xarakterga ega bo'lib, faqat aksiz to'lanadigan tovarlarga nisbatan qo'llaniladi.

Aksiz solig'i qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladigan bazada va narxda hisobga olinadigan yuklab jo'natilgan tovarlar qiymatining bir qismini egri (bilvosita) soliq sifatida budjetga undirish shakli hisoblanadi.

Aksiz solig'ini to'lovchilar bo'lib, mulk shaklidan va soliq solishning qanday tartibi o'rnatilganligidan qat'i nazar, aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqaruvchi va import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar hisoblanadi. Bundan tashqari, oddiy shirkat aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqarganda oddiy shirkat shartnomasining oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan sherigi aksiz solig'ini to'lovchi bo'lib hisoblanadi.

Aksiz solig'i ob'yekti va soliq solinadigan baza.

Soliq kodeksining 230-moddasiga ko'ra quyidagi operatsiyalar aksiz solig'i solinadigan ob'yekt hisoblanadi:

- 1) aksiz to'lanadigan tovarlarni realizatsiya qilish;
- 2) aksiz to'lanadigan tovarlarni yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa yoki pay badali tariqasida yoxud oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha sherikning (ishtirokchining) hissasi sifatida topshirish;
- 3) aksiz to'lanadigan tovarlarni yuridik shaxsning ishtirokchisiga (muassisiga) u yuridik shaxs tarkibidan chiqqan (chiqib ketgan) taqdirda yoki yuridik shaxs qayta tashkil etilganligi, tugatilganligi (bankrotligi) munosabati bilan topshirish, shuningdek oddiy shirkat shartnomasi doirasida ishlab chiqarilgan aksiz to'lanadigan tovarlarni mazkur shartnoma sherigiga (ishtirokchisiga) uning shartnoma ishtirokchilari umumiy mulkidagi mol-mulkdan ulushi ajratib berilgan yoki bunday mol-mulk taqsimlangan taqdirda topshirish;
- 4) aksiz to'lanadigan tovarlarni ulush qo'shish asosida qayta ishlashga topshirish, shuningdek ulush qo'shish asosida xom ashyo va materiallarni, shu jumladan aksiz to'lanadigan xom ashyo va materiallarni qayta ishlash mahsuli bo'lgan aksiz to'lanadigan tovarlarni

ishlab chiqaruvchi tomonidan qayta ishlashga berilgan xom ashyo va materiallarning mulkdoriga topshirish;

5) ishlab chiqarilgan va (yoki) qazib olingan aksiz to'lanadigan tovarlarni o'z ehtiyojlari uchun topshirish;

6) aksiz to'lanadigan tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga import qilish.

Quyidagi aksiz to'lanadigan tovarlarga aksiz solig'i solinmaydi:

1) aksiz to'lanadigan tovarlarni ularning ishlab chiqaruvchilari tomonidan eksportga realizatsiya qilishga, bundan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan aksiz to'lanadigan tovarlarning ayrim turlari mustasno;

2) keyinchalik O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqib ketilishi sharti bilan «bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlardan ishlab chiqarilgan qayta ishlash mahsuli bo'lgan aksiz to'lanadigan tovarlarni topshirishga;

3) O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga:

– O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda insonparvarlik yordami sifatida;

– davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan hayriya yordami maqsadida, shu jumladan texnik ko'mak ko'rsatish maqsadida;

– O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari bo'yicha xalqaro va chet el hukumat moliya tashkilotlari tomonidan berilgan zayomlar (kreditlar) mablag'lari hisobiga, shuningdek grantlar hisobiga yuridik shaxslar tomonidan olib kirilayotgan, aksiz to'lanadigan tovarlarni import qilishga;

4) aksiz to'lanadigan tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga aksiz solig'i solinmaydigan tovarlarni olib kirish normalari doirasida jismoniy shaxslar tomonidan import qilishga;

3) vakolatli davlat organining yozma tasdig'i mavjud bo'lgan taqdirda, telekommunikatsiyalar operatorlari va tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalarini sertifikatlashtirish bo'yicha maxsus organ tomonidan olinadigan tezkor-qidiruv tadbirlari tizimi texnik vositalarini import qilishga.

Aksiz to'lanadigan tovarlar uchun soliq solish bazasi bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

– aksiz solig'ining qat'iy stavkalari belgilangan tamaki mahsulotlari, o'simlik (paxta) yog'i, etil spirti, pivo, konyak, aroq va boshqa alkogolli mahsulotlar, filtrli va filtrsiz sigaretalar, neft mahsulotlari (benzin, dizel yoqilg'isi va aviakerosin) bo'yicha - sotilgan mahsulotning natural ko'rinishidagi hajmi;

– aksiz solig‘i to‘lanadigan boshqa mahsulotlar (zargarlik buyumlari, kumushdan qilingan oshxona buyumlari, tabiiy gaz, suyultirilgan gaz, «Jeneral Motars» yopiq turdagi aksionerlik jamiyati avtomobillari) bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘i va aksiz solig‘ini hisobga olmagan holda, shartnomaviy narxlar bo‘yicha yuklab jo‘natilgan tovarning qiymatiga foiz (advalor) hisobida.

Aksiz solig‘i stavkalari va soliq bo‘yicha imtiyozlar.

Aksiz solig‘i stavkalari va aksiz to‘lanadigan tovarlar ro‘yxati O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi va soliq to‘lovchilarga Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasining quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

2011 yilda aksiz to‘lanadigan tovarlarga belgilangan soliq stavkalari quyidagilardan iborat:

9-jadval

O‘zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan aksiz to‘lanadigan tovarlarga nisbatan aksiz solig‘i STAVKALARI¹³

Tovarlar nomi	Soliq stavkasi	
	aksiz solig‘ini hisobga olgan holda sotish narxlarida tovarlar qiymatiga nisbatan foizlarda	bir o‘lchov birligiga so‘mlarda
1. Etil spirti (1 dal uchun)		2 292
2. Vino (1 dal tayyor mahsulot uchun) (1)		4 744
3. Konyak, aroq va boshqa alkogolli mahsulotlar		18 956*
4. Pivo (1 dal tayyor mahsulot uchun): (1)		2 156
5. O‘simlik (paxta) yog‘i (1 tonna uchun): (1)		
-oziq-ovqat yog‘i (salomas va «O‘zbekiston» yog‘ini ishlab chiqarish uchun ishlatiladigan yog‘dan tashqari);		657 900
- texnik moy (kislota miqdori 0,3 mg KON/g dan yuqori, oziq-ovqat mahsulotlari tarkibiga qo‘shishga yaroqsiz bo‘lgan)		361 900
6. Sigaretalar (1000 dona uchun): (1)		
- filtrli		8 949

¹³ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

Tovarlar nomi	Soliq stavkasi	
	aksiz solig'ini hisobga olgan holda sotish narxlarida tovarlar qiymatiga nisbatan foizlarda	bir o'lchov birligiga so'mlarda
- filtrsiz, papiroslar		4 319
7. Zargarlik buyumlari	25	
8. «Jeneral Motors O'zbekiston» YOAJ ishlab chiqargan avtomobillar (2)	29	
9. Kumushan ishlangan oshxona anjomlari	11	
10. Qimmatbaho metallar (2)		
11. Neft mahsulotlari:		
- benzin AI-80	40%, biroq kamida 292 250 so'm/tonna	
- benzin AI-91, AI-92, AI-93	40%, biroq kamida 321 300 so'm/tonna	
- benzin AI-95	40%, biroq kamida 371 750 so'm/tonna	
- dizel yoqilg'isi	34%, biroq kamida 248 550 so'm/tonna	
- dizel yoqilg'isi EKO	34%, biroq kamida 258 500 so'm/tonna	
- aviakerosin	9%, biroq kamida 43 350 so'm/tonna	
12. Tabiiy gaz (2) (aholiga sotiladigan tabiiy gaz hajmi bundan mustasno), eksport bilan birga	25	
13. Ishlab chiqarish korxonalarini tomonidan sotiladigan suyultirilgan gaz («O'ztransgaz» AK mintaqalararo unitar korxonalarini tomonidan aholiga sotiladigan gaz hajmi bundan mustasno) (2), eksport bilan birga	26	
14. Paxta tolasi (3)		

**) Hajmiy ulushda etil spirti 40 foizdan ko'p bo'lgan konyak, aroq va boshqa alkogolli mahsulotlarga aksiz solig'i stavkasi 1 dal tayyor mahsulot uchun 31 236 so'm miqdorida belgilanadi.*

Izoh:

1. Qat'iy miqdorlarda belgilangan aksiz solig'i stavkalari O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan narxlarning dinamikasi hamda mahsulotning sotilishi hajmidan kelib chiqqan holda yil mobaynida qayta ko'rib chiqilishi mumkin.

2. «Jeneral Motors O'zbekiston» YOAJ avtomobillari, tabiiy va suyultirilgan

gaz, shuningdek qimmatbaho metallarga aksiz solig'ini to'lovchilar va uni to'lash tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi bilan kelishilgan holda belgilanadi.

3. Paxta tolasining ichki narxlari (realizatsiya bo'yicha xarajatlarni hisobga olgan holda) va uni realizatsiya qilishning haqiqiy narxi o'rtasidagi ijobiy farq paxta tozalash korxonalarining maxsus hisobraqamida jamlanadi va 25 foizgacha bo'lgan miqdorda Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibga muvofiq kreditorlik qarzini so'ndirish uchun paxtachilik fermer xo'jaliklariga, 25 foiz miqdorida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Davlat ehtiyojlari uchun xarid qilinadigan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini hisob-kitob qilish jamg'armasining kreditlari bo'yicha qarzlarni so'ndirishga, qolgan qismi esa - mazkur Jamg'armaning oborot mablag'larini to'ldirishga yo'naltiriladi.

Hisoblab chiqarilgan aksiz solig'ining summasi quyida belgilangan chegirma summasiga kamaytiriladi:

Aksiz to'lanadigan tovarlar olinayotganda yoki O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga import qilinayotganda, agar mazkur tovarlardan keyinchalik aksiz to'lanadigan tovarlar ishlab chiqarish uchun xom ashyo sifatida foydalanilgan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasi hududida to'langan aksiz solig'i summasi chegirib tashlanadi.

Aksiz soligini hisoblash, to'lash va hisob-kitoblarni taqdim etish tartibi, muddatlari.

1. Tayyor mahsulot birligiga aksiz solig'ining qat'iy stavkalari belgilangan mahsulot bo'yicha (vino, shampan vinosi, pivo, vino mahsulotlari hamda tamaki mahsulotlari) bo'yicha **aksiz solig'i summasi quyidagicha aniqlanadi:**

$$S_a = P \times S,$$

bu yerda:

S_a – aksiz solig'i summasi;

P – tegishli o'lchov birligida sotilgan mahsulotning natura ko'rsatkichlaridagi hajmi;

S – aksiz solig'ining qat'iy stavkasi, o'lchov birligi so'mlarda.

2. **Boshqa aksiz to'lanadiga mahsulotlar boyicha aksiz solig'i summasi quyidagicha aniqlanadi:**

$$S_a = M \times S / 100,$$

bu yerda:

S_a – aksiz solig'i summasi;

M – o'z ichiga aksiz va qo'shilgan qiymat solig'ini olmagan qiymat;

S – aksiz solig'i stavkasi.

Import qilinayotgan aksiz to'lanadigan tovarlar hisob-kitobi uchun aksiz solig'i qat'iy stavkalarda bo'lsa (1) formula, aksiz solig'ining stavkalari foizlarda bo'lsa quyidagicha hisoblanadi:

$$S_a = B_q \times S / 100,$$

bu yerda:

B_q – bojxona qonunchiligiga muvofiq tovarning aniqlangan bojxona qiymati;

To'lovchilar tomonidan sotishning haqiqiy hajmidan kelib chiqib hisoblab chiqarilgan ***aksiz solig'i summasi budjetga quyidagi muddatlarda to'lanadi:***

– joriy oyning 13-kunidan kechiktirmay - joriy oyning birinchi o'n kunligi uchun;

– joriy oyning 23-kunidan kechiktirmay - joriy oyning ikkinchi o'n kunligi uchun;

– keyingi oyning 3-kunidan kechiktirmay hisobot oyning qolgan kunlari uchun.

Aksiz solig'i bo'yicha hisob-kitob ro'yxatdan o'tkazilgan joydagi davlat soliq xizmati organlariga quyidagi muddatlarda taqdim etiladi:

- korxonalar tomonidan (mikrofirmalar va kichik orxonalardan tashqari) - hisob-kitob. Keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmasdan har oyda, belgilangan shaklda, unga soliq solinmaydigan aylanmalar summolari rasshifrovkasi ilova qilingan holda;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan - birinchi chorak, yarim yillik va 9 oy yakunlari bo'yicha, o'n kunliklarga taqsimlagan holda, hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmasdan, yil yakunlari bo'yicha esa belgilangan shaklda, yillik moliyaviy hisobotni taqdim etish muddatida.

Dam olish (ishlanmaydigan) yoki bayram kuniga to'g'ri keladigan aksiz solig'ini to'lash muddatlari, tegishincha, hisob-kitobni taqdim etish muddatlari ham dam olish yoki bayram kunidan keyingi birinchi ish kuniga ko'chiriladi.

Nazorat savollari

1. Aksiz solig'i qachon joriy etildi?
2. Aksiz solig'i to'lovchilar qanday guruhlanadi?
3. Aksiz solig'i solish ob'yekti nimalardan iborat?
4. Aksiz solig'i solinadigan baza qanday aniqlanadi?
5. Aksiz solig'ini to'lashdan kimlar ozod etilgan?
6. Aksiz solig'i stavkalari va aksiz to'lanadigan tovarlar ro'yxati kim

tomonidan belgilanadi?

7. Aksiz solig'ini hisobga olish tartibi qanday?

2.4. QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I

Soliqning iqtisodiy mohiyati va uning joriy qilinishi.

Qo'shilgan qiymat solig'i har bir ishlab chiqarish bosqichida va realizatsiya jarayonida undiriladigan ko'p qirrali soliqdir. Korxonada kundalik xo'jalik faoliyatida mahsulot yetkazib beruvchilardan tovar va xom ashyo sotib oladi va ulardan mahsulot yoki ish, xizmatlar ishlab chiqaradi. Demak, qayta ishlab chiqarish, ishlab chiqarish va sotishda qo'shilgan qiymat yaratiladi.

Qo'shilgan qiymat o'zining iqtisodiy mohiyatiga ko'ra, sotilgan mahsulotlar, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlarning qiymati bilan ishlab chiqarish jarayonida iste'mol qilingan tovarlar, xom ashyolar va xizmatlarning qiymati o'rtasidagi farqdan iboratdir. Tabiiyki, ishlab chiqarish jarayonida va keyinchalik mehnat taqsimoti natijasida ma'lum bir tovar bozorga olib chiqilgunga qadar ishlab chiqarish va muomala jarayonidagi bir nechta bosqichlardan o'tadi, bu bosqichlarning har birida qo'shilgan qiymat yaratiladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini davlat budjetining daromad qismiga jalb qilish g'oyasi dastlab XX asrning boshlarida yuzaga keldi. Bu taklifni birinchi marta Germaniya budjet amaliyotida joriy etishni 1919 yilda Vilgelm fon Simens ilgari surdi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini amaliyotga joriy etish va undirish mexanizmi birinchi marta fransuz moliyachisi M. Lore tomonidan ishlab chiqildi. Ammo qo'shilgan qiymat solig'i M. Lorening taklifidan so'ng o'tgan 10 yildan ortiq vaqt mobaynida tajriba uchun taklif etilgan shaklda qo'llanildi. Frantsiyada qo'shilgan qiymat solig'i haqiqatda 1968 yildan boshlab joriy etildi.

O'zbekiston soliq tizimida qo'shilgan qiymat solig'i 1992 yildan buyon amal qilmoqda. Ushbu soliq oborotdan olinadigan soliq va sotuvdan olinadigan soliqlar o'rniga aksiz solig'i bilan birgalikda kiritilgan. Bu soliq oborot solig'idan farqli ravishda faqat qo'shilgan qiymatdan undiriladi. Oborot solig'i esa bir marotaba umumiy oborotdan olinar edi.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjetining daromad manbai sifatida qo'shilgan qiymat solig'i hozirga qadar o'zining muhim o'rnini va amaliy ahamiyatini saqlab kelayapdi. Ushbu soliq budjet daromadlarining eng yuqori qismini tashkil etadigan soliq turi hisoblanadi.

Soliq to'lovchilar, soliq solish ob'yekti va soliqqa tortiladigan baza.

Qo'shilgan qiymat solig'ining to'lovchilari bo'lib amaldagi qonun hujjatlariga asosan budjet oldida ushbu soliqning hisob-kitobini amalga oshiruvchi tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar hisoblanadi. Jumladan:

- 1) soliq solinadigan oborotlarga ega bo'lgan yuridik shaxslar;
- 2) O'zbekiston Respublikasi norezidentlari tomonidan amalga oshirilayotgan soliq solinadigan oborotlar uchun qo'shilgan qiymat solig'i to'lash bo'yicha majburiyat yuklatiladigan yuridik shaxslar;
- 3) tovarlarni O'zbekiston Respublikasi hududiga import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar (o'z ehtiyojlari uchun bojsiz olib kirish normalari doirasida tovarlar olib kiruvchi jismoniy shaxslar bundan mustasno);
- 4) oddiy shirkat soliq solinadigan oborotlarni amalga oshirayotganda zimmasiga uning ishlarini yuritish yuklatilgan (ishonchli shaxs) oddiy shirkat shartnomasining sherigi (ishtirokchisi).

Soliqqa tortishning alohida tartibi belgilangan yuridik shaxslar hamda notijorat tashkilotlar asosiy faoliyat turi bo'yicha bu soliqni to'lamaydilar, ular faoliyatning boshqa turlari bilan shug'ullansalar, ushbu faoliyat bo'yicha alohida hisob yuritishlari va budjetga qo'shilgan qiymat solig'ini to'lashlari lozim.

Amaldagi Soliq kodeksining 198-moddasiga ko'ra **qo'shilgan qiymat solig'ining ob'yekti** bo'lib tovar (ish, xizmat)larni realizatsiya qilish oboroti hamda tovarlarning importi hisoblanadi.

Tovarlarni (ish va xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti deganda - yuklab jo'natilgan tovarlar (ish va xizmatlar) qiymati tushuniladi, ya'ni yuklab jo'natilgan tovarlar (ish va xizmatlar) uchun mablag' kelib tushishi davridan qat'i nazar korxonaga qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha budjet oldida hisob-kitoblarni amalga oshirishi shart.

Soliq solinadigan import deganda esa-O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kirilayotgan tovarlar tushuniladi (qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etilgan import tovarlardan tashqari).

Soliq solinadigan baza, realizatsiya qilinayotgan tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymati asosida, unga qo'shilgan qiymat solig'ini kiritmagan holda belgilanadi.

Tovarlarni import qilishda soliq solinadigan bazaga tovarlarning bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadigan bojxona qiymati, shuningdek O'zbekiston Respublikasiga tovarlarni import qilishda to'lanishi lozim bo'lgan aksiz solig'ining, bojxona bojlarining

summalari kiradi.

Quyidagilar tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti bo'lmaydi:

1) soliq to'lovchining xarajatlari sifatida qaraladigan, uning o'z ehtiyojlari uchun tovarlarni berish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish;

2) bitta yuridik shaxsning bir tarkibiy bo'linmasi tomonidan boshqa tarkibiy bo'linmasiga ishlab chiqarish ehtiyojlari (zavod ichki oboroti) uchun, agar tarkibiy bo'linmalar Soliq kodeksiga muvofiq mustaqil soliq to'lovchilar bo'lmasa, mol-mulk berilishi, ishlar bajarilishi, xizmatlar ko'rsatilishi;

3) soliq to'lovchining o'z ehtiyojlari uchun o'z kuchi bilan qurilish, montaj, qurilish-montaj ishlarini bajarishi;

4) qaytariladigan tarani jo'natish. Qaytariladigan tara mahsulot solib jo'natilgan, qiymati ushbu mahsulot qiymatiga kiritilmaydigan hamda shu mahsulotni yetkazib berish uchun tuzilgan shartnomada (kontraktda) belgilangan shartlarda va muddatlarda mahsulot yetkazib beruvchiga qaytarilishi lozim bo'lgan taradir. Agar tara belgilangan muddatda qaytarilmasa, bunday tarani berish soliq solinadigan oborotga kiritiladi;

5) yuridik shaxsning ishtirokchisi (muassisi) muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqqanda (chiqib ketganda), shu jumladan tugatilganlik (bankrotlik) yoki qayta tashkil etilganlik munosabati bilan chiqqanda (chiqib ketganda) unga dastlabki hissa doirasida mol-mulkni berish, shuningdek oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha sherikka (ishtirokchiga) uning mazkur shartnoma bo'yicha sheriklari (ishtirokchilari) umumiy mulkida bo'lgan ulushi qaytarilayotganda yoki bunday mol-mulk taqsimlanganda mol-mulkni berish;

6) asosiy vositalarni, nomoddiy aktivlarni va tugallanmagan qurilish ob'yektlarini bepul asosda berish;

7) banklar va sug'urta tashkilotlari tomonidan mol-mulkni o'z filiallariga berish;

8) oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha sherikning (ishtirokchining) ulushi sifatida tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni), boshqa mol-mulk va mulkiy huquqlarni berish;

9) tovarlarni va boshqa mol-mulkni qayta ishlash asosida berish;

10) ishonchli boshqaruv shartnomasi asosida mol-mulkni mulkdordan ishonchli boshqaruvchiga berish;

11) ishonchli boshqaruv shartnomasi tugatilgan taqdirda, mol-mulkni mulkdorga berish;

12) ob'jekt qiymatini ijaraga beruvchi (lizingga beruvchi) oladigan ijara (lizing) to'lovining bir qismi tarzida qoplash;

13) tovarlardan foydalanishning kafolatli muddati davrida ularni

ta'mirlash va ularga texnik xizmat ko'rsatish bo'yicha qo'shimcha haq olmasdan ishlarni bajarish va xizmatlar ko'rsatish.

Soliq stavkalari va soliq bo'yicha imtiyozlar.

O'zbekiston Respublikasida qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi 1992 yilda 30 foizni tashkil qilgani holda, bugunga qadar bir necha marta o'zgartirildi. 2000 yildan hozirgi kungacha Soliq kodeksiga ko'ra respublikamizda 20 foizli va nol darajali stavka qo'llanilib kelmoqda.

8-jadval

Qo'shilgan qiymat solig'i stavkalarining o'zgarish dinamikasi¹⁴

Soliq stavkalari	1992 y.	1993 y.	1994 y.	1995 y.	1996 y.	1997 y.	1998 y.	1999 y.	2000-2010 yillar
Asosiy stavka	30%	30%	30%	30%	17%	18%	18%	15%, 20% va 0%	20%

Umuman olganda nol darajali stavka deganda korxonalar ishlab chiqarayotgan tovarlarning (bajarilgan ish, xizmatlarning) qiymatiga qo'shilgan qiymat solig'i qo'llanilmaydi, ya'ni «nol» ga teng bo'ladi.

Nol darajali stavka bo'yicha quyidagilarga soliq solinadi:

- tovarlarning, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida bajariladigan ishlarning (ko'rsatiladigan xizmatlarning) erkin konvertatsiya qilinadigan valyutadagi eksportiga, shu jumladan, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) mamlakatlariga yetkazib berilishiga, agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa.

Ayrim MDH davlatlarida bu tartib boshqacha. Masalan: Armaniston, Tojikiston, Turkmanistonda MDH davlatlaridan tashqariga eksport soliqqa tortilmaydi, nol darajali stavka ham qo'llanilmaydi. Qozog'istonda esa MDHdan tashqariga eksport nol darajali stavkada soliqqa tortiladi;

- chet el diplomatik vakolatxonalari hamda ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarning rasmiy foydalanishi uchun realizatsiya qilinayotgan tovar (ish va xizmat)larga;

- suv ta'minoti, issiqlik ta'minoti, kanalizatsiya va gaz ta'minoti bo'yicha aholiga ko'rsatiladigan kommunal xizmatlarga;

- paxta tolasini respublikaning ichki iste'molchilariga realizatsiya

¹⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining har yilgi soliq stavkalari to'g'risidagi qarorlari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

qilish oborotiga;

- xorijiy davlatlarning O'zbekiston Respublikasi hududi orqali olib o'tiladigan tranzit yuklarini tashish bo'yicha ko'rsatiladigan xizmatlarga, jumladan yo'lovchilar, bagajlar va pochtani xalqaro yo'nalishda tashish.

Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod bo'lgan (imtiyozli) oborotlardan farqli nol darajali stavka qo'llanilganda qo'shilgan qiymat solig'i tovarlarning tannarxiga olib borilmasdan, hisobga kiritiladi.

Agarda hisobot davrida hisobga kiritilishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i summasidan nol darajali stavkada hisoblanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'ining summasi qiymati jihatidan ko'p bo'lsa, u holda ortiqcha summa soliq to'lovchining boshqa soliq va to'lovlar bo'yicha qarzi bo'lmagan taqdirda, unga belgilangan tartibda qaytariladi.

Qo'shilgan qiymat solig'idan boshqa soliq turlariga nisbatan ko'proq imtiyozlar ko'zda tutilgan bo'lib, ular Soliq kodeksida to'rt guruhga bo'lib berilgan. Ular:

1) soliqdan ozod etiladigan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti (208-modda);

2) soliqdan ozod qilinadigan moliyaviy xizmatlar (209- modda);

3) soliqdan ozod etiladigan sug'urta xizmatlari (210- modda);

4) soliqdan ozod etiladigan import (211-modda).

Qo'shilgan qiymat solig'idan quyidagi tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oborotlari ozod etiladi:

- davlat organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari hamda boshqa vakolatli tashkilotlar tomonidan ko'rsatiladigan, davlat boji va yig'imlar undiriladigan xizmatlar;

- maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni tarbiyalashga doir xizmatlar;

- bemorlar va keksalarni parvarish qilishga doir xizmatlar;

- dafn etish byurolari va qabristonlarning marosim xizmatlari, diniy ashyolarni realizatsiya qilish, diniy tashkilotlar hamda birlashmalarning udumlar va marosimlar o'tkazishga doir xizmatlari;

- protez-ortopediya buyumlari, nogironlar uchun mo'ljallangan inventarlar, shu jumladan ularni ishlab chiqaruvchilar tomonidan realizatsiya qilinayotgan buyumlar va inventarlar, shuningdek nogironlarga ko'rsatilayotgan ortopedik protezlash xizmatlari, protez-ortopediya buyumlari va nogironlar uchun mo'ljallangan inventarlarni ta'mirlash hamda ulardan foydalanishga doir ishlar bo'yicha xizmatlar;

- davolash muassasalari huzuridagi davolash-ishlab chiqarish ustaxonalarining mazkur muassasalar tomonidan realizatsiya qilinadigan

mahsulotlari;

- pochta markalari (kolleksiya qilinadiganlaridan tashqari), markali otkritkalar, konvertlar;

- aloqa tashkilotlarining pensiya va nafaqalar to‘lash bo‘yicha xizmatlari;

- budget mablag‘lari hisobidan bajariladigan ilmiy-tadqiqot va innovatsiya ishlari. Ushbu imtiyozni olish uchun tegishli moliya organining budgetdan mablag‘lar ajratish to‘g‘risidagi xulosasi asosdir;

- shahar yo‘lovchilar transportining xizmatlari (taksidan, shu jumladan yo‘nalishli taksidan tashqari), shuningdek temir yo‘l va umumiy foydalanishdagi avtomobil transportida (taksidan, shu jumladan yo‘nalishli taksidan tashqari) shahar atrofidagi yo‘nalishlarda yo‘lovchilar tashish xizmatlari;

- oliy, o‘rta, o‘rta maxsus, kasb-hunar o‘quv yurtlarida, shuningdek kadrlarning malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash bilan shug‘ullanuvchi tashkilotlarda ta‘lim berishning haq evaziga o‘qitishga doir qismi bo‘yicha xizmatlar;

- vakolatli davlat organiga saqlab turish uchun topshirilgan qimmatbaho metallar;

- chet el havo kemalariga xizmat ko‘rsatish yuzasidan bevosita O‘zbekiston Respublikasi aeroportlarida va O‘zbekiston Respublikasining havo bo‘shlig‘ida amalga oshiriladigan xizmatlar, shu jumladan aeronavigatsiya xizmati;

- sanatoriy-kurort, sog‘lomlashtirish, turistik-ekskursiya xizmatlari va bolalar dam olish oromgohlarining xizmatlari, shuningdek jismoniy tarbiya va sport muassasalarining tegishli hujjatlar bilan rasmiylashtirilgan xizmatlari;

- gidrometeorologiya va aerologiya ishlari;

- geologiya va topografiya ishlari;

- O‘zbekiston Milliy teleradiokompaniyasining, uning tarkibiga kiruvchi korxonalar va tashkilotlarning hamda O‘zbekiston Milliy axborot agentligining asosiy faoliyatiga doir mahsulot va xizmatlar;

- nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg‘armasi va «O‘zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo‘lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar tashkil etuvchi yuridik shaxslar tomonidan ishlab chiqarilayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar), bundan vositachilik, savdo, tayyorlov, ta‘minot-sotish faoliyatini amalga oshirish bo‘yicha realizatsiya qilish oborotlari mustasno;

- O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari bo‘yicha xalqaro va chet el hukumat moliya tashkilotlari tomonidan berilgan

qarzarlar (kreditlar), yuridik shaxslar oladigan, shuningdek grantlar hisobiga olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar);

– uy-joy fondini saqlash va ta'mirlash yuzasidan aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlar;

– davlat tilini va davlat tilida ish yuritishni o'rgatish xizmatlari;

– o'zi yetishtirgan qishloq xo'jaligi mahsuloti;

– ichki ishlar organlari huzuridagi qo'riqlov bo'linmalari xizmatlari;

– boshqa qonun hujjatlarida nazarda tutilgan oborotlar.

Moliyaviy xizmatlarning quyidagi turlari qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etilgan:

– kreditlar, zayomlar bo'yicha foizlarni hisoblab chiqarish va undirish, kreditlar, zayomlar berish, kafilliklar (kafolatlar), shu jumladan bank kafolatlari berish;

– depozitlar qabul qilish, yuridik va jismoniy shaxslarning bank hisobvaraqlarini, shu jumladan vakil banklarda hisobvaraqlarini ochish va yuritish;

– to'lovlar, o'tkazmalar, qarz majburiyatlari, cheklar va to'lov vositalari bilan bog'liq operatsiyalar, inkasso bo'yicha operatsiyalar;

– milliy valyuta va chet el valyutasi bilan bog'liq operatsiyalar;

– qimmatli qog'ozlar (aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar) bilan bog'liq operatsiyalar;

– akkreditivlar ochish va ularga xizmat ko'rsatish;

– pul mablag'larini konvertatsiya qilish bo'yicha operatsiyalar;

– chet el valyutasi bilan ayirboshlash operatsiyalarini tashkil etish;

– kassa operatsiyalari (banknot va tangalarni qabul qilib olish, berish, qayta hisoblab chiqish, maydalab berish, almashtirish, saralash va saqlash);

– forfeyting va faktoring operatsiyalari;

– lombard operatsiyalari (garovga qo'yilgan mol-mulkka qisqa muddatli kreditlar berish);

– jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'larining oboroti;

– boshqa oborotlar.

Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etilgan sug'urta xizmatlari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

1) sug'urta bozorining professional ishtirokchisi quyidagilarni olsa, qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadi:

a) sug'urta qilish, birgalikda sug'urta qilish va qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha sug'urta mukofotlari;

b) qayta sug'urta qilishga topshirilgan shartnomalar bo'yicha vositachilik haqi va tantemalar;

v) sug'urta agenti, sug'urta va qayta sug'urta brokeri, syurveyer

hamda sug'urta bozorining boshqa professional ishtirokchilarining xizmatlari uchun vositachilik haqi;

g) qayta sug'urta qilishga topshirilgan shartnomalar bo'yicha sug'urta to'lovlari ulushining qayta sug'urtalovchilar tomonidan to'lanadigan to'lovi;

d) sug'urta qilish, birgalikda sug'urta qilish va qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha uchinchi shaxslardan subrogatsiya (regress) tartibida talab qilish bo'yicha daromadlar;

e) sug'urta bozorining professional ishtirokchilari (aktuariylar, ajasterlar, syurveyerlar, assistans xizmatlari va shu singarilar) ko'rsatgan xizmatlardan olinadigan daromadlar;

j) qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha depo mukofotlariga hisoblangan hamda qayta sug'urta qildiruvchi tomonidan qayta sug'urtalovchiga o'tkazilgan foizlar;

z) hayotni sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha sug'urta qildiruvchilar taqdim etgan zayomlardan olinadigan daromadlar;

i) sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) investitsiya faoliyatidan olinadigan daromadlar, shu jumladan sug'urta rezervlari va sug'urta fondlari mablag'larini investitsiyalashdan olinadigan daromadlar;

k) sug'urta qilish, birgalikda sug'urta qilish va qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha franshizlarni qoplashdan olinadigan daromadlar;

l) qonun hujjatlariga muvofiq sug'urtalovchiga o'tgan, sug'urta qildiruvchining (naf oluvchining) yetkazilgan zarar uchun javobgar shaxslardan talab qilish huquqini realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar;

m) qayta sug'urta qilish shartnomalari muddatidan ilgari tugatilgan taqdirda, ular bo'yicha sug'urta mukofotlarining qaytarib berilgan qismi summalari;

n) bevosita sug'urta faoliyatini amalga oshirishdan olinadigan boshqa daromadlar;

2) sug'urta qildiruvchi (naf oluvchi) quyidagilarni olsa, qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadi:

a) sug'urta to'lovi (sug'urta to'voni);

b) preventiv tadbirlar o'tkazish uchun beriladigan mablag'lar;

v) sug'urta qilish shartnomasi zararsiz amal qilishi uchun sug'urtalovchi to'laydigan mablag'lar;

g) sug'urta qilish shartnomasiga muvofiq boshqa mablag'lar.

Tovarlarni import qilishda quyidagi hollarda qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etiladi:

1) jismoniy shaxslar tomonidan tovarlarni bojsiz olib kirishning

bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarida tasdiqlangan normalari doirasida olib kirilayotgan tovarlar;

2) chet el diplomatik vakolatxonalar va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalar rasmiy foydalanishi uchun, shuningdek ushbu vakolatxonalarining diplomatik va ma'muriy-texnik xodimlari, shu jumladan ularning o'zlari bilan birga yashayotgan oila a'zolari shaxsiy foydalanishi uchun mo'ljallangan tovarlar;

3) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda insonparvarlik yordami tariqasida olib kirilayotgan tovarlar;

4) davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan xayriya yordami maqsadida, shu jumladan texnik ko'mak ko'rsatish maqsadida olib kirilayotgan tovarlar;

5) davlatlar, hukumatlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan berilgan grant mablag'lari hisobidan olib kirilayotgan tovarlar;

6) dori vositalari va tibbiyot (veterinariya) uchun mo'ljallangan buyumlar, shuningdek dori vositalari va tibbiyot (veterinariya) uchun mo'ljallangan buyumlar ishlab chiqarish uchun qonun hujjatlarida belgilanadigan ro'yxat bo'yicha olib kirilayotgan xom ashyo;

7) O'zbekiston Respublikasi hududiga qonun hujjatlariga muvofiq tasdiqlanadigan ro'yxat bo'yicha olib kirilayotgan texnologik asbob-uskunalar, shuningdek butlovchi buyumlar va ehtiyot qismlar, agar ularni yetkazib berish texnologik asbob-uskunalarini yetkazib berish kontrakti shartlarida nazarda tutilgan bo'lsa. Import qilingan texnologik asbob-uskunalar olib kirilgan paytdan e'tiboran uch yil mobaynida eksportga realizatsiya qilingan yoki tekin berilgan taqdirda, mazkur imtiyozning amal qilishi qo'shilgan qiymat solig'i to'lash bo'yicha majburiyatlar tiklangan holda bekor qilinadi;

8) investor bilan davlat mulkini boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi o'rtasida tuzilgan shartnomaga muvofiq investitsiya majburiyatlari sifatida olib kiriladigan mol-mulk;

9) vakolatli davlat organining yozma shakldagi tasdig'i mavjud bo'lgan taqdirda, telekommunikatsiyalar operatorlari va tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalarini sertifikatlashtirish bo'yicha maxsus organ tomonidan olinadigan tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalari;

10) bolalar poyabzali ishlab chiqarishga ixtisoslashgan chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar o'z ishlab chiqarishida foydalanish uchun olib kirilayotgan xom ashyo, materiallar va yarim mahsulot;

11) qonun hujjatlarida belgilanadigan ro'yxat bo'yicha yog'och-taxta

materiallari va yog‘och.

Qo‘shilgan qiymat solig‘ini budjetga to‘lash va hisob-kitoblarni taqdim etish muddatlari.

Qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi belgilangan stavkalar asosida quyidagicha aniqlanadi:

$$S_{qqs} = S_o \times S / 100;$$

bu yerda:

S_{qqs} – iste‘molchilardan undiriladigan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi;

S_o – soliqqa tortiladigan oborot;

S – qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi.

Tovarlar (ishlar, xizmatlar) qo‘shilgan qiymat solig‘ini o‘z ichiga olgan narxlar va ta‘riflar bo‘yicha sotilganda soliq quyidagicha aniqlanadi:

$$S_{qqs} = T_q \times S / (S + 100);$$

bu yerda:

T_q - qo‘shilgan qiymat solig‘i ham hisobga olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) qiymati.

Qo‘shilgan qiymat solig‘i bo‘yicha hisob-kitoblarni korxonalar ortib boruvchi yakun bilan ro‘yxatdan o‘tgan joyidagi davlat soliq idoralari har oyda, hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmasdan va yil yakunlari bo‘yicha yillik moliyaviy hisobotni topshirish muddatida qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lovchilari hisoblangan mikrofirmalar va kichik korxonalar yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshirilgan muddatda belgilangan shaklda taqdim etadi.

Soliq to‘lovchilar qo‘shilgan qiymat solig‘ining hisob-kitoblari bilan bir vaqtda hisobot davri mobaynida olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha hisobvaraqlar-fakturalar reestrini ham taqdim etadilar. Hisobvaraqlar-fakturalar reestrining shakli Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan belgilanadi.

Korxonalar qo‘shilgan qiymat solig‘ini soliq hisobotini topshirgan kundan kechiktirmay tegishli davrdagi haqiqiy sotish oborotidan kelib chiqib to‘laydi. Agar korxonalar hisoblangan soliq summasini budjetga o‘z vaqtida o‘tkazib bermasa, bunday holatda davlat soliq idoralari mas‘ul xodimlari tomonidan hisoblangan soliq summasiga nisbatan kechiktirilgan har bir kun uchun 0,05 foiz miqdorida penya (moliyaviy jazo) qo‘llanilishiga olib keladi. Bunda korxonalar rahbariyatiga nisbatan

ma'muriy chora qo'llanilmaydi.

1998 yil 1 yanvardan O'zbekistondagi barcha korxonalar va tashkilotlar uchun, shu jumladan soliq solishning alohida tartibi o'rnatilgan kichik korxonalar, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari hamda qo'shilgan qiymat solig'idan ozod bo'lgan korxonalar ham tovarlarni sotganda, ish va xizmatlar ko'rsatganda hisobvara-q-fakturani to'ldirishi qonun asosida shart qilib belgilandi.

Nazorat savollari

1. Qo'shilgan qiymat solig'ini qanday shaxslar to'laydi?
2. Qo'shilgan qiymat solig'i ob'yekti qanday aniqlanadi?
3. Soliqqa tortiladigan oborot deganda nimani tushunasiz?
4. Qo'shilgan qiymat soligi stavkalari va ularni qo'llash tartibi qanday?
5. Nol darajali stavka qaysi tovarlar (ish va xizmatlar)ga nisbatan qo'llaniladi?

2.5. YER QA'RIDAN FOYDALANUVCHILAR UCHUN SOLIQLAR VA MAXSUS TO'LOVLAR

Yer qa'ridan foydalanganda soliq solish zarurligi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin respublikamiz hududidagi barcha tabiiy, yer osti boyliklari davlatimiz tasarrufiga o'tdi. O'zbekiston zaminida juda ulkan va noyob, hali ijtimoiy ishlab chiqarishga jalb etilmagan mineral xom ashyo resurslari to'plangan.

Respublikamiz qonunchiligiga ko'ra mavjud yer osti boyliklari umumdavlat mulki hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining 1994 yil 23 sentabrdagi «Yer osti boyliklari to'g'risida»gi Qonuniga muvofiq 1995 yildan boshlab yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq joriy etildi va yer osti boyliklaridan foydalanuvchilar ularning hajmidan kelib chiqqan holda maxsus soliq to'lay boshladilar.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq joriy etilishidan asosiy maqsad-umumdavlat mulki hisoblangan yer osti boyliklaridan oqilona tarzda butun jamiyat a'zolarini va kelajak avlod manfaatlarini hisobga olgan holda foydalanish samaradorligini oshirish hisoblanadi.

Soliq kodeksiga ko'ra yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq umumdavlat soliqlari tarkibiga kiradi. Ushbu soliq tabiiy boyliklardan foydalanishning samaradorligini ta'minlash bilan birga sof fiskal vazifani ham bajaradi.

Respublikamizda yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq yer osti boyliklarining 56 turiga nisbatan belgilangan bo'lsada, budjetga soliq tushumi faqatgina 4-5 turdagi yer osti boyliklariga mutlaq ravishda bog'liq bo'lib qolmoqda. Ular oltin, tozalangan mis, neft, tabiiy gaz va gaz kondensati, kumush va boshqalar.

Soliq to'lovchilar, soliq solish ob'yekti va soliq solinadigan baza.

O'zbekiston Respublikasi hududida konlarni aniqlash va qidirish, foydali qazilmalarni kavlab olish, mineral xom ashyodan va (yoki) texnogen mineral hosilalardan foydali komponentlarni ajratib olishni amalga oshirayotgan, shuningdek foydali qazilmalardan foydali komponentlarni ajratib olgan holda ularni qayta ishlashni amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslar soliq solish maqsadida yer qa'ridan foydalanuvchilardir.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun ***soliqni to'lovchilar*** quyidagilardir:

– yer qa'ridan foydali qazilmalarni kavlab olayotgan, mineral xom ashyodan va (yoki) texnogen mineral hosilalardan foydali komponentlarni ajratib olayotgan yer qa'ridan foydalanuvchilar;

– foydali qazilmalardan foydali komponentlarni ajratib olgan holda ularni qayta ishlashni amalga oshirayotgan yer qa'ridan foydalanuvchilar.

Yer qa'ridan foydalanuvchilar yer qa'ridan foydalanganliklari uchun quyidagi soliqlar va maxsus to'lovlarni to'laydilar:

1) yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq;

2) qo'shimcha foyda solig'i. Ushbu soliq ayrim foydali qazilmalar yoki ayrim mahsulot turlari uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida o'rnatilgan stavkadan kelib chiqib, realizatsiyadan olingan sof tushum bilan belgilangan hisob-kitob bahosi o'rtasidagi farq qo'shimcha foydadan undiriladi;

3) bonus. Bonus deganda yer qa'ridan foydalanuvchi tomonidan amalga oshiriladigan bir martalik to'lov tushuniladi. Ushbu bonuslarning ikki turi mavjud: imzoli bonus va tijoratbop topilma bonus.

Imzoli bonus yer qa'ridan foydalanuvchining tegishli litsenziya asosida foydali qazilmalarni aniqlash, qidirish va kavlab olish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish huquqi uchun bir martalik qat'iy tarzda belgilanadigan majburiy to'lov hisoblanadi.

Tijoratbop topilma bonusi tegishli litsenziyada ko'rsatilgan yer qa'ri uchastkasida foydali qazilma konlarining har bir tijoratbop topilmasi uchun, shu jumladan dastlabki belgilangan ajratib olinayotgan zaxiralarni ko'paytirishga olib keluvchi konlarni qo'shimcha qidirish o'tkazish chog'idagi foydali qazilmalar topilmasi uchun to'lanadigan to'lov hisoblanadi.

Soliqqa tortish maqsadida yer osti boyliklari deganda yer qobig'ining yuqori qismini qamrab oladigan hamda foydali qazilmalarni tadqiq qilish va qazib olish mumkin bo'lgan makon, foydali qazilmalar deganda-iqtisodiy va sog'lomlashtirish ahamiyatiga ega geologik hosilalar hisoblanadi.

Tarkibida rangli, nodir, asl, qora metallar va boshqa mineral xom ashyo bo'lgan rudalarni bir korxonada qazib olib, uni bundan keyin qayta ishlash uchun boshqa korxonalarga bersa (eksport bundan mustasno), qazib olinadigan rudani qayta ishlaydigan va soliq stavkasi belgilangan tayyor mahsulot chiqaradigan korxonada soliq to'lovchi hisoblanadi.

Respublikamizda ushbu soliqni davlat budjetiga ta'minlab beruvchi eng yirik soliq to'lovchilar bo'lib Olmaliq tog'-kon metallurgiya kombinati, Farg'ona va Oltiariq neftni qayta ishlash zavodlari, Sho'rtan va Muborak gazni qayta ishlaydigan zavodlari, Navoiy oltinni qayta ishlaydigan korxonasi, shuningdek Angren ko'mir qazib oluvchi korxonasi va boshqa shu kabi yer osti boyliklarini qazib chiqaruvchi va qayta ishlovchi yirik korxonalar hisoblanadi.

Ruda qayta ishlash uchun O'zbekiston Respublikasidan tashqariga yuklab jo'natilgan yoki eksport qilingan taqdirda rudani qazib olgan korxonada soliq to'lovchi bo'lib hisoblanadi.

Kavlab olingan (ajratib olingan) tayyor mahsulotning hajmi yer qa'ridan foydalanganlik uchun ***soliq solish ob'ektidir***. Tayyor mahsulotlar ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi.

Soliq solish ob'ekti tayyor mahsulotning har bir turi bo'yicha alohida aniqlanadi.

Uglevodorodlar uchun soliq solish ob'ekti quyidagilardir:

– sanoat yo'sinida dastlabki qayta ishlovdan o'tkazilgan kavlab olingan uglevodorodlar, shu jumladan qo'shib chiqadigan foydali qazilmalar va foydali komponentlar;

– uglevodorodlarni qayta ishlash jarayonida ajratib olingan, lekin oldingi kavlab olinganda va qayta ishlanganda qayta ishlanadigan foydali qazilmalar tarkibida tayyor mahsulot sifatida soliq solinmagan foydali komponentlar.

Qatlamdagi bosimni saqlab turish va (yoki) uglevodorodlarni tugal texnologik jarayon doirasida ajratib olish uchun mahsulot qatlamga qayta haydab kiritiladigan tabiiy gaz hajmi soliq solish ob'ekti bo'lmaydi.

Ajratib olingan qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlar, shu jumladan texnogen mineral hosilalardan ajratib olingan qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlar qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlar uchun soliq solish ob'ektidir.

Quyidagilar qattiq foydali qazilmalar bo'yicha soliq solish

ob'ektidir:

– kavlab olingan (shu jumladan qo‘shilib chiqadigan) foydali qazilmalar;

– foydali qazilmalardan, mineral xom ashyodan, texnogen mineral hosilalardan ajratib olingan foydali komponentlar.

Soliq to‘lovchilarga berilgan yer uchastkalari doirasida kavlab olingan hamda o‘zining xo‘jalik va ro‘zg‘or ehtiyojlari uchun foydalanilgan keng tarqalgan foydali qazilmalar soliq solish ob‘ekti bo‘lmaydi.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha soliq solinadigan baza kavlab olingan yoki ajratib olingan tayyor mahsulot hajmining o‘rtacha olingan realizatsiya qilish bahosida hisoblab chiqilgan qiymati hisoblanadi.

Hisobot davri uchun o‘rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi har bir kavlab olingan (ajratib olingan) tayyor mahsulot bo‘yicha alohida, pulda ifodalangan realizatsiya qilish hajmlarini (qo‘shilgan qiymat solig‘i va aksiz solig‘ini chegirgan holda) naturada ifodalangan realizatsiya qilish hajmiga bo‘lish orqali aniqlanadi.

Agar tayyor mahsulot boshqa tayyor mahsulotni ishlab chiqarish uchun xom ashyo bo‘lgan yoki tayyor mahsulot o‘zining ishlab chiqarish yoki xo‘jalik ehtiyojlari uchun foydalanilgan bo‘lsa, bunday mahsulot uchun soliq solinadigan baza kavlab olingan, ajratib olingan tayyor mahsulotning ishlab chiqarish tannarxidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq stavkalari.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi.

O‘zbekistonda qazib olinadigan xom ashyo turlari bo‘yicha yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning tabaqalashtirilgan stavkalari belgilangan. Hozirgi vaqtda jami 56 turdagi foydali qazilmalarga nisbatan tabaqalashtirilgan tarzda soliq stavkalari o‘rnatilgan.

2011 yil uchun yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari quyidagicha belgilangan:

**Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq
STAVKALARI¹⁵**

Soliqqa tortish ob'yektining nomi	Soliq solinadigan bazaga nisbatan soliq stavkalari,
1. Asosiy va qo'shimcha foydali qazilmalar olinishiga nisbatan soliq stavkalari	
<i>Energiya manbalari:</i>	
Tabiiy gaz	30,0
Utilizatsiya qilingan tabiiy gaz	9,0*
Yer ostidan qazib olingan gaz	2,6
Nobarqaror gaz kondensati	20,0
Neft	20,0
Ko'mir	4,0
<i>Rangli va noyob metallar:</i>	
Tozalangan mis	8,1
Molibdenli sanoat mahsuloti	4,0
Konsentrlangan qo'rg'oshin	4,0
Metall rux	4,0
Volfram konsentrati	10,4
Uran	10**
<i>Asl metallar:</i>	
Oltin	5,0
Kumush	8,0
Qimmatbaho, yarim qimmatbaho va zeb-ziynat uchun toshlar xom ashyosi	24,0
<i>Qora metallar:</i>	
Temir	4,0
<i>Kon-kimyo xom ashyosi:</i>	
Tosh (ovqatga ishlatiladigan) tuz	3,5
Kaliy tuzi	3,5
Natriy sulfat	3,5
Fosforitlar (grafitlarda)	5,0
Karbonat xom ashyosi (ohaktoshlar, dolomitlar)	3,5
Glaukonit	3,5
Mineral pigmentlar	4,8
<i>Kon-ruda xom ashyosi:</i>	
Plavik shpatli konsentrat	21,2
Tabiiy grafit	8,0
Ikkilamchi boyitilmagan kulrang kaolin	7,9

¹⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

Soliqqa tortish ob'jektining nomi	Soliq solinadigan bazaga nisbatan soliq stavkalari,
Kvars-dala shpatli xom ashyosi	6,5
Shisha xom ashyosi	3,0
Betonitli loy	4,8
Talk va talk toshi	4,0
Talkomagnizit	4,0
Mineral bo'yoqlar	5,7
Vollostanit	4,0
Asbest	4,0
Mineral tola ishlab chiqarish uchun bazalt	4,0
Bariy konsentratlari	4,0
<i>Metallurgiya uchun noruda xom ashyosi:</i>	
O'tga chidamli, qiyin eruvchan, qoliplash gilmoyasi	4,0
Ohaktoshlar, dolomitlar	4,0
Kvars va kvarsitlar	6,5
Qoliplash qumlari	4,0
Bermukulit	4,0
<i>Noruda qurilish materiallari:</i>	
Sement xom ashyosi	3,5
Tabiiy bezaktoshdan bloklar	3,5
Marmar ushog'i	3,8
Gips toshi, ganch	5,3
Keramzit xom ashyosi	3,5
G'isht-cherepitsa (qumoqsimon, lyossimon jinslar, zichlovchi sifatida lyosslar, qumlar va boshqalar)	3,5
Gips va angidrit	4,0
Arralanadigan, xarsangtosh va shag'al uchun toshlar	3,8
Qurilish qumlari	4,0
Tosh-shag'al aralashmasi, shag'al aralashmasi, mayda toshlar,	4,0
Qumtoshlar	3,5
Chig'anoq	3,5
Slanetslar	3,5
Boshqa keng tarqalgan foydali qazilmalar (margellar, argelitlar, amvritlar va boshqalar)	3,5
2. Texnogen hosilalardan olingan foydali qazilmalar	asosiy foydali qazilma boyligini qazib olganlik stavkasidan

**) Belgilangan stavka bo'yicha yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi belgilagan tartibda utilizatsiya qilingan mash'al gazini realizatsiya qiladigan korxonalar*

tomonidan to'lanadi.

**) «Navoiy KMK» DK uranni kavlab olganlik bo'yicha yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi belgilagan tartibda to'laydi.

11-jadval

**Obuna bonusi
STAVKALARI¹⁶**

N	Foydali qazilmalarni razvedka qilish va qidirish huquqi	Bonusning eng kam stavkasi (eng kam ish haqiga nisbatan karrali miqdorda)
1.	Uglevodorodlar konlarini qidirish va razvedka qilish huquqi	10 000
2.	Oltin qidirish va razvedka qilish huquqi	10 000
3.	Qimmatbaho (oltindan tashqari), noyob va asl metallar konlarini qidirish va razvedka qilish huquqi	1 000
4.	Rudali foydali qazilmalar konlarini, 2 va 3-bandlarda ko'rsatilganlardan tashqari, qidirish va razvedka qilish huquqi	500
5.	Norudali foydali qazilmalar konlarini qidirish va razvedka qilish huquqi	100

12-jadval

**Tijoratbop topilma bonusi
STAVKALARI¹⁷**

Foydali qazilmalarni qazib olish huquqi	Stavkasi, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da
Uglevodorodlar, qimmatbaho va noyob metallar, rudali va norudali foydali qazilmalarni qazib olish huquqi	0,1

Izoh:

Tijoratbop topilma bonusining summasi yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning yillik summasidan oshgan taqdirda, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tijoratbop topilma bonusini 3 yilgacha muddatda bo'lib-bo'lib to'lash ko'rinishidagi imkoniyat berilishi mumkin.

¹⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

¹⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

Soliqni hisoblab chiqarish va budjetga to'lash tartibi.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq summasi belgilangan stavkalar asosida quyidagicha aniqlanadi:

$$S_{yq} = TM_q \times S / 100;$$

bu yerda:

S_{yq} – yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq summasi;

TM_q – kavlab olingan yoki ajratib olingan tayyor mahsulot hajmining o'rtacha olingan realizatsiya qilish bahosida hisoblab chiqilgan qiymati yoki foydali qazilmalarni kavlab olishning ishlab chiqarish tannarxi;

S – belgilangan soliq stavkasi.

Kavlab olingan yoki ajratib olingan tayyor mahsulot hajmining o'rtacha olingan realizatsiya qilish bahosida hisoblab chiqilgan qiymati *quyidagicha aniqlanadi:*

$$TM_q = R / N \times V,$$

bu yerda:

R – har bir kavlab olingan (ajratib olingan) tayyor mahsulot bo'yicha alohida, pulda ifodalangan realizatsiya qilish hajmlari (qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'ini chegirgan holda);

N – naturada ifodalangan realizatsiya qilish hajmi.

V – hisobot davrida kavlab olingan yoki ajratib olingan jami tayyor mahsulot hajmi.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun ***soliqning hisob-kitobi*** soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga quyidagi muddatlarda taqdim etiladi:

– mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan - yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda;

– mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan - har oyda, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda;

– jismoniy shaxslar tomonidan - yilda bir marta, keyingi yilning 1 fevralidan kechiktirmay.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni to'lash hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Nazorat savollari

1. Yer qa'ridan foydalanganda soliq solishning zarurligi nimada?
2. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq tushumi asosan qaysi yer osti qazilma boyliklari hissasiga to'g'ri keladi?
3. Respublikamizda eng yirik soliq to'lovchilar jumlasiga qaysi korxonalar kiradi?
4. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq tushumining asosiy qismi respublikamizning qaysi hududlari hissasiga to'g'ri keladi?
5. Yer qa'ridan foydalanganda soliq solish ob'yekti va bazasi qanday aniqlanadi?
6. Hozirgi vaqtda yer osti qazilma boyliklarning nechta turiga nisbatan soliq stavkalari belgilangan?
7. Soliq kodeksida yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq imtiyozlari ko'zda tutilganmi?

2.6. SUV RESURSLARIDAN FOYDALANGANLIK UCHUN SOLIQ

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning joriy etilishi. Soliq to'lovchilar.

O'zbekiston Respublikasining 1993 yil 6 maydagi «Suv va suvdan foydalanish to'g'risida»gi 837-XII - son Qonuniga asosan 1998 yil 1 yanvardan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq joriy etildi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun ***soliq to'lovchilar*** O'zbekiston Respublikasi hududida suvdan foydalanishni yoki suv iste'molini amalga oshiruvchi quyidagi shaxslardir:

- yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasi rezidentlari;
- faoliyatini doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari;
- tadbirkorlik faoliyati uchun suvdan foydalanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar;
- yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari.

Aholi punktlarining suv ta'minoti uchun suv yetkazib berishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar faqat o'z ehtiyojlariga ishlatiladigan suv uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchidir.

Soliqqa tortishning alohida tartibi o'rnatilgan to'lovchilar hamda

notijorat tashkilotlar asosiy faoliyat turi bilan bir qatorda boshqa faoliyat turlari bilan shug'ullansalar, ular alohida hisob olib borishlari va shu faoliyatda foydalaniladigan suv hajmidan kelib chiqib suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lashlari kerak

O'zbekistonda asosiy, davlat budjeti daromadlarini ushbu manba bo'yicha ta'minlab beradigan soliq to'lovchilar bo'lib GRESlar hisoblanadi.

Yuridik shaxslar suvdan foydalanish joyida davlat soliq xizmati organlarida ro'yxatga olinish joyidan qat'i nazar, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'laydilar.

Soliq solish ob'yekti, soliq solinadigan baza.

Yer usti va yer osti manbalaridan olib foydalaniladigan suv resurslari ***soliq solish ob'ektidir.***

Suv resurslarining yer usti manbalariga quyidagilar kiradi: daryolar, ko'llar, suv omborlari, turli xil kanallar va hovuzlar, yer ustidagi boshqa suv havzalari hamda suv manbalari.

Suv resurslarining yer osti manbalariga artezian quduqlari va skvajinalar, vertikal va gorizontal drenaj tarmoqlari hamda boshqa inshootlar yordamida chiqazib olinadigan suvlar kiradi.

Foydalanilgan suv resurslarining hajmi ***soliq solinadigan baza*** hisoblanadi.

Suv resurslarining yer usti va yer osti manbalaridan olingan suv hajmi suv o'lchagich asboblarining ko'rsatkichlari asosida aniqlanadi.

Suvdan o'lchagich asboblarsiz foydalanilgan taqdirda, uning hajmi suvdan foydalanish limitlaridan, suv iste'molining texnologik va sanitariya normalaridan, ekinlar hamda dov-daraxtlarni sug'orish normalaridan yoki ma'lumotlarning to'g'riligini ta'minlovchi boshqa usullardan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq to'lovchilar yer usti va yer osti manbalaridan olib foydalanilgan suv resurslari hajmlarining alohida-alohida hisobini yuritadilar.

Korxonalar, muassasalar va tashkilotlar tomonidan binolar bir qismi, ayrim xonalar boshqa yuridik va jismoniy shaxslarga ijaraga topshirilganida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni «Suvoqava» tizimi korxonalari yoki suv xo'jaligi organlari yoxud boshqa korxonalar bilan suv yetkazib berish to'g'risida shartnoma tuzgan ijaraga beruvchilar to'laydilar.

Bino (xona)ni ijaraga olgan va o'zlari suv yetkazib berish to'g'risida shartnoma tuzgan yuridik shaxslar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni mustaqil ravishda to'laydilar.

Amaldagi korxonalar va tashkilotlar hududida ta'mirlash-qurilish va

boshqa ishlarni bajaradigan yuridik shaxslar ushbu ishlarni bajarish jarayonida foydalaniladigan suv uchun soliq to‘lamaydilar. Ta‘mirlash-qurilish va boshqa ishlarni bajarish chog‘ida foydalaniladigan suv hajmi uchun soliqni ular uchun ushbu ishlar bajariladigan korxonalar va tashkilotlar to‘laydilar. Yangi qurilish maydonchasida qurilish ishlarini bajarish chog‘ida qurilish paytida foydalaniladigan suv hajmi uchun soliqni qurilish tashkiloti to‘laydi.

Yagona yer solig‘i to‘lovchilari bo‘lmagan qishloq xo‘jaligi korxonalarini soliq solinadigan bazani soliq davrida bir gektar sug‘oriladigan yerlarni sug‘orish uchun sarflanadigan suvning butun xo‘jalik bo‘yicha o‘rtacha hajmidan kelib chiqqan holda aniqlaydi.

Soliq stavkalari va soliq bo‘yicha imtiyozlar.

2011 yilda suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari quyidagi jadval ma‘lumotlarida keltirilgan.

13-jadval

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq STAVKALARI¹⁸

Ko‘rsatkichlar	1 kub m uchun stavka	
	yer usti suv resurslari manbalari	yer osti suv resurslari manbalari
1. Iqtisodiyotning barcha tarmoqlaridagi korxonalar (2-4 - bandlarda ko‘rsatilganlaridan tashqari)	29,8	37,9
2. Elektrostansiyalar	8,6	12,8
3. Kommunal xizmat ko‘rsatish korxonalarini	16,4	21,2
4. Yagona yer solig‘i to‘lashga o‘tmagan qishloq xo‘jalik korxonalarini, dehqon xo‘jaliklari (yuridik va jismoniy shaxslar) hamda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish jarayonida suvdan foydalanadigan jismoniy shaxslar	1,6	1,8

Mamlakatimizda suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalarining o‘sib borayotganligini quyidagi jadval orqali izohlash mumkin.

¹⁸ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalarining o'zgarish dinamikasi¹⁹

Soliq stavkalari	2002 y.	2003 y.	2004 y.	2005 y.	2006 y.	2007 y.	2008 y.	2009 y.	2010 y.
Asosiy stavka	1 kub. metr uchun stavka (so'm)								
Yer usti suv resurslari manbalari	2,7	3,3	4,9	6,4	9,6	14,4	17,3	21,6	24,8
Yer osti suv resurslari manbalari	3,5	4,2	6,3	8,2	12,3	18,5	22,0	27,5	31,6

Suvdan qishloq xo'jalik ekinlari va ko'chatlarini sug'orish uchun foydalanadigan yordamchi xo'jaliklarga ega yuridik shaxslar, shuningdek ilmiy-tadqiqot tashkilotlari va o'quv yurtlarining o'quv-tajriba xo'jaliklari soliqni qishloq xo'jalik korxonalarini uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to'laydilar.

Soliq kodeksiga ko'ra suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lashdan ozod etiladi:

1) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan korxonalar.

2) suv uchun budjetga soliq o'tkazgan yuridik shaxslardan suv olgan iste'molchilar;

3) birlamchi foydalanilgan suv uchun to'lov amalga oshirilgan suvdan ikkilamchi foydalanuvchi suv iste'molchilari;

4) ixtiyoriy tugatilayotgan yuridik shaxslar - tadbirkorlik sub'yektlari - yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarishda ***soliq solinadigan baza quydagilar hisobiga kamaytiriladi:***

– sog'liqni saqlash muassasalarida davolash maqsadida foydalaniladigan yer osti mineral suvlari hajmiga;

– dori vositalarini tayyorlash uchun foydalaniladigan suv hajmiga;

– atrof muhitga zararli ta'sir ko'rsatishining oldini olish maqsadida chiqarib olinadigan yer osti suvlari hajmiga;

– shaxtadan suvlarni qochirish uchun, foydali qazilmalarni qazib

¹⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining har yilgi soliq stavkalari to'g'risidagi qarorlari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

olish vaqtida chiqarib olingan va qatlamdagi bosimni saqlab turish uchun yer qa'riga qaytarib quyiladigan yer osti suvlari hajmiga; gidroelektr stantsiyalari gidravlik turbinalarining harakati uchun foydalaniladigan suv hajmiga;

– gidroelektr stantsiyalari gidravlik turbinalarining harakati uchun foydalaniladigan suv hajmiga;

– qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan sho'rlangan yerlarni yuvish uchun foydalaniladigan suv hajmlariga.

Soliqni hisoblab chiqarish tartibi va budjetga to'lash muddatlari.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilar tomonidan, dehqon xo'jaliklaridan tashqari, tasdiqlangan stavkalar bo'yicha amalda olingan soliqqa tortiladigan suv hajmidan kelib chiqib hisoblanadi.

Dehqon xo'jaliklariga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq davlat soliq xizmati organlari tomonidan umuman xo'jalik bo'yicha o'tgan yilda 1 ga sug'oriladigan yerga sarflangan suv hajmidan kelib chiqib hisoblanadi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi belgilangan stavkalar asosida quyidagicha aniqlanadi:

$$S_s = V_s \times S;$$

bu yerda:

S_s – suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi;

V_s – foydalanilgan suv hajmi;

S – belgilangan soliq stavkasi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning hisob-kitobi suvdan foydalanish yoki suv iste'moli joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan quyidagi muddatlarda taqdim etiladi:

1) suv resurslaridan foydalanganlik uchun to'lanadigan soliqning umumiy summasi yilning bir choragida eng kam ish haqining ellik baravaridan ko'pni tashkil etadigan yuridik shaxslar tomonidan (qishloq xo'jaligi korxonalari, mikrofirmalar va kichik korxonalar bundan mustasno) - har oyda, hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda;

2) suv resurslaridan foydalanganlik uchun to'lanadigan soliqning umumiy summasi yilning bir choragida eng kam ish haqining ellik baravaridan kamni tashkil etadigan yuridik shaxslar, shuningdek mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan - yilning har choragida, yilning hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil

yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda;

3) yagona yer solig'ini to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonalarini tomonidan - yilda bir marta hisobot davrining 15 dekabrigacha;

4) yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan - yilning har choragida yilning hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lash to'g'risidagi to'lov xabarnomasi yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklariga davlat soliq xizmati organlari tomonidan hisobot davridan keyingi yilning 1 fevralidan kechiktirmay topshiriladi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq budjetga quyidagi muddatlarda to'lanadi:

– suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilar tomonidan - hisob-kitob taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay amalga oshiriladi;

– yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari tomonidan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lash yiliga bir marta, soliq davridan keyingi yilning 1 mayigacha amalga oshiriladi.

Nazorat savollari

1. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni joriy etishdan ko'zda tutilgan maqsad nima?

2. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilar kimlar?

3. Jismoniy shaxslar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilar bo'la olishadimi?

4. Soliqqa tortish ob'yekti qanday tartibda aniqlanadi?

5. Soliq qaysi muddatda budjetga o'tkaziladi?

2.7. YURIDIK SHAXSLARNING MOL-MULKIGA SOLINADIGAN SOLIQ

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning joriy etilishi va uning iqtisodiy mohiyati.

Korxonalariga soliq solish yo'lidagi muhim qadamlardan biri-korxonalarining mol-mulkiga solinadigan soliqning joriy qilinishi hisoblanadi. Mol-mulk solig'i O'zbekiston Respublikasining 1991 yil

15 fevralda qabul qilingan «Korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinadigan soliqlar to‘g‘risida»gi 225-son Qonuniga asosan 1992 yil 1 yanvardan joriy etildi va shu bilan birga korxonalarining ishlab chiqarish fondlariga to‘lov hamda transport vositalariga solinadigan soliq bekor qilindi.

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i to‘g‘ri soliqlar tarkibiga kiradi va mohiyatiga ko‘ra bu soliq asosiy fondlar shaklidagi resurslarga nisbatan belgilangan soliq hisoblanadi. Mazkur soliq bo‘yicha tushumlar summasi to‘liq mahalliy budjetlarga tushadi va u mahalliy budjetlarning barqaror daromad manbalaridan biri hisoblanadi.

Soliq tizimida mol-mulk solig‘ini joriy qilishdan ko‘zlangan maqsad, birinchidan, korxonalar o‘zlarining xo‘jalik faoliyatini yuritishda ortiqcha va foydalanilmayotgan mol-mulkini sotishga qiziqishini uyg‘otish bo‘lsa, ikkinchidan, korxonalar balansidagi mol-mulkdan samarali foydalanishni rag‘batlantirishdan iboratdir.

Xo‘jalik yurituvchi sub‘yektlarning balansidagi barcha mulklardan soliq to‘lashga majbur qilish uni ortiqcha bino, inshootlar, mashina va uskunalardan qutulishga undaydi. Bu esa, o‘z navbatida, ishlab chiqarish vositalari bozorini shakllantirish, mahsulot tannarxini pasaytirish hamda raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish imkoniyatini yaratadi.

Soliq to‘lovchilar, soliq solish ob‘yekti, soliq solinadigan baza va mol-mulkning o‘rtacha yillik qoldiq qiymatini aniqlash tartibi.

Soliq qonunchiligiga asosan *mol-mulk solig‘ining to‘lovchilari* bo‘lib soliq O‘zbekiston Respublikasi hududida soliq solinadigan mol-mulkka ega bo‘lgan yuridik shaxslar O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari va norezidentlari hisoblanadi.

Soliq solishning alohida rejimi o‘rnatilgan ayrim toifadagi korxonalariga, jumladan yagona yer solig‘ini to‘lovchi qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar, yagona soliq to‘lovini to‘lovchi mikrofirma va kichik korxonalar hamda savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari hamda notijorat tashkilotlar uchun ularning asosiy faoliyati bo‘yicha mol-mulk solig‘ini to‘lash tatbiq etilmaydi.

Agar soliq solishning alohida rejimi o‘rnatilgan yuridik shaxslar faoliyatning asosiy turi bilan bir qatorda boshqa faoliyat turlari bilan shug‘ullansalar, ular alohida hisob yuritishlari va qonun hujjatlariga muvofiq mol-mulk solig‘ini to‘lashlari zarur bo‘ladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan *mol-mulk solig‘ining ob‘yekti* bo‘lib asosiy vositalar (shu jumladan moliyaviy ijara (lizing) shartnomasi bo‘yicha olingan asosiy vositalar), nomoddiy aktivlar, tugallanmagan qurilish ob‘yektlari hamda belgilangan muddatda ishga tushirilmagan

asbob-uskunalar qiymati hisoblanadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining soliq solish bazasi bo'lib esa:

a) asosiy vositalarning o'rtacha yillik qoldiq qiymati (shu jumladan moliyaviy ijara (lizing) shartnomasi bo'yicha olingan asosiy vositalar);

b) nomoddiy aktivlarning o'rtacha yillik qoldiq qiymati;

v) belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish ob'yektining o'rtacha yillik qiymati;

g) me'yoriy muddatlarda o'rnatilmagan uskunalarining o'rtacha yillik qiymati hisoblanadi.

Yuridik shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq quyidagicha hisoblanadi:

$$S_m = M_{o'q} \times S / 100$$

bu yerda

S_m - yuridik shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq summasi;

$M_{o'q}$ - mol-mulkning o'rtacha yillik qoldiq qiymati;

S - soliq stavkasi.

Yuridik shaxslar mol-mulkining o'rtacha yillik qoldiq qiymati hisobot davridagi har bir oyning oxirgi kunidagi holatga ko'ra soliq solish ob'yektlarining qoldiq qiymatlarini qo'shishdan olingan summaning o'n ikkidan bir qismi sifatida ortib boruvchi yakun bilan quyidagicha aniqlanadi.

$$\begin{array}{l} \text{Mol-mulkning} \\ \text{o'rtacha yillik qoldiq} \\ \text{qiymati} \end{array} = \frac{31 \text{ yanvar} + 28(29) \text{ fevral} + \dots + 30 \text{ noyabr} + 31 \text{ dekabr}}{12}$$

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i stavkalari va imtiyozlari.

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining stavkalari 2002 yilda 2 foizni, 2003 yilda 3 foizni hamda 2004 yildan 2010 yilgacha 3,5 foizni tashkil etgan. Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining stavkalari asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi.

2011 yil uchun yuridik shaxslar mol-mulk solig'ining stavkalari quyidagicha belgilangan:

**Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i
STAVKALARI²⁰**

№	To‘lovchilar	Soliq solinadigan bazaga nisbatan %larda soliq stavkasi
1	Yuridik shaxslar	3,5
2	O‘zi ishlab chiqargan tovarlar (ishlar, xizmatlar) eksportining erkin almashtiriladigan valyutadagi hissasi quyidagi miqdorlarni tashkil etadigan eksportchi korxonalar uchun (O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 12 oktabrdagi PF-1871-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan xom ashyo tovarlari ro‘yxatidagilar bundan mustasno):	
	- sotishning umumiy hajmida 15 foizdan 30 foizgacha	belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi
	- sotishning umumiy hajmida 30 foiz va undan yuqori	belgilangan stavka 50 %ga pasaytiriladi

Izoh. Me‘yoriy muddatlarda o‘rnatilmagan uskunalar uchun mol-mulk solig‘i ikki baravar miqdorda to‘lanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-son «O‘zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qaroriga muvofiq 2011 yil 1 yanvardan boshlab eskirgan uskunalarning o‘z vaqtida almashtirishini ta‘minlash maqsadida xo‘jalik yurituvchi sub’yektlar uchun (mikrofirmalar va kichik korxonalaridan tashqari) to‘liq amortizatsiya qilingan va foydali ish muddati tugagan uskunalaridan foydalanganlik uchun dastlabki qiymatning 0,25 foizi miqdorida to‘lov joriy etildi.

Mahsulotini eksport qiluvchi korxonalariga berilgan imtiyoz savdovositachi korxonalariga, shuningdek, erkin almashtiriladigan valyutaga xom ashyo tovarlari - paxta tolasi, ip gazlama, lint, neft, neft mahsulotlari, gaz kondensati, rangli va qora metallarni eksport qiladigan ishlab chiqarish korxonalariga tatbiq etilmaydi.

Soliq stavkasi mol-mulkning qayta baholash natijasidagi qoldiq narxiga qo‘llaniladi. Qayta baholash maqsadida korxonalarining asosiy vositalari deganda quyidagilar tushuniladi:

²⁰ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

- o‘zining asosiy vositalari;
- o‘rnatiladigan uskunalari;
- tugallanmagan qurilish ob‘yektlari;
- uzoq muddatga ijaraga olinadigan, shu jumladan uzoq muddatli lizing bo‘yicha olingan asosiy vositalar.

Amaldagi soliq qonunchiligiga ko‘ra quyidagi yuridik shaxslarning mol-mulkiga soliq solinmaydi:

a) sog‘liqni saqlash, jismoniy tarbiya hamda ijtimoiy ta‘minot, xalq ta‘limi, madaniyat va san‘at tashkilotlari;

b) uy-joy-kommunal xo‘jaligi va boshqa umumfuqaroviy ahamiyatga molik shahar xo‘jaligining mol-mulkiga;

v) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg‘armasi va «O‘zbekiston chernobilchilari» uyushmasining mulkida bo‘lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida ellik foizini nogironlar tashkil qilgan yuridik shaxslarning mol-mulkiga;

g) yangi tashkil etilgan korxonalar - davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan paytdan e‘tiboran ikki yil mobaynida;

d) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik sub‘yektlarini-yuridik shaxslarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to‘g‘risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e‘tiboran.

Mol-mulk solig‘i hisoblab chiqarilayotganida soliq solinadigan baza quyidagilarning qiymatiga kamaytiriladi:

– soliq to‘lovchining balansida bo‘lgan uy-joy-kommunal va ijtimoiy-madaniy soha ob‘yektlarining;

– tabiatni muhofaza qilish, sanitariya-tozalash maqsadida va yong‘inga qarshi xavfsizlik uchun foydalaniladigan ob‘yektlarning;

– umumiy foydalanishdagi temir yo‘llar va avtomobil yo‘llari, magistral truboprovodlar, aloqa va elektr uzatish liniyalarining, shuningdek ushbu ob‘ektlarning ajralmas texnologik qismi bo‘lgan inshootlarning;

– aloqa yo‘ldoshlarining;

– O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga ko‘ra to‘xtatib qo‘yilgan asosiy ishlab chiqarish fondlarining;

– shahar yo‘lovchilar transportining (taksidan, shu jumladan yo‘nalishli taksidan tashqari), shahar atrofidagi yo‘nalishlarda yo‘lovchilar tashiydigan umumiy foydalanishdagi avtomobil transportinint (taksi, shu jumladan yo‘nalishli taksidan tashqari);

– yo‘l xo‘jaligi korxonalarini va tashkilotlarining yo‘llarni ta‘mirlash va saqlash ishlarida band bo‘lgan transport vositalarining;

– soliq to‘lovchining balansida bo‘lgan hamda tadbirkorlik faoliyatida foydalanilmayotgan fuqarolik himoyasi va safarbarlik

ahamiyatiga molik ob'yektlarning;

– lizingga olingan mol-mulkning, lizing shartnomasining amal qilish muddatiga.

Soliq hisobini taqdim etish va hisoblangan soliq summasini to'lash tartibi.

Yil davomida mol-mulk solig'i to'lovchi korxonalar har oyda joriy avans to'lovlarni to'laydilar. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibiga o'tmagan, umumbelgilangan tartibda mol-mulk solig'i to'lovchi mikrofirmalar va kichik korxonalar joriy avans to'lovlari to'lamaydi. Joriy avans to'lovlari miqdori mol-mulkning o'rtacha yillik qoldiq qiymatidan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan mol-mulk solig'i yillik miqdorining o'n ikkidan bir qismi miqdorida belgilanadi.

Joriy to'lovlar miqdorini hisoblab chiqarish uchun korxonalar davlat soliq xizmati idoralariga ma'lumotnomani joriy yilning 20 yanvarigacha taqdim etishlari lozim. Budgetga joriy to'lovlarni to'lash **har oyning 25-kunidan kechiktirmay** amalga oshiriladi. Birinchi chorak, yarim yil, 9 oy tugaganda to'lovchilar mustaqil ravishda mol-mulk solig'ini o'sib boruvchi yakun bilan, hisobot davrida mol-mulkning o'rtacha qoldiq qiymatidan kelib chiqib hisoblab chiqadilar va hisobot davridan keyingi oyning 25-sanasidan, yil yakunlari bo'yicha yillik moliya hisobotlarini taqdim etish muddatidan kechiktirmay ob'jekt joylashgan joydagi davlat soliq organlariga belgilangan shaklda taqdim etadilar. To'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'i hisobotlarni topshirish uchun belgilangan kundan kechiktirmay budgetga o'tkaziladi. Mahsulot eksportini amalga oshiradigan eksportchi korxonalar mol-mulk solig'i hisob-kitobini topshirayotganlarida eksport qilinadigan mahsulot (ishlar, xizmatlar)ga doir ma'lumotnomani taqdim etadilar.

Nazorat savollari

1. Korxonalar mol-mulkining o'rtacha yillik qoldiq qiymati qanday tartibda soliqqa topiladi?
2. Mol-mulk solig'i stavkalari qanday belgilangan?
3. Mol-mulk solig'idan kimlar imtiyozga ega?
4. Soliq idoralariga qaysi muddatlarda mol-mulk solig'i bo'yicha hisob-kitob topshiriladi?

2.8. JISMONIY SHAXSLARNING MOL-MULKIGA SOLINADIGAN SOLIQ

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq to'lovchilari, soliq solish ob'yekti va soliq solinadigan baza.

O'zbekiston Respublikasining 1993 yil 28 dekabrda qabul qilingan «Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i to'g'risida»gi 994-XII - son Qonuniga asosan 1994 yil 1 yanvardan joriy etildi.

Soliq kodeksiga ko'ra soliq solinadigan mol-mulkka ega bo'lgan jismoniy shaxslar, chet el fuqarolari, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan *soliqni to'lovchilar* bo'lib hisoblanishadi.

Jismoniy shaxslarning O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan uy-joylari, kvartiralar, chorbog' va bog' uylari, garajlar va boshqa imoratlari, binolar va inshootlari qiymati *soliq solish ob'yekti* hisoblanadi. Jismoniy shaxslarning mol-mulkini inventarizatsiya qilish qiymati *soliq solinadigan baza* bo'lib hisoblanadi. Agar jismoniy shaxslarning mol-mulki bahosi tegishli vakolatli idoralar tomonidan aniqlanmagan bo'lsa, bunday holatda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan mol-mulkning shartli qiymati belgilanadi hamda o'rnatilgan stavkalar asosida soliqqa tortiladi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq stavkalari va imtiyozlari.

Jismoniy shaxslarning mol-mulk solig'i stavkasi 2002 yida 0,4 foizni, 2003 yildan 2010 yilgacha 0,5 foizni tashkil etgan. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi.

2011 yil 1 yanvardan jismoniy shaxslar mol-mulk solig'ining stavkalari quyidagicha belgilangan:

**Jismoniy shaxslar mol-mulk solig'i
STAVKALARI²¹**

Soliqqa tortish ob'ekti	Mol-mulkning inventarizatsiya qiymatiga nisbatan soliq stavkasi (%da)
Turar joylar, kvartiralar, dala hovli va bog' uychalari, garajlar va boshqa imoratlar, xonalar va inshootlar, ularning qiymatidan kelib chiqib	0,75
Shaharlarda joylashgan umumiy maydoni quyidagicha bo'lgan turar joy va kvartiralar:	
200 kv. m dan oshiq va 500 kv. m gacha bo'lgan	0,9
500 kv. m dan oshiq bo'lgan	1,13

Izoh:

1. Jismoniy shaxslar mol-mulkini baholash bo'yicha organlar belgilagan inventarizatsiya qiymati bo'lmasa, soliq undirish uchun Toshkent shahri va viloyat markazlarida 18 480,0 ming so'm, boshqa shaharlar va qishloq joylarda - 8 030,0 ming so'm miqdorida mol-mulkning shartli qiymati qabul qilinadi.

2. Soliq solinadigan mol-mulkka egalik qiladigan pensionerlar uchun mol-mulk solig'i bo'yicha soliq solinmaydigan umumiy maydonning 60 kv. m hajmida belgilanadi.

3. Jismoniy shaxslar tomonidan turar joy fondi ob'ektlari noturar joy fond toifasiga o'tkazilganda yoki ular tomonidan noturar joy fond ob'ektlari (binolar, binodagi xonalar) mulk sifatida xarid qilinganda jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq yuridik shaxslar uchun belgilangan stavka bo'yicha to'lanadi.

Quyidagi jadval ma'lumotlarida jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq stavkalarining 2002-2010 - yillar davomida o'zgarish dinamikasi keltirilgan.

²¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq stavkalarining o‘zgarish dinamikasi²²

Soliq stavkalari	2002 y.	2003 y.	2004 y.	2005 y.	2006 y.	2007 y.	2008 y.	2009 y.	2010 y.
1. Turar joylar, kvartiralar, dala hovli va bog‘ uychalari, garajlar va boshqa imoratlar, xonalar va inshootlar, ularning qiymatidan kelib chiqib:									
a) 1998 yilda qayta baholangan	0,4%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%
b) 1998 yilda qayta baholanmagan	5,8%	7%	7%	7%	7%				
2. TIB idoralari tomonidan baholanmagan va yangi qurilgan ob‘yektlar uchun shartli baho:									
a) Toshkent shahri va viloyatlar markazi uchun	1500,0 ming so‘m	1800,0 ming so‘m				2100,0 ming so‘m	2100,0 ming so‘m	16800,0 ming so‘m	18480,0 ming so‘m
b) Boshqa shaharlar va qishloq joylari uchun	700,0 ming so‘m	800,0 ming so‘m				920,0 ming so‘m	920,0 ming so‘m	7300,0 ming so‘m	8030,0 ming so‘m

Jismoniy shaxslarning mol-mulkilari texnik inventarizatsiyalash byurosi (TIB) xodimlari tomonidan baholanadi. Agar jismoniy shaxslarga noturar joy ob‘yektlari tegishli bo‘lsa, yuridik shaxslarning mol-mulk solig‘i stavkalari bo‘yicha mol-mulk solig‘i jismoniy shaxsdan undiriladi.

Soliq qonunchiligiga ko‘ra quyidagi jismoniy shaxslarning mulkida bo‘lgan imoratlari, binolari va inshootlariga soliq solinmaydi:

a) «O‘zbekiston Qahramoni», Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat qahramoni unvonlarita sazovor bo‘lgan, uchala darajali Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan fuqarolarning;

b) 1941-1945 yillardagi urush nogironlari va qatnashchilari hamda doirasi qonun hujjatlari bilan belgilanuvchi ularga tenglashtirilgan shaxslarning;

v) o‘n nafar va undan ortiq farzandi bor ayollarning;

g) Chernobil AESdagi avariya oqibatlarini tugatishda ishtirok etganlik uchun imtiyozlar olayotgan fuqarolarning (shu jumladan, u yerga vaqtincha yoki xizmat safariga yuborilgan fuqarolarning);

²² O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining har yilgi soliq stavkalari to‘g‘risidagi qarorlari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

d) soliq solinmaydigan maydon o'lchami doirasida pensionerlarning, shuningdek I va II guruh nogironlarining;

e) sobiq SSSRni, O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish yoki harbiy xizmatning yoxud ichki ishlar organlaridagi xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog'ida yaralanganligi, kontuziya bo'lganligi yoki shikastlanganligi oqibatida yoxud frontda bo'lish bilan bog'liq kasallik tufayli halok bo'lgan harbiy xizmatchilar hamda ichki ishlar organlari xodimlari ota-onalarining va beva xotinlarining (beva erlarining).

Yuqorida nazarda tutilgan imtiyozlar mol-mulk egasining tanlashiga binoan, imtiyoz olish huquqini beruvchi zaruriy hujjatlar soliq organlariga taqdim etilganda, mol-mulkning faqat bir ob'yektiga taalluqli bo'ladi.

Imtiyozlar jismoniy shaxslar tomonidan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalaniladigan yoxud yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berilgan soliq solish ob'ektlariga nisbatan qo'llanilmaydi.

Yil davomida to'lovchilarda mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyozga ega bo'lish huquqi paydo bo'lgan taqdirda ular ko'rsatilgan to'lovlardan ana shu huquq paydo bo'lgan oydan boshlab ozod etiladilar.

Yil o'rtasida mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyoz huquqini yo'qotganda soliq solish ushbu huquq yo'qolgan oydan keyingi oydan boshlab amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq davlat soliq xizmati organlari tomonidan hisoblab chiqariladi.

Jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq summasi quyidagicha aniqlanadi:

$$S_j = M_q \times S / 100$$

bu yerda

S_j – jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq summasi;

M_q – mol-mulkning (inventarizatsia) qiymati;

S – belgilangan soliq stavkasi.

Mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyozlar huquqiga ega bo'lgan shaxslar zarur hujjatlarni davlat soliq xizmati organlariga taqdim etadilar.

Imoratlar, binolar va inshootlar uchun mol-mulk solig'i ularning har yil 1 yanvardagi holati yuzasidan texnik inventarizatsiyalashning hududiy kadastr byurolari taqdim etadigan inventarizatsiya qiymatiga doir ma'lumotlar asosida hisoblab chiqariladi, bunday ma'lumotlar bo'lmagan

taqdirda esa O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilangan mol-mulkning shartli qiymati qabul qilinadi.

Bir necha mulkdorning ulushbay asosidagi umumiy mulki bo‘lgan imoratlar, binolar va inshootlar uchun mol-mulk solig‘i har bir mulkdor tomonidan ushbu imoratlar, binolar va inshootlardagi ulushiga mutanosib ravishda to‘lanadi. Yangi imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha soliq ular barpo etilgan yoki olingan yildan keyingi yilning boshidan e‘tiboran to‘lanadi.

Meros bo‘yicha o‘tgan mol-mulkdan soliq merosxo‘rlardan meros ochilgan paytdan boshlab undiriladi. Mol-mulk yo‘q qilingan, butunlay vayron bo‘lgan hollarda mol-mulk solig‘i undirish ular yo‘q qilingan yoki butunlay vayron bo‘lgan oydan e‘tiboran to‘xtatiladi.

Mol-mulk solig‘ini to‘lash haqidagi to‘lov xabarnomalari to‘lovchilarga davlat soliq xizmati organlari tomonidan har yili 1 maydan kechiktirmay topshiriladi. Hisoblangan yillik soliq miqdori teng ulushlarda ikki muddatda - 15 iyun va 15 dekabrda kechiktirmay mahalliy budjetga to‘lanadi.

Agar soliq to‘lovchi tomonidan ortiqcha summalar to‘langan bo‘lsa, soliq va yig‘imlar bo‘yicha qarzlarni mavjud bo‘lmasa, ushbu summalar uning yozma arizasiga ko‘ra o‘ttiz kun ichida soliq to‘lovchiga qaytariladi yoki bo‘lg‘usi to‘lovlar hisobiga qayd etiladi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkgiga solinadigan soliq to‘lovchilari hisobi davlat soliq xizmati organlari tomonidan har bir yilning 1 yanvaridagi holat bo‘yicha shahar va tumanlar bo‘yicha, texnik inventarizatsiyalash hududiy kadastr byurosida mavjud bo‘lgan imoratlar egalari to‘g‘risidagi ma‘lumotlarga binoan o‘tkaziladi.

Nazorat savollari

1. Jismoniy shaxslardan undiriladigan mol-mulk solig‘ining to‘lovchilari kimlar?
2. Jismoniy shaxslarning qanday mol-mulklari soliq solish ob‘yektini va soliq solinadigan baza hisoblanadi?
3. Mol-mulk solig‘idan kimlar ozod etiladi?
4. Pensionerlarning necha kvadrat metr mol-mulki qiymati soliqqa tortilmaydi?

2.9. YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN YER SOLIG'I

Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'ining iqtisodiy mohiyati. Soliq to'lovchilar.

Yer solig'i O'zbekiston Respublikasining 1993 yil 6 mayda qabul qilingan «Yer solig'i to'g'risida»gi 831 - son Qonuniga asosan joriy etildi.

Yer solig'i O'zbekiston soliq tizimida mahalliy soliqlar va yig'imlar tarkibiga kiradi hamda mahalliy budjetlarning barqaror daromad manbai hisoblanadi.

Yer solig'i boshqa soliq turlaridan farqli o'laroq, o'ziga xos xususiyatlarga ega. Jumladan, o'zining iqtisodiy mohiyatiga ko'ra u renta to'lovidir yoki boshqacha qilib aytganda ushbu soliq yer egalari va yerdan foydalanuvchi xo'jalik yurituvchi sub'yektlar moliyaviy faoliyatining natijalari bilan bog'liq emas. Demak, ushbu soliq joriy etilishidan maqsad-yerdan oqilona foydalanishni rag'batlantirish, tuproq unumdorligini oshirish, sifati turlicha bo'lgan yerlarda xo'jalik yuritishning ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarini tenglashtirish, aholi yashaydigan joylarda infratuzilma rivojlanishini ta'minlash hamda yer talon-taroj qilinishiga yo'l qo'ymaslik hisoblanadi.

Soliq qonunchiligiga ko'ra o'z mulkida, egaligida yoki foydalanishida yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik shaxslar, shu jumladan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari *yer solig'i to'lovchilari* hisoblanadi.

Ko'chmas mulk ijaraga berilgan taqdirda, ijaraga beruvchi yer solig'ini to'lovchi bo'ladi.

Yer uchastkasidan bir nechta yuridik shaxs birgalikda foydalangan taqdirda, har bir yuridik shaxs yer uchastkasining foydalanilayotgan maydonidagi o'z ulushi uchun yer solig'ini to'lovchidir.

Agarda soliq solishning alohida tartibi o'rnatilgan yuridik shaxslar (mikrofirma va kichik korxonalar, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, yagona yer solig'ini to'lovchi qishloq xo'jalik korxonalari, tadbirkorlik faoliyatining qat'iy soliq to'lanishi belgilangan yuridik shaxslar, audio va videokassetalar, lazer disklarini ishlab chiqish, yozish, ko'paytirish va sotish faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalar) hamda notijorat tashkilotlar asosiy faoliyat turi bilan bir qatorda boshqa faoliyat turlari bilan shug'ullansalar, unda ular shu faoliyatda foydalaniladigan yerlari uchun yer solig'ini to'lovchilar hisoblanishadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i ob'yekti, soliq solinadigan baza va soliq stavkalari.

Soliq kodeksiga ko'ra mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yuridik shaxslarda bo'lgan yer

uchastkalari *soliq solish ob'yekti* hisoblanadi.

Soliq kodeksining 280-moddasiga ko'ra quyidagilarga *soliq solish ob'yekti* sifatida qaralmaydi:

a) aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi yerlari. Aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi yerlari jumlasiga maydonlar, ko'chalar, tor ko'chalar, yo'llar, sug'orish tarmog'i, sohilbo'yi yerlari va boshqa shu kabi yerlar;

b) aholining madaniy-maishiy ehtiyojlarini qondirish va dam olishi uchun foydalaniladigan yerlar (daraxtzorlar, bog'lar, saylgohlar, xiyobonlar, shuningdek ariq tarmoqlari egallagan yerlar);

v) kommunal-maishiy yerlar (qabristonlar, chiqindilarni zararsizlantirish va ularni utilizatsiya qilish joylari va boshqa shu kabi joylar);

g) zaxira yerlar.

Mavjud yer uchastkalaridan qonun hujjatlariga muvofiq soliq solinmaydigan yer uchastkalari maydonlarini chegirib tashlash orqali *soliq solinadigan baza* aniqlanadi.

Qaysi yer uchastkalariga bo'lgan mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi yil mobaynida soliq to'lovchiga o'tgan bo'lsa, o'sha yer uchastkalari uchun soliq solinadigan baza yer uchastklariga tegishli huquq vujudga kelganidan keyingi oydan e'tiboran hisoblab chiqariladi. Yer uchastkasining maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliq solinadigan baza yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan oydan e'tiboran kamaytiriladi.

Yuridik shaxslarda yer solig'i bo'yicha imtiyoz vujudga kelgan taqdirda, soliq solinadigan baza ushbu huquq vujudga kelgan oydan e'tiboran kamaytiriladi. Yer solig'i bo'yicha imtiyoz huquqi bekor qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza ushbu huquq bekor qilingandan keyingi oydan e'tiboran hisoblab chiqariladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi va soliq to'lovchilarga Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi va ularning quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Yuridik shaxslardan undiriladigan yer solig'ining 2011 yil uchun stavkalari 18 – jadvalda keltirilgan.

Yer uchastkasi mulkdorining, yer egasi, yerdan foydalanuvchi yoki ijarachining aybi bilan qishloq xo'jaligi yerlarining sifati yomonlashgan (bonitet balli pasaygan) taqdirda, yer solig'i yerning sifati yomonlashguniga qadar belgilangan stavkalar bo'yicha yuridik shaxslar tomonidan to'lanadi.

Shaharlar va shaharchalarning ma'muriy chegaralarida joylashgan qishloq xo'jaligi ahamiyatiga molik yerlar uchun yer solig'i qishloq xo'jaligi yerlari uchun belgilangan stavkalarining ikki baravari miqdorida to'lanadi.

Yer uchastkalaridan yer uchastkasiga bo'lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko'rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanish yer solig'ining summasiga ekvivalent miqdorda ikki baravar miqdorda jarima solishga asos bo'ladi.

Jahon soliq amaliyotida yer solig'i stavkalari turli mamlakatlarda turlicha belgilanadi, lekin o'rtacha olganda yer qiymatining 5 foizidan oshmaydi. Soliq stavkalarini belgilashda tuproq boniteti (sifati) hisobga olinadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i bo'yicha imtiyozlar.

Soliq kodeksining 282-moddasiga ko'ra soliq solinmaydigan yer uchastkalariga quyidagi yerlar kiradi:

a) bog'dorchilik, uzumchilik yoki polizchilik shirkatlarining umumiy foydalanishdagi (kirish yo'llari, sug'orish ariqlari, kollektorlar va umumiy foydalanishdagi boshqa yerlar), jamoa garajlarining yerlari;

b) tabiatni muhofaza qilish ahamiyatiga molik yerlar (davlat qo'riqxonalari, milliy va dendrologiya bog'lari, botanika bog'lari, buyurtma qo'riqxonalar, ov qilishga mo'ljallanganlari bundan mustasno, tabiat yodgorliklari), korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga belgilangan tartibda maxsus maqsadlar uchun berilgan, ihota daraxtzorlari egallagan yerlar;

v) tarixiy-madaniy ahamiyatga molik yerlar (tegishli muassasalar va tashkilotlarga doimiy foydalanishga berilgan tarixiy-madaniy qo'riqxonalar, xotira bog'lari, arxeologiya yodgorliklari, tarix va madaniyat yodgorliklari egallagan yerlar);

g) suv fondi yerlari (daryolar, ko'llar, suv omborlari, kanallar, dengizlar, muzliklar, botqoqliklar, gidrotexnika va boshqa suv xo'jaligi inshootlari egallagan yerlar, shuningdek suv havzalari sohilidagi suv xo'jaligi ehtiyojlari uchun korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga belgilangan tartibda berilgan yerlar);

d) elektr uzatish liniyalari, podstantsiyalar, umumdavlat aloqa

liniyalari va ularning inshootlari egallagan yerlar;

e) umumiy foydalanishdagi avtomobil yo‘llari va ularning inshootlari egallagan yerlar. Umumiy foydalanishdagi avtomobil yo‘llariga O‘zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan belgilangan tartibda ularning indekslari va tartib raqamlarini ko‘rsatgan holda tegishli ro‘yxatlarga kiritilgan avtomobil yo‘llari taalluqlidir;

j) temir yo‘llarning umumiy tarmog‘i va ularning inshootlari egallagan yerlar;

z) umumiy foydalanishdagi shahar elektr transporti yo‘llari va metropoliten liniyalari (shu jumladan, metropoliten bekatlari egallagan yerlar) va ularning inshootlari egallagan yerlar. Mazkur imtiyoz tramvay yo‘llari va trolleybus liniyalari, metropoliten liniyalari, tramvay va trolleybus bekatlari, shu jumladan dispetcherlik punktlari, metropoliten bekatlari va shahar elektr transporti yo‘llaridagi boshqa inshootlar egallagan yerlarga tatbiq etiladi. Ma‘muriy va boshqa yordamchi binolar, depolar (depo hududida joylashgan elektr transporti yo‘llari va metropoliten liniyalari egallagan yerlardan tashqari), qurilish va ta‘mirlash ob‘yektlari egallagan yerlar uchun soliq belgilangan tartibda to‘lanadi;

i) sport inshootlari, stadionlar, sport maydonchalari, suzish havzalari, sportning texnik turlari ob‘yektlari va boshqa jismoniy tarbiya-sog‘lomlashtirish komplekslari, onalar va bolalarning dam olish va sog‘lomlashtirish joylari, sanatoriy-kurort muassasalari va dam olish uylari, o‘quv-mashq bazalari egallagan yerlar;

k) magistral suv quvurlari, magistral kanalizatsiya kollektorlari va ularning inshootlari, suv olish va tozalash inshootlari, shuningdek suv ta‘minoti va kanalizatsiyaga tegishli boshqa ob‘yektlar egallagan yerlar. Suv ta‘minoti va kanalizatsiyaga tegishli boshqa ob‘yektlar tarkibiga aholi punktlarida suv quvuri va kanalizatsiya tarmog‘idagi nasos stantsiyalari, kuzatish quduqlari va dukerlar, suv minoralari va shu singari inshootlar kiradi;

l) magistral gaz va neft quvurlari va ularning inshootlari egallagan yerlar;

m) magistral issiqlik trassalari va ularning inshootlari egallagan yerlar. Issiqlik trassalarining inshootlariga nasos stantsiyalari, issiqpikni hisobga olish va nazorat qilish asboblari, isitkichlar, issiq suv ta‘minotining sirkulyatsiya nasoslari kiradi;

n) samolyotlarning uchish-qo‘nish maydonlari, shu jumladan ularni erda boshqarish yo‘laklari va to‘xtash joylari, fuqaro aviatsiyasi aeroportlarining radionavigatsiya va elektr-yoritish uskunalari joylashgan yerlar;

o) O‘zbekiston Respublikasining Investitsiya dasturiga kiritilgan

ob'yektlar qurilishi uchun ajratilgan yerlar-qurilishning me'yoriy muddati davriga, shuningdek Vazirlar Mahkamasining qarori bilan qurilish ishlari to'xtatib qo'yilgan ob'yektlar egallagan yerlar;

p) gidrometeorologiya va gidrogeologiya stantsiyalari hamda postlari egallagan yerlar;

r) ilmiy tashkilotlarning qishloq xo'jaligi ahamiyatiga molik va o'rmon fondidagi yerlari, qishloq xo'jaligi va o'rmon xo'jaligi sohasidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlari hamda o'quv yurtlariga qarashli tajriba, eksperimental va o'quv-tajriba xo'jaliklarining bevosita ilmiy va o'quv maqsadlari uchun foydalaniladigan yerlari. Ilmiy tajribalar, eksperimental ishlar, yangi navlar seleksiyasini amalga oshirish hamda mavzu doirasi tasdiqlangan boshqa ilmiy va o'quv maqsadlari uchun foydalaniladigan ekinlar va ko'chatlar egallagan yer uchastkalari soliq to'lashdan ozod etiladi;

s) yangi o'zlashtirilayotgan yerlar va meliorativ holatini yaxshilash ishlari olib borilayotgan sug'oriladigan yerlar-loyihada nazarda tutilgan muddatga, lekin ishlar boshlanganidan e'tiboran ko'pi bilan besh yilga;

t) rekreatsion ahamiyatga molik yerlar (aholining ommaviy dam olishi va turizmni tashkil etish uchun tegishli muassasalarga berilgan yerlar: o'rmon bog'lari, bog'lar, xiyobonlar, plyajlar va hokazolar);

u) sog'lomlashtirish ahamiyatiga molik yerlar (kasalliklarning oldini olish va odamlarni davolash ishini tashkil etish uchun qulay tabiiy omillarga ega bo'lgan yerlar);

f) qishloq xo'jalik korxonalarining yangi o'tqazilgan bog' va uzumzorlari - ular meva qilish davrita kirishigacha, qishloq xo'jalik ekinlari ekish uchun qator oralaridan foydalanilishidan qat'iy nazar 3 yil muddatga;

x) soliq to'lovchining balansida bo'lgan hamda tadbirkorlik faoliyatida foydalanilmayotgan fuqarolik himoyasi va safarbarlik ahamiyatiga molik ob'yektlar egallagan yerlar;

ch) madaniyat, ta'lim va sog'liqni saqlash ob'ektlari egallagan yerlar;

Quyidagi yuridik shaxslar yer solig'idan ozod qilinadilar:

a) madaniyat, ta'lim, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish muassasalari, qaysi idoraga bo'ysunishidan qat'i nazar, ular zimmasiga yuklangan vazifalarni amalga oshirish uchun ajratilgan yer uchastkalari uchun;

b) dehqon xo'jaliklari - davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran ikki yil muddatga;

v) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik sub'yektlari - yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran.

g) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchilari» uyushmasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida ellik foizini nogironlar tashkil qilgan yuridik shaxslar, savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar bundan mustasno.

Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi.

Yuridik shaxslar tomonidan to'lanadigan yer solig'i quyidagicha aniqlanadi:

$$S_{yer} = M_{yer} \times S \times k,$$

bu yerda,

S_{yer} - yer solig'i summasi;

M_{yer} - yer maydoni;

S - yer solig'i stavkasi;

k - yer uchastkalarining joylashish joyiga bog'liqlik koeffitsienti (shahar joylarida ushbu koeffitsient 1 ga teng bo'ladi).

Yuridik shaxslar tomonidan sug'oriladigan jamoat qishloq xo'jaligi uchun to'lanadigan yer solig'i quyidagicha aniqlanadi:

$$S_{yer} = M_{yer} \times S_b \times k,$$

bu yerda,

S_{yer} - yer solig'i summasi;

M_{yer} - yer maydoni;

S_b - yer solig'ining bazaviy stavkasi;

k - yer solig'ining bazaviy stavkasi tuzatish koeffitsienti.

Yer solig'i yuridik shaxslar tomonidan har yili 1 yanvargacha bo'lgan holatga qarab mustaqil hisoblab chiqariladi va ***soliq bo'yicha hisob-kitoblar*** yer uchastkasi joylashgan hududdagi davlat soliq organiga joriy yilning 15 fevraligacha qishloq xo'jaligi ahamiyatiga ega bo'lmagan hamda qishloq xo'jaligi ahamiyatiga molik yerlar uchun belgilangan shakllar bo'yicha taqdim etiladi.

Bo'shatib olinayotgan mablag'lardan muayyan maqsadlar uchun foydalanish sharti bilan imtiyozlar olgan yuridik shaxslar soliq to'lovchilar uchun belgilangan shakl bo'yicha va muddatlarda yer solig'i hisob-kitobini taqdim etadilar.

Hisobot yili davomida yer mulklari tarkibida o'zgarishlar yuz bergan yuridik shaxslar davlat soliq organlariga yer solig'i to'lanadigan hisobot yilining 1 dekabriga qadar yer solig'ining aniqlashtirilgan hisob-kitobini taqdim etadilar.

Agar alohida bino bir necha yuridik shaxsning balansida bo'lsa, yer solig'ini har bir yuridik shaxs alohida, egallagan ishlab chiqarish xonalariga mutanosib ravishda to'laydi.

Ko'p qavatli turar joylarning bir qismini egallagan yuridik shaxslar yer solig'ini turar joy egallagan umumiy maydondan va mazkur yuridik shaxs tomonidan foydalaniladigan ishlab chiqarish xonalarining hissasidan kelib chiqib hisoblab chiqaradilar.

Yuridik shaxslar (qishloq xo'jaligi korxonalaridan tashqari) soliqni har chorakda, chorak ikkinchi oyining 15-kuniga qadar teng ulushlar bilan to'laydilar (15 fevral, 15 may, 15 avgust, 15 noyabr).

Yagona yer solig'ini to'lashga o'tmagan qishloq, xo'jaligi korxonalarida yer solig'ini hisobot yilining 1 iyuliga qadar - yillik soliq summasining 20 foizini, hisobot yilining 1 sentabriga qadar - yillik soliq summasining 30 foizini va hisobot yilining 1 dekabriga qadar - hisoblangan soliqning qolgan (50 foizi) summasini to'lashni amalga oshiradi.

Yer solig'i, soliq to'lovchining joylashgan yeridan qat'i nazar, hududida yer uchastkasi joylashgan tuman yoki shaharning mahalliy budjetiga to'lanadi.

Nazorat savollari

1. Yer solig'ini undirish ob'yekti nima?
2. Qanday yerlar soliq solinmaydigan yer uchastkalari hisoblanadi?
3. Qanday yuridik shaxslar yer solig'idan ozod qilinadi?
4. Yer solig'ini hisoblab chiqarish va budjetga to'lash muddatlari qanday belgilangan?

**Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i
STAVKALARI**

18.1 - jadval

**1.1. Sug'oriladigan jamoat qishloq xo'jaligi yerlari uchun undiriladigan yer
solig'ining bazaviy stavkalari**

<i>Tuman, shahar</i>	<i>1-sinfga mansub 1 ga yer uchun soliqning bazaviy stavkalari</i>	<i>Tuman, shahar</i>	<i>1-sinfga mansub 1 ga yer uchun soliqning bazaviy stavkalari</i>
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI			
Amudaryo	5 780,2	Taxtako'pir	4 975,0
Beruniy	5 677,7	To'rtko'l	5 780,2
Qorao'zak	4 718,9	Xo'jayli	4 886,4
Kegayli	4 886,4	Chimboy	4 631,4
Qo'ng'iro't	4 530,6	Shumanay	5 074,7
Qanliko'l	4 631,4	Ellikqal'a	5 525,5
Mo'ynoq	4 530,6	Nukus sh.	5 167,1
Nukus	4 886,4		
ANDIJON VILOYATI			
Oltinko'l	8 083,3	Izboskan	8 482,9
Andijon	7 080,5	Ulug'nor	5 525,5
Asaka	8 083,3	Qo'rg'ontepa	8 330,0
Baliqchi	7 550,6	Marhamat	8 178,6
Bo'z	5 447,4	Paxtaobod	7 779,8
Buloqboshi	8 252,3	Xo'jaobod	8 407,7
Jalolquduq	7 854,4	Shahrixon	7 932,4
BUXORO VILOYATI			
Olot	6 733,6	Qorako'l	6 799,9
Buxoro	6 733,6	Qorovulbozor	6 799,9
Vobkent	5 602,1	Peshku	6 877,0
G'ijduvon	6 733,6	Romitan	6 937,0
Jondor	6 468,1	Shofirkon	6 276,2
Kogon	6 733,6	Buxoro sh.	6 799,9
JIZZAX VILOYATI			
Arnasoy	5 559,8	Zafarobod	5 278,6
Baxmal	5 611,1	Mirzacho'l	5 780,2
G'allaorol	6 671,3	Paxtakor	5 840,3
Jizzax	6 172,1	Forish	6 061,0
Do'stlik	6 061,0	Yangiobod	3 342,1
Zomin	5 001,0	Jizzax sh.	6 172,1
Zarbdor	5 001,0		

<i>Tuman, shahar</i>	<i>1-sinfga mansub 1 ga yer uchun soliqning bazaviy stavkalari</i>
----------------------	--

<i>Tuman, shahar</i>	<i>1-sinfga mansub 1 ga yer uchun soliqning bazaviy stavkalari</i>
----------------------	--

QASHQADARYO VILOYATI

Mirishkor	3 969,2
G'uzor	5 525,5
Dehqonobod	4 072,4
Qamashi	7 015,0
Qarshi	5 193,4
Koson	4 121,5
Kasbi	5 356,2

Kitob	6 646,4
Muborak	3 433,3
Nishon	4 284,7
Chiroqchi	6 697,3
Shahrisabz	10 609,6
Yakkabog'	7 233,2

NAVOIY VILOYATI

Konimex	5 091,5
Qiziltepa	5 703,7
Navbahor	6 504,7
Karmana	6 504,7

Nurota	4 276,3
Tomdi	4 335,8
Uchquduq	4 335,8
Xatirchi	6 198,0

NAMANGAN VILOYATI

Mingbuloq	5 362,4
Kosonsoy	9 035,4
Namangan	9 325,1
Norin	8 588,3
Pop	7 340,0
To'raqo'rg'on	7 848,7

Uychi	8 662,8
Uchqo'rg'on	8 588,3
Chortoq	7 340,0
Chust	7 187,2
Yangiqo'rg'on	7 340,0

SAMARQAND VILOYATI

Oqdaryo	8 126,2
Bulung'ur	8 050,1
Jomboy	7 820,2
Ishtixon	7 677,5
Kattaqo'rg'on	7 219,0
Qo'shrabot	7 447,6
Narpay	6 775,0

Nurobod	6 708,6
Payariq	8 050,1
Pastdarg'om	7 600,2
Paxtachi	6 708,6
Samarqand	7 820,2
Toyloq	7 820,2
Urgut	14 894,5

SURXONDARYO VILOYATI

Oltinsoy	9 564,6
Angor	9 564,6
Boysun	5 346,8
Denov	8 442,2
Jarqo'rg'on	7 677,5
Qumqo'rg'on	9 487,6

Qiziriq	10 345,1
Muzrobod	7 336,2
Sariosiyo	8 101,3
Termiz	8 800,0
Uzun	8 101,3
Sherobod	8 279,0
Sho'rchi	10 600,3

SIRDARYO VILOYATI

Oqoltin	5 203,3
Boyovut	5 483,9
Guliston	4 837,4
Mirzaobod	3 943,8

Sirdaryo	5 611,1
Sardoba	4 555,8
Xovos	3 342,1
Guliston sh.	4 837,4

<i>Tuman, shahar</i>	<i>1-sinfga mansub 1 ga yer uchun soliqning bazaviy stavkalari</i>
Sayxunobod	5 525,5

<i>Tuman, shahar</i>	<i>1-sinfga mansub 1 ga yer uchun soliqning bazaviy stavkalari</i>
Yangiyer sh.	4 642,3

TOSHKENT VILOYATI

Oqqo'rg'on	8 054,4
Ohangaron	7 407,1
Bekobod	7 329,7
Bo'stonliq	7 657,7
Bo'ka	8 054,4
Zangiota	8 767,8
Qibray	8 697,1
Quyichirchiq	8 289,5

Parkent	6 688,2
Piskent	7 977,5
O'rtachirchiq	8 212,1
Chinoz	8 375,9
Yuqorichirchiq	8 289,5
Yangiyo'l	8 447,8
Bekobod sh.	8 054,4

FARG'ONA VILOYATI

Oltiariq	6 442,2
Oxunboboev	6 161,5
Bag'dod	6 375,7
Beshariq	7 063,7
Buvayda	6 722,6
Dang'ara	6 937,0
Quva	8 186,8
Rishton	7 003,7
So'x	6 657,5

Toshloq	7 846,7
O'zbekiston	7 345,1
Uchko'prik	7 140,7
Farg'ona	7 564,9
Furqat	7 003,7
Yozyovon	7 003,7
Quvasoy sh.	7 422,0
Farg'ona sh.	7 846,7

XORAZM VILOYATI

Bog'ot	6 121,0
Gurlan	6 426,5
Qo'shko'pir	5 754,6
Urganch	6 305,0
Hazorasp	5 510,5
Xonqa	6 539,2

Xiva	6 539,2
Shovot	6 486,7
Yangiariq	6 121,0
Yangibozor	6 121,0
Pitnak sh.	5 203,3
Urganch sh.	6 305,0

1.2. Sug'oriladigan jamoat qishloq xo'jaligi yerlar uchun undiriladigan yer solig'ining bazaviy stavkalariga tuzatuvchi koeffitsiyentlar

<i>Yerlarning toifalari</i>	<i>Ball-bonitet</i>	<i>Koeffitsiyentlar (bazaviy stavka)</i>
I	0-10	
II	11-20	1,50
III	21-30	2,25
IV	31-40	3,29
V	41-50	4,67
VI	51-60	6,78
VII	61-70	9,00
VIII	71-80	11,68

IX	81-90	14,36
X	91-100	17,50
	Baholanmagan yerlar	4,67

Izoh.

Sug‘oriladigan qishloq xo‘jaligi yerlari uchun undiriladigan yer solig‘i stavkasi sug‘oriladigan qishloq xo‘jaligi yerlari uchun yer solig‘ining bazaviy stavkasi va yer uchastkasining sifat xarakteristikasi (ball-boniteti)ni hisobga oladigan tuzatish koeffitsiyentidan kelib chiqib aniqlanadi.

18.2-jadval

Lalmi ekinzorlar, bo‘z yerlar va ko‘p yillik ko‘chatlar uchun undiriladigan yer solig‘i STAVKALARI

Viloyat	1 ga uchun yer solig‘ining zonalar bo‘yicha stavkalari, so‘m		
	Tekislik (yog‘ingarchiliklar bo‘lmaydigan) zonasi	Adir (yog‘ingarchiliklar bilan kam ta‘minlangan) zonasi	Tekislik (yog‘ingarchiliklar bo‘lmaydigan) zonasi
Andijon	920,3	969,5	1 471,0
Jizzax	868,1	913,9	1 479,1
Navoiy	868,1	913,9	1 479,1
Namangan	960,5	1 097,3	1 367,3
Qashqadaryo	960,5	1 097,3	1 367,3
Samarqand	868,1	1 233,5	1 556,6
Surxondaryo	772,2	1 097,3	1 367,3
Sirdaryo	868,1	1 149,2	1 471,0
Toshkent	920,3	1 521,8	1 825,8

18.3-jadval

Sug‘orilmaydigan pichanzorlar va yaylovlar uchun undiriladigan yer solig‘i STAVKALARI

Respublika, viloyat	Balandlik mintaqalari bo‘yicha 1 ga uchun yer solig‘i stavkalari, so‘m		
	Cho‘l	Adir	Tog‘
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	143,5	262,8	372,6
Andijon	195,7	272,5	372,6
Buxoro	195,7	272,5	372,6
Jizzax	178,1	229,0	321,6
Qashqadaryo	229,0	229,0	357,8
Navoiy	195,7	229,0	321,6
Namangan	195,7	272,5	357,8

Respublika, viloyat	Balandlik mintaqalari bo'yicha 1 ga uchun yer solig'i stavkalari, so'm		
	Cho'l	Adir	Tog'
Samarqand	178,1	306,5	510,5
Surxondaryo	129,1	272,5	357,8
Sirdaryo	178,1	229,0	321,6
Toshkent	178,1	272,5	372,6
Farg'ona	178,1	229,0	372,6
Xorazm	143,5	262,8	372,6

18.4-jadval

**Qishloq xo'jaligi va o'rmon xo'jaligida foydalanilmaydigan boshqa yerlar
uchun undiriladigan yer solig'i
STAVKALARI**

Respublika, viloyat	1 ga uchun yer solig'i stavkalari, so'm		
	Suv havzalari, kanallar, kollektorlar, yo'llar	Jamoat qurilmalari va hovlilari	Qishloq xo'jaligida foydalanilmaydigan boshqa yerlar
Qoraqalpog'iston Respublikasi	189,2	105 574,3	26,8
Andijon	306,5	161 026,4	26,8
Buxoro	246,5	138 074,3	26,8
Jizzax	214,3	119 095,2	26,8
Qashqadaryo	214,3	115 073,8	26,8
Navoiy	229,0	135 327,5	26,8
Namangan	266,4	140 772,6	26,8
Samarqand	292,6	154 291,0	26,8
Surxondaryo	321,6	178 616,9	26,8
Sirdaryo	169,4	100 066,6	26,8
Toshkent	266,4	144 794,2	26,8
Farg'ona	266,4	144 794,2	26,8
Xorazm	266,4	140 772,6	26,8

**Toshkent shahrida yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun yer solig'i
STAVKALARI**

Zona	Undiriladigan yer solig'i stavkalari	
	yuridik shaxslardan 1 ga uchun, so'm	yuridik shaxslardan 1 ga uchun, so'm
1	7 852 606	77,4
2	8 087 797	97,4
3	13 507 465	137,8
4	20 261 167	148,9
5	24 077 018	169,4
6	33 682 578	209,2
7	40 419 088	219,8
8	47 290 403	230,2
9	53 912 168	255,8
10	60 381 856	270,8
11	67 023 755	290,5
12	73 725 841	306,5
13	80 361 875	321,6
14	85 747 070	336,5

**Shahar va qo'rg'onlarda yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun yer solig'i
STAVKALARI**

Shahar, viloyat	Undiriladigan yer solig'i stavkalari							
	yuridik shaxslardan 1 ga uchun, so'm				yakka tartibda uy-joy qurish uchun berilgan er uchun fuqarolardan 1 kv.m uchun, so'm			
	1-zona	2-zona	3-zona	4-zona	1-zona	2-zona	3-zona	4-zona
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Oqtosh	4 719 619	3 876 053	3 336 658		42,1	34,2	31,0	
Olmaliq	6 570 137	5 987 663	5 144 226	4 709 974	60,1	54,0	45,7	
Angren	6 570 137	5 987 663	5 144 226	4 709 974	60,1	54,0	45,7	
Andijon	7 743 515	7 267 332	6 790 996	6 251 611	70,8	67,0	61,3	
Asaka	4 587 580	3 744 137	3 201 869		42,1	34,2	28,7	
Ohangaron	4 715 178	3 867 476	3 328 092		42,1	34,2	31,0	
Bekobod	5 339 328	4 495 762	3 824 478		47,3	39,7	34,2	
Beruniy	5 012 185	4 168 760	3 497 327		45,7	38,4	32,9	
Buxoro	6 366 372	5 781 095	4 940 528	4 484 275	58,3	52,8	44,8	
G'ijduvon	4 507 237	3 663 815	3 124 417		39,7	34,6	28,7	
Guliston	4 963 477	4 119 961	3 448 624		45,7	38,4	31,0	
Denov	5 479 901	4 550 328	3 956 377		50,4	42,1	37,9	
Jizzax	6 300 436	5 718 031	4 874 471	4 421 394	58,3	52,8	44,8	
Pitnak	4 510 147	3 666 671	3 127 285		39,7	34,2	28,7	
Zarafshon	4 734 713	3 876 053	3 336 658		42,1	34,2	31,0	
Kogon	4 507 237	3 663 815	3 124 417		39,7	34,2	28,7	

Shahar, viloyat	Undiriladigan yer solig'i stavkalari							
	yuridik shaxslardan 1 ga uchun, so'm				yakka tartibda uy-joy qurish uchun berilgan er uchun fuqarolardan 1 kv.m uchun, so'm			
	1-zona	2-zona	3-zona	4-zona	1-zona	2-zona	3-zona	4-zona
Qorasuv	4 587 580	3 744 137	3 201 869		42,1	34,2	28,7	
Qarshi	6 171 288	5 588 905	4 745 425	4 292 090	54,6	52,8	44,8	
Kosonsoy	4 550 328	3 706 818	3 164 521		39,7	34,2	28,7	
Kattaqo'r-g'on	5 347 901	4 504 428	3 833 040		47,3	39,7	34,2	
Qo'qon	6 354 890	5 772 524	4 929 049	4 475 710	58,3	52,8	44,8	
Quva	4 495 762	3 652 326	3 112 952		42,1	34,2	28,7	
Quvasoy	4 495 762	3 652 326	3 112 952		42,1	34,2	28,7	
Qo'ng'iro't	4 510 147	3 749 807	3 147 377		42,1	34,2	28,7	
Marg'ilon	5 124 137	4 280 626	3 609 283		45,7	38,4	32,9	
Navoiy	6 283 235	5 700 752	4 857 336	4 401 139	58,3	52,8	44,8	39,7
Namangan	7 706 279	7 229 993	6 753 755	6 367 391	70,8	65,3	61,3	58,3
Nukus	6 243 036	5 660 668	4 817 101	4 363 194	58,3	52,8	44,8	39,7
Samarqand	7 875 560	7 402 146	6 925 896	6 383 663	70,8	67,0	64,1	58,3
Sirdaryo	4 335 098	3 485 860	2 952 283		39,7	34,2	26,8	
Taxiatosh	5 012 185	4 168 760	3 497 327		47,3	39,7	34,2	
Termiz	5 606 138	4 765 517	4 102 760		52,8	44,8	37,9	
To'rtko'l	4 335 098	3 485 860	2 952 283		39,7	34,2	26,8	
Urganch	6 369 290	5 742 988	4 943 323	4 490 098	58,3	54,0	44,8	39,7
Urgut	4 719 619	3 876 053	3 336 658		42,1	34,2	31,0	
Uchquduq	4 424 101	3 580 573	3 041 200		39,7	32,9	26,8	
Uchqo'rg'on	4 492 948	3 706 818	3 164 521		42,1	34,2	28,7	
Farg'ona	6 354 904	5 772 524	4 929 049	4 475 710	58,3	52,8	44,8	39,7
Haqqulobod	4 550 328	3 706 818	3 164 521		42,1	34,2	28,7	
Xonobod	4 587 580	3 744 137	3 201 869		42,1	34,2	28,7	
Xiva	4 510 147	3 666 671	3 127 285		39,7	32,9	28,7	
Xo'jayli	5 264 652	4 375 330	3 672 374		45,7	39,7	32,9	
Chortoq	4 550 328	3 706 818	3 164 521		42,1	37,9	28,7	
Chimboy	4 510 147	3 666 671	3 127 285		42,1	34,2	28,7	
Chirchiq	6 570 137	5 996 327	5 144 226	4 690 847	60,1	54,0	45,7	42,1
Chust	4 550 328	3 706 818	3 164 521		42,1	34,2	28,7	
Shahrisabz	5 433 997	4 507 237	3 192 827		50,4	39,7	31,0	
Shahrixon	4 587 580	3 744 137	3 201 869		42,1	34,2	28,7	
Shirin	4 335 098	3 485 860	2 952 283		40,2	32,9	27,7	
Yangiobod	4 711 003	3 867 476	3 328 092		42,1	34,2	31,0	
Yangier	4 335 098	3 485 860	2 952 283		40,2	32,9	27,7	
Yangiyo'l	4 711 003	3 867 476	3 328 092		42,1	34,2	31,0	
BOSHQA KICHIK SHAHARLAR								
Qoraqalpo-g'iston Respublikasi:								
shimoliy zona	3 551 903	2 866 151	2 430 053		32,9	26,8	21,5	
markaziy zona	3 944 852	3 474 382	2 699 810		37,9	28,7	25,9	
janubiy zona	4 383 900	3 540 426	3 001 043		38,4	32,9	26,8	
Andijon	4 587 580	3 744 137	3 201 869		42,1	34,2	28,7	
Buxoro	4 507 237	3 663 815	3 124 417		40,2	32,9	28,7	
Jizzax	4 312 139	3 468 701	2 929 332		38,4	31,0	26,8	
Qashqadaryo	4 940 528	4 097 005	3 425 664		44,8	37,9	31,0	
Navoiy	4 424 101	3 580 573	3 041 200		40,2	32,9	26,8	
Namangan	4 550 328	3 706 818	3 164 521		42,1	34,2	28,7	
Samarqand	4 719 619	3 876 053	3 336 658		42,1	34,2	31,0	
Surxondaryo	4 980 656	4 137 193	3 597 806		45,7	38,4	32,9	
Sirdaryo	4 335 098	3 491 659	2 952 283		40,2	32,9	26,8	
Toshkent	4 711 003	3 867 476	3 328 092		42,1	34,2	31,0	
Farg'ona	4 495 762	3 652 326	3 112 952		40,2	32,9	28,7	
Xorazm	4 510 147	3 666 671	3 127 285		40,2	32,9	28,7	

Shahar, viloyat	Undiriladigan yer solig'i stavkalari							
	yuridik shaxslardan 1 ga uchun, so'm				yakka tartibda uy-joy qurish uchun berilgan er uchun fuqarolardan 1 kv.m uchun, so'm			
	1-zona	2-zona	3-zona	4-zona	1-zona	2-zona	3-zona	4-zona
TUMAN MARKAZLARI HISOBLANGAN QO'RG'ONLAR VA QISHLOQ AHOLI PUNKTLARI								
Qoraqalpo-g'iston Respublikasi:								
shimoliy zona	2 866 151	2 430 053			26,8	22,1		
markaziy zona	3 474 382	2 699 810			29,0	24,8		
janubiy zona	3 540 426	3 001 043			32,9	26,8		
Andijon	3 744 137	3 201 869			34,6	29,0		
Buxoro	3 663 815	3 124 417			32,9	29,0		
Jizzax	3 468 701	2 929 332			31,0	26,8		
Qashqadaryo	4 097 005	3 425 664			36,5	31,0		
Navoiy	3 580 573	3 041 200			32,9	26,8		
Namangan	3 706 818	3 164 521			34,6	29,0		
Samarqand	3 876 053	3 336 658			34,6	31,0		
Surxondaryo	4 137 193	3 597 806			38,4	32,9		
Sirdaryo	3 491 659	2 952 283			32,9	26,8		
Toshkent	3 867 476	3 328 092			34,6	31,0		
Farg'ona	3 652 326	3 112 936			32,9	29,0		
Xorazm	3 666 671	3 127 285			32,9	29,0		

18.7-jadval

Qishloq joylarda joylashgan yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun yuridik shaxslardan undiriladigan yer solig'i STAVKALARI

Respublika, viloyat	1 ga uchun yer solig'i stavkalari, so'm				
	yuridik shaxslar band etgan yer uchun, zonalar bo'yicha			kon va karyerlar band etgan yer uchun, zonalar bo'yicha	
	sug'oriladigan		lalmi-yaylov	sug'oriladigan	lalmi-yaylov
	aholi punktlarida	aholi punktlaridan tashqarida			
Qoraqalpog'iston Respublikasi:					
shimoliy	2 045 658	1 899 288	92 734	536 476	18 203
markaziy	2 272 289	2 111 615	114 761	596 761	28 660
janubiy	2 524 757	2 346 840	126 262	659 782	34 426
Andijon	2 582 153	2 401 424	129 149	737 382	37 342
Buxoro	2 496 046	2 344 044	126 257	659 854	34 438
Jizzax	2 323 898	2 197 657	117 666	482 000	22 954
Qashqadaryo	2 323 898	2 197 657	117 666	464 764	22 954
Navoiy	2 409 996	2 280 851	120 478	573 811	28 663

Respublika, viloyat	1 ga uchun yer solig'i stavkalari, so'm				
	yuridik shaxslar band etgan yer uchun, zonalar bo'yicha			kon va karyerlar band etgan yer uchun, zonalar bo'yicha	
	sug'oriladigan		lalmi-yaylov	sug'oriladigan	lalmi-yaylov
	aholi punktlarida	aholi punktlaridan tashqarida			
Namangan	2 369 802	2 266 518	114 761	700 066	34 438
Samarqand	2 725 567	2 501 810	137 718	872 194	43 008
Surxondaryo	2 983 806	2 696 914	149 206	1 130 383	57 391
Sirdaryo	2 323 898	2 214 912	117 666	487 712	25 852
Toshkent	2 725 567	2 496 046	137 718	863 623	43 008
Farg'ona	2 496 046	2 335 381	126 257	648 378	31 519
Xorazm	2 524 757	2 346 856	126 257	662 724	34 438

18.8-jadval

Qishloq joylarda joylashgan yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun fuqarolardan undiriladigan yer solig'i STAVKALARI

Respublika, viloyat	0,01 ga uchun yer solig'i stavkalari, so'mda:			
	dehqon xo'jaligini yuritishga berilgan yerlar uchun			jamoabog'dorchiligi va polizchiligini yuritishga berilgan yerlar uchun
	sug'oriladigan zona		lalmi yerlar	
	aholi punktlarida	aholi punktlaridan tashqarida		
Qoraqalpog'iston Respublikasi:				
shimoliy	1 198,9	601,0	119,9	634,1
markaziy	1 920,0	960,5	194,4	-
janubiy	2 132,9	1 066,2	214,1	784,4
Andijon	2 254,2	1 126,2	223,6	873,7
Buxoro	2 130,0	1 064,4	197,5	780,5
Jizzax	1 996,3	998,5	143,5	560,9
Qashqadaryo	1 996,3	998,5	141,6	549,6
Navoiy	2 072,2	1 035,7	171,1	679,8
Namangan	2 158,1	1 079,3	214,1	828,1
Samarqand	2 276,3	1 138,3	263,8	1 029,5
Surxondaryo	2 454,2	1 227,5	344,8	1 340,5

Respublika, viloyat	0,01 ga uchun yer solig'i stavkalari, so'mda:			
	dehqon xo'jaligini yuritishga berilgan yerlar uchun			jamoabog'dorchiligi va polizchiligini yuritishga berilgan yerlar uchun
	sug'oriladigan zona		lalmi yerlar	
	aholi punktlarida	aholi punktlaridan tashqarida		
Sirdaryo	2 012,8	1 006,7	148,9	575,6
Toshkent	2 270,8	1 135,6	262,0	1 022,8
Farg'ona	2 123,6	1 061,9	195,7	766,7
Xorazm	2 132,9	1 066,2	201,8	784,4

1. 7 va 8- jadvallarda keltirilgan stavkalariga yer uchastkalarining joylashish joyiga bog'liq holda quyidagi koeffitsientlar qo'llaniladi: Toshkent shahri atrofida 20 km lik aylanada - 1,30, Qoraqalpog'iston Respublikasi poytaxti va viloyat markazlari atrofida 15 km lik aylanada - 1,20, tuman markazlari atrofida 10 km lik aylanada - 1,15, boshqa shaharlar atrofida 5 km lik aylanada - 1,10.

Yer uchastkalarigacha bo'lgan masofa avtomobil yollari bo'yicha shaharlar va tuman markazlarining ma'muriy chegaralaridan boshlab belgilanadi. Agar er uchastkasi ikki shahar yaqinida joylashgan bo'lsa, shaharning yuqoriroq funktsional vazifasiga muvofiq keladigan koeffitsient qo'llaniladi.

2. Dehqon xo'jaliklaridan undiriladigan yer solig'ini hisoblab chiqarish chog'ida 8-jadvalda keltirilgan stavkalariga, yer sifatiga bog'liq holda, quyidagi koeffitsientlar qo'llaniladi: tuproq boniteti 40 ballgacha bo'lsa - 0,75; tuproq boniteti 41 dan 70 ballgacha bo'lsa - 1,0; tuproq boniteti 70 balldan ortiq bo'lsa - 1,25.

3. O'rmon xo'jaliklarida mollarni o'tlatish uchun foydalanilmaydigan yaylov yerlar uchun yer solig'i boshqa yerlar uchun stavkalar bo'yicha to'lanadi.

4. Shahar va qo'rg'onlarning ma'muriy chegaralarida joylashgan kon va karerlar band etgan yerlar uchun soliq 5 va 6-jadvallarda tegishli zonalar uchun keltirilgan stavkalariga 0,1 koeffitsientini qo'llagan holda to'lanadi.

5. Jismoniy shaxslarga tadbirkorlik faoliyati uchun berilgan yer uchastkalaridan soliq korxonalar, muassasalar va tashkilotlar uchun tasdiqlangan stavkalar bo'yicha undiriladi.

6. Jamoaviy va shaxsiy garajlar band etgan yer uchastkalari uchun jismoniy shaxslardan soliq yakka tartibdagi

2.10. JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN YER SOLIG'I

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ini to'lovchilar, soliq solish ob'yekti va soliq solinadigan baza.

Soliq kodeksiga ko'ra o'z mulkida, egaligida, foydalanishida yoki ijara huquqi asosida yer uchastkalariga ega bo'lgan jismoniy shaxslar, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari *yer solig'ining to'lovchilari* bo'lib hisoblanishadi.

Jismoniy shaxslarning quyidagi yer uchastkalari soliq solinadigan ob'yekt hisoblanadi:

- dehqon xo'jaligini yuritish uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga berilgan yer uchastkalari;
- yakka tartibda uy-joy qurilishi uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga berilgan yer uchastkalari;
- jamoa bog'dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligini yuritish uchun berilgan yer uchastkalari;
- xizmat yuzasidan qonun hujjatlariga muvofiq berilgan chek yerlar;
- meros bo'yicha, hadya qilinishi yoki sotib olinishi natijasida uy-joy, dala hovli bilan birgalikda egalik qilish huquqi ham o'tgan yer uchastkalari;
- qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mulk qilib olingan yer uchastkalari;
- tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun doimiy foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkalari.

Ko'p kvartirali uylar egallagan yer uchastkalari soliq solish ob'yekti bo'lmaydi.

Soliq kodeksiga ko'ra ko'chmas mulkka ega bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organning yer uchastkalari maydoniga doir ma'lumotnomalari *soliq solinadigan baza* bo'lib hisoblanadi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari va imtiyozlari.

Jismoniy shaxslardan undiriladigan yer solig'i stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi.

Jismoniy shaxslardan undiriladigan yer solig'ining 2011 yil uchun stavkalari 18 – jadvalda keltirilgan.

Jismoniy shaxslar foydalanadigan (shu jumladan, yer solig'ini to'lashdan ozod etilgan), davlat hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan maydonlardan ortiqcha yer uchastkalari uchun yer solig'i jismoniy shaxslar uchun 1,5 koeffitsientini qo'llagan holda to'lanadi. Davlat

hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan maydonlardan ortiqcha foydalaniladigan yerlar uchun yuqorida ko'rsatilgan koeffitsientni qo'llagan holda yer solig'i to'lanmagan taqdirda soliq to'lovchilarga nisbatan qonun hujjatlariga muvofiq moliyaviy jazo choralari qo'llanadi.

Jismoniy shaxslarga tadbirkorlik faoliyati uchun berilgan yer uchastkalaridan soliq korxonalar, muassasalar va tashkilotlar uchun tasdiqlangan stavkalar bo'yicha undiriladi. Jismoniy shaxslar uchun yer solig'ini hisoblab chiqarish do'konlar, oshxonalar, ustaxonalar va tadbirkorlik faoliyatida foydalaniladigan boshqa ob'yektlar uchun foydalaniladigan yer uchastkalari uchun amalga oshiriladi.

Yer uchastkalaridan yer uchastkasiga bo'lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko'rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanish yer solig'ining summasiga ekvivalent miqdorda bir yarim baravar miqdorda jarima solishga asos bo'ladi.

Soliq kodeksiga ko'ra quyidagi jismoniy shaxslar yer solig'idan ozod qilinadilar:

– yaylov chorvachiligining cho'ponlari, yilqiboqarlari, mexanizatorlari, veterinar vrachlari va texniklari, boshqa mutaxassislari va ishchilari;

– «O'zbekiston Qahramoni», Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo'lgan shaxslar, uchala darajali Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan fuqarolar;

– 1941-1945 yillardagi urush nogironlari va qatnashchilari hamda qonun hujjatlarida belgilanadigan doiradagi ularga tenglashtirilgan shaxslar;

– I va II guruh nogironlari;

– yolg'iz pensionerlar. Soliq solish maqsadlari uchun yolg'iz pensionerlar deganda bir o'zlari yoki voyaga etmagan bolalari yoki nogiron bolasi bilan birgalikda alohida uyda, kvartira yoki yotoqxonada yashaydigan pensionerlar tushuniladi;

– boquvchisini yo'qotgan ko'p bolali oilalar. Soliq solish maqsadlarida boquvchisini yo'qotgan ko'p bolali oilalar deganda ota-onadan biri yoki ikkalasi vafot etgan hamda oilada 16 yoshga yetmagan 5 va undan ortiq bola bo'lgan oilalar tushuniladi;

– Chernobil AESdagi falokat oqibatlarini tugatishda ishtirok etgan shaxslar;

– ko'chirib keltirilgan fuqarolar kelib joylashgan yer uchastkalari bo'yicha - yer uchastkalari berilgan vaqtdan e'tiboran besh yilga;

– shaxsiy pensiya tayinlangan shaxslar;

– shaxslar – ularga yakka tartibdagi uy-joy qurilishi va dehqon xo'jaligi yuritish uchun qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida

berilgan yer uchastkalari bo'yicha - yer uchastkasi berilgan oydan keyingi oydan e'tiboran ikki yil muddatga.

Yuqorida ko'rsatilgan imtiyozlar yer uchastkalari yakka tartibda uy-joy qurilishi va shaxsiy yordamchi xo'jalik (dehqon xo'jaligi) yuritish uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan me'yorlar doirasida taqdim etilgan jismoniy shaxslargagina tatbiq etiladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash muddatlari.

Jismoniy shaxslar uchun yer solig'ini davlat soliq organlarining xodimlari hisoblab chiqaradi. Davlat soliq xizmati organlari yer uchastkalari mulkdorlari, yer egalari yoki yerdan foydalanuvchilar yoki ijarachilar bo'lgan jismoniy shaxslarning muntazam hisobini yuritadilar.

Jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadigan yer solig'i quyidagicha hisoblanadi:

$$S_{\text{yer}} = M_{\text{yer}} \times S \times k_1 \times k_2,$$

bu yerda,

S_{yer} - yer solig'i summasi;

M_{yer} - yer maydoni (shahar joylarda m^2 , qishloqlarda sotix);

S - yer solig'i stavkasi;

k_1 - yer uchastkalarining joylashish joyiga bog'liqlik koeffitsienti;

k_2 - yer uchastkalarining yer sifatiga bog'liqlik koeffitsienti.

Soliq to'lanishi to'g'risidagi to'lov xabarnomalari jismoniy shaxslarga davlat soliq organlari tomonidan har yili, ***joriy yilning 1 mayidan*** kechiktirmay topshiriladi.

Yer uchastkalarining maydoni o'zgarganda va yil davomida imtiyoz huquqi paydo bo'lganda yoki bekor qilinganda davlat soliq organlari bir oy davomida soliqni qayta hisob-kitob qilishlari va soliq to'lovchiga to'lash muddatlari o'zgarganini hisobga olgan holda yangi yoki qo'shimcha to'lov xabarnomasini taqdim etishlari shart.

Ko'p xonadonli turar joylarda yashaydigan jismoniy shaxslardan yer solig'i undirilmaydi. Xonadondan yoki ko'p xonadonli turar joylarning bir qismidan odamlarning yashashi bilan bog'liq bo'lmagan maqsadlarda foydalanilganda, belgilangan tartibda xonadonning umumiy maydonidan kelib chiqib, yer solig'ining tegishli hissasi undiriladi.

Jismoniy shaxslar hisoblangan yillik yer solig'ini teng ulushlarda yiliga ikki muddatda - 15 iyundan va 15 dekabrda kechiktirmay to'laydilar. To'langan soliq summasi belgilangan tartibda mahalliy budjetga tushadi.

Nazorat savollari

1. Jismoniy shaxslardan undiriladigan yer solig'ining to'lovchilari kimlar?
2. Jismoniy shaxslarning qanday yerlari soliq solish ob'yekti bo'la oladi?
3. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari qanday belgilanadi?
4. Qanday toifadagi fuqarolar yer solig'idan ozod etiladi?
5. Jismoniy shaxslarning yer solig'i qaysi davlat organi tomonidan hisoblab chiqariladi?

2.11. OBODONLASHTIRISH VA IJTIMOY INFRATUZILMANI RIVOJLANTIRISH UCHUN SOLIQ

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i to'lovchilari, soliq solish ob'yekti, soliq solinadigan baza, soliq stavkalari va imtiyozlar.

2004 yil 1 yanvardan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003 yil 25 dekabrda PQ-567-son «O'zbekiston Respublikasining 2004 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i joriy etildi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i to'lovchilari bo'lib tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar-O'zbekiston Respublikasi rezidentlari hisoblanadilar.

Soliqqa tortishning alohida tartibi belgilangan yuridik shaxslar hamda notijorat tashkilotlar asosiy faoliyat turi bo'yicha bu soliqni to'lamaydilar, ular faoliyatning boshqa turlari bilan shug'ullansalar, ushbu faoliyat bo'yicha alohida hisob yuritishlari va budjetga obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish uchun soliqni to'lashlari lozim.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i to'langanidan keyin ular tasarrufida qolgan foyda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish uchun soliqni hisoblab chiqarish chog'ida ***soliq solish ob'yekti va bazasi*** hisoblanadi.

Soliq solinadigan baza olinishi lozim bo'lgan (olingan) dividendlar summasiga, qo'shimcha foyda solig'i to'lovchilar uchun esa sof qo'shimcha foyda summasiga ham kamaytiriladi.

Balansida ijtimoiy infratuzilma ob'yektlari bo'lgan soliq to'lovchilar

soliq solinadigan bazani foyda solig‘i to‘langanidan keyin yuridik shaxs ixtiyorida qoladigan foydani va ijtimoiy infratuzilma ob‘yektlarini ta‘minlash uchun haqiqatda sarflangan xarajatlarning mazkur xarajatlar summasidan hisoblab chiqilgan foyda solig‘i summasiga kamaytirilgan summasini qo‘shish orqali aniqlaydi.

Ijtimoiy infratuzilma ob‘yektlariga sog‘likni saqlash, xalq ta‘limi obektlari va bolalar dam olish oromgohlari kiradi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ining stavkasi 2002-2010 yillar davomida o‘zgarmasdan kelmoqda va 2011 yil uchun ham uning eng yuqori *stavkasi soliq solish ob‘yekting 8 foizi miqdorida* belgilangan .

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ini to‘lashdan nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg‘armasi va «O‘zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo‘lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan yuridik shaxslar ozod qilinadi. Qonunchilikka ko‘ra ushbu imtiyoz savdo, vositachilik, ta‘minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug‘ullanadigan yuridik shaxslarga qo‘llanilmaydi.

Soliqni hisoblash, hisobotlarni taqdim etish va budjetga to‘lash tartibi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i quyidagicha aniqlanadi:

$$S_o = K_f \times S / 100$$

bu yerda,

S_o – obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i summasi;

K_f – barcha soliqlar to‘langandan keyin korxonada tasarrufida qoladigan foyda;

S – obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i stavkasi

Balansida ijtimoiy infratuzilma ob‘yektlari bo‘lgan soliq to‘lovchilar tomonidan soliq quyidagicha aniqlanadi:

$$S_b = K_f + (X_{is} - S_f),$$

bu yerda,

S_b – obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i bazasi;

K_f – barcha soliqlar to‘langandan keyin korxonada tasarrufida qoladigan foyda;

X_{is} – o‘z mablag‘lari hisobiga ijtimoiy sohani tutub turish xarajatlari;

S_f – foyda soligining hisob-kitob qilingan summasi, u foyda solig‘ining belgilangan stavkasidan va o‘z mablag‘lari hisobiga ijtimoiy sohani tutub turish xarajatlari summasidan kelib chiqib quyidagicha hisoblanadi:

$$S_f = X_{is} \times S / 100,$$

bu yerda,

S – foyda soligi stavkasi

$$S_o = S_b \times S / 100$$

bu yerda,

S_o – obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i summasi;

Soliq kodeksining 300-moddasiga ko‘ra balansida ijtimoiy infratuzilma ob‘yektlari bo‘lgan soliq to‘lovchilar budjetga to‘lanadigan soliq summasini quyidagi tartibda aniqlaydi:

– agar ijtimoiy infratuzilma ob‘yektlarini ta‘minlash uchun xarajatlar summasi hisoblab chiqarilgan soliq summasiga teng yoki undan ortiq bo‘lsa, soliq to‘lanmaydi;

– agar ijtimoiy infratuzilma ob‘yektlarini ta‘minlash uchun xarajatlar summasi hisoblab chiqarilgan soliq summasidan kam bo‘lsa, budjetga to‘lanadigan soliq hisoblab chiqarilgan soliq summasi bilan haqiqatda sarflangan xarajatlar summasi o‘rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

Soliq to‘lovchilar hisobot davri mobaynida obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i bo‘yicha joriy to‘lovlar to‘laydi.

Joriy to‘lovlar taxmin qilinayotgan sof foyda summasidan hisobot davrining birinchi oyi 10-kuniga qadar soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladigan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ining joriy to‘lovlari to‘g‘risidagi ma‘lumotnomada ko‘rsatilgan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ining belgilangan stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Joriy to‘lovlar hisoblab chiqarilgan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ining yil choragidagi summasining uchdan bir qismi miqdorida har oyning 15-kunidan kechiktirmay to‘lanadi.

Quyidagilar joriy to'lovlarni to'lamaydi:

- hisobot davrida soliq solinadigan bazasi eng kam ish haqining ikki yuz baravarigacha miqdorda bo'lgan soliq to'lovchilar;
- ilgari hisobot davrida ijtimoiy infratuzilma ob'yektlarini saqlash xarajatlari summasi soliq solinadigan baza summasiga teng yoki undan ortiq bo'lgan soliq to'lovchilar;
- yagona soliq to'lovini to'lashga o'tmagan mikrofirmalar va kichik korxonalar.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchilar tomonidan ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lash soliq bo'yicha hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Nazorat savollari

1. Qanday yuridik shaxslar obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining to'lovchilari hisoblanishadi?
2. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining ob'yekti va bazasi qanday aniqlanadi?
3. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i stavkasi necha foizni tashkil etadi?

2.12. JISMONIY SHAXSLARDAN TRANSPORT VOSITALARIGA BENZIN, DIZEL YOQILG'ISI VA GAZ ISHLATGANLIK UCHUN OLINADIGAN SOLIQ

Soliq to'lovchilar, soliq solish ob'yekti va soliq solinadigan baza.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 31 dekabrda PQ-490 - son «O'zbekiston Respublikasining 2002 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq 2002 yil 1 yanvardan jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moliga olinadigan soliq joriy etildi.

Soliq kodeksiga ko'ra jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moliga olinadigan ***soliq to'lovchilari***

bo‘lib jismoniy shaxslarga transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi va gazni chakana sotadigan yuridik shaxslar hisoblanadi.

Jismoniy shaxsdarga transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi va gazni chakana sotish ***soliq solish ob’yekti*** hisoblanadi.

Jismoniy shaxslarga transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi va gazning natura holidagi realizatsiya qilingan hajmi ***soliq solinadigan bazadir***.

Benzin, dizel yoqilg‘isi va gazni sotish deganda ularni jismoniy shaxslarga amalda berish tushuniladi.

Soliq stavkasi va soliqni hisoblash tartibi.

Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz iste‘moliga odinadigan soliq stavkalari har yili O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi, uning miqdorlari O‘zbekiston Respublikasining butun hududida yagona hisoblanadi. Soliq stavkasi yil davomida tegishli me‘yoriy hujjatlar asosida o‘zgartirilishi ham mumkin.

Soliq summasi chakana narxga qo‘shimcha ravishda belgilanadi va jismoniy shaxs-xaridorga beriladigan chekda alohida satr bilan ko‘rsatiladi.

Soliq summasi jismoniy shaxslarga sotiladigan benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz uchun mablag‘ to‘lanishi bilan bir vaqtda undiriladi.

Budjetga to‘lanadigan soliq summasi quyidagicha aniqlanadi:

$$S_i = V \times S,$$

bu yerda:

S_i - hisoblab yozilgan istemol solig‘i summasi;

V - jismoniy shaxslarga sotilayotgan benzin, dizel yoqilg‘isi yoki gazning natural ifodadagi hajmi;

S - soliq stavkasi.

Hisoblab chiqarilgan va ushlangan soliq summasi xo‘jalik yurituvchi sub’yektlar uchun tushum deb hisoblanmaydi hamda boshqa to‘lanadigan soliqlar, yig‘imlar va majburiy to‘lovlar bo‘yicha soliq solish ob’yekti yoki bazasi bo‘lmaydi.

Soliq hisobini yuritish va uni budjetga to‘lash muddatlari.

Soliq to‘lovchilar sotilgan benzin, dizel yoqilg‘isi, gaz hisobi hamda hisoblangan soliq summaları hisobini alohida yuritadilar.

Undirilgan soliq mahalliy budjetga O‘zbekiston Respublikasi budjetlari daromad va xarajatlarining tegishli tasnifiga ko‘ra bo‘lim va paragrafga to‘lanadi.

Joriy o‘n kunlik to‘lovlar hisobga olingan *soliq bo‘yicha hisob-kitob* avtomobilga yoqilg‘i quyish shoxobchalari joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga quyidagi muddatlarda:

– korxonalar tomonidan (mikrofirmalar va kichik korxonalardan tashqari) - har oyda hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi;

– mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan-yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa - yillik moliyaviy hisobotni taqdim etish muddatida, belgilangan shaklda taqdim etiladi.

Soliq bank muassasalari orqali har o‘n kunda, benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz jismoniy shaxslarga sotilgan oy o‘n kunligi tugaganidan so‘ng uchinchi kundan kechiktirmay to‘lanadi.

Quyidagi jadvaldan 2002-2010 – yillar mobaynida obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i stavkasini o‘zgarmaganligini, iste‘mol uchun jismoniy shaxslardan undiriladigan soliq stavkalarining ortib borishini, ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish huquqi va ayrim turdagi xizmatlar ko‘rsatish huquqi uchun yig‘im stavkalrining ham o‘zgarmaganligini ko‘rish mumkin.

20-jadval

Mahalliy soliqlar va yig‘imlarning o‘zgarish dinamikasi²³

Soliq stavkalari	2002 y.	2003 y.	2004 y.	2005 y.	2006 y.	2007 y.	2008 y.	2009 y.	2010 y.
1.Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i	8%	8%	8%	8%	8%	8%	8%	8%	8%
2. Iste‘mol uchun jismoniy shaxslardan undiriladigan soliq:									
transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi	1 litr uchun 20 so‘m	1 litr uchun 30 so‘m	1 litr uchun 40 so‘m	1 litr uchun 50 so‘m	1 litr uchun 60 so‘m	1 litr uchun 80 so‘m	1 litr uchun 100 so‘m	1 litr uchun 120 so‘m	1 litr uchun 145 so‘m
transport vositalari uchun gaz	1 kg uchun 17 so‘m	1 kg uchun 30 so‘m	1 kg uchun 40 so‘m	1 kg uchun 50 so‘m	1 kg uchun 60 so‘m	1 kg uchun 80 so‘m	1 kg uchun 100 so‘m	1 kg uchun 120 so‘m	1 kg uchun 145 so‘m

²³ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining har yilgi soliq stavkalari to‘g‘risidagi qarorlari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

Soliq stavkalari	2002 y.	2003 y.	2004 y.	2005 y.	2006 y.	2007 y.	2008 y.	2009 y.	2010 y.
3. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im:									
alkogolli mahsulotlar	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari				1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari				
tamaki mahsulotlar	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari				-				
qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar	-				1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 3,5 baravari				
4. Avtotransportni saqlash bo'yicha pulli xizmatlarni ko'rsatganlik uchun yig'im	-				1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 8 baravari				
5. Savdo qilish huquqi uchun yig'im	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 3,5 baravari				-				
6. Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanadigan yuridik, shuningdek jismoniy shaxslarni ro'yxatdan o'tkazish uchun yig'im	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari				-				

2011 yilda mahalliy soliqlar va yig'imlar stavkalari quyidagi jadvaldagi miqdorlarda belgilangan:

21-jadval

Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning chegaralangan STAVKALARI²⁴

N	Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning turlari	Chegaralangan stavkalar
1.	Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i	sof foydaning 8%i
2.	Iste'mol uchun jismoniy shaxslardan undiriladigan soliq*:	
	transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi	1 litr uchun 175 so'm
	transport vositalari uchun suyultirilgan gaz	1 kg uchun 140 so'm
	transport vositalari uchun siqilgan gaz	1 kub metr uchun 175 so'm

²⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

N	Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning turlari	Chegaralangan stavkalar
3.	Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im**:	
	alkogolli mahsulotlar	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari
	qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 3,5 baravari
4.	Avtotransportni saqlash bo'yicha pulli xizmatlarni ko'rsatganlik uchun yig'im***	har oy uchun eng kam ish haqining 8 baravari

**) Ko'rsatib o'tilgan stavkalar miqdorlari O'zbekiston Respublikasining butun hududida yagona hisoblanadi. Soliq stavkasining aniq miqdori O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining taklifiga ko'ra Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.*

****) Yig'imning bir qismi Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlar davlat hokimiyati organlari qaroriga asosan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilangan tartibda ularning yig'im undirishni ta'minlash bilan bog'liq xarajatlarini qoplashga, Toshkent shahrida esa Toshkent shahar hokimligi huzuridagi Savdo, xizmatlar sohasi va xalq iste'moli tovarlari ishlab chiqarish departamentini saqlab turishga yo'naltiriladi.*

*****) Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat hokimiyati organlarining qaroriga binoan yig'imning bir qismi yig'imni ularning O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilangan tartibda undirishni ta'minlash bilan bog'liq xarajatlarini qoplashga yo'naltiriladi.*

Nazorat savollari

1. Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moliga soliqni budjetga bevosita to'lovchilar kimlar?

2. Soliq solish ob'yekti va bazasi qanday aniqlanadi?

3. Benzin, dizel yoqilg'isi va gazni sotish deganda nima tushuniladi?

4. Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moliga soliq stavkalari qaysi mezonlar asosida belgilanadi?

2.13. AYRIM TURDAGI TOVARLAR BILAN CHAKANA SAVDO QILISH VA AYRIM TURDAGI XIZMATLARNI KO'RSATISH HUQUQI UCHUN YIG'IM

Soliq kodeksining 23-moddasiga ko'ra ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar tarkibiga kiradi va u mahalliy budjet daromadlaridan biri hisoblanadi.

Yig'im joriy qilingan tovarlar savdosini va xizmatlar ko'rsatishni belgilangan tartibda amalga oshirayotgan yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun ***yig'im to'lovchilardir.***

Tovarlar va xizmatlarning qonun hujjatlarida belgilanadigan ro'yxati tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish uchun ***yig'im ob'yektidir.***

Ushbu yig'im ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdoni amalga oshirish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqini olish uchun to'lanadi. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi ruxsat guvohnomasi bilan tasdiqlanadi. Ruxsat guvohnomasi joylardagi mahalliy hokimiyat organlari tomonidan qonunchilikda belgilangan tartibda beriladi. Ayrim tovar turlarining va xizmatlarning ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi.

Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun ruxsat guvohnomasi yuridik shaxs yoki yakka tartibda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarga o'z arizalarida ko'rsatilgan muddatlarga, lekin ushbu muddat qonunchilikda nazarda tutilgan muddatdan ortiq bo'lmagan muddatga beriladi. Jumladan, yuridik shaxslarga ko'pi bilan - 3 yil, jismoniy shaxslarga - 2 yil.

Yig'implar o'rnatilgan minimal ish haqi miqdoriga nisbatan belgilanadi.

Mahalliy yig'im o'z vaqtida to'lanishi, qonun hujjatlariga rioya qilinishi uchun javobgarlik yig'imni to'lovchilar zimmasiga yuklanadi.

Davlat soliq xizmati organlari esa o'zlariga berilgan vakolat doirasida qonun hujjatlariga muvofiq yig'imni to'lovchilarning budjet oldidagi majburiyatlari bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi.

Tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im har oyda, hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmasdan to'lanadi.

Nazorat savollari

1. Mahalliy yig'im deganda nimani tushunasiz?
2. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'imni to'lovchilar kimlar?
3. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun ruxsat guvohnomasi qancha muddatga beriladi?
4. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im qancha miqdorda undiriladi?

III BOB. DAVLAT MAQSADLI JAMG‘ARMALARIGA MAJBURIY TO‘LOVLAR

3.1. YAGONA IJTIMOY TO‘LOV VA BUDJETDAN TASHQARI PENSIYA JAMG‘ARMASIGA FUQAROLARNING SUG‘URTA BADALLARI

Yagona ijtimoiy to‘lovni to‘lovchilar, to‘lov ob‘yekti, bazasi hamda to‘lovdan chegirmalar.

O‘zbekistonda yagona ijtimoiy to‘lov 2004 yildan amal qilib kelmoqda. Soliq kodeksining 305-moddasiga binoan *yagona ijtimoiy to‘lovni to‘lovchilar* bo‘lib yuridik shaxslar-O‘zbekiston Respublikasi rezidentlari, O‘zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa, chet ellik yuridik shaxslarning vakolatxonalarini va filiallari orqali amalga oshiruvchi O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari hisoblanishadi.

Jismoniy shaxslar-O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, shuningdek O‘zbekiston Respublikasida doimiy ravishda yashab turgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga *sug‘urta badallarini to‘lovchilardir*.

Yagona ijtimoiy to‘lov va sug‘urta badallarini hisoblash uchun ob‘yekt bo‘lib ish haqi tarzidagi daromadlar hisoblanadi.

Yagona ijtimoiy to‘lovni va sug‘urta badallarini hisoblab chiqarish uchun baza imtiyoz sifatida belgilangan to‘lovlar chegirib tashlangan ish haqi tarzida to‘lanadigan daromadlar summasi sifatida belgilanadi.

Yagona ijtimoiy to‘lov va sug‘urta badallari bazasi hisoblanayotganda quyidagi to‘lovlar chegirib tashlanadi:

1) quyidagi kompensatsiya to‘lovlari uchun:

– doimiy ishi yo‘lda kechadigan, harakatlanish va (yoki) qatnov tusiga ega bo‘lgan xodimlarning, shuningdek doimiy ishi ishlarni vaxta usulida bajarilishini nazarda tutadigan xodimlarning ish haqiga qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha to‘lanadigan ustamalar;

– qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha dala ta‘minoti;

– xizmat safarlari vaqtidagi qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha kundalik xarajatlar uchun haq (sutkalik pullar);

– xizmat ishlari uchun xodimning shaxsiy avtomobilidan yoki xizmat maqsadlari uchun uning boshqa mol-mulkidan qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha foydalanganlik uchun to‘lovlar;

– mehnatda mayib bo‘lganlik yoki sog‘liqqa boshqacha shikast yetganlik bilan bog‘liq zararning o‘rnini qoplash uchun olingan summalar.

2) xodimga hisoblanadigan va uning roziligi bilan tegishli budjet

yoki xayriya jamg'armalarga (shanbaliklar, yakshanbaliklar va shu kabilar uchun) o'tkaziladigan ish haqi tarzidagi daromadlar;

3) yosh mutaxassislariga oliy o'quv yurtini tamomlaganlaridan so'ng ta'til vaqti uchun yuridik shaxslar hisobidan to'lanadigan nafaqalar;

4) O'zbekiston Respublikasi Mudofaa, Ichki ishlar, Favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, O'zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilariga, ichki ishlar organlarining hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasining oddiy, serjant va ofitser tarkiblarida xizmatni o'tashi (xizmat majburiyatlarini bajarishi) munosabati bilan to'lanadigan pul ta'minoti, pul mukofotlari va boshqa to'lovlar.

5) quyidagi grant mablag'lari hisobiga olinadigan mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar:

– davlatlar, davlatlarning hukumatlari, xalqaro va chet el hukumatga qarashli tashkilotlar tomonidan berilgan grant mablag'lari;

– O'zbekiston Respublikasi Hukumati tomonidan belgilanadigan ro'yxatga kiritilgan xalqaro va chet el nohukumat tashkilotlari tomonidan berilgan grant mablag'lari;

– O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari doirasida berilgan grant mablag'lari.

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallarining stavkalari, ularni hisoblab chiqarish hamda budjetga to'lash tartibi.

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari stavkalarining o'zgarish dinamikasini quyidagi jadval orqali ko'rishimiz mumkin.

22-jadval

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari stavkalarining o'zgarish dinamikasi²⁵

Soliq stavkalari	2002 y.	2003 y.	2004 y.	2005 y.	2006 y.	2007 y.	2008 y.	2009 y.	2010 y.
Mehnatga haq to'lash fondidan yagona ijtimoiy to'lov	40 %	37,2%	33%	31%	25%	24%	24%	24%	25 %
Ishchi va xizmatchilarning ish haqidan sug'urta badallari	2,5%	2,5%	2,5%	2,5%	2,5%	2,5%	2,5%	3,5%	4%

²⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining har yilgi soliq stavkalari to'g'risidagi qarorlari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

Yuridik shaxslarning mehnatga haq to‘lash fondidan yagona ijtimoiy to‘lov davlat maqsadli jamg‘armalari hamda Kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashi o‘rtasida belgilangan tartibga muvofiq taqsimlanadi. Ushbu taqsimlanish tartibiga muvofiq yagona ijtimoiy to‘lov stavkasining 2002-2010 – yillar davomida o‘zrarish dinamikasini quyidagi jadvalda ko‘ramiz.

23-jadval

Yagona ijtimoiy to‘lov stavkasining o‘zrarish dinamikasi²⁶

Soliq stavkalari	2002 y.	2003 y.	2004 y.	2005 y.	2006 y.	2007 y.	2008 y.	2009 y.	2010 y.
Asosiy stavka	40%	37,2%	33%	31%	25%	24%	24%	24%	25%
Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi	37,3%	35%	31,6%	30%	24,2%	23,5%	23,5%	23,6%	24,8%
Ish bilan ta‘minlashga ko‘maklashish davlat jamg‘armasi	1,5%	1,5%	0,9%	0,5%	0,5%	0,3%	0,3%	0,2%	0,1%
Kasaba uyushmalari Federatsiyasi Kengashi	1,2%	0,7%	0,5%	0,5%	0,3%	0,2%	0,2%	0,2%	0,1%

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 29 dekabrda PQ-1024-son «O‘zbekiston Respublikasining 2009 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi va 2010 yil 22 dekabrda PQ-1449-son «O‘zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qarorlariga muvofiq yagona ijtimoiy to‘lovlar to‘liq tushishini ta‘minlash uchun chakana savdo, umumiy ovqatlanish va qurilish sohasida faoliyat yurituvchi korxonalar, budjet tashkilotlari, notijorat tashkilotlari, hamda yagona ijtimoiy to‘lovning pasaytirilgan stavkasi belgilangan yuridik shaxslardan tashqari barcha yuridik shaxslar uchun yagona ijtimoiy to‘lovning eng kam miqdori kiritildi. *Ushbu tartibga muvofiq:*

²⁶ O‘zbekiston Respublikasi Prezident va Vazirlar Mahkamasining har yilgi soliq stavkalari to‘g‘risidagi qarorlari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

– barcha xo‘jalik yurituvchi sub’yektlar uchun (fermer xo‘jaliklari bundan mustasno) har bir xodim hisobiga eng kam oylik ish haqining bir baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda;

– fermer xo‘jaliklari uchun har bir xodim hisobiga eng kam oylik ish haqining 50 foizi miqdorida amalga oshiriladi.

Bunda davlat soliq xizmati idoralari xodimlariga belgilangan tartibga rioya qilinmagan taqdirda to‘lovchining ixtiyorida qolayotgan foyda hisobidan yagona ijtimoiy to‘lovni uning belgilangan miqdoridan kelib chiqqan holda to‘liq undirib olish huquqi berildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-son «O‘zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qaroriga muvofiq 2011 yilning 1 yanvaridan chakana savdo, umumiy ovqatlanish va qurilish sohasida faoliyat yurituvchi korxonalar uchun xodimlar soni va mehnatga haq to‘lash fondining belgilangan eng kam me‘yorlarini hisobga olingan holda soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi joriy etildi.

2011 yil uchun yuridik shaxslarning mehnatga haq to‘lash fondiga nisbatan yagona ijtimoiy to‘lov miqdori quyidagicha belgilangan:

24-jadval

**Yagona ijtimoiy to‘lov
STAVKASI²⁷**

Soliq solinadigan baza	Ajratmalar miqdori, %da
Mehnatga haq to‘lash fondi	25*

**) Yuridik shaxslarning mehnatga haq to‘lash fondidan yagona ijtimoiy to‘lov davlat maqsadli jamg‘armalari hamda Kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashi o‘rtasida belgilangan tartibga muvofiq quyidagi miqdorlarda taqsimlanadi:*

<i>budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi</i>	<i>24,8</i>
<i>Ish bilan ta‘minlashga ko‘maklashish davlat jamg‘armasi</i>	<i>0,1</i>
<i>Kasaba uyushmalari Federatsiyasi Kengashi</i>	<i>0,1</i>

Xodimlarning ish haqiga nisbatan sug‘urta badallarining miqdori esa 2011 yil uchun **4,5%** qilib belgilangan.

Yagona ijtimoiy to‘lov va sug‘urta badallari har oyda soliq solinadigan bazadan hamda belgilangan stavkalaridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

²⁷ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

Yagona ijtimoiy to'lov yuridik shaxslarning mablag'lari hisobidan to'lanadi, sug'urta badallari esa xodimlarning ish haqidan ushlab qolinadi va soliq agentlari tomonidan jamg'armaga o'tkaziladi.

Yagona ijtimoiy to'lovning hisob-kitobi belgilangan shaklda soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchi tomonidan ortib boruvchi yakun bilan:

– mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan - yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda;

– mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan - har oyda hisobot davridan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Sug'urta badallarining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchi tomonidan ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari yuridik shaxslar tomonidan quyidagi muddatlarda amalga oshiriladi:

– yagona ijtimoiy to'lov - har oyda, keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay;

– sug'urta badallari - ish haqiga pul mablag'lari olish uchun bankka hujjatlarni taqdim etish bilan bir vaqtda. Ish haqi hisobiga oyning birinchi yarmi uchun bo'nak (avans) olish uchun hujjatlar taqdim etilganda sug'urta badallari to'lovi amalga oshirilmaydi.

Ayrim toifadagi jismoniy shaxslar uchun sug'urta badallarini hisoblab chiqarish va to'lashning o'ziga xos xususiyatlari.

Soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'i nazar, yakka tartibdagi tadbirkorlar sug'urta badallarini majburiy tartibda oyiga eng kam ish haqidan kam bo'lmagan miqdorda to'laydi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklarining a'zolari sug'urta badallarini ixtiyoriylik asosida yiliga eng kam ish haqining to'rt yarim baravaridan kam bo'lmagan miqdorda to'laydi. Belgilangan miqdordagi sug'urta badallarining to'lanishi dehqon xo'jaligi a'zosining mehnat stajini hisoblab chiqarishda bir yil deb hisobga olinadi.

Yoshga doir pensiya olish huquqiga ega bo'lgan, shuningdek I va II guruh nogironlari bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorlar hamda yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon

xo‘jaliklarining a‘zolari uchun sug‘urta badalining miqdori eng kam ish haqining kamida 50 foizini tashkil etishi kerak.

Sug‘urta badallarini to‘lash quyidagicha amalga oshiriladi:

– yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan - har oyda tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay;

– yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo‘jaliklarining a‘zolari - hisobot yilining 1 oktyabrigacha. Bunda sug‘urta badallarining miqdori to‘lov kunidagi eng kam ish haqi miqdoridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

To‘lov topshiriqnomasida (kirim orderida) soliq to‘lovchining identifikatsiya raqami va to‘lov to‘lanayotgan davr albatta ko‘rsatilishi shart. Agar davr ko‘rsatilmagan bo‘lsa, to‘lov u amalga oshirilayotgan oy (dehqon xo‘jaliklari a‘zolari uchun - yil) uchun to‘langan deb hisoblanadi.

Nazorat savollari

1. Yagona ijtimoiy to‘lov to‘lovchilari bo‘lib kimlar hisoblanishadi?
2. Yagona ijtimoiy to‘lov va Pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badalining ob‘yekti va bazasi qanday aniqlanadi?
3. Yagona ijtimoiy to‘lov hisoboti qanday muddatlarda taqdim etiladi?
4. Yagona ijtimoiy to‘lov summasi budjetga qansi muddatlarda to‘lanadi?

3.2. BUDJETDAN TASHQARI PENSIYA JAMG‘ARMASIGA MAJBURIY AJRATMALAR

Majburiy ajratma to‘lovchilari, ob‘yekti, bazasi va stavkalari.

Pensiya ta‘minoti tizimidagi boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish, davlat ijtimoiy sug‘urtasi bo‘yicha majburiy badallar to‘liq yig‘ilishini samarali tashkil qilish, amaldagi boshqaruv tuzilmalarini qisqartirish hamda pensiyalar va nafaqalar to‘lashga yo‘naltiriladigan mablag‘lardan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 15 noyabrdagi «O‘zbekiston Respublikasi pensiya ta‘minotini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 444-sonli qarori bilan budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga mablag‘ to‘plash va mablag‘ to‘liq tushishi ustidan nazorat qilish funksiyasi O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi zimmasiga yuklatildi va budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy to‘lovlar soliqlarga tenglashtirildi. Pensiya jamg‘armasining daromadlari va xarajatlari har yili O‘zbekiston Respublikasining yig‘ma budjeti tarkibiga kiritiladigan bo‘ldi

hamda Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarni hisoblab chiqish va to'lash tartibi buzilganligi uchun xo'jalik yurituvchi sub'yektlarga nisbatan moliyaviy jazolar qo'llanilishi, shu jumladan to'lovlar o'z vaqtida to'lanmaganligi uchun penya hisoblanishi qonun hujjatlarida belgilab qo'yildi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga **majburiy ajratmalarni to'lovchilar** quyidagilardir:

- yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasining rezidentlari;
- oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan (ishonchli shaxs) sherik (ishtirokchi) - yuridik shaxs.

Amaldagi soliq qonunchiligiga ko'ra notijorat tashkilotlar (bundan ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olgan daromadlari mustasno), yagona soliq to'lovini to'lovchi yuridik shaxslar budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmaning to'lovchilari hisoblanmaydi.

Sof tushum budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarning **soliq solish ob'ekti va soliq solinadigan bazasidir**.

Quyidagi jadvalda yuridik shaxslarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga to'laydigan majburiy ajratmalar stavkasining 2002-2010 – yillar davomida o'sib borish tendensiyasini kuzatishimiz mumkin.

25-jadval

Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratma stavkasining o'zrarish dinamikasi²⁸

Soliq stavkalari	2002 y.	2003 y.	2004 y.	2005 y.	2006 y.	2007 y.	2008 y.	2009 y.	2010 y.
Sotilgan mahsulot (ish, xizmat)lardan	0,7%	0,7%	0,7%	0,7%	0,7%	0,7%	1,0%	1,0%	1,5%

2011 yil uchun budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratma 1,6 % miqdorida bo'lib uning ob'yekti va bazasi quyidagicha belgilanadi:

²⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining har yilgi soliq stavkalari to'g'risidagi qarorlari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

**O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari
Pensiya jamg‘armasiga hamda Ta’lim muassasalarini rekonstruksiya qilish,
mukammal ta’irlash va jihozlash jamg‘armasiga majburiy ajratmalar
OB’EKTALARI²⁹**

N	To‘lovchilar	Ajratmalarga tortish ob‘yekti
1.	Vositachilik (topshiriq) shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko‘rsatishga doir boshqa shartnomalar bo‘yicha vositachilik xizmatlarini ko‘rsatuvchi korxonalar va tashkilotlar	QQS chegirilgan holda, vositachilik haqi summasi
2.	Tayyorlov, ta’minot-sotish tashkilotlari	QQS chegirilgan holda tovar aylanmasi hajmi
3.	Tegishli ravishda elektr energiyasi va tabiiy gazni sotish qismida «O‘zbekenergo» DAK va uning korxonalari, shuningdek «O‘zbekneftgaz» MXK korxonalari	Mahsulot sotilishi hajmi, elektr energiyasi va tabiiy gaz bo‘yicha esa – privord iste‘molchiga sotilish hajmi, QQS va aksiz solig‘ini chegirilgan holda
4.	«O‘zdonmahsulot» AK korxonalari (g‘alla qabul qilish korxonalari va g‘alla qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayta ishlash korxonalari)	QQS chegirilgan holda ta’minot-sotish ustamasi va chegirmasi
5.	Kredit va sug‘urta tashkilotlari	daromad
6.	Moliyaviy ijara (lizing) xizmatlarini ko‘rsatadigan korxonalar	foizli daromad
7.	Kommunal xo‘jalik tizimining issiqlik, suv ta’minoti korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik ta’minoti korxonalari uchun - issiqlik energiyasi, suv ta’minoti korxonalari uchun - suv, xarid qiymatini chegirilgan holda
8.	Qurilish, qurilish-montaj, ta’irlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirilgan holda o‘z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi
9.	Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQS va aksiz solig‘ini chegirilgan holda

²⁹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarni hisoblab chiqarish, ularning hisob-kitobini taqdim etish tartibi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar har oyda soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarning *hisob-kitobi* belgilangan shaklda soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan:

– mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan - yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda;

– mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan - har oyda, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lash hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Nazorat savollari

1. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalarning to'lovchilari bo'lib kimlar hisoblanadi?

2. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalarning ob'yekti va bazasi qanday topiladi?

3. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalarning hisoboti qanday muddatlarda taqdim etiladi?

4. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalarning summasi budjetga qansi muddatlarda to'lanadi?

3.3. RESPUBLIKA YO'L JAMG'ARMASIGA MAJBURIY TO'LOVLAR

Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lovchilari, ob'yekti va stavkalari.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1993 yil 5 iyuldagi «Respublika yo'l jamg'armasini tashkil etish to'g'risida»gi 334-sonli qarori bilan Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy to'lovlar to'lash joriy

etildi.

Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy to‘lovlar quyidagilardan iborat:

- Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar;
- Respublika yo‘l jamg‘armasiga yig‘imlar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2003 yil 19 avgustdagi PF-3292-sonli, Vazirlar Mahkamasining 2003 yil 21 avgustdagi «O‘zavtoyol» davlat aksiyadorlik kompaniyasi va O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo‘l jamg‘armasi faoliyatini tashkil etish masalalari to‘g‘risida»gi 361-sonli qaroriga asosan 2003 yil 1 oktabridan boshlab yo‘l xo‘jaligini boshqarish tuzilmasidagi Respublika, viloyat va mahalliy yo‘l jamg‘armalari tugatildi va ularning o‘rnida O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida Respublika yo‘l jamg‘armasi tuzildi. Ushbu jamg‘armaga mablag‘larni yig‘ish va uni nazorat qilish vazifasi Davlat soliq qo‘mitasi va Davlat bojxona qo‘mitasi zimmalariga yuklatildi.

Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarni to‘lovchilar quyidagilardir:

- yuridik shaxslar - O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari;
- oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan (ishonchli shaxs) sherik (ishtirokchi) - yuridik shaxs.

Notijorat tashkilotlar (bundan ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olgan daromadlari mustasno), yagona soliq to‘lovini to‘lovchi yuridik shaxslar hamda ixtisoslashtirilgan yo‘l xo‘jaligi boshqaruvi organi tuzilmasiga kiradigan korxonalar yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarning to‘lovchilari bo‘lib hisoblanmaydi.

Sof tushum ***yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarning soliq solish ob‘yekti va soliq solinadigan bazasi*** qilib belgilangan.

Yuridik shaxslar turli xil ob‘yektlarga ega bo‘lgan hollarda ular ob‘yektlarning alohida-alohida hisobini yuritishi va tegishli ob‘yektlar uchun belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarni to‘lashi lozim.

2011 yil uchun Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar miqdori uning ob‘yekti, bazasi va stavkalari quyidagicha belgilanadi:

**Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar
STAVKALARI ³⁰**

N	To‘lovchilar	To‘lash ob‘yeksi	To‘lov ob‘yektiga nisbatan stavka %da
1.	Vositachilik (topshiriq) shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko‘rsatishga doir boshqa shartnomalar bo‘yicha vositachilik xizmatlari ko‘rsatadigan korxonalar va tashkilotlar	QQSni chegirgan holda vositachilik haqi summasi	1,0
2.	Tayyorlov, ta‘minot-sotish tashkilotlari	QQSni chegirgan holda tovar oboroti hajmi	1,0
3.	«O‘zdonmahsulot» AK korxonalarini (g‘alla qabul qilish korxonalarini va g‘alla qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayta ishlash korxonalarini)	QQSni chegirgan holda ta‘minot-sotish ustamasi va chegirmalar	1,0
4.	Kredit va sug‘urta tashkilotlari	daromad	1,4
5.	Moliyaviy ijara (lizing) xizmatlarini ko‘rsatadigan korxonalar	foizli daromad	1,4
6.	Kommunal xo‘jalik tizimining issiqlik, suv ta‘minoti korxonalarini	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik ta‘minoti korxonalarini uchun - issiqlik energiyasi, suv ta‘minoti korxonalarini uchun – suvning xarid qiymatini chegirgan holda	1,4
7.	Qurilish, qurilish-montaj, ta‘mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirgan holda o‘z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi	1,4
8.	Avtotransport korxonalarini	QQSni chegirgan holda mahsulot (ishlar, xizmatlar) realizatsiyasi hajmi	2,5

³⁰ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

N	To'lovchilar	To'lash ob'yekti	To'lov ob'yektiga nisbatan stavka %da
9.	«O'zbekenergo» DAK va uning korxonalari, shuningdek «O'zbekneftgaz» MXK korxonalari, tegishli ravishda elektr energiyasi va tabiiy gazni realizatsiya qilish qismida	mahsulot sotilishi hajmi, elektr energiyasi va tabiiy gaz bo'yicha esa yakuniy iste'molchiga sotilishi hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda	1,4
10.	Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda	1,4

II. Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar va ajratmalar

N	Yig'imlar va ajratmalar turlari	Stavka
1.	Olingan va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalari qiymatidan ushbu vositalarning egalari (foydalanuvchilari) tomonidan O'zbekiston Respublikasi IIV organlarida ro'yxatdan o'tkazish chog'ida to'lanadigan yig'imlar (foydalanish muddatiga qarab har bir ot kuchi uchun eng kam ish haqiga nisbatan %da) *:	
	foydalanish muddati 3 yilgacha	10
	foydalanish muddati 3 yildan 7 yilgacha	7
	foydalanish muddati 7 yildan ortiq	5
2.	«O'zavtoyol» DAK korxonasi va tashkilotlari mol-mulkini sotib olishdan tushgan mablag'larning budjetga tushishi lozim bo'lgan umumiy summasidan ajratmalar (%)	50

**) yig'im miqdori:*

- o'rinlar soni 40 tagacha bo'lgan avtobuslar va yuk ortish hajmi 20 tonnagacha bo'lgan yuk avtotransport vositalari bo'yicha-xarid qiymatining 20 foizidan;
- qolgan avtotransport vositalari bo'yicha - xarid qiymatining 6 foizidan kam bo'lmash kerak.

Majburiy ajratmalarni hisoblash va to'lash tartibi.

Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar soliq solinadigan bazadan va tasdiqlangan stavkadan kelib chiqqan holda har oyda hisoblab chiqariladi.

Respublika yo'l jamg'armasiga **majburiy ajratmalarning hisob-kitobi** belgilangan shaklda soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan:

– mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan - yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda;

– mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to‘lovchilar tomonidan - har oyda, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarni to‘lash hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Soliq kodeksining 54-bobiga asosan Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalardan tashqari yig‘imlar ham to‘lanadi.

Yo‘l jamg‘armasiga yig‘imlarni to‘lovchilar, soliq solish ob‘yekti va soliq solinadigan baza.

Respublika yo‘l jamg‘armasi yig‘imlariga quyidagilar kiradi:

– avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) O‘zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig‘im;

– chet davlatlar avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o‘tganligi uchun yig‘im.

Amaldagi Soliq kodeksining 321-moddasiga binoan avtotransport vositalarini oluvchi yoki O‘zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirishni amalga oshiruvchi O‘zbekiston Respublikasi rezidentlari va norezidentlari avtotransport vositalarini olganlik yoki O‘zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun ***yig‘im to‘lovchilari*** bo‘lib hisoblanadi. Chet davlatlar avtotransport vositalarining egalari yoki foydalanuvchilari ushbu vositalarning O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o‘tganligi uchun ***yig‘im to‘lovchilar*** bo‘lib hisoblanadi.

Yig‘imlar uchun ob‘yekt quyidagilardir:

– avtotransport vositalarini olish yoki O‘zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish;

– chet davlatlar avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirishi va uning hududi orqali tranzit tarzida o‘tish.

Yig‘imlar undiriladigan baza sifatida quyidagilar belgilangan:

– olingan va (yoki) O‘zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalari dvigatelining ot kuchidagi quvvati yoki avtotransport vositalarining qiymati;

– O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganida yoki uning hududi orqali tranzit tarzida o‘tganida chet davlatlarning avtotransport vositalari.

Yig'imler stavkasi, imtiyozlar va yig'implarni to'lash tartibi. Avtotransport vositalarini olish yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish uchun yig'im stavkalari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qaroriga muvofiq belgilanadi.

2011 yil uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar stavkasi quyidagicha belgilangan:

28-jadval

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasiga O'zbekiston Respublikasi hududiga xorijiy va chegaradosh davlatlardan avtotransport vositalarini olib kirish va tranzit qilishdan yig'imler STAVKALARI³¹

N	Yig'imler turlari	Yig'imler stavkalari (AQSh dollarida)
1.	O'zbekiston Respublikasi hududiga chet el davlatlaridan avtotransport vositalarini olib kirganlik va tranzit qilish uchun yig'im, bir avtotashuvchini olib kirganlik uchun (2-5-bandlarda ko'rsatilgan mamlakatlar bundan mustasno)	400
2.	O'zbekiston Respublikasi hududi orqali Tojikiston Respublikasining har bir yuk avtotransport vositasi va avtobusini olib kirganlik va tranzit qilganlik uchun yig'im:	
	bitta yuk avtotransport vositasi va avtobusdan	130
	yuk avtotransport vositasi va avtobus O'zbekiston Respublikasi hududida bo'lgan 8 sutkadan oshgan har bir kun uchun	70
	yuk avtotransport vositalari va avtobuslarni O'zbekiston Respublikasi hududi orqali uchinchi mamlakatlarga (MDH mamlakatlaridan tashqari) tranzit olib o'tganlik uchun	90
3.	O'zbekiston Respublikasi hududiga Qozog'iston Respublikasi yuk avtotransport vositalari va avtobuslarini olib kirganlik uchun yig'im, bir yuk avtotransport vositasini olib kirganlik uchun*	300
4.	O'zbekiston Respublikasi hududi orqali Qirg'iziston Respublikasining yuk avtotransport vositalari va avtobuslarini olib kirish va tranzit qilish uchun yig'im	300
5.	O'zbekiston Respublikasi hududi bo'ylab avtotransport vositalari turlari bo'yicha Turkmaniston Respublikasi avtotransport vositalarini olib kirish va tranzit qilish uchun yig'im:	
	Quyidagi hajmdagi yuklarni ko'taradigan yuk avtotransport vositalari:	

³¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

N	Yig'implar turlari	Yig'implar stavkalari (AQSh dollarida)
	10 tonnagacha	50
	10 tonnadan 20 tonnagacha	100
	20 tonnadan ko'p	150
	o'rindiqlar soni quyidagicha bo'lgan avtobuslar:	
	12 o'rindiqqacha	25
	13 o'rindiqdan 30 o'rindiqqacha	50
	30 o'rindiqdan ko'p	100
	tranzit yo'nalishli yengil avtotransport vositalari	30
	tranzit yo'nalishli mototsikllar	15

Izohlar.

1. O'zbekiston Respublikasi hududi bo'xoriy davlatlarning og'ir yuk tashuvchi va yirik gabaritli transport vositalari o'tganligi uchun mazkur ilovada nazarda tutilgan stavkalar bo'yicha yig'im to'lanishi bilan bir vaqtda qo'shimcha ravishda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1995 yil 11 yanvardagi 11-son qarori bilan belgilangan miqdorlarda to'lov undiriladi.

2. O'zbekiston Respublikasining Tojikiston Respublikasi bilan Davlat chegarasini kesib o'tadigan xorijiy yuk avtotransport vositalari va avtobuslarning O'zbekiston Respublikasi hududiga kirishi va tranzit o'tishi uchun mazkur ilovada nazarda tutilgan stavkalar bo'yicha yig'im to'lanishi bilan bir vaqtda qo'shimcha ravishda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2008 yil 17 dekabrda 274-son qarori bilan belgilangan miqdorlarda yig'implar ham undiriladi.

3. Gumanitar yuklarni olib o'tishda avtotransport vositalarining olib kirilishi va tranzitida undiriladigan yig'implar stavkasiga nisbatan 0,5 kamayuvchi koeffitsienti qo'llaniladi.

4. Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida boshqacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo'llaniladi.

Yig'implarni to'lashdan quyidagilar ozod qilinadilar:

1) ishlab chiqaruvchi korxonalar tomonidan qo'l bilan boshqarishga moslashtirilgan yengil avtomobilni yoki motoaravachani oluvchi barcha guruhlardagi nogironlar;

2) ixtisoslashtirilgan savdo tarmog'idan O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilgan yangi avtomobil oluvchi fuqarolar, shuningdek yaqin qarindoshlaridan hadya shartnomasi yoki meros asosida avtomobillar va motoaravachalarni oluvchi fuqarolar;

3) umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llarini saqlash, ta'mirlash, rekonstruksiya qilish va qurishni amalga oshiruvchi ixtisoslashtirilgan yo'l xo'jalik boshqaruvi organi tuzilmasiga kiradigan korxonalar - mazkur ishlarni amalga oshirishda bevosita foydalaniladigan avtotransport

vositalari bo'yicha;

4) faoliyatining asosiy turi yo'lovchilar tashish bo'lgan, qonun hujjatlariga muvofiq yo'lovchilar tashish uchun belgilangan namunadagi litsenziyaga ega bo'lgan avtotransport korxonalarini - yo'lovchilar tashishni amalga oshiruvchi transport vositalari bo'yicha (yengil avtomobillar va yo'nalishli taksilardan tashqari);

5) yuridik shaxslar - qirq tonnadan ortiq yuk ko'taradigan, olingan kon avtosamosvallari bo'yicha;

6) homiylik (beg'araz) yordami sifatida avtomobillarni olgan (sotib olgan) bolalar uylari, ixtisoslashtirilgan maktab-internatlar, nogiron bolalar uchun markazlar, qariyalar va kichik yoshdagi nogironlar uchun internat-uyalar, shuningdek budget hisobidan moliyalashtiriladigan tibbiyot muassasalari;

7) yuridik shaxslar - avtotransport vositalarini bitta tizim (davlat va xo'jalik boshqaruvi organi) ichida balansdan balansga bepul o'tkazishda;

8) qayta tashkil etish natijasida avtotransport vositasini olgan huquqiy voris;

9) avtotransport vositalarini 3-5 - bandlarda ko'rsatilgan yuridik shaxslarga lizingga berish uchun oluvchi lizing beruvchilar.

Avtotransport vositalarini olganlik yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig'im ular O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi organlarida davlat ro'yxatidan o'tkazilayotganda, qayta ro'yxatdan o'tkazilayotganda **quyidagi hollarda undiriladi:**

– avtotransport vositalari oldi-sotdi, almashtirish, hadya, bepul berish shartnomasi asosida, shuningdek qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa bitimlar asosida mulk qilib olinganda;

– avtotransport vositalari yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yoki qonun hujjatlarida belgilangan tartibda dividendlar sifatida olinganda;

– avtotransport vositalari lizingga berish uchun olinganda. Yig'im taraflarning yozma kelishuviga ko'ra lizing beruvchidan yoki lizing oluvchidan undiriladi. Lizing beruvchi O'zbekiston Respublikasining norezidenti bo'lgan taqdirda, yig'im lizing oluvchidan undiriladi. Lizing shartnomasi muddati tugaganidan so'ng mazkur lizing (ikkilamchi lizing) shartnomasi predmeti bo'lgan avtotransport vositasi qayta ro'yxatdan o'tkazilayotganida takroran yig'im undirilmaydi;

– avtotransport vositalari O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirilganda.

Avtotransport vositalarini olish yoki O'zbekiston Respublikasi xududiga vaqtinchalik olib kirish uchun yig'im to'langanligi to'g'risidagi

hujjat taqdim etilmagan holda avtotransport vositalarini ro'yxatdan o'tkazish, qayta ro'yxatdan o'tkazish yoki texnik ko'rikdan o'tkazish amalga oshirilmaydi.

Chet davlatlar avtotransport vositalari O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganligi uchun yig'im chet davlatning avtotransport vositasi O'zbekiston Respublikasi hududiga kirayotganida undiriladi.

Nazorat savollari

1. Respublika yo'l jamg'armasi qachon tashkil etilgan?
2. Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarning to'lovchilari kimlar?
3. Xorijiy davlatlarning avtotransport vositalari O'zbekiston Respublikasi hududiga kirkanda undiriladigan to'lov qanday tartibda amalga oshiriladi?
4. Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar miqdorlari kim tomonidan belgilanadi?
5. Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar bo'yicha imtiyozlarni ayting.

3.4. TA'LIM MUASSASALARINI REKONSTRUKSIYA QILISH, MUKAMMAL TA'MIRLASH VA JIHOZLASH BO'YICHA BUDJETDAN TASHQARI JAMG'ARMASIGA MAJBURIY AJRATMALAR

Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmani to'lovchilar.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 7 iyundagi «Budjetdan tashqari Maktab ta'limi jamg'armasini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 263-sonli Qaroriga muvofiq Maktab ta'limi jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lash joriy etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 10 noyabrdagi PQ-1432-sonli Qaroriga muvofiq ta'lim muassasalarining barpo etilgan moddiy-texnika bazasidan samarali foydalanish va muttasil yangilab borishni ta'minlash, ularni tizimli asosda eng zamonaviy kompyuter texnikasi, o'quv-laboratoriya uskunalari, mebel va asbob-anjomlar bilan qayta jihozlashni, shuningdek ilg'or ta'lim texnologiyalari va axborot-kommunikasiya tizimlarini o'quv jarayoniga keng tatbiq etish maqsadida

2011 yil 1 yanvaridan boshlab O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Maktab ta’limi jamg‘armasini tugatib, O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Ta’lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta’mirlash va jihozlash bo‘yicha budjetdan tashqari jamg‘armasi tashkil etildi.

Ta’lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta’mirlash va jihozlash bo‘yicha budjetdan tashqari jamg‘armasi majburiy to‘lovi davlat soliqlari va yig‘imlariga tenglashtirildi.

Qonunchilikka asosan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi mulkchilik shaklidan qat’i nazar yuridik shaxslar ta’lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta’mirlash va jihozlashga **majburiy ajratmalar to‘lovchilari** bo‘lib hisoblanadi.

Majburiy ajratmaga tortish ob’yekti va bazasi.

Ta’lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta’mirlash va jihozlashga **majburiy ajratmalarga tortish ob’yekti va bazasi bo‘lib quyidagilar hisoblanadi:**

a) yalpi daromad - ulgurji va chakana savdo qiluvchi dorixona muassasalari uchun;

b) komission taqdirlash summasi-vositachilik xizmatini ko‘rsatuvchi dilerlar va dallollik korxonalar uchun;

v) qo‘shilgan qiymat solig‘ini chegirgan holda, o‘z kuchlari bilan amalga oshirgan ishlar hajmi - qurilish, qurilish-montaj, qurilish-ta’mirlash, loyiha qilish, izlanish va ilmiy-tekshirish tashkilotlari uchun;

g) daromad - tijorat banklari, kredit uyushmalari, sug‘urta tashkilotlari, videosalonlar (videoko‘rsatuv shoxobchalari), kimoshdi savdolari, kazinolar, nusxa olish hisobiga daromad oladigan korxonalar, video va audiomanbalarni ijaraga beruvchilardan, pullik yutuqlar o‘tkazadigan o‘yin avtomatlarini ekspluatatsiya qiluvchilar, lotereyalar va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o‘yinlarni hamda ommaviy konsert-tomosha tadbirlarini o‘tkazuvchi tashkilotlar uchun;

d) lizingga beruvchining daromadi (marja) - lizing kompaniyalari uchun;

e) tovar aylanmasi hajmi - savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, tayyorlov, ta’minlov-savdo tashkilotlari uchun;

j) mahsulot (ishlar, xizmatlar)ning realizatsiyasi hajmidan, bunda issiqlik ta’minlovchi korxonalari - issiqlik energiyasi, suv, gaz bilan ta’minlovchi tabiiy gazlarning sotib olish narxi chegirib tashlanganda - kommunal xo‘jaligining issiqlik, suv va gaz ta’minoti korxonalari uchun;

z) qo‘shilgan qiymat solig‘i va aksiz solig‘i chegirib tashlanganda,

realizatsiya qilingan mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) hajmi - iqtisodiyotning boshqa tarmoqlaridagi korxonalar uchun.

Majburiy ajratma stavkasi va imtiyozlar, uni hisoblash hamda to'lash tartibi.

Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash bo'yicha budjetdan tashqari jamg'armasiga majburiy ajratmalar stavkasi 2011 yil uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan **0,5 foiz** qilib belgilangan.

Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlashga majburiy ajratmalar to'lashdan notijorat tashkilotlar ozod etiladi, faqat ularning tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadi va tushumlari bundan mustasno.

Jamg'armaga to'lanishi lozim bo'lgan majburiy ajratmalar summasi belgilangan majburiy ajratmalarga tortish ob'yekti va stavkasidan kelib chiqqan holda to'lovchilar tomonidan aniqlanadi.

Majburiy ajratmalarning hisob-kitoblari belgilangan shaklda to'lovchilar tomonidan davlat soliq xizmatining organlariga belgilangan tartibda hisobot oyidan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay, o'sib boruvchi yakun bilan har oyda taqdim etiladi.

Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlashga majburiy ajratmalar har oyda hisob-kitoblar taqdim qilish muddatidan kechiktirmay to'lanadi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, Jamg'armaning Ijro etuvchi direktiyasiga hisobot oyidan keyingi oyning 1-kunidagi holat bo'yicha hisoblangan va tushgan majburiy ajratmalar summalari, shuningdek Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri bo'yicha mazkur ajratmalar bo'yicha qarzdorlik to'g'risidagi tezkor hisobotni taqdim etadi.

Nazorat savollari

1. Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash bo'yicha budjetdan tashqari jamg'armasi qachon va nima maqsadda tashkil topgan?

2. Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash bo'yicha budjetdan tashqari jamg'armasiga majburiy ajratmalarning to'lovchilari kimlar?

3. Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash bo'yicha budjetdan tashqari jamg'armasiga majburiy ajratmalarning ob'yekti va bazasi nima?

4. Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash bo'yicha budjetdan tashqari jamg'armasiga majburiy ajratmalarning hisob-kitoblarini taqdim etish muddatlarini bilasizmi?

IV bob. SOLIQQA TORTISHNING SODDALASHTIRILGAN TARTIBI

4.1.YAGONA SOLIQ TO‘LOVI

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi soliq amaliyotiga tatbiq etilishi, uning iqtisodiy mohiyati.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1995 yil 27 sentabrdagi «O‘zbekiston Respublikasining 1997 yilgi davlat budjeti munosabati bilan soliq islohotini chuqurlashtirishga oid chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-1565-son Farmoniga asosan amaldagi soliqlar o‘rniga mahsulot (ish, xizmat)larni sotishdan tushgan daromadning 25 foiziga qadar miqdordagi yagona soliqni joriy etish yo‘li bilan barcha mulkchilik shaklidagi kichik korxonalar uchun soliqqa tortishning tabaqalashtirilgan soddalashtirilgan tizimi joriy etildi.

Soliqqa tortish tizimida olib borilayotgan islohotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib kichik biznes subektlariga soliq solish mexanizmini takomillashtirish hisoblanadi.

Kichik korxonalar uchun yagona soliqning o‘rnatilishi soliq hisob-kitobini tuzishni osonlashtirdi, ular bir nechta soliq turi o‘rniga faqatgina bitta yagona soliq bo‘yicha soliq idoralariga soliq hisob-kitobini topshirish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Natijada korxonalar hisobchilarining ishi birmuncha osonlashdi.

O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining XX-bo‘limiga muvofiq soliq solishning alohida tartibi (soddalashtirilgan tizim) quyidagilar uchun belgilangan:

- mikrofirma va kichik korxonalar,
- savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari,
- xususiy amaliyot bilan shug‘ullanuvchi notariuslar,
- lotereyalar tashkil qilish doirasida faoliyat ko‘rsatadigan yuridik shaxslar,
- qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari,
- quyidagi sohalarda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar - avtotransportni qisqa muddat saqlash avtomobil to‘xtash joylari, bolalar o‘yin avtomatlari.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibini qo‘llovchi yuridik shaxslarda soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lash majburiyatlari saqlanib qoladi.

Soliq solishning soddalashtirilgan tizimi amaldagi umumdavlat va mahalliy soliqlar va yig‘imlarning jami o‘rniga bitta soliq to‘lashni

nazarda tutadi. Bunda soliq solishning soddalashtirilgan tizimiga o‘tish chog‘ida ularni to‘lash bo‘yicha majburiyat korxonalarida saqlab qolinadigan soliqlar va yig‘imlar belgilangan.

29-jadval

Soddalashtirilgan soliq to‘lovchi yuridik shaxslarda soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lash tartibi³²

Soliq turi	To‘lash tartibi saqlab qolinadi:
Yagona soliq to‘lovi	<ul style="list-style-type: none"> – O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari tomonidan bajarilgan (ko‘rsatilgan) ishlar (xizmatlar) bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘i; – davlat bojlari; – bojxona to‘lovlari; – yagona ijtimoiy to‘lov; – olingan va vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalari qiymatidan Respublika yo‘l jamg‘armasiga yig‘imlar; – tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdoni amalga oshirish huquqi uchun yig‘im.
Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun yagona yer solig‘i	<ul style="list-style-type: none"> – O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari tomonidan bajarilgan (ko‘rsatilgan) ishlar (xizmatlar) bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘i; – davlat bojlari; – bojxona to‘lovlari; – aksiz solig‘i to‘lanadigan mahsulot ishlab chiqarilganda aksiz solig‘i; – yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq; – yagona ijtimoiy to‘lov; – davlat maqsadli jamg‘armalariga ajratmalar; – tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdoni amalga oshirish huquqi uchun yig‘im; – olingan va vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalari qiymatidan Respublika yo‘l jamg‘armasiga yig‘imlar.
Qat‘iy belgilangan soliq	<ul style="list-style-type: none"> – O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari tomonidan bajarilgan (ko‘rsatilgan) ishlar (xizmatlar) bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘i; – bojxona to‘lovlari; – aksiz solig‘i to‘lanadigan mahsulot ishlab chiqarilganda aksiz solig‘i; – yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq; – yagona ijtimoiy to‘lov; – davlat bojlari; – davlat maqsadli jamg‘armalariga ajratmalar; – olingan va vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalari qiymatidan Respublika yo‘l jamg‘armasiga yig‘imlar; – tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdoni amalga oshirish huquqi uchun yig‘im; – suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq tadbirkorlik faoliyati uchun suv resurslaridan foydalanilganda (yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun).

³² O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

Yagona soliq to'lovi, uning to'lovchilari va to'lovchilar tarkibiga kiritish mezon.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 15 apreldagi «Kichik korxonalar uchun ixchamlashgan soliqqa tortish tizimiga o'tishni qo'llash to'g'risida»gi 159-son qaroriga asosan mikrofirmalar va kichik korxonalar soliq solishning umumbelgilangan tartibidan soddalashtirilgan, ya'ni ixchamlashtirilgan soliq rejimiga o'tkazildi. Bunda kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lash yoki umumbelgilangan tartibda soliq majburiyatlarini bajarish ixtiyoriy ekanligi qat'iy belgilandi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalarni jadal rivojlantirishni yanada rag'batlantirish hamda uning mamlakat iqtisodiyotida ahamiyati va ulushini tubdan oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 20 iyundagi «Mikrofirmalar va kichik korxonalarni rivojlantirishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-3620-sonli Farmoniga muvofiq 2005 yilning 1 iyuldan boshlab O'zbekiston soliq tizimida kichik biznes sub'yektlarining ba'zi toifalari uchun yagona soliq to'lovi joriy qilindi.

Yagona soliq to'lovi *faqat kichik biznes sub'yektlari-mikrofirmalar va kichik korxonalar*ga tatbiq etiladi.

Yagona soliq to'lovini to'lovchilar quyidagilardir:

- 1) mikrofirmalar va kichik korxonalar;
- 2) xodimlarning sonidan qat'i nazar:
savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari;
lotereyalar tashkil qilish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasidagi yuridik shaxslar;
- 3) oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan (ishonchli shaxs) sherik (ishtirokchi) - yakka tartibdagi tadbirkor.

Bunda quyida ko'rsatilganlardan tashqari mikrofirmalar va kichik korxonalar o'z xohishlariga ko'ra soliq solishning soddalashtirilgan yoki umumbelgilangan tizimini qo'llashlari mumkin. Savdo, umumiy ovqatlanish korxonalari, qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari va qat'iy belgilangan soliq to'lovchilar uchun soliq solish tizimini tanlash huquqi nazarda tutilmagan.

Aksizli mahsulotlarni ishlab chiqaruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar, shuningdek yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchi korxonalar yagona soliq to'lovini to'lashga o'tish huquqiga ega emas.

Yagona soliq to'lovini to'lovchilar ro'yxati 2007 yil 1 yanvardan boshlab kengaydi. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonatari, lotereyalar

tashkil qilish doirasida faoliyat ko'rsatadigan yuridik shaxslar yagona soliq to'lovini to'laydilar hamda umumbelgilangan tartibda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashga o'tishga haqli emas.

O'z ishlab chiqarish qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlash bo'yicha qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari - yagona yer solig'i to'lovchilari ham mazkur faoliyat turi bo'yicha, shuningdek qat'iy belgilangan soliq to'lovchilari soliq solishning boshqa tizimini tanlash huquqiga ega emaslar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2003 yil 30 avgustdagi «1998 yil 9 apreldagi «Xususiy tadbirkorlik, kichik va o'rta biznesni rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoniga o'zgartirish va qo'shimchalar to'g'risida»gi PF-3305-sonli Farmoniga ko'ra 2004 yilning 1 yanvaridan boshlab kichik biznes sub'yektlari tarkibiga quyidagilar kiritilgan:

- yakka tartibda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchilar;
- mikrofirmalarning o'rtacha yillik xodimlari soni:
 - ishlab chiqarish tarmoqlarida 20 kishidan;
 - xizmat ko'rsatish sohasi va boshqa ishlab chiqarishga bevosita aloqasi bo'lmagan tarmoqlarda 10 kishidan;
 - ulgurji, chakana savdo va umumiy ovqatlanish sohasida 5 kishidan oshmagan mikrofirmalar;
- kichik korxonalarining o'rtacha yillik xodimlari soni:
 - yengil va oziq-ovqat sanoati, metallga ishlov berish va asbobsozlik, yog'ochni qayta ishlash, mebel sanoati va qurilish materiallari sanoati 100 kishidan;
 - mashinasozlik, metallurgiya, yoqilg'i-energetika va kimyo sanoati, qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish va qayta ishlash, qurilish hamda boshqa sanoat-ishlab chiqarish sohalari 50 kishidan;
 - fan, ilmiy xizmat ko'rsatish, transport, aloqa, xizmat ko'rsatish sohasi (sug'urta kompaniyalaridan tashqari), savdo va umumiy ovqatlanish hamda boshqa ishlab chiqarishga aloqador bo'lmagan sohalarda 25 kishidan oshmagan kichik korxonalar.

Kichik biznes sub'yektlariga amaldagi soliq qonunchiligiga ko'ra tatbiq etiladigan soliq imtiyozlari va preferentsiyalar faqat yuqoridagi sanab o'tilgan sub'yektlarga taalluqli bo'ladi.

Soliq solish ob'yekti, yalpi tushum tarkibi va soliq solinadigan baza.

Yagona soliq to'lovi ob'yekti (soliq solinadigan aylanma) bo'lib yalpi tushum hisoblanadi.

Quyidagilar yalpi tushum tarkibiga kiritiladi:

1) tovarlar (ishlar, xizmatlar) qo‘shilgan qiymat solig‘ini chegirgan holda (qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lashga o‘tgan mikrofirma va kichik korxonalar uchun) sotilishidan tushgan tushum summasi.

Tovarlar (ishlar, xizmatlar) sotilishidan tushgan tushum deganda:

– qurilish, qurilish-montaj, ta‘mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyihalash-qidiruv va ilmiy-tadqiqot korxonalari uchun mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishidan tushum summasi deganda o‘z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmidan kelib chiqib hisoblangan yalpi tushum;

– savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari uchun - tovar oboroti;

– mol-mulkni moliyaviy ijaraga (lizingga) beruvchi yuridik shaxslar uchun - moliyaviy ijara (lizing) bo‘yicha foizli daromad summasi;

– vositachilik va topshiriq shartnomalari hamda vositachilik xizmatlari ko‘rsatishga oid boshqa shartnomalar bo‘yicha vositachilik xizmatlari ko‘rsatadigan yuridik shaxslar uchun - ko‘rsatilgan xizmatlar uchun pul mukofoti summasi;

– tayyorlov, ta‘minot-sotish tashkilotlari uchun-realizatsiya qilingan tovarlarning xarid qiymati bilan sotish qiymati o‘rtasidagi farq sifatida hisoblab chiqarilgan yalpi daromad;

– lotereya o‘yinlarini tashkil etish bo‘yicha faoliyatni amalga oshirish doirasida yuridik shaxslar uchun - o‘yin chiptalarini ularda ko‘rsatilgan narx bo‘yicha tarqatishdan tushgan tushum tushuniladi;

– tovarlarni tannarxidan yoki olish bahosidan past baholarda realizatsiya qiluvchi, shuningdek tovarlarni tekinga beruvchi yuridik shaxslar uchun - tovarlar tannarxi yoki ularni olish bahosi.

2) asosiy faoliyatdan boshqa daromadlar.

Ushbu daromad turlariga:

– asosiy vositalari va boshqa mol-mulki chiqib ketishidan olinadigan daromadlar;

– mol-mulkni operativ ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;

– asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni moliyaviy ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;

– tekin olingan mol-mulk, mulkiy huquqlar, shuningdek ishlar va xizmatlar;

– inventarizatsiya natijasida aniqlangan ortiqcha tovar-moddiy zaxiralar hamda boshqa mol-mulk qiymati tariqasidagi daromadlar;

– hisobot yilida aniqlangan o‘tgan yillardagi daromadlar;

– majburiyatlarni hisobdan chiqarishdan olinadigan daromadlar.

– talablardan o‘zganing foydasiga voz kechish shartnomasi bo‘yicha olingan daromadlar;

– ilgari chegirib tashlangan xarajatlarning yoki zararlarning o‘rnini

qoplash tarzidagi daromadlar;

- xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklardan olinadigan daromadlar;
- birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishdan olinadigan daromadlar;
- undirib olingan yoki qarzdor tomonidan tan olingan jarimalar va penya, shuningdek qonuniy kuchga kirgan sud hujjati asosida qarzdor tomonidan to‘lanishi lozim bo‘lgan jarimalar va penya;
- kursdagi ijobiy farq;
- dividendlar va foizlar;
- royalti;
- tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bevosita bog‘liq bo‘lmagan operatsiyalardan olinadigan boshqa daromadlar.

Quyidagilarga soliq solish ob‘yekti sifatida qaralmaydi:

1) ustav fondiga (ustav kapitaliga) olingan hissalar, shu jumladan aksiyalarni (ulushlarni) joylashtirish bahosining ularning nominal qiymatidan (dastlabki miqdoridan) ortiq summasi, oddiy shirkat shartnomasi bo‘yicha birgalikdagi faoliyatni amalga oshirish uchun birlashtiriladigan mablag‘lar;

2) muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilayotganda (chiqarilayotganda), shuningdek tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki uning muassislari (ishtirokchilari) o‘rtasida taqsimlanayotganda ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissalar doirasida olingan mablag‘lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

3) shartnoma muassislari (ishtirokchilari) umumiy mulkidagi hissasi qaytarib berilgan yoki bunday mol-mulk bo‘lingan taqdirda, oddiy shirkat shartnomasi sherigi (ishtirokchisi) tomonidan hissasi miqdorida olingan mablag‘lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

4) realizatsiya qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun oldindan haq to‘lash (bo‘nak) tariqasida boshqa shaxslardan olingan mablag‘lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

5) mulk huquqi ularga o‘tgan paytga qadar majburiyatlarni qonun hujjatlariga muvofiq ta‘minlash sifatida garov yoki zakalat tarzida olingan mablag‘lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

6) budjetdan berilgan subsidiyalar;

7) agar mablag‘larni (mol-mulkni yoki mulkiy huquqlarni) o‘tkazish, ishlar bajarish, xizmatlar ko‘rsatish O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti yoki O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida amalga oshirilsa, tekin olingan mablag‘lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar), ishlar va xizmatlar;

8) olingan grantlar va insonparvarlik yordami;

Soliq kodeksining 356-moddasiga ko‘ra ***soliq solinadigan bazani***

aniqlash uchun yalpi tushum summasidan quyidagilar chegirib tashlanadi:

- 1) davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha daromadlar;
- 2) to'lov manbaida soliq solinadigan dividendlar va foizlar tariqasida olingan daromadlar;
- 3) dividendlar tariqasida olingan va qaysi yuridik shaxsdan olingan bo'lsa, o'sha yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yo'naltirilgan daromadlar. Muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilayotganda (chiqib ketganda) yoxud tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki imtiyoz qo'llanilganidan so'ng bir yil ichida uning ishtirokchilari o'rtasida taqsimlanganda ilgari soliq solinadigan bazadan chegirilgan daromadlarga to'lov manbaida umumiy asoslarda soliq solinadi;
- 4) hisobot yilida aniqlangan o'tgan yillardagi daromadlar. Mazkur daromadlarga ular qaysi davrda paydo bo'lgan bo'lsa, o'sha davrdagi qonun hujjatlariga muvofiq soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha o'tkazilgan hisob-kitoblar inobatga olingan holda soliq solinishi kerak;
- 5) ko'p oborotli qaytariladigan taraning qiymati, agar uning qiymati tovarlarni (ishlar va xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushumning tarkibiga ilgari kiritilgan bo'lsa;
- 6) mahsulot yetkazib beruvchilarning siylovi (skidka) tariqasida va asosiy vositalarni tugatishda ularning ilgari qayta baholashlardagi qiymatining kamayishi summasidan ortgan qismi hisobiga olingan boshqa daromadlar;
- 7) to'liq amortizatsiya qilingan asosiy vositalarni realizatsiya qilishdan yoki tugatishdan olingan daromadlar.

Shuningdek yalpi tushum:

- avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalari uchun jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq summasiga;
- benzin, dizel yoqilg'isi va gazning avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalarining belgilangan eng yuqori ustamadan oshadigan chakana narxi bilan olish narxi o'rtasidagi mahalliy budjetga o'tkazilishi lozim bo'lgan farq summasiga;
- lotereya o'yinlarini tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasida yuridik shaxslar uchun - yutuq (mukofot) fondining so'mmasiga, biroq tarqatilgan chiptalarga chiqqan yutuqlarning (mukofotlarning) umumiy summasidan ortiq bo'lmagan miqdoriga;
- brokerlik tashkilotlari uchun-bitim summasidan birjaga o'tkaziladigan vositachilik yig'imi summasiga;
- vositachilik, topshiriq shartnomasi bo'yicha vositachilik xizmatlari

ko'rsatuvchi yuridik shaxslar uchun - realizatsiya qilingan tovar ulushida tovarlarni import qilishda to'langan bojxona to'lovlari summasiga kamaytiriladi.

Hisoblab chiqarilgan ***soliq solinadigan baza quyidagilarga yo'naltirilgan mablag'lar summasiga kamaytiriladi:***

– yangi texnologik asbob-uskunalar olishga, lekin soliq solinadigan bazaning ko'pi bilan 25 foiziga. Soliq solinadigan bazani kamaytirish texnologik asbob-uskunalarni foydalanishga joriy etilgan soliq davridan boshlab besh yil mobaynida amalga oshiriladi;

– yosh oilalar jumlasidan bo'lgan xodimlarga ipoteka kreditlari bo'yicha badallar to'lashga va (yoki) mulk qilib uy-joy olishga tekin yo'naltirilgan mablag'lar summasiga, lekin soliq solinadigan bazaning ko'pi bilan 10 foiziga.

Soliq stavkalari va soliq imtiyozlari.

Yagona soliq to'lovini yuridik shaxslar mustaqil ravishda belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqib hisoblaydilar.

Yagona soliq to'lovi stavkalari 2011 yil uchun quyidagicha tabaqalashtirilgan:

30-jadval

Mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi STAVKALARI³³

№	Soliq to'lovchilar	Soliq stavkasi yalpi tushumga nisbatan %larda
1.	Iqtisodiyotning barcha tarmoqlari korxonalarini, 2-7-bandlarda ko'rsatib o'tilganlari bundan mustasno	6*
2.	Kompyuter dasturiy mahsulotlarini ishlab chiqish va joriy etish tovarlar (ish, xizmatlar) realizatsiyasi umumiy hajmining kamida 80 foizini tashkil etadigan korxonalar	5
3.	Qishloq xo'jaligi korxonalarini asosiy faoliyati bo'yicha, yagona yer solig'i to'lovchilari hisoblanadigan qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari bundan mustasno	6

³³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

№	Soliq to'lovchilar	Soliq stavkasi yalpi tushumga nisbatan %larda
4.	Gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanish uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni (shu jumladan norezidentlarni) jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oladigan korxonalar	30
5.	Tayorlov va ta'minot-sotish tashkilotlari, brokerlik idoralari (7-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari), shuningdek vositachilik (topshiriq) shartnomalari bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatilgan korxonalar	33**
6.	Qimmatli qog'ozlar bozorida brokerlik faoliyatini amalga oshiradigan korxonalar	13**
7.	Oziq-ovqat va nooziq-ovqat mahsulotlarini realizatsiya qilish uchun turg'un savdo shaxobchalarini ijaraga berishga ixtisoslashgan korxonalar (ijaraga berishdan olingan daromadlar 60%dan ko'pni tashkil etadi)	30
8.	O'zi ishlab chiqargan tovarlar (ishlar, xizmatlar) eksportining ulushi (ishlar. bajarilgan va xizmatlar ko'rsatilgan joydan qat'i nazar) erkin almashtiriladigan valyutada quyidagilarni tashkil etadigan korxonalar uchun (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 10 oktabrdagi PF-1871-sonli Farmonida ro'yxati keltirilganlar bundan mustasno):	
	- sotishning umumiy hajmida 15 foizdan 30 foizgacha	belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi
	- sotishning umumiy hajmida 30 foiz va undan ortiq foizni	belgilangan stavka 50 %ga pasaytiriladi
9.	Maishiy xizmatlar sohasi korxonalarini uchun plastik kartalarni qo'llagan holda to'langan ko'rsatilgan xizmatlar hajmi bo'yicha	belgilangan stavka 10 %ga pasaytiriladi

* Lizing kompaniyalari uchun lizing beruvchining daromadiga nisbatan foizlarda (marja).

** Haq (yalpi daromad) summasiga nisbatan foizlarda.

Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, shu jumladan mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovining STAVKALARI³⁴

N	To'lovchilar	Soliq stavkalari, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da
1.	Umumiy ovqatlanish korxonalari	10
	ulardan: umumiy ta'lim maktablari, maktab-internatlar, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy o'quv yurtlariga xizmat ko'rsatuvchi ixtisoslashgan umumiy ovqatlanish korxonalari	8
2.	Chakana savdo korxonalari (4-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari):	
	aholisi soni 100 ming va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda	4
	- boshqa aholi punktlarida	2
	- borish qiyin bo'lgan va tog'lik tumanlarda	1
3.	Ulgurji savdo korxonalari (4-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari)*	5
4.	Ulgurji va chakana dorixona tashkilotlari:	
	- aholisi soni 100 ming va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda	3
	- boshqa aholi punktlarida	2
	- borish qiyin bo'lgan va tog'lik tumanlarda	1
5.	1, 2 va 4-bandlarda ko'rsatilgan korxonalar uchun (ulgurji dorixona tashkilotlaridan tashqari), plastik kartalar qo'llanib haq to'lab sotilgan tovarlar (ko'rsatilgan xizmatlar) hajmi bo'yicha	belgilangan stavka 10%ga pasaytiriladi

**) Agar chakana savdo korxonalari mustaqil yuridik shaxs hisoblanmaydigan va turli aholi punktlarida joylashgan bir nechta savdo nuqtalariga ega bo'lsa, ular bo'yicha yagona soliq to'lovining turli stavkalari belgilangan taqdirda, ular har bir savdo nuqtasi bo'yicha tovar aylanmasining alohida hisobini yuritishlari hamda mazkur aholi punktlari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovini to'lashlari lozim.*

³⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

**Ayrim turdagi korxonalar uchun yagona soliq to'lovi
STAVKALARI³⁵**

N	To'lovchilar	Soliq stavkalari, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da
1.	Lotereyalar tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi korxonalar (mazkur faoliyat turi doirasida)	33

Agar savdo korxonalari balansida qayd etilgan asosiy vositalarni ijaraga topshirsalar, ular ijaraga berilgan ushbu aktivlar qiymatidan umumbelgilangan tartibda mol-mulk solig'ini to'laydilar hamda ularga mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyozlar tatbiq etilmaydi.

Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilar uchun yagona soliq to'lovi summasi budjetga to'lanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i summasiga, lekin yagona soliq to'lovi summasining 50 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorga kamaytiriladi.

Quyidagi mikrofirma va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini to'lashdan to'liq ozod etiladi:

– nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroniy» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchilari» uyushmasining mulki bo'lgan, ishlovchilar umumiy sonining kamida ellik foizini nogironlar, 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan korxonalar (savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug'ullanuvchi korxonalardan tashqari).

Yagona soliq to'lovini to'lovchilar hisoblangan mikrofirmalar va kichik korxonalarga quyidagi preferentsiyalar nazarda tutiladi:

1) ilgari kichik biznes sub'yektlariga yagona soliq bo'yicha berilgan imtiyozlardan foydalanish huquqi. Bu uni to'lashdan to'liq ozod qilishga nisbatan ham, soliq stavkasini pasaytirishga nisbatan ham belgilanadi;

2) yagona soliq to'lovini to'lash muddatini bir yilga kechiktirish, kechiktirilgan summani imtiyozli davr tugagandan keyin teng ulushlarda 12 oy davomida to'lash huquqi (xodimlarning sonidan qat'i nazar savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, xususiy amaliyot bilan shug'ullanuvchi notariuslar, lotereyalar tashkil qilish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasidagi yuridik shaxslar bundan mustasno).

³⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

Ushbu qoida faqat yangi tashkil etilayotgan (2005 yilning 1 iyulida va undan keyin ro'yxatdan o'tkazilgan) mikrofirmalar va kichik korxonalariga tatbiq etiladi;

3) qonun hujjatlariga muvofiq ijaraga olingan yer maydonlari uchun budjetga ijara haqini to'lamaslik huquqi;

4) yangi texnologik asbob-uskunalar olishga, lekin soliq solinadigan bazaning ko'pi bilan 25 foiziga kamaytirish huquqi. Soliq solinadigan bazani kamaytirish texnologik asbob-uskunalarni foydalanishga joriy etilgan soliq davridan boshlab besh yil mobaynida amalga oshiriladi;

5) yosh oilalar jumlasidan bo'lgan xodimlarga ipoteka kreditlari bo'yicha badallar to'lashga va (yoki) mulk qilib uy-joy olishga tekin yo'naltirilgan mablag'lar summasiga, lekin soliq solinadigan bazaning ko'pi bilan 10 foiziga kamaytirish huquqi berilgan.

Soliq hisobini taqdim etish va soliqni budjetga to'lash muddatlari.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 22 dekabrda PQ-1245-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2010 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq 2010 yil 1 yanvardan ulgurji savdo korxonalarini uchun har bir o'tkazilgan savdo operatsiyasidan tushadigan tushum summasining 5 foizi miqdorida yagona soliq to'lovi bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash kiritildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 26 aprelda PQ-1326-sonli «Dehqon bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini tashkil qilishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq 2010 yilning 1 iyulidan boshlab chakana savdo korxonalarini, xizmat ko'rsatish sohasidagi mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini qonun hujjatlariga muvofiq, lekin miqdori yuqorida sanab o'tilgan toifadagi to'lovchilar uchun yagona soliq to'lovining bazaviy miqdori sifatida aniqlanadigan, aynan shunday faoliyat turini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan to'lanadigan qat'iy belgilangan soliq miqdoridan kam bo'lmagan miqdorda to'laydilar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-son «O'zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq 2011 yil 1 iyuldan boshlab chakana savdo korxonalarini, xizmat ko'rsatish sohasidagi mikrofirmalar va kichik korxonalaridan tashqari, boshqa korxonalar yagona soliq to'lovi summasini belgilangan stavkalar bo'yicha, biroq yer solig'ining 3 baravaridan kam bo'lmagan miqdorda to'laydilar.

Agar korxonalar turli shakldagi o‘yinlarni (tirajli lotereyalar, lahzali lotereyalar, raqamli lotereyalar, totalizatorlar va hokazo) o‘tkazsa, unda u soliq solish bazasini aniqlash maqsadida alohida hisob yuritishi shart.

Mikrofirma va kichik korxonalar birinchi chorak, yarim yil va 9 oy yakunlari bo‘yicha soliq to‘lovchilar ro‘yxatdan o‘tish joyidagi tuman (shahar) davlat soliq inspeksiyasiga hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa yillik moliyaviy hisobotni taqdim etish muddatida belgilangan shaklda yagona soliq to‘lovi bo‘yicha hisob-kitoblarni taqdim etadilar.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan korxonalar tomonidan - har oyda hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Yagona soliq to‘lovini to‘lash har chorakda o‘sib boruvchi yakun bilan hisobot choragidan keyingi oyning 25-kuniga qadar amalga oshiriladi.

Nazorat savollari

1. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibini soliq amaliyotiga tatbiq etishning zarurligi nimada?
2. Soliq amaliyotida ilk bor qachon soddalashtirilgan soliq rejimi qaysi me‘yoriy hujjat asosida joriy qilingan?
3. Yagona soliq to‘lovi qachon joriy etildi?
4. Yagona soliq to‘lovini to‘lovchilar kimlar?
5. Yagona soliq to‘lovi budjetga qaysi muddatlarda to‘lanadi?

4.2. YAGONA YER SOLIG‘I

Yagona yer solig‘ining joriy etilishi va ahamiyati.

O‘zbekistonda 1999 yilda qishloq xo‘jalik korxonalariga soliq solishda tub o‘zgarishlar yuz berdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998 yil 10 oktabrdagi «Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar uchun yagona yer solig‘ini joriy etish to‘g‘risida»gi PF-2086-sonli Farmoniga muvofiq 1999 yilning 1 yanvaridan boshlab qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun yagona yer solig‘i joriy etildi.

O‘zbekistonda yagona yer solig‘ini joriy qilishdan ko‘zlangan maqsad qishloq xo‘jalik yerlaridan foydalanish samaradorligini oshirish, qishloq xo‘jalik tovar ishlab chiqaruvchilari mehnatining pirovard natijalaridan iqtisodiy manfaatdorligini kuchaytirish hamda qishloq xo‘jalik korxonalariga soliq solish tizimini soddalashtirishdan iboratdir.

Ushbu soliqning amaliyotga joriy etilishi qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilarni o‘z tasarrufidagi yerlardan yanada oqilona foydalanishga da‘vat etadi, chunki har bir gektar yer maydoni uchun undan daromad olish yoki daromad olmaslik holatidan qat’i nazar belgilangan miqdordagi soliq summasini to‘lash lozim bo‘ladi.

Shuni alohida ta’kidlash joizki, soliq solishning ushbu tizimi xo‘jaliklar hisobchilarining soliqlarni hisoblash va to‘lash borasidagi ishlarini keskin kamaytirdi hamda ularga qulayliklar yaratdi.

Yagona yer solig‘i to‘lovchilari, soliq solish ob‘yekti va soliq solinadigan baza.

Amaldagi soliq qonunchiligiga ko‘ra qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchi korxonalar hamda qishloq xo‘jaligi yo‘nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlarining tajriba-eksperimental xo‘jaliklari va ta‘lim muassasalarining o‘quv-tajriba xo‘jaliklari *yagona yer solig‘ining to‘lovchilari* bo‘lib hisoblanishadi.

O‘rmon va ovchilik xo‘jaliklari hamda yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo‘jaliklari yagona yer solig‘ini to‘lovchilar hisoblanmaydi.

Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari o‘zlari ishlab chiqargan qishloq xo‘jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlash bo‘yicha mazkur faoliyat turidan yagona yer solig‘ini to‘laydilar va ular boshqa soliq solish tizimini tanlash huquqiga ega emaslar.

Agar yagona yer solig‘ini to‘lovchi qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari o‘zlari ishlab chiqargan qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlash bilan bir qatorda boshqa faoliyat turlari bilan shug‘ullansalar, ular alohida hisob yuritishlari va boshqa faoliyat turlari bo‘yicha shu toifadagi to‘lovchilar uchun amaldagi qonun hujjatlari bilan nazarda tutilgan soliqlarni to‘lashga majburdirlar. Bunda, agar qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari mikrofirmalar va kichik korxonalar toifasiga kirsa, faoliyatning boshqa turlari bo‘yicha (savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari bundan mustasno) ular faoliyatning mazkur turi uchun nazarda tutilgan yagona soliq to‘lovi yoki umumbelgilangan tartibda soliqlar to‘laydilar.

Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari tomonidan yerlar ijaraga berilganda ijaraga beruvchida ijaraga berilgan yerlar bo‘yicha yagona yer solig‘ini to‘lash majburiyati saqlanib qoladi.

Qishloq xo‘jaligini yuritish uchun egalik qilish, foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkasi maydoni *yagona yer solig‘i solish ob‘yekti* hisoblanadi.

Soliq solinadigan yer uchastkalarining normativ qiymati *soliq*

solinadigan baza hisoblanadi. Soliq solinadigan qishloq xo‘jaligi yer maydonlari, yer uchastkalarining joylashishi, tuproq boniteti va yer mulkining boshqa tavsiflari yer kadastri ma’lumotlari bo‘yicha qabul qilinadi.

Yagona yer solig‘i stavkasi va imtiyozlari.

Yagona yer solig‘i stavkalari 2008 yilda 2,8 foizni, 2009 yilda 3,5 foizni va 2010 yilda 5 foizni tashkil etgan.

2011 yil uchun yagona yer solig‘i stavkalari quyidagicha:

33-jadval

Yagona yer solig‘i STAVKALARI³⁶

To‘lovchilar	Normativ qiymatga nisbatan stavka, foizlarda*
Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari	6

**) Bunda jamoat imoratlari va hovlilari bilan band bo‘lgan yerlar 2,0 koeffitsientini qo‘llagan holda baholanadi.*

Izoh.

1. Har bir xo‘jalik bo‘yicha qishloq xo‘jaligi yerlarining normativ qiymati O‘zbekiston Respublikasi yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastri davlat qo‘mitasi tomonidan aniqlanadi.

2. Belgilangan mezonlarga muvofiq yagona yer solig‘i to‘lovchilariga kiritiladigan baliqchilik xo‘jaliklari tuman bo‘yicha o‘rtacha sug‘oriladigan yerlar normativ qiymatidan kelib chiqib, yagona yer solig‘ini to‘laydilar.

Yagona yer solig‘ini to‘lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

– yangi tashkil etilgan qishloq xo‘jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan oydan boshlab ikki yil muddatga. Mazkur imtiyoz tugatilgan fermer xo‘jaliklari bazasida tashkil etilgan fermer xo‘jaliklariga tatbiq etilmaydi;

– ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik sub‘yektlari - yuridik shaxslar davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to‘g‘risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e‘tiboran.

Soliq qonunchiligiga ko‘ra soliq solinmaydigan yer uchastkalariga quyidagi yerlar kiradi:

a) qishloq aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi yerlari;

³⁶ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

- b) ihota daraxtzorlari egallagan yerlar;
- v) sport inshootlari, stadionlar, sport maydonchalari, suv havzalari, sportning texnik turlari ob'yektlari va boshqa jismoniy tarbiya-sog'lomlashtirish komplekslari onalar va bolalarning dam olish va sog'lomlashtirish joylari, sanatoriy-kurort muassasalari va dam olish uylari, o'quv-mashq bazalari egallagan yerlar;
- g) yangi o'zlashtirilayotgan yerlar va meliorativ holatini yaxshilash ishlari olib borilayotgan sug'oriladigan yerlar-loyihada nazarda tutilgan muddatga, lekin ishlar boshlanganidan e'tiboran ko'pi bilan besh yilga. Agar loyihada yerlarni o'zlashtirish va meliorativ ishlarni amalga oshirish muddatlari ko'rsatilmagan yoki yer uchastkasi boshqa muddatlarda topshirilgan bo'lsa, yer uchastkasi uchun soliq meliorativ ishlar va yangi yerlarni o'zlashtirish ishlari bajarilgan yillar uchun to'lanmaydi, lekin u 5 yildan oshmasligi kerak;
- d) ta'lim, madaniyat va sog'liqni saqlash ob'yektlari band etgan yerlar;
- e) yangi tut ko'chatlari ekilgan yerlar, qator oralaridan qishloq xo'jaligi ekinlarini ekish uchun foydalanilishidan qat'i nazar, uch yil muddatga. Shu munosabat bilan bahorda ekilgan tut ko'chatlari ekilgan yilni hisoblaganda uch yilga soliq to'lashdan ozod etiladi, kuzda ekilgan ko'chatlar esa ularni ekishdan keyingi yildan boshlab uch yilga soliq to'lashdan ozod etiladi;
- j) ilmiy tashkilotlarning qishloq xo'jaligi ahamiyatiga molik va o'rmon fondidagi yerlari, qishloq xo'jaligi va o'rmon xo'jaligi sohasidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlari hamda o'quv yurtlariga qarashli tajriba, eksperimental va o'quv-tajriba xo'jaliklarining bevosita ilmiy va o'quv maqsadlari uchun foydalaniladigan yerlari;
- z) yangi barpo etilgan qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari, shu jumladan fermer xo'jaliklari, davlat ro'yxatiga olingan paytdan boshlab ikki yil muddatga;
- k) O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga muvofiq soliq solinmaydigan boshqa yerlar.
- Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilariga soliqdan imtiyoz belgilanganda ular soliqni ushbu huquq paydo bo'lgan oydan boshlab to'lashni to'xtatadilar. Soliq imtiyozlari bekor qilingan taqdirda ular yer solig'ini ushbu huquq bekor qilingan oydan keyingi oydan boshlab to'lashni boshlaydilar.

Soliqni hisoblash, hisob-kitoblarni taqdim etish va budjetga to'lash tartibi.

Yerlarning har bir turi bo'yicha yagona yer solig'i summasi

quyidagi ifoda bo'yicha belgilanadi:

$$S_y = N_q \times S / 100,$$

bu yerda,

S_y - yagona yer solig'i summasi;

N_q - yer uchastkasining normativ qiymati;

S - soliq stavkasi.

Soliq to'lovchilar yagona yer solig'i summasini belgilangan shakl bo'yicha soliq solinadigan bazaga qarab yer uchastkalarining normativ qiymati hamda yer uchastkalarining maydonidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqadilar.

Yagona yer solig'ining hisob-kitobi yer uchastkasi joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organiga joriy soliq davrining 1 mayigacha taqdim etiladi.

Yil davomida berilgan yer uchastkalari uchun yagona yer solig'i yer uchastkasi berilganidan keyingi oydan boshlab to'lanadi. Yer uchastkasi olib qo'yilgan taqdirda, yagona yer solig'ini to'lash yer uchastkasi olib qo'yilgan oydan boshlab to'xtatiladi.

Yer uchastkasining tarkibi va maydoni yil davomida o'zgargan, shuningdek yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozlarga bo'lgan huquq vujudga kelgan (tugatilgan) taqdirda, soliq to'lovchilar davlat soliq xizmati organlariga hisobot yilining 1 dekabrigacha yagona yer solig'ining aniqik kiritilgan hisob-kitobini taqdim etishlari lozim bo'ladi.

Yagona yer solig'ini budjetga to'lash quyidagi muddatlarda amalga oshiriladi:

- hisobot yilining 1 iyuligacha - yillik soliq summasining 20 foizi;
- hisobot yilining 1 sentabrigacha - yillik soliq summasining 30 foizi;
- hisobot yilining 1 dekabrigacha - soliqning qolgan summasi.

Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari buxgalteriya hisobida yagona yer solig'i bo'yicha budjet bilan hisob-kitobni budjetga to'lovlar bo'yicha qarzlarni hisobga olish hisobvarag'ida yuritadilar.

Nazorat savollari

1. Yagona yer solig'i to'lovi qachon joriy etildi?
2. Yagona yer solig'i to'lovini to'lovchilar kimlar?
3. Yagona yer solig'i to'lovi budjetga qaysi muddatlarda to'lanadi?
4. Yagona yer solig'ining ob'yekti va soliq solinadigan baza qanday aniqlanadi?
5. Yagona yer solig'ining stavkalari qaysi mezonlar asosida tabaqalashtiriladi?
6. Yagona yer solig'ini to'lashdan kimlar ozod etiladi?

4.3. QAT'IY BELGILANGAN SOLIQ

Qat'iy belgilangan soliqning joriy etilishi va soliq to'lovchilari.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 31 dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 1999 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi 541-sonli Qaroriga muvofiq 1999 yilning 1 yanvaridan boshlab yuridik shaxsni tashkil etmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanadigan jismoniy shaxslardan olinadigan qat'iy belgilangan soliq joriy etildi.

Qat'iy belgilangan soliqni to'lovchilar quyidagilardir:

- faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar;
- yakka tartibdagi tadbirkorlar, bundan yuqorida ko'rsatilgan tadbirkorlar mustasno.

Yuridik va jismoniy shaxslardan tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha olinadigan qat'iy belgilangan soliq.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 26 dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2001 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi 500-sonli Qaroriga muvofiq 2001 yilning 1 yanvaridan boshlab yuridik va jismoniy shaxslardan tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha olinadigan qat'iy belgilangan soliq joriy etildi.

Qat'iy belgilangan soliq solinadigan faoliyat turlarining ro'yxati, shuningdek faoliyatning mazkur turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlar qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi soliq to'lovchilar faoliyatning qat'iy belgilangan soliq to'lash tatbiq etiladigan qismiga doir soliq solishning boshqa tartibini tanlash huquqiga ega emas.

Qat'iy belgilangan soliq to'lash tatbiq etiladigan faoliyat bilan bir qatorda faoliyatning boshqa turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar faoliyatning mazkur turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari va umumbelgilangan yoki ushbu bo'limda belgilangan soliqlarni to'lashlari shart.

Asosiy faoliyat turi bo'yicha qat'iy belgilangan soliqni to'lovchilar bo'lgan yuridik shaxslar uchun Soliq kodeksida nazarda tutilgan boshqa daromadlarga soliq solinmaydi, dividendlar va foizlar, birgalikdagi

faoliyatdan olingan daromadlar, shuningdek ijaradan olingan daromadlar bundan mustasno.

Mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlarga ushbu Kodeksda nazarda tutilgan tartibda umumbelgilangan soliqlar yoki yagona soliq to'lovi joriy etiladi.

Qat'iy belgilangan soliq belgilangan faoliyat turini tavsiflovchi fizik ko'rsatkich ***soliq solinadigan ob'yektdir.***

Soliq solinadigan baza fizik ko'rsatkichlarning sonidan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Yuridik shaxsni tashkil etmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar uchun qat'iy belgilangan soliq stavkalarining aniq miqdorlarini Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tadbirkorlik faoliyatining turi va faoliyat joyiga (viloyatlardagi shaharlar, tumanlar, shu jumladan qishloq joylarga) bog'liq ravishda belgilaydi.

2011 yil uchun yuridik va jismoniy shaxslardan tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha olinadigan qat'iy belgilangan soliq stavkalari quyidagicha o'rnatilgan:

35-jadval

Yuridik va jismoniy shaxslardan tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha olinadigan qat'iy belgilangan soliq STAVKALARI³⁷

№	Faoliyat turi	Soliq to'lovchilar	Mazkur faoliyat turini xarakterlovchi fizik ko'rsatkichlar	Fizik ko'rsatkich birligiga har oyda qat'iy belgilangan soliq stavkasi (eng kam ish haqiga birlik uchun karrali miqdorlarda)		
				Toshkent shahri	viloyatlardagi shaharlar	tumanlar, shu jumladan qishloq joylar
1	Avtotransportni qisqa muddat saqlash joylari	Yuridik shaxslar	Egallagan maydon (1 kv. m)	0,1	0,09	0,06

³⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

№	Faoliyat turi	Soliq to'lovchilar	Mazkur faoliyat turini xarakterlovchi fizik ko'rsatkichlar	Fizik ko'rsatkich birligiga har oyda qat'iy belgilangan soliq stavkasi (eng kam ish haqiga birlik uchun karrali miqdorlarda)		
				Toshkent shahri	viloyatlardagi shaharlar	tumanlar, shu jumladan qishloq joylar
2	Bolalar o'yin avtomatlari	Yuridik va jismoniy shaxslar	Jihozlangan o'rinlar soni (bir birlikda)	3,0	2,0	1,0

Yuridik va jismoniy shaxslardan tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha olinadigan qat'iy belgilangan soliq *summasi quyidagi ifoda yordamida aniqlanadi:*

$$S_q = F_k \times T_k \times I_h,$$

bu yerda,

S_q – qat'iy belgilangan soliq summasi;

F_k – faoliyat turini xarakterlovchi fizik ko'rsatkich: jihozlangan o'rinlar soni (bir birlikda), egallagan maydon (1kv.m.);

T_k – faoliyat turi bo'yicha eng kam ish haqiga birlik uchun karrali belgilangan miqdor;

I_h – amaldagi eng kam ish haqi miqdori.

Qat'iy belgilangan soliq summasi soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'i nazar, soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda aniqlanadi;

Qat'iy belgilangan soliq hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga:

yangi tashkil qilinayotgan (boshlovchi) soliq to'lovchilar tomonidan - davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kundan kechiktirmay;

faoliyat yuritayotgan soliq to'lovchilar tomonidan - hisobot yilining 15 yanvarigacha taqdim etiladi.

Soliq solish ob'ekti va ish haqining eng kam miqdori o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchilar aniqlik kiritilgan hisob-kitobni navbatdagi to'lovni to'lash muddatidan kechiktirmay taqdim etishlari shart.

Qat'iy belgilangan soliqni to'lash:

yuridik shaxslar tomonidan - har oyda hisobot oyidan keyingi

oyning 25-kunidan kechiktirmay;

yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan - tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay har oyda, soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi. Agar faoliyat amalga oshirilgan joy uchun qat'iy belgilangan soliq stavkalari davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalardan farq qilsa, qat'iy belgilangan soliq eng yuqori stavka bo'yicha to'lanadi.

Yuridik shaxsni tashkil etmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanadigan jismoniy shaxslardan olinadigan qat'iy belgilangan soliq.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish doirasida qat'iy belgilangan soliq to'lash bilan bir qatorda boshqa to'lovlarni ham to'laydilar

Yakka tartibdagi tadbirkorlar soliq solinadigan mol-mulkka va (yoki) yer uchastkasiga ega bo'lsalar, Soliq Kodeksida nazarda tutilgan tartibda jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni va (yoki) jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ini to'lash majburiyati ularning zimmasida saqlanib qoladi.

Agar yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini muayyan muddatga to'xtatsa, u o'z faoliyatini to'xtatguniga qadar tadbirkorlik sub'ektini ro'yxatdan o'tkazuvchi organga faoliyatni vaqtinchalik to'xtatish to'g'risida ariza berish bilan bir vaqtda davlat ro'yxatidan o'tganlik to'g'risidagi guvohnomani topshiradi.

Yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtincha to'xtatilganligi yoki qayta tiklanganligi to'g'risidagi arizani olgan tadbirkorlik sub'ektini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organ kelgusi ish kuni tugaguniga qadar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtincha to'xtatilganligi yoki qayta tiklanganligi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan shaklda axborot taqdim etadi.

Savdo faoliyatini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlarida daromadlarning hamda amalga oshirilgan tovar operatsiyalarining hisobini yuritishlari shart.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlari quyidagilardir:

– chakana savdo faoliyati bilan shug'ullanuvchi yakka tartibdagi

tadbirkorning daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish daftari;

Tovar cheklari daftari.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlarining shakli O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan tasdiqlanadi.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlari yakka tartibdagi tadbirkorni soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan yakka tartibdagi tadbirkorning arizasi asosida ro‘yxatdan o‘tkaziladi.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlari oxirgi yozuv kiritilgan paytdan e‘tiboran besh yil mobaynida yakka tartibdagi tadbirkorda saqlanadi va ular raqamlangan, ip o‘tkazib bog‘langan hamda tegishli davlat soliq xizmati organining muhri bilan tasdiqlangan bo‘lishi kerak.

Yakka tartibdagi tadbirkor faoliyati to‘g‘risidagi hisobotlar soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga:

– savdo faoliyatini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan, bundan tijorat faoliyati uchun mo‘ljallangan tovarlar olib kiradigan yakka tartibdagi tadbirkorlar mustasno, - yilning har bir choragi yakunlari bo‘yicha hisobot choragidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay;

– tijorat faoliyati uchun mo‘ljallangan tovarlarni olib kiradigan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan - har oyning yakunlari bo‘yicha hisobot oyidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay taqdim etiladi.

2011 yil uchun yuridik shaxs maqomini olmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanuvchi jismoniy shaxslar to‘laydigan qat’iy belgilangan soliq stavkasi quyidagicha:

34-jadval

Yuridik shaxsni tashkil etmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanadigan jismoniy shaxslardan olinadigan qat’iy belgilangan soliq STAVKALARI³⁸

№	Faoliyat turi	Qat’iy belgilangan soliqning bir oydagi stavkasi (eng kam ish haqiga karrali miqdorlarda)
---	---------------	---

³⁸ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010 yil 24 dekabrda PQ-1449-sonli qarori.

		Toshkent shahri	viloyat- lardagi shaharlar	tumanlar, shu jumladan qishloq joylar
1.	Chakana savdo:			
	- oziq-ovqat tovarlari bilan	9,0	6,0	3,0
	-dehqon bozorlarida qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan*	5,0	4,0	2,0
	- nooziq-ovqat tovarlari bilan	10,0	6,5	3,0
	-oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlari bilan (turg'un shoxobchalardagi aralash savdo)	10,0	6,5	3,0
2.	Maishiy xizmatlar, 3-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari	5,5	2,0	1,0
3.	Sartaroshlik xizmatlari ko'rsatish, manikur, pedikur, kosmetolog xizmatlari va boshqa shunga o'xshash xizmatlar	6,5	3,0	2,0
4.	O'z mahsulotini ishlab chiqarish va sotish, shu jumladan milliy shirinliklar va non-bulka mahsulotlari tayyorlash va sotish, shuningdek uy sharoitlarida yoki davlat hokimiyati organlarining qarori bilan maxsus ajratilgan joylarda o'tirish joylari tashkil qilmasdan donalab sotiladigan ovqatlarning ayrim turlarini tayyorlash va sotish	3,5	2,5	1,5
5.	Boshqa faoliyat turlari, mol-mulkn ijaraga berishdan tashqari	5,0	3,0	2,0
6.	Avtomobil transportida yuk tashishga doir xizmatlar:			
	3 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun	5,5	4,0	3,0
	8 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun	9,0	7,5	5,0
	8 tonnadan ortiq yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun	13,0	9,0	8,0

**) Uy xo'jaligi (shu jumladan, dehqon xo'jaligi)da parvarishlangan, ham tirik ko'rinisdagi, ham ularni so'yib, xom yoki qayta ishlangan ko'rinisdagi mahsulotlar sifatida hayvonlarni (chorva mollari, parrandalar, mo'ynali va boshqa hayvonlar, baliqlar va boshqalar), sanoatda qayta ishlashdan tashqari, chorvachilik, asalarichilik va dehqonchilik mahsulotlarini, (natura va qayta ishlangan ko'rinishda, dekorativ bog'dorchilik (gulchilik) mahsulotlaridan tashqari), sotish bundan mustasno.*

Soliq solishdan ozod etish soliq to'lovchi tomonidan davlat hokimiyatining joylardagi tegishli organi, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi, bog'dorchilik, bog'dorchilik-polizchilik shirkatlari boshqaruvi tomonidan berilgan, sotilgan mahsulot soliq to'lovchi tomonidan unga yoxud uning oila a'zolariga ajratilgan yer uchastkasida yetishtirilganligini tasdiqlovchi belgilangan shakldagi hujjatni taqdim etish sharti bilan amalga oshiriladi.

Izoh:

1. Jismoniy shaxs:

a) bir necha faoliyat turi bilan shug'ullansa, har bir faoliyat turi uchun alohida-alohida soliq to'laydi;

b) tadbirkorlik faoliyatini ijaraga olingan uskunalar va binoda amalga oshirsa, yashash joyidagi davlat soliq xizmati organiga ijaraga beruvchi to'g'risida ma'lumotnoma (axborot) taqdim etishi kerak;

v) davlat ro'yxatidan o'tkazilmagan joyda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirsa, soliqni ro'yxatdan o'tkazilgan joyda va faoliyatni haqiqatda amalga oshirayotgan joyda belgilangan stavkalar orasida eng yuqori stavka bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan joyda to'laydi.

2. Jismoniy shaxslarning mol-mulkni ijaraga berishdan olgan daromadlariga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qaroriga muvofiq belgilangan stavkalar bo'yicha jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solinadi.

Yuridik shaxsni tashkil etmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanadigan jismoniy shaxslardan olinadigan qat'iy belgilangan soliq *summasi quyidagi ifoda yordamida aniqlanadi:*

$$S_q = T_k \times I_h,$$

bu yerda,

S_q – qat'iy belgilangan soliq summasi;

T_k – faoliyat turi bo'yicha eng kam ish haqiga karrali belgilangan miqdor;

I_h – amaldagi eng kam ish haqi miqdori.

Soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'i nazar, qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyatining turi va soliq to'lovchining faoliyatni amalga oshirish joyiga qarab belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi.

Faoliyatning bir necha turi bilan shug'ullanuvchi soliq to'lovchilar qat'iy belgilangan soliqni faoliyatning har bir turi uchun mazkur turdagi faoliyatga nisbatan belgilangan stavkalar bo'yicha alohida-alohida to'laydilar.

Qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay har oyda, soliq to'lovchi davlat

ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi. Agar faoliyat amalga oshirilgan joy uchun qat'iy belgilangan soliq stavkalari davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalardan farq qilsa, qat'iy belgilangan soliq eng yuqori stavka bo'yicha to'lanadi.

Tadbirkorlik faoliyati bilan endi shug'ullana boshlagan jismoniy shaxslar qat'iy belgilangan stavkalar bo'yicha daromad solig'ini belgilangan tartibda, ro'yxatga olish paytida mustaqil to'laydilar. Qat'iy belgilangan soliq faoliyat boshlangan kundan qat'i nazar bir oy uchun to'lanadi. Misol uchun, oyning boshida emas, balki ikkinchi yarmida boshlasa ham, to'liq oy uchun to'lanadi.

Nazorat savollari

1. Qat'iy belgilangan soliq qachon joriy etildi?
2. Qat'iy belgilangan soliq to'lovchilar kimlar?
3. Qat'iy belgilangan soliq budjetga qaysi muddatlarda to'lanadi?
4. Qat'iy belgilangan soliq stavkalari qaysi mezonlar asosida tabaqalashtiriladi?
5. Qat'iy belgilangan soliq miqdorini budjetga to'lash davri qanday?

SOLIQQA OID TUSHUNCHALAR.

Asosiy ish joyi - ish beruvchi mehnat to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq xodimning mehnat daftarchasini yuritishi shart bo'lgan ish joyi;

Asosiy faoliyat turi - yuridik shaxsning hisobot davri yakunlari bo'yicha umumiy realizatsiya qilish hajmidagi tushum ulushi ustunlik qiladigan faoliyati;

Birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot - birgalikdagi faoliyat natijasi bo'lgan tovarlar (ishlar, xizmatlar);

Budjetdan ajratiladigan subsidiya - davlat tomonidan muayyan maqsadlar uchun budjet hisobidan beriladigan pul mablag'lari; soliq to'lovchiga muayyan maqsadlarga yo'naltirish sharti bilan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha berilgan imtiyozlar hisobiga bo'shaydigan mablag'lar;

Grant - davlatlar, davlatlarning hukumatlari, xalqaro va chet el hukumatga qarashli tashkilotlar tomonidan, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Hukumati belgilaydigan ro'yxatga kiritilgan xalqaro va chet el nohukumat tashkilotlari tomonidan O'zbekiston Respublikasiga, O'zbekiston Respublikasi Hukumatiga, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga, yuridik va jismoniy shaxslarga beg'araz asosda beriladigan mol-mulk, shuningdek chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar tomonidan O'zbekiston Respublikasiga hamda O'zbekiston Respublikasi Hukumatiga beg'araz asosda beriladigan mol-mulk;

Dividendlar - aksiyalar bo'yicha to'lanishi lozim bo'lgan daromad; yuridik shaxs tomonidan uning muassislari o'rtasida (ishtirokchilari, a'zolari o'rtasida ularning ulushlari, paylari, hissalar bo'yicha) taqsimlanadigan sof foydaning va (yoki) o'tgan yillardagi taqsimlanmagan foydaning bir qismi; yuridik shaxs tugatilganda mol-mulkni taqsimlashdan olingan, shuningdek muassis (ishtirokchi, a'zo) tomonidan yuridik shaxsda ishtirok etish ulushini (payini, hissasini) olgandagi daromadlar, bundan muassis (ishtirokchi, a'zo) ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa sifatida kiritgan mol-mulkning qiymati chegiriladi, taqsimlanmagan foyda ustav fondini (ustav kapitalini) ko'paytirish uchun yo'naltirilgan taqdirda, yuridik shaxs aksiyadorining, muassisining (ishtirokchisining, a'zosining) qo'shimcha aksiyalar qiymati, aksiyalar nominal qiymatining oshishi, ulush (pay, hissa) qiymatining oshishi tarzida olingan daromadlari;

Ijara (lizing) to'lovi - ijarachi (lizing oluvchi) tuzilgan ijara (lizing) shartnomasi asosida ijaraga beruvchiga (lizing beruvchiga) to'laydigan summa;

Ijaraga beruvchining (lizing beruvchining) foizli daromadi -

buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq aniqlanadigan ijara (lizing) to'lovi summasi bilan ijara (lizing) ob'yektining qiymatini qoplash summasi o'rtasidagi farq ko'rinishidagi ijara (lizing) to'lovining bir qismi;

Insonparvarlik yordami - aholining ijtimoiy jihatdan nochor guruhlariga tibbiy va ijtimoiy yordam ko'rsatish, ijtimoiy soha muassasalarini qo'llab-quvvatlash, tabiiy ofatlar, falokatlar va halokatlar, epidemiyalar, epizootiyalar va boshqa favqulodda vaziyatlarning oldini olish hamda ularni bartaraf etish uchun aniq maqsadli beg'araz ko'maklashish. Insonparvarlik yordami dori vositalari va tibbiy ahamiyatga molik buyumlar, xalq iste'moli tovarlari, boshqa tovarlar, shu jumladan asbob-uskunalar, transport va texnika, shuningdek ixtiyoriy ravishdagi xayr-ehsonlar, bajarilgan ishlar va xizmatlar, shu jumladan insonparvarlik yordami yuklarini tashish, kuzatib borish va saqlash tariqasida beriladi hamda O'zbekiston Respublikasi Hukumati tomonidan vakolatli tashkilotlar orqali taqsimlanadi;

Ishlarni (xizmatlarni) eksport qilish - ishlarni bajarish (xizmatlar ko'rsatish) joyidan qat'i nazar O'zbekiston Respublikasining yuridik yoki jismoniy shaxsi tomonidan chet davlatning yuridik yoki jismoniy shaxsi uchun ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish;

Kredit tashkilotlari - tegishli litsenziyaga ega bo'lgan banklar, kredit uyushmalari, mikrokredit tashkilotlari, lombardlar va boshqa kredit tashkilotlari;

Kurs bo'yicha farq - milliy valyutaga nisbatan chet el valyutasi kursining o'zgarishi munosabati bilan chet el valyutasida amalga oshirilgan operatsiyalarda vujudga keladigan (ijobiy, salbiy) farq;

Mol-mulk - egalik qilish, foydalanish, tasarruf etish ob'yektlari bo'la oladigan moddiy ob'yektlar, shu jumladan pul mablag'lari, qimmatli qog'ozlar, ulushlar (paylar, hissalar) hamda nomoddiy ob'yektlar;

Oila a'zolari - er (xotin), ota-onalar yoki farzandlikka oluvchilar va bolalar, shu jumladan farzandlikka olinganlar;

Operativ ijara - moliyaviy ijara shartnomasi bo'lmagan mulkiy ijara (ijaraga berish) shartnomasi asosida mol-mulkni vaqtincha egalik qilish va foydalanishga berish;

Realizatsiya qilish - sotish, ayirboshlash, beg'araz berish maqsadida tovarlarni jo'natish (topshirish), ishlarni bajarish va xizmatlar ko'rsatish, shuningdek garovga qo'yilgan tovarlarga bo'lgan mulk huquqini garovga qo'yuvchi tomonidan garovga oluvchiga topshirish. Iisobvara-q-fakturalar, ishlar bajarilganligi yoki xizmatlar ko'rsatilganligi to'g'risidagi dalolatnomalar, tovarlar jo'natilganligini (topshirilganligini), ishlar bajarilganligini, xizmatlar ko'rsatilganligini tasdiqlovchi kvitansiyalar,

cheklar va boshqa hujjatlar realizatsiya qilganlikni tasdiqlovchi hujjatlardir;

Royalti - quyidagilar uchun har qanday turdagi to'lovlar:

– fan, adabiyot va san'at asarlaridan, shu jumladan elektron-hisoblash mashinalari uchun dasturlar, audiovizual asarlardan hamda turdosh huquqlar ob'yektlaridan, jumladan ijrolar va fonogrammalardan foydalanganlik yoxud ulardan foydalanish huquqini berganlik uchun;

– sanoat mulki ob'yektiga, tovar belgisiga (xizmat ko'rsatish belgisiga), savdo markasiga, dizayn yoki modelga, rejaga, maxfiy formula yoki jarayonga bo'lgan huquqni tasdiqlovchi patentdan (guvohnomadan) yoxud sanoat, tijorat yoki ilmiy tajribaga taalluqli axborotdan (nou-xaudan) foydalanganlik uchun;

Savdo faoliyati - qayta sotish maqsadida olingan tovarlarni sotishga doir faoliyat;

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi - soliq solishning ayrim toifadagi soliq to'lovchilar uchun belgilanadigan hamda ayrim turdagi soliqlarni hisoblab chiqarish va to'lashning, shuningdek ular yuzasidan soliq hisobotini taqdim etishning maxsus qoidalari qo'llanilishini nazarda tutuvchi alohida tartibi;

Soliq qarzi - soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha qarz summasi, shu jumladan Soliq kodeksida belgilangan muddatida to'lanmagan moliyaviy sanksiyalar;

Sof tushum - tovarlar (ishlar, xizmatlar) narxida hisobga olinadigan qo'shilgan qiymat solig'ini hamda aksiz solig'i summalarini kiritmagan holda tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushum;

Sof foyda - soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'langanidan keyin yuridik shaxs ixtiyorida qoladigan foyda;

Tannarx - mahsulot ishlab chiqarish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatishda foydalaniladigan moddiy resurslarning, asosiy fondlarning, mehnat resurslarining, shuningdek tovarlar ishlab chiqarish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish jarayonini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan boshqa turdagi xarajatlarning qiymat bahosi. Tannarx buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadi;

Tovar oboroti - muayyan davr ichida savdo faoliyatini amalga oshirish chog'ida tovarlarni sotishdan olingan (olinishi lozim bo'lgan), pulda ifodalangan mablag'lar;

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushum - realizatsiya qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun olingan (olinishi lozim bo'lgan) mablag'lar summasi, shu jumladan realizatsiya qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun haq to'lash yoki qarzni uzish

hisobiga tushadigan mol-mulk qiymati;

Tovarlarni eksport qilish - O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan tovarlarni, agar qonun hujjatlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, qayta olib kirish majburiyatisiz olib chiqish;

To'lov manbai - soliq to'lovchiga to'lovlarni amalga oshiruvchi yuridik shaxs;

Umidsiz qarz - sud qaroriga binoan majburiyatlarning tugatilishi, qarzdorning bankrotligi, tugatilishi yoki vafot etishi oqibatida yoxud da'vo qilish muddati o'tishi oqibatida uzish mumkin bo'lmagan qarz;

favqulodda holatlar - taraflarning xohish-irodasi va harakatlariga bog'liq bo'lmagan, tabiat hodisalari (zilzila, ko'chkilar, bo'ron, qurg'oqchilik va boshqalar), boshqa tabiiy ofatlar yoki ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatlar (urush holati, qamal holati, davlat manfaatlarini ko'zlab importni hamda eksportni taqiqlash va boshqalar) keltirib chiqargan muayyan sharoitlardagi favqulodda, oldini olib bo'lmaydigan va kutilmagan holatlar bo'lib, qabul qilingan majburiyatlar shular tufayli bajarila olmaydi;

Foizlar - har qanday turdagi qarz talablaridan olingan daromad, shu jumladan obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar, shuningdek depozit qo'yilmalar va boshqa qarz majburiyatlaridan olingan daromad;

Yutuq - lotereyalar, o'yinlar, tanlovlar, musobaqalar (olimpiadalar), festivallar va shu kabi boshqa tadbirlarda olingan, natura hoida yoki pulda ifodalangan to'lovlar, sovrinlar va boshqa daromadlar;

Yaqin qarindoshlar - er, xotin, ota-ona, bolalar, tug'ishgan hamda o'gay aka-uka va opa-singillar, bobolar, buvilar, nevaralar;

O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining yagona reestri - soliq to'lovchilarga oid davlat ma'lumotlar bazasi tizimi;

Qayta ishlashga berilgan xom ashyo va materiallar - buyurtmachiga tegishli xom ashyo va materiallar bo'lib, buyurtmachi ularni mahsulot ishlab chiqarish uchun boshqa shaxsga sanoat asosida qayta ishlashga beradi hamda tuzilgan shartnomaga muvofiq mahsulot keyinchalik buyurtmachiga qaytariladi;

Hujjat bilan tasdiqlangan xarajatlar - operatsiya sanasini, summasini, xususiyatini aniqlash va uning ishtirokchilarini identifikatsiya qilish imkonini beradigan hujjatlar bilan tasdiqlangan xarajatlar.

TEST SAVOLLARI

1. «Soliqlar va soliqqa tortish» fanining predmeti

A. Iqtisodiy islohotlar sharoitida yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliq va to'lovlar, ularni hisoblash va to'lash masalalarini nazariy va amaliy jihatdan o'rganadi

B. Soliqlarni tuzilishi, soliq ma'murchiligi va soliqqa tortish ishlarini tahlil qilish ishlarini o'rganadi

C. Soliq qonunchiligi va undan kelib chiqadigan burch va ma'suliyat masalalarini rezident va norezident yuridik va jismoniy shaxslarga tadbiquan o'rganish

D. Barcha javoblar to'g'ri

2. «Soliqlar va soliqqa tortish» fanining vazifalari:

A. Bo'lajak soliq to'lovchi jismoniy shaxs hamda soliq to'lovchi yuridik shaxslarning bo'lajak rahbarlarini O'zbekiston Respublikasining soliq siyosati bilan yaqindan tanishtiradi

B. Transportda harakatlanish qoidalarini o'rgatadi.

C. Ishlab chiqarishda xavfsizlik texnologiyasini o'rgatadi.

D. Hamma javob to'g'ri

3. Fanning boshqa fanlar bilan o'zaro aloqasi.

A. Meditsina va sanitariya qoidalariga oid fanlar bilan aloqador.

B. Madaniyat va sportga oid fanlar bilan aloqador.

C. Iqtisodiyot nazariyasi, tarmoqlar iqtisodiyoti, moliya, buxgalteriya hisobi, soliq nazariyasi, xalqaro soliq munosabatlari fanlari bilan aloqador.

D. Barcha javoblar noto'g'ri.

4. Soliqlarning iqtisodiy mohiyatini aniqlang.

A. Soliqlar majburiy to'lovlarni ifoda etuvchi pul munosabatlarida namoyon bo'ladi

B. Davlatning pul mablag'lariga bo'lgan ehtiyojini qondirishda namoyon bo'ladi

C. Sohalar o'rtasida mutanosiblikni ta'minlashda namoyon bo'ladi

D. Soliqlar, yig'imlar, bojlar va boshqa to'lovlar hisobiga davlat moliyaviy resurslarini tashkil etishda namoyon bo'ladi

5. Soliqlarning ob'yektiv zarurligi

A. S. Fisherning fikricha, soliqlar – bu fuqarolarning svilizatsiya uchun to'lovidir.

B. J. Sismondining fikricha fuqarolar soliqlarga davlat tomonidan ularning mulklarini va o'zlarini himoyalash orqali ko'rsatib kelayotgan xizmat uchun to'langan mukofot deb qarashlari kerak.

C. F. Nitti: Jamoadan ajratib bo‘lmaydigan, ijtimoiy qimmatbaho xizmatlarga alohida boj undirishning iloji bo‘lmaganligi sababli, bunday xarajatlarni qoplash uchun soliqlar undiriladi

D. Hamma javoblar to‘g‘ri.

6. «Soliq» tushunchasiga ta’rif bering.

A. Soliq deganda davlat budjetiga undiriluvchi majburiy to‘lov tushuniladi

B. Yuridik shaxslar tomonidan budjetga undiriladigan to‘lovlar tushuniladi

C. Jismoniy shaxslar tomonidan budjetga to‘lanadigan majburiy to‘lovlar tushuniladi

D. Soliq deganda muayyan miqdorlarda undiriladigan, muntazam, qaytarib berilmaydigan va beg‘araz xususiyatga ega bo‘lgan, budjetga yo‘naltiriladigan majburiy pul to‘lovlari tushuniladi

7. Soliqlarni joriy qilish kimning vakolatiga kiradi?

A. Mahalliy hokimiyat organlari vakolatiga

B. Oliy Majlis vakolatiga

C. Joylardagi boshqaruv organlari vakolatiga

D. Hamma javob to‘g‘ri

8. Soliqqa tortish sub’ekti kimlar?

A. Jismoniy shaxslar

B. Yuridik shaxslar

C. Qonun bilan soliqlar, yig‘imlar va to‘lovlarni huquqiy jihatdan to‘lash majburiyati yuklatilgan yuridik va jismoniy shaxslar

D. Hamma javob to‘g‘ri

9. Soliqqa tortish ob’yekti bu ...

A. Yuridik va jismoniy shaxslar

B. Soliqqa tortish uchun asos bo‘lib xizmat qiladigan daromad, aylanma, mol-mulk yoki tabiiy resurs hajmidir

C. Xo‘jalik faoliyatining natijasi (daromad, foyda)

D. Hamma javob to‘g‘ri

10. Soliq bazasi nima?

A. Soliqqa tortish uchun asos bo‘lib xizmat qiladigan daromad, aylanma, mol-mulk yoki tabiiy resurs hajmidir

B. Soliq hisoblanadigan bazaning birligiga to‘g‘ri keladigan soliq me’yori

C. Soliq solish ob’yektining soliq stavkasi qo‘llaniladigan miqdori

D. Hamma javob to‘g‘ri

11. Soliq stavkasi nima?

A. Soliqqa tortish uchun asos bo‘lib xizmat qiladigan daromad, aylanma, mol-mulk yoki tabiiy resurs hajmidir

B. Soliq solinadigan bazaning o'lchov birligiga nisbatan qonunchilik tomonidan belgilab qo'yilgan me'yor

C. Soliq solish ob'yektining qiymati, jismiy yoki boshqa tavsifi bo'lib, unga asoslanib budjetga to'lanishi lozim bo'lgan soliq (to'lov) summasi aniqlanadi

D. Hamma javob to'g'ri

12. Soliq imtiyozi bu ...

A. Soliq to'lovchilarning ayrim toifalariga Soliq kodeksida nazarda tutilgan afzalliklar berilishi, shu jumladan soliq (yig'im) to'lamaslik yoki kam hajmda to'lash imkoniyatidan foydalanish huquqidir

B. Soliq hisoblanadigan bazaning birligiga to'g'ri keladigan soliq me'yori

C. Soliq solish ob'yektining qiymati, jismiy yoki boshqa tavsifi bo'lib, unga asoslanib budjetga to'lanishi lozim bo'lgan soliq (to'lov) summasi aniqlanadi

D. Hamma javob to'g'ri

13. Bevosita soliqlar...

A. Korxonalar va tashkilotlar to'lasada, aslida soliq yuki iste'molchilar zimmasiga o'tkazilgan bo'ladi

B. Soliq to'lovchi tomonidan bevosita to'lanadi

C. Faqat alohida soliq to'lovchilar tomonidan to'lanadigan soliqlardir

D. Hamma javoblar to'g'ri

14. Bilvosita soliqlar ...

A. Korxonalar va tashkilotlar to'lasada, aslida soliq yuki iste'molchilar zimmasiga o'tkazilgan bo'ladi

B. Soliq to'lovchi tomonidan bevosita to'lanadi

C. Faqatgina jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadigan soliqlardir

D. Hamma javoblar to'g'ri

15. Soliqlar qanday funksiyalarni bajaradi?

A. Fiskal, ijtimoiy (qayta taqsimlash), tartibga solib turish, nazorat va jamg'arish funksiyalarini bajaradi

B. Fiskal, ijtimoiy (qayta taqsimlash), tartibga solib turish, nazorat, taqsimlash funksiyalarini bajaradi

C. Fiskal, ijtimoiy (qayta taqsimlash), tartibga solib turish, rejalashtirish va jamg'arish funksiyalarini bajaradi

D. Hamma javoblar to'g'ri

16. Soliqlarning qanday o'ziga xos belgilari mavjud?

A. Majburiylik, foizlilik, muddatlilik

B. Majburiylik, davlat budjetiga tushishlik, qat'iylik, ekvivalentsizlik

C. Majburiylik, muddatlilik

D. Davlat budjetiga tushishlilik

17. Soliqlarning qanday tamoyillarini bilasiz?

- A. Adolatlilik, teng huquqlilik, qulaylik, arzonlik tamoyillari
- B. Fiskal, ijtimoiy (qayta taqsimlash), tartibga solib turish, nazorat va jamg'arish tamoyillari
- C. Adolatlilik, teng huquqlilik, tartibga solib turish, nazorat va jamg'arish tamoyillari.
- D. Hamma javoblar to'g'ri

18. O'zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligi prinsiplarini ko'rsating.

- A. Oddiylik va xolislik
- B. Soliq solishning majburiyligi, aniqligi, adolatliligi, soliq tizimining yagonaligi, soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining oshkoraligi va soliq to'lovchining haqligi prezumpsiyasi
- C. Tenglik, soliq stavkalarini qiyoslash
- D. Tadbirkorlik va investitsiyalarni rag'batlantirish, hamma daromadlarni soliqqa tortish

19. Soliq stavkasining turlarini aniqlang.

- A. To'g'ri, proporsional
- B. O'sib boruvchi, kamayib boruvchi
- C. Proporsional, progressiv, regressiv
- D. Regressiv, qat'iy

20. Soliqqa tortishning qanday usullari mavjud?

- A. Kadastrli, deklaratsiya, manba oldida soliqqa tortish
- B. To'g'ri va egri
- C. Bevosita va bilvosita
- D. Hammasi to'g'ri

21. Soliqlarning soliqqa tortish ob'yekti bo'yicha guruhlarini ko'rsating.

- A. Mahalliy soliqlar va umumdavlat soliqlari
- B. Oborotdan, daromaddan, mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlar
- C. Mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlar
- D. Yer maydoniga qarab olinadigan soliqlar, xarajatlariga qarab olinadigan soliqlar

22. Soliq stavkalari qaysi vakolatli davlat organi qarori bilan tasdiqlanadi?

- A. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
- B. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi
- C. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
- D. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va Moliya vazirligi

- 23. Quyida qayd etilgan soliqlarning qaysi biri umumdavlat solig'i hisoblanadi?**
- A. Yer solig'i
 - B. Qo'shilgan qiymat solig'i
 - C. Obodonlashtirish va infratuzilmani rivojlantirish uchun soliq
 - D. Mol-mulk solig'i
- 24. Davlat budjeti daromadlarining asosiy manbalarini ko'rsating.**
- A. Soliqlar
 - B. Majburiy to'lovlar
 - C. Soliqsiz daromadlar
 - D. Hamma javoblar to'g'ri
- 25. Soliq kodeksi dastlab O'zbekistonda qachon qabul qilingan va joriy etilgan?**
- A. 1996 yil 15 fevral - 1996 yil 1 mart
 - B. 1997 yil 24 aprel - 1998 yil 1 yanvar
 - C. 1997 yil 15 dekabr - 1998 yil 1 yanvar
 - D. 1998 yil 24 aprel - 1999 yil 1 yanvar
- 26. Yuridik shaxslar soliqlarni qanday shaklda to'laydilar?**
- A. Naqd pul shaklida
 - B. Naqd pulsiz shaklda
 - C. Ayrim hollarda har ikkalasidan ham foydalanish mumkin
 - D. Ham natura, ham naqd pul shaklida
- 27. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida soliq tizimiga tegishli moddalarni ko'rsating.**
- A. 10, 51
 - B. 51, 123
 - C. 14, 111, 4
 - D. 98, 76
- 28. Jismoniy shaxslar soliqlarni qanday shaklda to'laydilar?**
- A. Naqd pul shaklida
 - B. Naqd pulsiz shaklda
 - C. Natura shaklida
 - D. Naqd pul va naqd pulsiz shaklda
- 29. Quyida qayd etilgan soliqlarning qaysi biri egri (bilvosita) soliqlar guruhiga kiradi?**
- A. Qo'shilgan qiymat solig'i
 - B. Jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliq
 - C. Yer solig'i
 - D. Mol-mulk solig'i

30. Soliqlar davlat budjetining qaysi qismiga tushadi?

A. Davlat budjetining daromad qismiga tushadi
B. Soliqlar davlat budjetiga kirmaydi, budjetdan tashqari fondlarga tushadi

C. Davlat budjetining xarajat qismiga tushadi

D. Budjetning muvofiqlashtirish qismiga tushadi

31. Soliqlar qaysi budjetlarga tushadi?

A. Umumdavlat soliqlari Respublika budjetiga mahalliy soliqlar va yigʻimlar esa mahalliy budjetlarga tushadi

B. Faqat mahalliy budjetlarga

C. Faqat viloyat, tuman budjetlariga tushadi

D. Faqat umumdavlat (respublika) budjetiga tushadi

32. Quyida qayd etilgan soliqlarning qaysi biri mahalliy soliq hisoblanadi?

A. Yer soligʻi

B. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq

C. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda soligʻi

D. Yer osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq

33. Oʻzbekistonda yangi soliq kodeksi qachon qabul qilingan va joriy etilgan?

A. 2007 yil 25 dekabr – 2008 yil 1 yanvar

B. 1996 yil 15 fevral – 1996 yil 1 mart

C. 1997 yil 15 dekabr – 1998 yil 1 yanvar

D. 1998 yil 24 aprel – 1999 yil 1 yanvar

34. Undirilgan soliq summasining soliq obʻyekti hajmiga boʻlgan nisbat natijasi.

A. Soliq yuki yoki ogʻirligi deb yuritiladi.

B. Soliq birligi deb yuritiladi.

C. Soliq stavkasi deb yuritiladi.

D. Soliq meʼyori deb yuritiladi

35. Iqtisodiy mohiyatiga qarab soliqlar quyidagi turlarga boʻlinadi.

A. Toʻgʻri va egri soliqlar

B. Huquqiy shaxslardan tushadigan soliqlar

C. Davlat soliqlari

D. Mahalliy soliqlar

36. Daromad ortishi bilan soliq stavkasi ham ortib borishi koʻzda tutilgan boʻlsa bunday holda.

A. Progressiv soliq stavkasi qoʻllanilgan boʻladi

B. Proporsional soliq stavkasi qoʻllanilgan boʻladi

C. Regressiv soliq stavkasi qoʻllanilgan boʻladi

- D. Barcha javoblar to'g'ri
- 37. To'lovchisiga ko'ra soliqlar quyidagi turlarga bo'linadi.**
- A. Huquqiy shaxslardan tushadigan soliqlar
 B. To'g'ri soliqlar
 C. Egri soliqlar
 D. Mahalliy soliqlar
- 38. To'g'ri soliqlarga qaysi soliq turi kiradi.**
- A. Foyda solig'i
 B. Bojxona boji
 C. Davlat boji
 D. Qo'shilgan qiymat solig'i
- 39. Quyidagilardan qaysilari soliq elementlariga kiradi.**
- A. Noto'g'ri javob yo'q
 B. Soliq sub'ekti, soliq o'bekti, soliq yuki
 C. Soliq manbai, soliq stavkasi
 D. Soliq birligi, soliq og'irligi
- 40. Daromad yoki foyda ortishi bilan soliq stavkasi o'zgarmasligi ko'zda tutilgan bo'lsa, bunday holda:**
- A. Proporsional soliq stavkasi qo'llanilgan bo'ladi
 B. Progressiv soliq stavkasi qo'llanilgan bo'ladi
 C. Regressiv soliq stavkasi qo'llanilgan bo'ladi
 D. To'g'ri javob yo'q
- 41. Regressiv soliq stavkasi usulida:**
- A. Daromad o'sishi bilan soliq stavkasi kamaya boradi
 B. Bir xil muddatdagi daromad yoki foydaga ega bo'lgan huquqiy shaxslar to'laydi
 C. Jismoniy shaxslar bir xil proporsiyada soliq to'laydi
 D. Daromad yoki foyda ortib borishi bilan soliq stavkasi ham ortib boradi
- 42. Mahalliy hokimiyatlar o'z hohishlaricha soliqlar kiritish huquqiga egami?**
- A. Ega emas
 B. Huquqi doirasida soliq va yig'imlar kiritishga haqli
 C. Huquqi doirasidan tashqarida haqli
 D. Qisman ega
- 43. Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarga quyidagilardan qaysilari kiradi:**
- A. Yer solig'i
 B. Foyda solig'i
 C. Yagona soliq to'lovi
 D. Yagona yer solig'i

44. Da'vo qilishning umumiy muddati qancha?

- A. 1 yil
- B. 2 yil
- C. 3 yil
- D. 4 yil

45. O'zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi Qonuni qachon qabul qilingan?

- A. 1996 yilning 1 yanvarida
- B. 1997 yilning 10 sentabrida
- C. 1998 yilning 15 mayida
- D. 1997 yilning 29 avgustida

46. Soliqlar va yig'implarni to'lash muddati o'tkazib yuborilgan har bir kun uchun penyalar miqdorini ko'rsating.

- A. 10%
- B. 100%
- C. 0,05%
- D. 0,07%

47. Soliq tizimi qanday huquqiy hujjatga asoslanadi?

- A. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi va boshqa soliq sohasiga oid qonunlarga asoslanadi
- B. Budjet tizimi to'g'risidagi qonunga asoslanadi
- C. O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati to'g'risida»gi qonunga asoslanadi
- D. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga asoslanadi

48. Soliq to'lovchiga ma'muriy jarima kim tomonidan qo'llanishi mumkin

- A. Soliq xizmati organlari, prokuratura organlari va sud
- B. Sud
- C. Soliq xizmati organlari
- D. Prokuratura organlari

49. Soliq va yig'implar budjetga quyidagi ketma-ketlikda hisobga olinadi:

- A. Asosiy summa, hisoblangan penya, jarima summolari
- B. Hisoblangan penya, asosiy summa, jarima summolari
- C. Jarima summolari, hisoblangan penya, asosiy summa
- D. Asosiy summa, jarima summolari, hisoblangan penya

50. Soliq to'lovchini javobgarlikka tortish:

- A. Soliq va to'lovlarni to'lash majburiyatidan ozod etmaydi
- B. Soliq va to'lovlarni to'lash majburiyatidan ozod etadi
- C. Soliq va to'lovlarni to'lash majburiyatidan qisman ozod etadi
- D. Soliq va to'lovlarni to'lash majburiyatidan vaqtincha ozod etadi

51. Soliq to'lovchi jismoniy shaxslarning huquq va majburiyatlari qanday qonun hujjatlari bilan belgilangan.

- A. Soliq kodeksi
- B. O'zbekiston Respublikasi Soliq idorlari to'g'risidagi qonuni
- C. Fuqarolik kodeksi
- D. Tabirkorlik faoliyati erkinliklari va kafolatlari to'g'risidagi qonun

52. Soliq siyosatini qaysi organ amalga oshiriladi.

- A. Davlat Soliq qo'mitasi
- B. Moliya vazirligi
- C. Mahalliy soliq organlari
- D. Oliy majlis

53. Davlat soliq siyosatini ishlab chiqayotganda.... o'rganadi.

- A. Barcha javoblar to'g'ri
- B. Mavjud soliqlarni mohiyatini va ilmiy asoslanganligini
- C. Mavjud soliqlarni kelib chiqishini va rivojlanishi
- D. Mavjud soliqlarni ahamiyatini

54. Jahon soliq siyosatining tajribasidan kelib chiqib soliq siyosatining nechta yo'nalishlari mavjud?

- A. 4 ta
- B. 2 ta
- C. 3 ta
- D. 5 ta

55. Soliq siyosatining strategiyasi bu...

- A. Uzoq yillarga mo'ljallangan, soliq munosabatlaridagi muhim yo'nalishlar bo'yicha chora-tadbirlarning majmuasidir
- B. 1 yil davomida amalga oshirilishi lozim bo'lgan muhim yo'nalishlar bo'yicha chora-tadbirlarning majmuasidir
- C. Soliq elementidir
- D. Soliq majburiyatlaridir

56. Soliq siyosatini faollashtirish maqsadida quyidagilarning qaysi biriga e'tiborni ko'proq qaratish lozim.

- A. Barcha javoblar to'g'ri
- B. Soliq sohasida davlatlar yo'l qo'ygan ba'zi bir xatolarni takrorlamaslik uchun soliq tarixini puxta o'rganish lozim
- C. Soliqqa tortish va uni undirish ishlarni arzonga tushushligiga erishish
- D. Soliq ob'yekti aniq, ixcham, to'lovchilarga va soliq idoralari xodimlarga soliqni hisoblash uchun oson va qulay bo'lishi zarur

57. O'zbekistonning soliq tizimi necha bosqichdan iborat?

- A. 4 bosqichdan 1991-1994, 1995-1997, 1998-2004, 2005 yildan hozirgacha

- B. 1 bosqichdan 1991-1996 yillar
- C. 2 bosqichdan 1991-1994, 1995-1996 yillar
- D. 3 bosqichdan 1990-1992, 1993-1995, 1996-1997 yillar

58. Soliq bo'yicha majburiyatni o'z vaqtida bajartirishning asosiy usuli nimadan iborat?

- A. Penya hisoblash, mol-mulkdan foydalanishga chegara qo'yish, xarajat operatsiyalarini to'xtatish
- B. Bank hisobvaraqlarining xarajat operatsiyalarini to'xtatish, bank hisobvaraqlaridagi mablag'larni undirish bo'yicha ishlar olib borish
- C. Bank hisobvaraqlarining xarajat operatsiyalarini to'xtatish, mol-mulkdan foydalanishga chegara qo'yish, qo'shimcha ravishda majburiy aksiyalar emissiyasini qo'llash
- D. Penya hisoblash, hujjatlarni olib qo'yish

59. Yuridik shaxslarning foyda solig'i solish ob'yektini aniqlashda jami daromaddan moliyaviy jarima va penya summalari chegirib tashlanadimi?

- A. Chegirib tashlanadi
- B. Chegirib tashlanmaydi
- C. Faqat moliyaviy jarima summasi chegirib tashlanadi
- D. Faqat penya summasi chegirib tashlanadi

60. O'zbekiston Respublikasi norezidentlari bo'lgan yuridik shaxslar qanday manbalaridan soliq to'laydilar?

- A. O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi faoliyatlari manbalaridan
- B. O'zbekiston Respublikasida olgan manbalaridan
- C. O'zbekiston Respublikasidagi va undan tashqaridagi faoliyatlari manbalaridan
- D. Soliq to'lovchining xohishiga ko'ra to'lanadi

61. Xayriya maqsadlariga o'tkazilgan mablag'lar soliqqa tortiladimi?

- A. Tortilmaydi
- B. Soliq solinadigan foydaning 2 % miqdoridan oshgan qismidan tortiladi
- C. Soliq solinadigan foydaning 1 % miqdoridan oshgan qismidan tortiladi
- D. Soliq solinadigan foydaning 5 % miqdoridan oshgan qismidan tortiladi

62. O'zbekiston Respublikasida yuridik shaxslarning dividend va foizli daromadlari qanday stavkada soliqqa tortiladi?

- A. 12%
- B. 13%

C. 15%

D. 10%

63. Agar amalga oshirilgan xarajat xarajatlarning bir necha toifasiga kiritilgan bo'lsa:

A. U faqat bir marta daromaddan chegiriladi

B. Har bir toifasi bo'yicha alohida chegiriladi

C. Chegirma qilinmaydi

D. Xarajatlarning belgilangan me'yor darajasida chegiriladi

64. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining asosiy stavkasi 2010 yil 1 yanvardan qancha qilib belgilangan?

A. 18%

B. 12%

C. 7%

D. 9%

65. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i stavkalarini kim belgilaydi?

A. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti

B. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi

C. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi

D. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi

66. Yuridik shaxslarning mahsulot (ish, xizmat)lar eksporti hajmi umumiy ishlab chiqarish hajmida 30% va undan yuqorini tashkil etsa, mol-mulk solig'ini qanday stavkada to'laydilar?

A. Belgilangan stavkadan 20 %ga kamaytiriladi

B. Belgilangan stavkadan 25 %ga kamaytiriladi

C. Belgilangan stavkadan 35 %ga kamaytiriladi

D. Belgilangan stavka 2 baravarga kamaytiriladi

67. Jazoni ijro etuvchi muassasalar foyda solig'iga tortiladimi ?

A. 18 foizli stavkada soliqqa tortiladi

B. Foyda solig'idan ozod etiladi

C. 35 foizli stavkada soliqqa tortiladi

D. 3 yil muddatga soliqdan ozod etiladi

68. Doimiy muassasa bilan bog'liq bo'lgan norezident O'zbekistonda olgan daromadlaridan qaysi stavkalarda daromad solig'i undiriladi?

A. Yuqori stavkada

B. O'rtacha stavkada

C. Chegirmalarsiz 8 foizli stavkada

D. Umumiy belgilangan stavkada

69. O‘zbekiston Respublikasining rezidenti bo‘lgan yuridik shaxslar qanday manbalardan soliq to‘laydilar?

A. O‘zbekiston Respublikasi va undan tashqaridagi faoliyatlari manbalaridan

B. O‘zbekiston Respublikasidagi manbalaridan

C. O‘zbekiston Respublikasidan tashqaridagi faoliyatlari manbalaridan

D. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi bilan muvofiqlashtiriladi

70. Davlat obligatsiyalari va davlatning boshqa qimmatli qog‘ozlari bo‘yicha dividendlar va foizlar soliqqa tortiladimi ?

A. Soliqqa tortiladi

B. Ozod etiladi

C. Qisman soliqqa tortiladi

D. Imtiyozli stavkalarda tortiladi

71. Muddati o‘tgan kreditor va deponent qarzdorlikni hisobdan chiqarishdan olinadigan daromadlar soliqqa tortiladimi?

A. Soliqqa tortilmaydi

B. 1 yildan so‘ng soliqqa tortiladi

C. Soliqqa tortiladi

D. Faqat kreditorlik qarzi soliqqa tortiladi

72. Yuridik shaxslar uchun foyda solig‘i qachon joriy etilgan ?

A. 1991 yil 1 yanvardan

B. 1992 yil 14 yanvardan

C. 1993 yil 6 maydan

D. 1995 yil 1 yanvardan

73. Yuridik shaxs manzilgohi o‘zgarganda korxonaga necha kun ichida soliq idoralari xabardor qilish kerak?

A. 1 oy ichida

B. 1 yil ichida

C. 10 kun ichida

D. O‘sha kuni

74. Quyidagilarning qaysi biri soliq ob‘yekti bo‘la oladi?

A. Korxonaga va tashkilotlarning moliyaviy natijasi

B. Korxonaga va tashkilotlarning smeta rejasi

C. Kreditorlik qarzlari

D. Budjet subsidiyalari

75. Yuridik shaxsni tashkil etish va ro'yxatdan o'tishda soliq to'lovchining asosiy majburiyati?

A. Belgilangan tartibda soliq organlaridan ro'yxatdan o'tish, yuridik manzil o'zgarganda yoki qayta ro'yxatdan o'tilgan o'n kun muddat ichida ularga xabar qilish

B. To'lanishi lozim bo'lgan soliq va yig'implarni o'z vaqtida va to'liq to'lash

C. Qonunchilikda belgilangan tartibda buxgalteriya hisobi va hisobot hujjatlarini yuritish

D. Qonunchilikda belgilangan tartibda moliyaviy hisobotlarni, soliqlar bo'yicha hisob-kitoblarni yoki daromad haqidagi deklaratsiyani soliq organlarini taqdim etish

76. Birgalikda faoliyat yuritgan yuridik shaxsning har birining olgan daromadi:

A. Daromad bo'lingandan so'ng har birining umumiy daromadiga qo'shiladi va umumiy belgilangan tartibda soliqqa tortiladi

B. Manbaida 20% stavka bilan soliq solinadi

C. Umuman soliqqa tortilmaydi

D. Avval umumiy tartibda soliqqa tortiladi va undan so'ng ishtirokchilar orasida bo'linadi

77. Foyda solig'i qaysi budjetga to'lanadi?

A. Davlat budjetiga

B. Oila budjetiga

C. Korxonaga budjetiga

D. Mahalliy budjetiga

78. Yuridik shaxsning jami daromadi tarkibiga quyidagilarning qaysi birlari kiritiladi?

A. Barcha javoblar to'g'ri

B. Yuklab jo'natilgan tovarlardan olingan daromadlar

C. Bajarilgan ishlardan olingan daromadlar

D. Ko'rsatilgan xizmatlardan olingan daromadlar

79. Quyidagilardan yuridik shaxslardan qaysilari foyda solig'idan to'liq ozod etiladi:

A. Shahar yo'lovchilar transporti

B. Yangi tashkil etilgan dehqon-fermer xo'jaligi

C. Xususiy korxonalar

D. Chet el sarmoyasining ulushi ustav fondining 50% tashkil qilgan yuridik shaxs

80. Foydaga soliqning bo'nak (avans) to'lovlari summasi chorakdagi soliq summasining.

A. 1/6 qismi miqdorida belgilanadi

- B. 1/3 qismi miqdorida belgilanadi
- C. 1/4 qismi miqdorida belgilanadi
- D. 1/5 qismi miqdorida belgilanadi

81. Foyda solig'idan yiliga necha marta bo'nak to'lovi to'lanadi?

- A. 24 marta
- B. 1 marta
- C. 12 marta
- D. 20 marta

82. Qo'shilgan qiymat solig'ining soliq solish ob'yekti nima?

- A. Tovar (ish, xizmat)lar sotilishiga doir oborotlar hamda tovarlar importi
- B. Muomala xarajatlari
- C. Ishlab chiqarish tannarxi
- D. Soliq to'langunga qadar moliyaviy natija

83. Pochta markalari, markali otkritkalar va konvertlar sotish qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladimi?

- A. Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etiladi
- B. 20 foizli stavkada soliqqa tortiladi
- C. Nol darajali stavka bo'yicha tortiladi
- D. Kamaytirilgan stavkalar qo'llaniladi

84. Qo'shilgan qiymat solig'i O'zbekiston Respublikasida qachon joriy etilgan?

- A. 1991 yil 15 fevraldan
- B. 1992 yil 1 yanvardan
- C. 1993 yil 6 maydan
- D. 1997 yil 24 apreldan

85. Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblashda nol darajali stavka qachon qo'llaniladi?

- A. Tovarlar (ishlar, xizmatlar) eksportiga
- B. Stenografiya xizmatlariga
- C. Geologiya va topografiya ishlariga
- D. Ma'lumotlarni ishlash va axborot ta'limotiga doir xizmatlarga

86. Qo'shilgan qiymat solig'ining qanday stavkalari qo'llaniladi?

- A. 20 va 10
- B. 20 va 15
- C. 20 va nol darajali
- D. 10 va nol darajali

87. Yirik korxonalarining qo'shilgan qiymat solig'ini budjetga to'lash muddatlarini aniqlang.

- A. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 15-sanasisiga qadar

B. Har chorakda moliyaviy hisobotlarni taqdim etish muddatidan kechiktirmasdan

C. Yillik hisobotlarni topshirish muddatiga qadar

D. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-sanasiga qadar

88. Qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkalari qaysi davlat organi tomonidan belgilanadi ?

A. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan

B. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan

C. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan

D. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan

89. Shahar yo‘lovchi transporti xizmatlari (taksi va yo‘nalishli taksidan tashqari) qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortiladimi ?

A. Nol darajali stavkada soliqqa tortiladi

B. 20 foizli stavkada soliqqa tortiladi

C. Qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod etiladi

D. 10 foizli stavkada soliqqa tortiladi

90. Korxonada yopilayotgan vaqtda mol-mulkini ta‘sischilar o‘rtasida bo‘linishidagi oborotlar:

A. Qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortilmaydi

B. Qisman qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortiladi

C. 20 foizlik qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortiladi

D. Nol stavkalik qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortiladi

91. Xo‘jalik yo‘li bilan amalga oshirilgan qurilish ishlari hajmi:

A. qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortilmaydi

B. 20 foizlik qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortiladi

C. Qisman qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortiladi

D. Nol stavkalik qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortiladi

92. Qanday hollarda jismoniy shaxslar qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘laydilar.

A. Respublika hududiga tovarlar importini amalga oshirganda

B. Tovarlarni ishlab chiqarganda

C. Xizmatlar ko‘rsatganda

D. Chakana savdoni amalga oshirganda

93. Qo‘shilgan qiymat solig‘i egri soliqlar deb yuritiladi, chunki u:

A. Mahsulot, bajarilgan ish va xizmatlar qiymati ustiga ustama shaklida qo‘shiladi

B. Tovar qiymati ustiga ustama shaklida qo‘shiladi

C. Bajarilgan xizmat qiymati ustiga ustama shaklida qo‘shiladi

D. Mahsulotni (ish, xizmat) ni sotib oluvchi korxonaning sotib olgan mahsuloti qiymati ustiga qo‘shilgan bo‘ladi

94. Qo‘shilgan qiymat solig‘i budgetga o‘tkazish nuqtai nazaridan.

- A. Umumdavlat solig‘i
- B. Bevosita soliq
- C. Mahalliy soliq
- D. Bilvosita soliq

95. Qo‘shilgan qiymat solig‘i qaysi bir budgetga tushadi?

- A. Respublika budgetiga
- B. Mahalliy budgetga
- C. Maxsus fondlarga
- D. Respublika va mahalliy budgetga

96. Aksiz solig‘i O‘zbekiston Respublikasida qachon joriy etilgan?

- A. 1991 yil 1 yanvardan
- B. 1992 yil 1 yanvardan
- C. 1995 yil 1 yanvardan
- D. 1999 yil 1 martdan

97. Aksiz markalarining nominal qiymati aksiz solig‘i to‘lovi hisobiga:

- A. Kiritiladi
- B. Faqat alkogolli mahsulotlar uchun kiritiladi
- C. Kiritilmaydi
- D. Faqat tamaki mahsulotlari uchun kiritiladi

98. Aksiz markalarining joriy etilish yilini ko‘rsating.

- A. 1992 yil 1 yanvar
- B. 1993 yil 6 may
- C. 1995 yil 1 yanvar
- D. 1996 yil 1 oktabr

99. Aksiz solig‘ini to‘lash muddatlarini ko‘rsating.

- A. Har chorakda
- B. Har 15 kunlikda
- C. Har 10 kunlikda
- D. 1 yilda 1 marta

100. Aksiz solig‘i quyidagilarning qaysilariga solinmaydi?

- A. Aksiz to‘lanadigan tovarlarning eksportiga
- B. Aksiz to‘lanadigan tovarlarning importiga
- C. Berilgan xom ashyodan tayyorlangan mahsulotga
- D. Vino va vino materiallariga

101. Aksiz solig‘i stavkalari va aksiz to‘lanadigan tovarlar ro‘yxati qaysi vakolatli organ tomonidan belgilanadi?

- A. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
- B. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi

- C. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
 D. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi
- 102. Aksiz solig‘ining to‘lovchilari bo‘lib kimlar hisoblanadi?**
- A. Aksiz solig‘i to‘lanadigan tovarlar ishlab chiqaruvchi yuridik shaxslar
 B. Aksiz solig‘i to‘lanadigan tovarlar ishlab chiqaruvchi jismoniy shaxslar
 C. Aksiz solig‘i to‘lanadigan tovarlar ishlab chiqaruvchi yuridik shaxslar va import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar
 D. Aksiz solig‘i to‘lanadigan tovarlarni eksport qiluvchi yuridik shaxslar
- 103. Aksiz solig‘i:**
- A. Bilvosita soliq
 B. To‘g‘ri soliq
 C. Aralash soliq
 D. Mulkiy soliq
- 104. O‘zbekiston Respublikasi hududida qanday tovarlar aksiz solig‘iga tortiladi?**
- A. O‘zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqarilgan hamda import qilingan
 B. Faqat O‘zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqarilgan
 C. Faqat O‘zbekiston Respublikasi hududiga import qilingan
 D. O‘zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqarilgan hamda import va eksport qilingan
- 105. Aksiz solig‘i asosan qanday tovarlardan olinadi.**
- A. Keng iste‘mol uchun muhim bo‘lmagan tovarlardan
 B. Asosiy ishlab chiqarish vositalari
 C. Hamma tovarlardan
 D. Keng iste‘mol uchun muhim bo‘lgan tovarlardan
- 106. Aksiz solig‘ini budjetga....**
- A. Bevosita tovarlarni sotib oluvchi (iste‘mol qiluvchi) to‘laydi
 B. Bevosita tovar ishlab chiqaruvchi korxonalar to‘laydi
 C. Hamma shaxslar to‘laydi
 D. Barcha javoblar to‘g‘ri
- 107. Jismoniy shaxslarning foizlar tariqasida olgan daromadlariga qanday daromad turlari kiradi?**
- A. Rag‘batlantirish tusidagi daromadlar
 B. Mulkiy daromadlar
 C. Natural shaklida olingan ish haqi to‘lovlari
 D. Boshqa daromadlar

108. I-II - guruh nog'ironlariga daromad solig'i bo'yicha qanday imtiyoz ko'zda tutilgan?

- A. Soliqqa tortiladigan daromad 30 foizga kamaytiriladi
- B. Soliqqa tortiladigan daromad 50 foizga kamaytiriladi
- C. Agar 16 yoshgacha ikkita bolasi bor bo'lsa, soliqqa tortiladigan daromad 30 foizga kamaytiriladi
- D. Har bir to'liq oy uchun eng kam ish haqining 4 baravari miqdorida kamaytiriladi

109. Jismoniy shaxslarning mulkiy daromadiga qanday daromadlar kiradi?

- A. Foiz, dividend, mol-mulknii ijaraga berishdan kelgan daromadlar
- B. Mehnatga haq to'lash shaklida olingan daromad
- C. Tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromad
- D. Moddiy naf tarzida olgan daromadlar

110. Foydalanilmagan ta'til uchun beriladigan tovon pullaridan daromad solig'i undiriladimi?

- A. Daromad solig'i undirilmaydi
- B. Umumiy tartibda daromad solig'i undiriladi
- C. Daromad solig'i eng past stavkada undiriladi
- D. To'g'ri javob yo'q

111. O'zbekiston rezidentlari bo'lgan jismoniy shaxslar deklaratsiya bo'yicha hisoblangan daromad solig'ini qaysi sanagacha to'lashlari lozim ?

- A. 1 aprel
- B. 1 may
- C. 1 iyun
- D. 1 sentabr

112. 2010 yilda jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliq stavkalari necha foiz qilib belgilangan?

- A. 13, 23, 33
- B. 13, 20, 29
- C. 11, 17, 22
- D. 13, 21, 33

113. Qaysi toifadagi fuqarolar jami yillik daromad to'g'risida deklaratsiya topshiradi?

- A. Hamma toifadagi fuqarolar
- B. Ikki va undan ortiq daromad manbaiga ega bo'lgan hamma toifadagi fuqarolar
- C. Yakka tartibda mehnat faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar
- D. Faqat o'rindoshlik bo'yicha ishlovchi va o'rindoshlik joyidan maksimal stavkada soliq to'laganlar

114. O‘zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslarning dividend va foiz ko‘rinishidagi oladigan daromadlari qanday stavkada soliqqa tortiladi ?

- A. 12 %
- B. 13%
- C. 14%
- D. 10%

115. Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadi tarkibi nimadan iborat?

- A. Mehnat haqi, mulkiy daromadlar
- B. Tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlar, mehnat haqi
- C. Mehnat haqi, boshqa daromadlar
- D. Mehnatga haq to‘lash tarzidagi daromadlar, mulkiy daromadlar, moddiy naf tarzidagi daromadlar, boshqa daromadlar

116. Jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliq to‘lovchilari kimlar?

- A. O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari
- B. Moliya yilida soliq solinadigan daromadga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar
- C. Norezident jismoniy shaxslar
- D. O‘zbekiston Respublikasining fuqarolari

117. Jismoniy shaxsning quyida keltirilgan qaysi daromadlari daromad solig‘idan ozod qilingan?

- A. Olingan alimentlar
- B. Ish haqi to‘lovlari
- C. Ijara to‘lovlari
- D. Tadbirkorlik faoliyati natijasida olingan daromad

118. Jismoniy shaxslarning mehnatga haq to‘lash tarzidagi daromadlari tarkibiga qanday daromadlar kiradi?

- A. Rag‘batlantirish xususiyatiga ega bo‘lgan to‘lovlar, kompensatsiya to‘lovlari (kompensatsiya) hamda ishlanmagan vaqt uchun haq to‘lash
- B. Jismoniy shaxslarning boshqa daromadlari
- C. Tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlar
- D. Foiz va dividend ko‘rinishida olingan daromadlar

119. Jismoniy shaxslarga ish haqi natura holida berilganda daromad solig‘i qachon budjetga o‘tkazib beriladi?

- A. To‘lov amalga oshirilgan oy tugagandan so‘ng 8 kun ichida
- B. To‘lov amalga oshirilgan oy tugagandan so‘ng 5 kun ichida
- C. To‘lov amalga oshirishdan oldin
- D. To‘g‘ri javob yo‘q

120. Jismoniy shaxslardan daromad solig‘i hisoblashda noqulay tabiiy iqlim sharoiti uchun beriladigan qo‘shimcha haqlar qaysi stavkada soliqqa tortiladi?

- A. Eng yuqori stavkada
- B. Eng kam stavkada
- C. 10 foizli stavkada
- D. To‘g‘ri javob yo‘q

121. Ishchining asosiy ish joyi qanday hujjat asosida aniqlanadi.

- A. Mehnat daftarchasi bilan.
- B. Ishchining arizasi bilan.
- C. Rahbarning buyrug‘i bilan.
- D. STIR bilan.

122. Ishchining ish haqidan soliqni ushlab budjetga o‘tkazish kimga yuklatilgan.

- A. Ish beruvchiga
- B. Ishchiga
- C. Davlatga
- D. Soliq idoralaiga

123. Avtotransportni ijaraga berishdan olinadigan daromad qanday soliqqa tortiladi.

- A. Daromad solig‘iga
- B. Qat‘iy soliqqa
- C. Foyda solig‘iga
- D. Mol-mulk solig‘i

124. Daromad solig‘i bo‘yicha soliq imtiyozlari qaysi ish joyida beriladi.

- A. Asosiy ish joyida
- B. O‘rindoshlik asosidagi ish joyida
- C. Soliq idorasida
- D. Asosiy va o‘rindoshlik asosidagi ish joyida

125. Ishchidan ushlab qolingani daromad solig‘i qaysi vaqtda budjetga o‘tkazib berilishi lozim.

- A. Ish haqi hisoblangan vaqtda
- B. Ish haqi berilgan vaqtda
- C. Bankdan ish haqi uchun naqd pul olingan vaqtda
- D. Bank muassasiga talabnoma berilgan vaqtda

126. Moddiy yordamning qanday qismi daromad solig‘iga tortilmaydi

- A. 12 minimal ish haqi miqdorida
- B. 8 minimal ish haqi miqdorida
- C. 100000 so‘m miqdorida

- D. 6 minimal ish haqi miqdorida
- 127. Natura ko‘rinishidagi sovg‘aning qanday qismi daromad solig‘iga tortilmaydi.**
- A. 6 minimal ish haqi miqdorida
 - B. 12 minimal ish haqi miqdorida
 - C. 50000 so‘m miqdorida
 - D. To‘liq soliqqa tortiladi
- 128. Jismoniy shaxslarning daromad solig‘i iqtisodiy mohiyatiga qarab qaysi soliq turiga kiradi?**
- A. To‘g‘ri soliqlar
 - B. Davlat soliqlari
 - C. Egri soliqlar
 - D. Mahalliy soliqlar
- 129. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i stavkasini kim belgilaydi.**
- A. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
 - B. Oliy Majlis
 - C. Davlat soliq qo‘mitasi
 - D. Moliya vazirligi
- 130. Qaysi jismoniy shaxslar daromadlari to‘laligicha soliqdan ozod qilinadi.**
- A. Xorijiy diplomatiya xodimi olgan daromadi
 - B. Nafaqaxo‘rning olgan daromadi
 - C. Patent egasi olgan daromadi
 - D. Qahramon onalar olgan daromadi
- 131. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni joriy etishdan maqsad nima?**
- A. Davlat budjetini moliyaviy resurs bilan ta‘minlash
 - B. Davlat budjetini moliyaviy mablag‘lar bilan ta‘minlash va suv resurslaridan samarali va oqilona foydalanishni rag‘batlantirish
 - C. Suv resurslaridan samarali va oqilona foydalanishni rag‘batlantirish
 - D. Mahalliy budjet daromadlarini moliyaviy resurs bilan ta‘minlash
- 132. Yuridik shaxs o‘z faoliyatida ro‘yxatdan o‘tgan tumandan boshqa tumandagi suv resurslaridan foydalanganida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni qaysi soliq organiga to‘laydi ?**
- A. Ro‘yxatga olingan joydagi davlat soliq xizmati organiga
 - B. Davlat soliq qo‘mitasiga
 - C. Davlat soliq xizmati organlarida ro‘yxatga olinish joyidan qat’i nazar suvdan foydalanish joyidagi soliq xizmati organiga

D. Ro'yxatdan o'tgan davlat soliq xizmati organi bilan suvdan foydalanish joyidagi soliq xizmati organi kelishuviga muvofiq

133. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni kimlar to'laydi?

A. O'z faoliyatida suvdan foydalanuvchi yuridik shaxslar hamda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi jismoniy shaxslar

B. O'z faoliyatida suvdan foydalanuvchi yuridik shaxslar

C. O'z faoliyatida suvdan foydalanuvchi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi jismoniy shaxslar

D. Barcha yuridik va jismoniy shaxslar

134. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bazasini aniqlang.

A. Yer usti manbalaridan foydalanilgan suv resurslarining hajmi

B. Yer osti manbalaridan foydalanilgan suv resurslarining hajmi

C. Yer usti va yer osti manbalaridan foydalanilgan suv resurslarining hajmi

D. Chuchuk suv manbalaridan foydalanilgan suv resurslarining hajmi

135. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari kim tomonidan belgilanadi?

A. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan

B. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan

C. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan

D. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori asosida

136. Qishloq xo'jalik korxonalarini suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'laydilar:

A. Yiliga bir marotaba-15 dekabrda

B. Yiliga ikki marotaba-15 may va 15 dekabrda

C. Har chorakda

D. Har oyda

137. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilarini aniqlang.

A. Faqat yuridik shaxslar

B. Faqat jismoniy shaxslar

C. Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar

D. Foydali qazilmalar qazib oluvchi yuridik va jismoniy shaxslar

138. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari kim tomonidan belgilanadi?

A. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori asosida

B. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan

C. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan

D. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan

139. Yer ostidan foydalanganlik uchun soliq qaysi budjetga o‘tkaziladi.

- A. Davlat budjetiga
- B. Oilaviy budjetga
- C. Korxonada budjetiga
- D. Mahalliy budjetga

140. Yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliqning soliq solinadigan bazasini belgilang.

A. Yuridik shaxslar sanoat yo‘sinida dastlabki qayta ishlovdan o‘tkazilgan kavlab olingan uglevodorodlar qiymati

B. Jismoniy shaxslar yer uchastkalari doirasida kavlab olgan hamda o‘zining xo‘jalik va ro‘zg‘or ehtiyojlari uchun foydalanilgan keng tarqalgan foydali qazilmalar hajmi

C. Kavlab olingan tayyor mahsulot hajmining o‘rtacha olingan realizatsiya qilish bahosida hisoblab chiqilgan qiymati

D. Foydali qazilmalar qazib oluvchi yuridik va jismoniy shaxslarning mahsulotni sotishdan tushgan tushumi

141. Yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliqning hisoblash tartibini aniqlang.

A. Yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliq uni to‘lovchilar tomonidan mustaqil hisoblab chiqariladi

B. Yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliq davlat soliq xizmati organlari tomonidan hisoblanadi

C. Yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliq alohida ruxsatnomaga ega bo‘lgan yuridik shaxs tomonidan hisoblanadi

D. Yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliq faqat qayta ishlovchi korxonalar tomonidan hisoblanadi

142. Yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliqni jismoniy shaxslar qaysi muddatda budjetga to‘laydi.

A. Jismoniy shaxslar yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliqni hisobot yilining 1 sentyabrigacha to‘laydi

B. Jismoniy shaxslar yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliqni to‘lamaydi

C. Jismoniy shaxslar yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliqni bir marta keyingi yilning 1 fevraligacha to‘laydi

D. Jismoniy shaxslar yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliqni har oyda keyingi oyning 25 kunigacha to‘laydi

143. Jismoniy shaxslar mol-mulk solig‘idan imtiyozlar berilganda:

- A. Shu oydan qo‘llaniladi
- B. Keyingi oydan qo‘llaniladi

C. Keyingi yildan qo'llaniladi

D. Barcha javoblar to'g'ri

144. Meros bo'lib o'tgan mol-mulk bo'yicha mol-mulk solig'i:

A. Meros ochilgan oydan boshlab merosxo'r tomonidan to'lanadi

B. Meros qilib olingan mol-mulk soliqqa tortilmaydi

C. Meros haqida hujjat rasmiylashtirilishidan oldin to'lanadi

D. Bu merosning miqdoriga bog'liq

145. Qaysi javobda yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining soliq solish ob'yekti berilgan?

A. Asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar, uzoq muddatli ijaraga olingan asosiy vositalar

B. Kapital qo'yilmalar, ustav kapitali

C. Kapital qo'yilmalar

D. Pul mablag'lari

146. Jismoniy shaxslarning mol-mulklari 2010 yilda qanday stavkada soliqqa tortiladi?

A. 10 % va 5 %

B. 3,5% va 7%

C. 0,5% va 7%

D. 0,5%

147. Mol-mulk solig'ini to'lash haqidagi to'lov xabarnomalari soliq to'lovchilarga qaysi muddatdan kechiktirilmay topshirilishi shart ?

A. Joriy yilning 5 yanvarigacha

B. Joriy yilning 25 aprelogacha

C. Joriy yilning 15 iyunigacha

D. Joriy yilning 1 mayigacha

148. Jismoniy shaxslar mol-mulk solig'ini qaysi muddatlarda to'laydilar?

A. 15 yanvar va 15 iyulga qadar

B. 1 iyun va 1 noyabrga qadar

C. 1 dekabrga qadar

D. 15 iyun va 15 dekabrga qadar

149. Qanday jismoniy shaxslar mol-mulk solig'ini to'lashdan ozod etilgan?

A. I va II guruh nog'ironlar

B. Madaniyat va xalq ta'limi xodimlari

C. Tibbiyot xodimlari

D. Og'ir mehnat sharoitida ishlovchilar

150. 2010 yil uchun yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i stavkasini aniqlang.

- A. 3,5%
- B. 4%
- C. 2%
- D. 3%

151. Quyidagi jismoniy shaxslardan qaysi biri yer solig'idan ozod etilmagan?

- A. Uchala darajali Shuhrat ordeni bilan taqdirlanganlar
- B. I va II guruh nog'ironlari
- C. Yaylov chorvachiligining cho'ponlari
- D. Yolg'iz bo'lmagan, boquvchisi bor pensionerlar

152. Yer solig'ini joriy etishdan maqsad nima?

- A. Davlat budjetini moliyaviy mablag'lar bilan ta'minlash
- B. Davlat budjetini moliyaviy mablag'lar bilan ta'minlash va yer resurslaridan samarali va oqilona foydalanishni rag'batlantirish
- C. Yer resurslaridan samarali va oqilona foydalanishni rag'batlantirish
- D. Mahalliy budjet daromadlarini moliyaviy mablag'lar bilan ta'minlash

153. Ko'chirib keltirilgan fuqarolarga yer solig'i bo'yicha qanday imtiyozlar berilgan?

- A. Yer solig'idan uch yilga ozod etilgan
- B. Yer solig'idan ikki yilga ozod etilgan
- C. Yer solig'idan besh yilga ozod etilgan
- D. Yer solig'idan imtiyozga ega emas

154. Yer solig'i jismoniy shaxslar tomonidan qachon to'lanadi?

- A. Joriy yilning 1 noyabriga qadar
- B. Soliq teng ulushlarda joriy yilning 15 iyuni va 15 dekabriga qadar
- C. Joriy yilning 15 dekabriga qadar
- D. Joriy yilning 1 mayiga qadar

155. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi yoki mahalliy hokimiyat organlari qaroriga asosan yer uchastkalarini ijaraga olgan yuridik shaxslar yer solig'ini to'laydirmi?

- A. Yer solig'i o'rniga ijara haqi to'laydilar
- B. Yer solig'ini belgilangan tartibda to'laydilar
- C. Yer solig'i bonitet darajasiga qarab to'lanadilar
- D. Ijara haqi to'lanishi bilan birgalikda belgilangan tartibda yer solig'i ham to'laydilar

156. Yer solig'ini to'lovchilari bo'lib kimlar hisoblanadi?

A. Egaligida yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar

B. Foydalanishida yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar

C. O'z mulkida, egaligida va foydalanishida yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar

D. O'z mulkida, egaligida va foydalanishida yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik shaxslar

157. Yer solig'i stavkalarini qaysi davlat organi belgilaydi?

A. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti

B. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi

C. O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi

D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi

158. Ayrim korxonaning filiallari boshqa tuman yoki hududlarda joylashgan hollarda yer solig'ini budjetga to'lash tartibini ko'rsating.

A. Yer solig'i filial joylashgan tuman budjetiga to'lanadi

B. Yer solig'i viloyat yoki tuman budjetiga umumlashtirilgan holda to'lanadi

C. Yer solig'i asosiy korxonaga joylashgan tuman budjetiga to'lanadi

D. Soliq to'lovchi xohishiga ko'ra to'lanadi

159. Quyida keltirilgan yer solig'i to'lovchilarning qaysi birlari ro'yxatdan o'tkazilgan paytdan e'tiboran ikki yil mobaynida yer solig'i to'lashdan ozod etiladi:

A. Dehqon xo'jaliklari

B. Chet el investitsiyalari ishtirokidagi ishlab chiqarish korxonalari

C. Notijorat tashkilotlar, agarda ular yer uchastkalaridan tadbirkorlik faoliyati yo'lida foydalanmasalar

D. Barcha javoblar to'g'ri

160. «Ball bonitet»ning eng to'liq ta'rifini bering:

A. Yerning tabiiy unumdorligi va sifatining bahosi

B. Yerning sonli baholash qiymati

C. Yer uchastkasi maydonining ko'rsatkichi

D. Yer solig'i stavkasi

161. Yolg'iz pensionerlarga yer solig'i bo'yicha imtiyoz qanday hujjat asosida beriladi.

A. Pensiya daftarchasi va ijtimoiy ta'minot bo'limining ma'lumotnomasi

B. Nafaqaxo'rning arizasi

C. Soliq idorasi boshlig'ining qarori

D. Pensiya daftarchasi

162. Yagona yer solig'i soliq tizimiga qachon joriy etilgan:

- A. 1991 yil 1 maydan
- B. 2004 yil 1 yanvardan
- C. 1998 yil 1 maydan
- D. 1999 yil 1 yanvardan

163. Yagona yer solig'i to'lovchilari bo'lgan sub'ektlarni aniqlang.

- A. Fermer va dehqon xo'jaliklari, o'rmon va ovchilik xo'jaliklari
- B. Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari, qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi o'quv-tajriba xo'jaliklari
- C. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlovchi korxonalar, dehqon xo'jaliklari
- D. Faqatgina paxta yetishtirish bilan shug'ullanuvchi qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari

164. Yagona yer solig'ining soliq solinadigan bazasini belgilang.

- A. Yer uchastkalarining maydoni
- B. Ijaraga olingan yer uchastkalari me'yoriy qiymati
- C. Soliq solinadigan yer uchastkalarining me'yoriy qiymati
- D. Qishloq xo'jaligini yuritish uchun berilgan yer uchastkasi

165. Yagona yer solig'i bo'yicha hisob-kitob quyidagi muddatda taqdim etiladi:

- A. Yuridik shaxs ro'yxatdan o'tgan davlat soliq inspeksiyasiga joriy yilning 1 mayigacha
- B. Fermer xo'jaligi yer uchastkalari joylashgan davlat soliq inspeksiyasiga joriy yilning 1 iyuligacha
- C. Yer uchastkasi joylashgan yerdagi davlat soliq inspeksiyasiga joriy yilning 1 mayigacha
- D. Yer uchastkasi joylashgan yerdagi davlat soliq inspeksiyasiga joriy yilning 1 fevraligacha

166. Yagona yer solig'ini to'lash muddatlarini ko'rsating.

- A. Hisobot yilining 1 iyuligacha 50 % va 1 dekabrigacha qolgani
- B. Hisobot yilining 1 iyuligacha 20%, 1 senyabrgacha 30% va 1 dekabrgacha qolgani
- C. Hisobot yilining har choragida, chorakdan keyingi oyning 25 kuniga qadar
- D. Hisobot yilining 1 iyuligacha 30%, 1 senyabrgacha 20% va 1 dekabrgacha qolgani

167. Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarga soliq solishning alohida tartibi qaysi davlat idorasi tomonidan belgilanishi mumkin?

- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi
- B. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi

- C. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi
- D. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, Vazirlar Mahkamasi

168. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalariga soliq solish ob’ektini ko‘rsating.

- A. Foyda
- B. Daromad
- C. Yalpi tushum (tovar oboroti)
- D. Yalpi daromad

169. Yagona soliq to‘lovini to‘lovchilarni aniqlang.

- A. Yirik korxonalar
- B. Jismoniy shaxslar
- C. Banklar va sug‘urta kompaniyalari
- D. Mikrofirma va kichik korxonalar (shu jumladan, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini)

170. Soddalashtirilgan soliq tizimiga o‘tgan kichik korxonalar va mikrofirmalar mol-mulk solig‘ini to‘lovchilar hisoblanadimi?

- A. Mol-mulk solig‘ini belgilangan tartibda to‘laydilar
- B. Mol-mulk solig‘ini to‘lovchilar hisoblanishmaydi
- C. Ijaraga berilgan mol-mulklari qiymatidan soliq to‘laydilar
- D. Faqat asosiy vositalari bo‘yicha to‘laydilar

171. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini to‘laydigan soliqlarni ko‘rsating.

- A. Qo‘shilgan qiymat solig‘i
- B. Yalpi daromaddan soliq va mol-mulk solig‘i
- C. Yalpi tushum (tovar oboroti)dan yagona soliq to‘lovi
- D. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i

172. Yagona soliq to‘lovi to‘lovchilari qo‘shilgan qiymat solig‘ini...

- A. Ixtiyoriy ravishda to‘lashga o‘tishlari mumkin
- B. Umumbelgilangan tartibda to‘lashga majbur
- C. Nol darajali stavkada to‘laydilar
- D. Pasaytirilgan stavkada to‘laydilar

173. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalariga qo‘llaniladigan soliq stavkalari tabaqalanishining asosiy mezonini ko‘rsating.

- A. Joylashgan joyiga va aholi soniga qarab
- B. Ishchilar soniga qarab
- C. Daromadlilik darajasiga qarab
- D. Mol-mulkning qiymatiga qarab

174. Korxonalar soliq solishning soddalashtirilgan tizimiga o'tishi haqidagi qarori yoki dalillangan rad javobi davlat soliq xizmati organi tomonidan necha kun davomida chiqariladi?

- A. Ariza bergan kundan boshlab 5 kun mobaynida
- B. Ariza bergan kundan boshlab 10 kun mobaynida
- C. Ariza bergan kundan boshlab 1 oy mobaynida
- D. Ariza bergan kundan boshlab 3 kun mobaynida

175. Yagona soliq to'lovining ob'yekti nima?

- A. Korxonalar ixtiyorida qoladigan sof foyda
- B. Sotib olish va sotish qiymati o'rtasidagi farq
- C. Davr xarajatlari
- D. Yalpi tushum

176. Soliq solishning soddalashtirilgan tizimini qo'llaydigan mikrofirmalar va kichik korxonalar quyidagi qaysi soliqlarni to'laydilar?

- A. Import qilinadigan tovarlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i
- B. Suv resurlaridan foydalanganlik uchun soliq
- C. Yer solig'i
- D. Obodonlashtirish va infratuzilmani rivojlantirish solig'i

177. Ilm va fan sohasiga xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining qaysi birlari soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimini qo'llay oladigan kichik korxonalar turkumiga kira oladi, agarda:

- A. O'rtacha yillik ishchilar soni 10 kishigacha bo'lsa
- B. O'rtacha yillik ishchilar soni 25 kishigacha bo'lsa
- C. O'rtacha yillik ishchilar soni 20 kishigacha bo'lsa
- D. O'rtacha yillik ishchilar soni 40 kishigacha bo'lsa

178. 2010 yil yagona soliq to'lovchi qishloq xo'jalik korxonalariga qanday soliq stavkasi belgilangan:

- A. 3,5%
- B. 5%
- C. 10%
- D. 25%

179. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari uchun yagona soliq stavkasining yuqori chegarasini ko'rsating.

- A. 10%
- B. 16%
- C. 15%
- D. 35%

180. Tadbirkorlik faoliyati bilan jismoniy shaxs sifatida shug'ullanish mumkin bo'lmagan faoliyat turi qaysi.

- A. Tovarlarni ishlab chiqarish

- B. Chakana savdo
- C. Umumiy ovqatlanish
- D. Maslahat xizmatlari ko'rsatish

181. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, qo'shilgan qiymat solig'i to'laydimi?

- A. To'lamaydi
- B. To'lanadi
- C. Qisman to'lanadi
- D. To'g'ri javob yo'q

182. Bolalar o'yin avtomatlarini tashkillashtirishdan qanday soliq undiriladi.

- A. Daromad solig'i
- B. Dividend solig'i
- C. Litsenziya yig'imi
- D. Qat'iy soliq

183. Quyida qayd etilgan soliqlarning qaysi biri mahalliy soliq hisoblanadi?

- A. Aksiz solig'i
- B. Yer solig'i
- C. Qo'shilgan qiymat solig'i
- D. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i

184. Quyidagi yuridik shaxslardan qaysi biri obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'laydi?

- A. Savdo korxonalari
- B. Umumbelgilangan soliqlarni to'lovchi korxonalar
- C. Yagona soliq to'loviga o'tgan kichik korxonalar
- D. Yagona yer solig'i to'lovchi qishloq xo'jaligi korxonalari

185. Agar infratuzilma ob'yektlarini saqlash xarajatlari summasi obodonlashtirish ishlari va infratuzilmani rivojlantirish solig'i summasidan oshib ketsa, korxonalar:

- A. Soliqni to'laydi
- B. Soliqni to'lamaydi
- C. Past stavkalarda to'laydi
- D. Xarajatlarning oshgan summasiga kamaytirgan holda to'laydi

186. 2010 yil uchun obodonlashtirish va infratuzilmani rivojlantirish solig'ining stavkasini aniqlang.

- A. 8%
- B. 10%
- C. 16%
- D. 12%

187. Obodonlashtirish va infratuzilmani rivojlantirish solig‘ining soliq solish ob‘yekti nima?

- A. Mahsulot sotishdan tushgan tushum
- B. Foyda solig‘i to‘langandan keyin qolgan foyda
- C. Muomala xarajatlari
- D. Asosiy faoliyatning foydasi

188. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ining hisob-kitobi qaysi muddatda davlat soliq inspeksiyasiga taqdim etiladi.

- A. Har chorakda hisobot choragidan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay
- B. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay
- C. Har chorakda hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay
- D. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay

189. Jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq qachon joriy etilgan?

- A. 2002 yil
- B. 2004 yil
- C. 2005 yil
- D. 2006 yil

190. Jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqni to‘lovchilari qaysi javobda keltirilgan?

- A. Jismoniy shaxslar
- B. Yuridik shaxslar – O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari
- C. Jismoniy shaxslarga transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi va gazni chakana realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar
- D. Notijorat tashkilotlari

191. Jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqning bazasi qaysi javobda keltirilgan?

- A. Benzin, dizel yoqilg‘isi va gazning tannarxi
- B. Benzin, dizel yoqilg‘isi va gazning narxi
- C. Jismoniy shaxslarga transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi va gazning natura holdagi realizatsiya qilingan hajmi
- D. Jismoniy shaxslarga transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi va gazni chakana realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslarning foydasi

192. Tovarlarining ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'imning to'lovchilari qaysi javobda keltirilgan?

- A. Yakka tartibdagi tadbirkorlar
- B. Yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasi norezidentlari
- C. Yig'im joriy qilingan tovarlar savdosini belgilangan tartibda amalga oshirayotgan yuridik shaxslar
- D. Yig'im joriy qilingan tovarlar savdosini va xizmatlar ko'rsatishni belgilangan tartibda amalga oshirayotgan yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar

193. Tovarlarining ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'imning ob'yekti qaysi javobda keltirilgan?

- A. Tovarlar va xizmatlar realizatsiyasidan tushgan tushum
- B. Sotib olish va sotish qiymati o'rtasidagi farq
- C. Tovarlar va xizmatlarning belgilangan narxi
- D. Tovarlar va xizmatlarning qonun hujjatlarida belgilanadigan ro'yxati

194. O'zbekiston Respublikasida yagona ijtimoiy to'lov qachon joriy qilingan?

- A. 1998 yil 1 yanvar
- B. 1995 yil 1 yanvar
- C. 1992 yil 1 yanvar
- D. 2004 yil 1 yanvar

195. Qaysi javobda korxonaning maqsadli jamg'armalarga o'tkazadigan to'lovlari berilgan?

- A. Qo'shilgan qiymat solig'i
- B. Yagona ijtimoiy to'lov
- C. Davlat bojlari
- D. Yer solig'i

196. Yo'l fondiga qilinadigan ajratmalar qachondan boshlab soliq xizmati idoralari nazoratiga berilgan?

- A. 2003 yil 1 oktabrdan
- B. 2002 yildan 1 iyuldan
- C. 2004 yil 1 yanvar
- D. 2001 yil 1 yanvar

197. Tijorat banklari, kredit uyushmalari, sug'urta tashkilotlari budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarga tortish ob'yektini ko'rsating?

- A. Foyda
- B. Xarajat

C. Yalpi daromad

D. Marja

198. Sanoat korxonalarining 2010 yil uchun Respublika yo‘l jag‘armasiga ajratmalari qanday o‘lchamda belgilangan:

A. Mahsulotlar sotish (ishlar bajarish, xizmatlar ko‘rsatish) hajmidan, qo‘shilgan qiymat solig‘i chiqarib tashlangan holda - 1,5 foiz miqdorida;

B. Haqiqatda ishlab chiqarilgan mahsulot hajmidan (ishlar, xizmatlar) - 1,5 foiz miqdorida;

C. Haqiqatda ishlab chiqarilgan mahsulot hajmidan (ishlar, xizmatlar) - 0,7 foiz miqdorida;

D. Haqiqatda ishlab chiqarilgan mahsulot hajmidan (ishlar, xizmatlar) - 1 foiz miqdorida;

199. 2010 yilda ishchini ish haqidan necha foizi majburiy sug‘urta sifatida Pensiya fondiga o‘tkaziladi?

A. 4%

B. 3%

C. 3,5%

D. 2,5%

200. Yagona ijtimoiy to‘lovini to‘lashning bazaviy miqdorlari qachon joriy etildi?

A. 2004 yil 1 yanvar

B. 2005 yil 1 yanvar

C. 2009 yil 1 yanvar

D. 2010 yil 1 yanvar

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. - Toshkent: O‘zbekiston, 2008.
2. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. - Toshkent: Adolat, 2008.
3. O‘zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to‘g‘risida»gi Qonuni // Xalq so‘zi, 29 avgust 1997 y.
4. O‘zbekiston Respublikasining «Budjet tizimi to‘g‘risida»gi Qonuni, 2000 yil 14 dekabr // Soliqlar va bojxona xabarлари. 2001 y., 2-son.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Mikrofirmalar va kichik korxonalarни rivojlantirishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-3620-sonli Farmoni (2005 yil 20 iyun).
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasining 2008 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi PQ-744-sonli qarori (2007 yil 12 dekabr).
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasining 2009 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi PQ-1024-sonli qarori (2008 yil 29 dekabr).
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasining 2010 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi PQ-1245-sonli qarori (2009 yil 22 dekabr).
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasining 2011 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi PQ-1449-sonli qarori (2010 yil 24 dekabr).
10. **Karimov I.A.** O‘zbekiston XXI asr bo‘sag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.-Toshkent: O‘zbekiston, 1997. - 325-b.
11. **Karimov I.A.** O‘zbekiston buyuk kelajak sari. - Toshkent: O‘zbekiston, 1998.-682-b.
12. **Karimov I.A.** O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda.- Toshkent: O‘zbekiston, 2000. - 352-b.
13. **Karimov I.A.** Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas‘ulmiz // Xalq so‘zi, 2001 y., 17 fevral.
14. **Karimov I.A.** Jamiyatda tadbirkorlik ruhini qaror toptirish - taraqqiyot garovi // Xalq so‘zi, 2001 y., 18 iyul.

15. **Karimov I.A.** Bank tizimi, pul muomalasi, kredit, investitsiya va moliyaviy barqarorlik -Toshkent: O‘zbekiston, 2005 y.
16. **Karimov I.A.** Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari. - Toshkent: O‘zbekiston, 2009. - 56-b.
17. Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqaroli jamiyati barpo yetish - ustivor maqsadimiz. Prezident Islom Karimovning O‘zbekiston Respublikasi oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatning qo‘shma majlisidagi ma‘ruzasi // Xalq so‘zi, 2010 yil 28 yanvar.
18. Asosiy vazifamiz - vatanimiz taraqqiyoti va halqimiz farovonligini yanada yuksaltirish. Prezident Islom Karimovning 2009 yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2010 yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustivor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi majlisidagi ma‘ruzasi // Xalq so‘zi, 2010 yil 30 yanvar.
19. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Prezident Islom Karimovning 2010 yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2011 yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustivor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi majlisidagi ma‘ruzasi // Xalq so‘zi, 2011 yil 22 yanvar.
20. **Jo‘raev A., Toshmatov Sh., Abduraxmonov O.** Soliqlar va soliqqa tortish. O‘quv qo‘llanma. - Toshkent: Norma. 2009. -183-b.
21. **Abduraxmonov O.** Xorijiy mamlakatlarda soliq tizimlari. O‘quv qo‘llanmasi. - Toshkent: TDIU nashr., 2003.
22. **Vahobov A., Sirojiddinova Z.** Gosudarstvenniy budjet. - Tashkent: Iqtisod-moliya, 2007.- 454 -s.
23. **Gataulin Sh.** Soliqlar va soliqqa tortish. - Toshkent: 1996.-18-b.
24. **Zavalishina I. A.** Soliqlar: nazariya va amaliyot. - Toshkent: «Iqtisodiyot va huquq dunyosi» nashriyot uyi, 2005.-544-b.
25. **Toshmurodov T.** Soliqlar / Izohli lug‘at. - Toshkent: Mehnat, 2003.-184-b.
26. **Temur tuzuklari.** - Toshkent: Cho‘lpon, 1991. - 98-b.
27. **Yaxyoev K.A.** Soliqqa tortish nazariyasi va amaliyoti. - Toshkent: Fan va texnologiyalar markazi, 2003. - 247-b.
28. **Abduraxmonov O.** Jismoniy shaxslar mulkini soliqqa tortishni takomillashtirish // Bozor, pul va kredit. - 2002. - 7-son.
29. **Abduraqmonov O.** Soliq siyosati: Dunyo tajribasi va O‘zbekistan istiqboli // Bozor, pul va kredit. - 2002. - 5-son.
30. **Ahadjonov M.** Soliq madaniyatini oshiraylik // Soliq to‘lovchichining jurnali. - 2001. - 2-son.

31. **Boymurotov S.** Soliq, imtiyozlari va ularning soliq to'lovchichilar moliyaviy faoliyatiga ta'siri // Soliq solish va buxgalteriya hisobi. - Toshkent, 2007. - 8-son. - 23-24-b.

32. **Toshmatov Sh. A.** Soliq tushumlari va stavkasini prognozlash // Jamiyat va boshqaruv. - Toshkent. - 2008 - 2-son. - 50-51-b.

33. «Bozor, pul va kredit» jurnali.

34. «O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi» jurnali.

35. «Soliq to'lovchining jurnali».

36. «Soliq solish va buxgalteriya hisobi» jurnali.

37. «Soliqlar va bojxona xabarlari» moliyaviy iqtisodiy gazetasi.

38. Internet saytlari:

<http://www.soliq.uz>

<http://www.mf.uz>

<http://www.tfi.uz>

<http://www.gov.uz>

<http://www.lex.uz>

<http://www.norma.uz>

MUNDARIJA:

KIRISH.....	3
I BOB. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMI.....	5
1.1. SOLIQLARNING IQTISODIY MOHIYATI, ZARURLIGI VA FUNKSIYALARI.....	5
1.2. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMI VA UNING HUQUQIY ASOSLARI.....	20
II BOB. YURIDIK VA JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH.....	42
2.1. YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN FOYDA SOLIG‘I.....	42
2.2. JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN DAROMAD SOLIG‘I.....	52
2.3. AKSIZ SOLIG‘I.....	66
2.4. QO‘SHILGAN QIYMAT SOLIG‘I.....	72
2.5. YER QA‘RIDAN FOYDALANUVCHILAR UCHUN SOLIQLAR VA MAXSUS TO‘LOVLAR.....	82
2.6. SUV RESURLARIDAN FOYDALANGANLIK UCHUN SOLIQ.....	90
2.7. YURIDIK SHAXSLARNING MOL-MULKIGA SOLINADIGAN SOLIQ.....	95
2.8. JISMONIY SHAXSLARNING MOL-MULKIGA SOLINADIGAN SOLIQ.....	101
2.9. YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN YER SOLIG‘I.....	106
2.10. JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN YER SOLIG‘I.....	113
2.11. OBODONLASHTIRISH VA IJTIMOY INFRATUZILMANI RIVOJLANTIRISH UCHUN SOLIQ.....	126
2.12. JISMONIY SHAXSLARDAN TRANSPORT VOSITALARIGA BENZIN, DIZEL YOQILG‘ISI VA GAZ ISHLATGANLIK UCHUN OLINADIGAN SOLIQ.....	129
2.13. AYRIM TURDAGI TOVARLAR BILAN CHAKANA SAVDO QILISH VA AYRIM TURDAGI XIZMATLARNI KO‘RSATISH HUQUQI UCHUN YIG‘IM.....	134
III BOB. DAVLAT MAQSADLI JAMG‘ARMALARIGA MAJBURIY TO‘LOVLAR.....	136

3.1. YAGONA IJTIMOY TO‘LOV VA BUDJETDAN TASHQARI PENSIYA JAMG‘ARMASIGA FUQAROLARNING SUG‘URTA BADALLARI.....	136
3.2. BUDJETDAN TASHQARI PENSIYA JAMG‘ARMASIGA MAJBURIY AJRATMALAR.....	141
3.3. RESPUBLIKA YO‘L JAMG‘ARMASIGA MAJBURIY TO‘LOVLAR.....	144
3.4. TA‘LIM MUASSASALARINI REKONSTRUKSIYA QILISH, MUKAMMAL TA‘MIRLASH VA JIHOZLASH BO‘YICHA BUDJETDAN TASHQARI JAMG‘ARMASIGA MAJBURIY AJRATMALAR.....	152
IV BOB. SOLIQQA TORTISHNING SODDALASHTIRILGAN TARTIBI.....	156
4.1. YAGONA SOLIQ TO‘LOVI.....	156
4.2. YAGONA YER SOLIG‘I.....	168
4.3. QAT‘IY BELGILANGAN SOLIQ.....	173
SOLIQQA OID TUSHUNCHALAR.....	181
TEST SAVOLLARI.....	185
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	203
MUNDARIJA.....	206